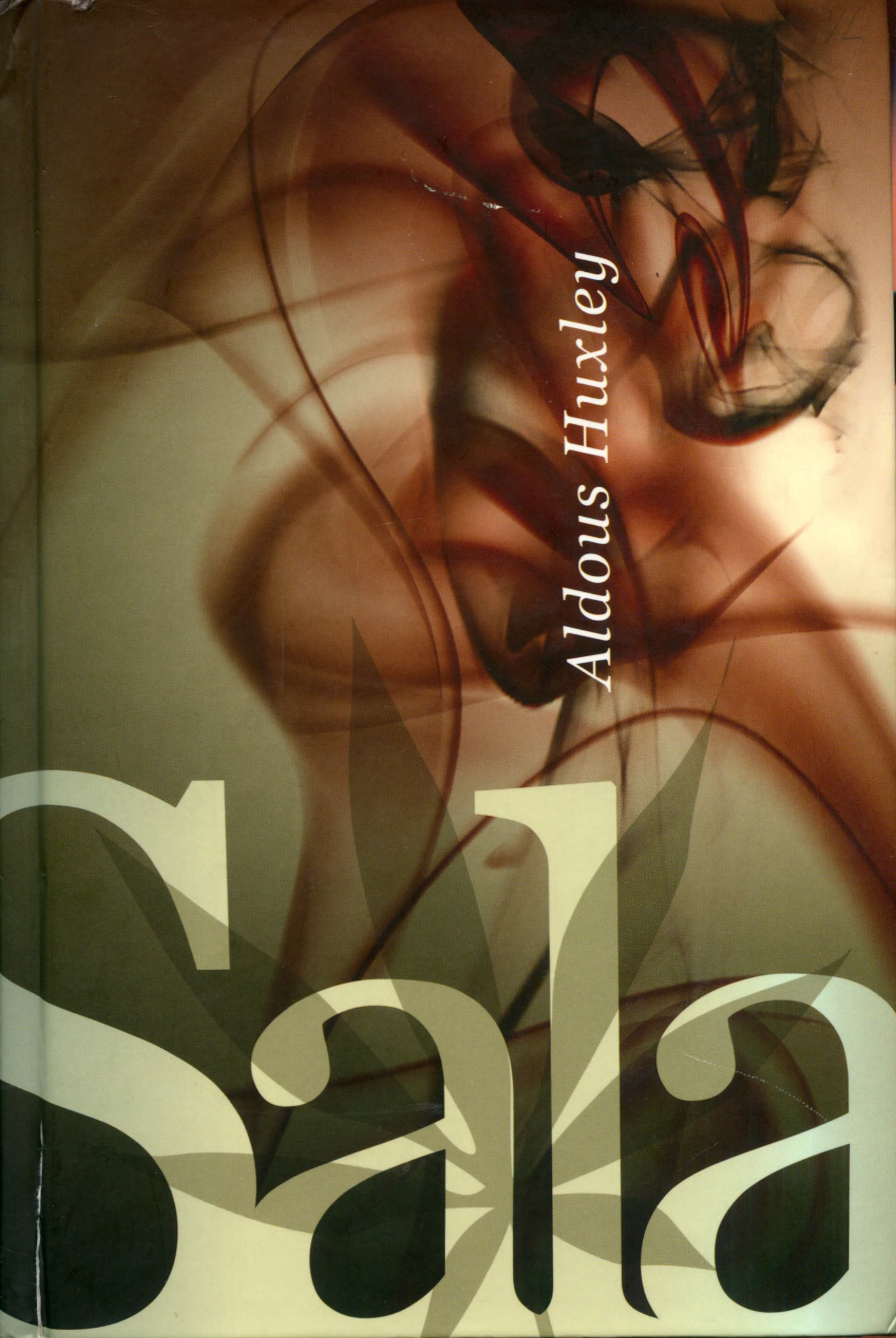

Aldous Huxley

ALDOUS HUXLEY

sala

ROMANAS

IŠ ANGLŲ KALBOS

VERTĖ IRENA JOMANTIENĖ

LIETUVOS
RAŠYTOJŲ SĄJUNGOS
LEIDYKLA
VILNIUS

KNYGOS IŠLEIDIMĄ RĖMĖ
KULTŪROS IR SPORTO
RĖMIMO FONDAS

Versta iš:
Aldous Huxley, *Island*,
HarperCollins Publishers,
Harper Perennial Modern Classics, 2002

UDK 820.2-3
Hu204

ISBN 978-9986-39-489-1

Laurai

Kurdami idealą galime vaizduotis ką tinkami,

tačiau reiktų vengti to, kas neįmanoma.

ARISTOTELIS

– Dėmesio! – pasigirdo balsas, lyg obojus būtų staiga pagavęs artikuliuoti žodžius. – Dėmesio! – tęsė tuo pačiu aukštu, nosiniu vienatoniu. – Dėmesio!

Dryksojęs lyg numirėlis sausuose lapuose – susivėlęs, groteskiškai paišinu, mėlynėmis išpuoštu veidu, apiplyšusiais, suskretusiais drabužiais – Vilas Farnabis krūptelėjęs nubudo. Tai Moli jį šaukia. Metas keltis. Metas taisytis. Kad nepavėluotų į darbą.

– Ačiū, mieloji, – tarė jis ir atsisėdo. Dešinį kelį pervėrė aštrus skausmas, gėlė, sopėjo nugarą, rankas, kaktą.

– Dėmesio. – reikalavo balsas tiksliai tuo pačiu tonu. Pasirėmęs ant alkūnės, Vilas apsidairė ir sumišęs išvydo ne savo Londono miegamojo pilkus apmušalus ir geltonas užuolaidas, bet laukymę tarpu medžių, ilgus šešėlius, driekiamus miške ankstyvos ryto šviesos.

– Dėmesio?

Kodėl jis sako „dėmesio"?

– Dėmesio, dėmesio! – atkakliai kartojo balsas, – kaip keistai, kaip beprasmiškai!

– Moli? – šūktelėjo jis. – Moli?

Šis vardas tarsi atvėrė langą jo galvoje. Staiga su klaikiai pažįstamu kaltės jausmu paširdžiuos vėl užuodė formaldehido tvoską, išvydo prieky jo žaliu koridoriumi skubančią nedidukę mitrią sesutę, girdėjo jos iškrakmolytų drabužių gurgždesį. „Penkiasdešimt penktas numeris", – tarė ji ir sustojusi atvėrė baltas duris. Jis žengė vidun, o ten, ant aukštos baltos lovos, buvo Moli.

Moli pusiau tvarsčiais užvyturiuotu veidu, žiojinčia atkarusios burnos juoduma. „Moli, – pašaukė jis. – Moli...“. Paskui jo balsas nutrūko, ir jis jau verkė, meldė: „Brangioji!“ Atsakymo nebuvo. Iš juodos burnos gelmės atšvokštė greiti, paviršiniai kvėptelėjimai, taip garsiai – kvėpt, kvėpt. „Brangioji, brangioji...“ Ir staiga ranka, kurią jis laikė, akimirką atgijo. Paskui vėl sustingo.

„Tai aš, Vilas, – kalbėjo jis, – Vilas.“

Pirštai darsyk krustelėjo. Lėtai, ir tam, regis, prireikė dideliausių pastangų, jie apkabino jo pirštus, spustelėjo, bet tuoj vėl suglebo negyvi.

– Dėmesio! – ragino ne žmogaus balsas. – Dėmesio!

Įvyko avarija, skubiai nusiramino jis. Kelias šlapias, mašina čiūžtelėjo už eismo juostas dalijančios linijos. Tokie dalykai nutinka kasdien. Laikraščiai jais mirgėte mirga, pats tokių žinių yra rašęs tuzinais. „Žuvo motina su trim vaikais, kaktomuša susidūrę su...“ Tačiau šįkart įvyko visai kas kita. Jis puikiai žinojo, kad kai ji paklausė jo, ar dabar tikrai viskas, jis atsakė taip; žinojo, jog netruko nė valandos, kai po paskutinio gėdingo pokalbio Moli išėjo į lietų, ir ją, mirštančią, jau vežė greitoji.

Jis nė nepažvelgė į ją, pasisukusią eiti, nedrįso žiūrėti. Nuogąstavo darsyk nepakelsiąs išblyškusio kenčiančio veido vaizdo. Ji pakilo nuo kėdės, lėtai yrėsi per kambarį – lėtai keliavo iš jo gyvenimo. Gal derėtų ją pašaukti, paprašyti atleidimo, pasakyti jai, jog vis dar myli? Ar jis kada nors ją mylėjo?

Šimtąjį kartą artikuliuojantis obojus paragino jį atkreipti dėmesį.

Taip, ar jis kada nors tikrai ją mylėjo?

„Sudieu, Vilai, – atsklido jos šnabždesys, kaip tąsyk, kai ji atsisuko nuo slenksčio. Tuomet *ji* tai ištarė – pašnabždomis, iš širdies gilumos: „Aš tave tebemyliu Vilai, kad ir kas nutiktų.“

Dar akimirka, ir beveik negirdimai paskui ją užsivėrė buto durys. Tyliai klektelėjo užraktas, ir jos nebebuvo.

Jis pašoko, pribėgo prie durų, atlapojo jas, klausėsi ant laiptų tolstančių žingsnių. Kaip vėlė gaidgystėje, ore tirpdamas plūkavo vos juntamas pažįstamų kvepalų aromatas. Jis vėl užvėrė duris, žengė į savo pilkai geltoną miegamąjį ir pažvelgė pro langą. Praėjo kelios sekundės, ir išvydo ją žengiant šaligatviu, lipant į automobilį. Išgirdo šaižų starterio kalimą, vieną, dukart, paskui suūžė motoras. Gal jam praverti langą? „Luktelk, Moli, luktelk!“ – vaizdavosi šaukiąs. Bet lango neatidarė, automobilis truktelėjo, pasuko už kampo, ir gatvė ištuštėjo. Per vėlu. Per vėlu, dėkui Dievui! Pakartojo bjaurus pašaipus balsas. Taip, ačiū Dievui! Bet paširdžiuos graužė kaltės kirmis. Jis gailavo ir krimtosi, bet ir gailaudamas jautė baisūno džiugesį. Kažkas žemas ir gašlus, kažkas brutalus, svetimas ir bjaurus – ir tai jis pats – pakiliai galvojo, kad dabar nebeliko nieko, kas trukdys jam gauti, ko geidžia. O geidė jis kitokio kvapo, jauno kūno šilumos ir stamantrumo.

– Dėmesio! – priminė obojus.

Taip, dėmesio Babs miegamajam, prisigėrusiam muskuso kvapo, su žemuogių rausvumo niša ir pora langų, atsiveriančių į Čering Krosą, atlapų kitapus gatvės pernakt mirksinčiai „Porterio džino“ neono šviesai. Karališkai raudonas džinas – ir dešimtį sekundžių niša virsdavo Šventąja Širdimi, dešimtį stebuklingų minučių nutviekstas veidas taip arti jo švytėdavo lyg serafimo, nelygint perkeistas vidinės meilės ugnies. Paskui stodavo dar gilesnis perkeitimas tamsa. Vienas, du, trys, keturi... Dieve, padaryk, kad tai tęstųsi amžinai! Bet, suskaičiavus iki dešimties, elektrinis laikrodis negaišdamas įjungdavo kitą apreiškimą – tik šįsyk jau mirties, Esminio Siaubo, nes šviesa įsižiebdavo žalia, ir dešimtį vimdančių sekundžių Babs rausvoji niša virsdavo dumblo

įsčiomis, o pati ant lovos tysanti Babs – lavono spalvos pamėkle, tampoma pomirtinės epilepsijos. Kai „Porterio džinas“ skelbdavo apie save žaliai, būdavo sunku pamiršti, kas įvyko ir kas jis yra. Likdavo tik užsimerkti ir nerti, jei tik gali, gilyn į Kitą Pasaulį, kur karaliauja juslės, nerti įnirtingai, sąmoningai atsiduoti apmarinančiam siautuliui, kuriam Moli – Moli („Dėmesio“) sutvarstyta, Moli drėgname kape Haigeito kapinėse, – ir Haigeitas, žinoma, buvo toji priežastis, dėl kurios tekdavo užsimerkti kaskart, kai žalia šviesa Babs nuogybę paversdavo lavonu, – liko visada ir iki galo abejinga. Ir ne tik Moli. Vilas regėjo motiną, blyškią kaip kamėją, atsidavimo kančiai sudvasintu veidu, artrito subjaurotomis, nebe žmogaus rankomis. Motina ir už jos ratukų stūksanti jau aptukusi ir liulanti kaip šaltiena nuo jausmų, kurių niekada tinkamai neišreiškė visaverte meile, sesuo Modė.

– Kaip tu gali, Vilai?

– Tikrai, kaip tu gali, – ataidėdavo ašaringas, vibruojantis Modės kontraltas.

Atsakymo nebuvo. Tikriau, nebuvo tais žodžiais, kuriuos būtų galėjęs ištarti jų akivaizdoje, kuriuos ištarus šios dvi kankinės: motina – nelaimingos santuokos, sesuo – dukteriško pamaldumo, būtų supratusios. Jokio atsakymo, išskyrus paties nepadoriausio mokslinio objektyvumo, neleistino atvirumo žodžius. Kaip jis galėjo tai padaryti? Galėjo, visų praktinių priežasčių buvo priverstas daryti, nes... nes Babs turėjo tam tikrų fizinių savybių, kurių Moli stigo, ir kartais elgėsi taip, kaip Moli būtų atrodę tiesiog neįsivaizduojama.

Ilgai tvyrojo tyla, bet štai keistasis balsas vėl nusičiupo savąjį refreną.

– Dėmesio! Dėmesio!

Dėmesio Moli, dėmesio Modei ir motinai, dėmesio Babs. Stai-

ga iš prisiminimų miglų ir sumaišties išniro dar vienas paveikslas. Babs žemuogių spalvos niša priglobė kitą svečią, o jos savininkės kūnas virpėjo nuo kažkieno kito glamonių sukeltos ekstazės. Be kaltės kirmino, dabar ir sielvartas gniaužė širdį, smaugė gerklę.

– Dėmesio!

Balsas priartėjo, sklido iš kažkur čia pat, iš dešinės. Jis pasuko galvą, bandė pasikelti, kad geriau matytų, bet ranka, rėmusi jo svorį, ėmė drebėti, paskui nusviro, ir Vilas vėl sukniubo ant lapų. Per daug išvargęs, kad galėtų dar ką nors prisiminti, ilgai tysojo, prisimerkęs spoksojo į nusuvokiamą aplinkui plytintį pasaulį. Kur jis yra ir kaip, po paraliais, čia pakliuvo? Bet tai ir nėra taip svarbu. Kol kas niekas nėra taip jau svarbu, tik skausmas, šitas naikinantis silpnumas. Na bet vis tiek, grynai iš mokslinio smalsumo...

Antai šis medis, po kuriuo (dėl nežinomos priežasties), pasirodo, jis guli, ši pilkos žievės kolona, aukštai išsišakojanti saulės nutaškuotų šakų skliauto briaunomis, neabejotinai turėtų būti bukas. Bet tuomet – Vilas žavėjosi savo proto šviesumu ir logika – tuomet jo lapai negalėtų būti taip akivaizdžiai visžaliai. Ir kodėl buko šaknys turėtų taip keistai styroti žemės paviršiuje? O šie nesuvokiami mediniai kontraforsai, į kuriuos remiasi tariamasis bukas – iš kur *šie* čia išdygo? Staiga Vilas prisiminė savo myliamiausią blogiausios poezijos eilutę: „Kas palaiko, tu klausi, tomis blogomis dienomis mano protą?“* Atsakymas – sustingusi ektoplazma, ankstyvasis Dali. Todėl čia tikrai negali būti Čilternso bukmedžių giraitė. Neigė tai ir drugeliai, čiuožinėjantys tirštoje it sviestas saulėje. Kodėl jie tokie didžiuliai, neįmanomos ceruleumo spalvos arba juodi kaip aksomas, nusagstyti prašmat-

* Anglų poeto, eseisto ir kultūrologo Matthew Arnoldo (1822–1888) eilėraštis „Draugui“ – apie Homerą. (Čia ir toliau – *vert. past.*)

niais ratilais ir šlakeliais? Iš kaštoninės veriasi purpurinės žvaigždutės, sidabru nubarstyti smaragdai, topazai, safyrai.

– Dėmesio!

– Kas čia? – sušuko Vilas Farnabis, kaip vylėsi, garsiai ir grėsmingai, bet iš gerklės pasigirdo tik laibas, virpantis kvarktelėjimas.

Po to stojo ilga, regis, stingdančiai grėsli tyla. Iš ertmės tarp dviejų iš trejeto medžio kontraforsų akimirką kyštelėjo milžiniškas juodas šimtakojis, bet ir jis tuoj pat, dėliodamas pulką raudonų kojelių, pranyko kitame kerpėmis apaugusios ektoplazmos plyšyje.

– Kas čia? – vėl krioktelėjo Vilas.

Kairėje krūmyne kažkas sušnareno ir staiga – kaip gegutė iš vaikų kambario laikrodžio – kyštelėjo didelis sulig kuosa juodas paukštis, tik jau aišku, tai nebuvo kuosa. Plastelėjo sparnais baltais galiukais, palėkė galelį ir nutūpė ant žemiausios nedidelio sudžiūvusio medžio šakos arčiau nei per dvidešimtį pėdų nuo tysančio Vilo. Oranžiniu snapu, pastebėjo šis, po akimis – po pliką geltoną dėmelę, o kanarėlės geltonumo karoliai tankiai dengia jo galvą iš šonų ir sprando nuogo kūno peruku. Paukštis pakreipė galvą ir pažvelgė į jį pirma dešine, paskui kaire akimi. Tuomet išžiojo savo oranžinį snapą, išsvilpavo dešimt ar dvylika nemelodingų gaidų penkiatonėje skalėje, paskui lyg žagtelėjo ir priegiesmiu – *do do sol do* – tarė:

– Čia ir dabar, vyručiai, čia ir dabar.

Šie žodžiai spustelėjo nuleistuką, ir staiga jis viską prisiminė. Juk tai Pala, uždraustoji sala, kurioje niekuomet nesilankė joks žurnalistas. O dabar tikriausiai rytas po tos popietės, kai jam pakako paikumo vienam išplaukti iš Rendang Lobo uosto. Jis prisiminė viską – vėjyje išsirietusią baltą burę it didžiulį magnolijos žiedlapį, vandenį, žyrantį iš po laivo pirmagalio, ant kiek-

vienos bangos keteros žibančius deimantus, besiveriančias susiraukšlėjusio nefrito lomeles. O rytuose, kitoje sąsiaurio pusėj, viršum Palos vulkanų stūksojo stebuklingos, baltos debesų skulptūros. Prie vairalazdės jis pagavo save dainuojant – pagavo, nors negalėjo patikėti tuo, kad jaučiasi tiesiog laimingas.

– *Trys-trys – tai varžovai,* – deklamavo jis vėjui. – *Du-du – skaistaveidžiai berniukai, žaliais apdarais, oho; vienas – tai vienas ir vienas sau...**

Taip, vienas sau. Vienas sau ant didžiulio jūros brangakmenio.

– *Ir toks bus amžinai.*

Ir po to, suprantama, nutiko tai, dėl ko jį buvo įspėję visi atsargūs ir patyrę buriuotojai. Kur nebuvęs, šoko juodas viesulas, pagavo lyg paklaikę siausti vėjas ir lietus, ir bangos...

– Čia ir dabar, vyručiai! – skandavo paukštis. – Čia ir dabar.

Tačiau užvis keisčiausia, kad jis guli čia, mintijo jis, po medžiais, o ne ten, Palos sąsiaurio dugne, ar dar blogiau – ištiškęs uolų papėdėje. Mat net tada, kai jam per stebuklą pavyko išvingiuoti savo skęstantį laivelį tarp dūžtančių bangų ir priglausti jį vieninteliame smėlio paplūdimyje šioje mylių mylias besidriekiančioje uolingoje pakrantėje, tai dar nebuvo pabaiga. Aplinkui stūksojo stačios uolos; tačiau pačiam užutekio įlinkime žiojėjo status tarpeklis, kuriuo skaidriais kriokliais almėjo žemyn upeliūkštis, o pilko kalkakmenio tarpusieny stiebėsi medžiai ir krūmai. Šešis ar septynis šimtus pėdų teko kabarotis avint sportbačiais, o kur tik galėjo įremti koją, apavas slysčiojo nuo vandens. O paskui, Dieve mieliausias! Tos gyvatės. Juoda apsivijo šaką, kurios įsitvėręs jis traukėsi aukštyn. Vos po kelių minčių kita, didžiulė, žalia, šast susirangė ant kyšulio, kur buvo bestatąs

* Sena anglų daina – skaičiuotė.

koją. Šį jo išgąstį nustelbė nepalyginamai šiurpesnis. Išvydęs gyvatę, jis krūptelėjo, staiga atitraukė koją – ir dėl neapgalvoto judesio prarado pusiausvyrą. Pykinančiai ilgą akimirką, su siaubu suvokdamas, jog tai pabaiga, paplasnojo ant kraštelio – ir nukrito. Mirtis, mirtis, mirtis. Ir tuomet, girdėdamas skylant medį, pakibo ant nestoros medžio šakos – apsibraižęs veidą, kraujuojančiu sumuštu dešiniuoju keliu, bet gyvas. Visas sopantis, jis vėl kopė. Mirtinai plėšė kelį, bet kopė. Kito pasirinkimo nebuvo. Ir tuomet ėmė temti. Galop jis kopė veik tamsoje, lipo vedamas tikėjimo, iš nevilties.

– Čia ir dabar, vyručiai! – šūkalojo paukštis.

Bet Vilas Farnabis nebuvo nei čia, nei dabar. Jis kybojo ant uolos, jis buvo ten tą šiurpią kritimo akimirką. Sušnarėjo sausi lapai po šonais, jį krėtė drebulys. Įnirtingai ir nesuvaldomai, purtė nuo galvos iki kojų.

Staiga paukštis metė dėliojęs žodžius ir pagavo spiegti. Skardus vaikiškas žmogaus balsas subarė: „Maine!“, ir dar pridėjo kelis žodžius Vilui nesuprantama kalba. Sausuose lapuose sušnarėjo žingsniai. Kažkas sunerimęs šūktelėjo. Tyla. Vilas atsimerkė ir išvydo du pasakiškus vaikus, žvelgiančius į jį iš nuostabos išsiplėtusiomis, susižavėjimo ir baimės sklidinomis akimis. Mažesnysis buvo penkerių, gal šešerių metų vaikiščias, prisidengęs tik žaliu klubų raiščiu. Šalia jo su pintine vaisių ant galvos stovėjo ketveriais ar penkeriais metais vyresnė mergaitė. Ji segėjo raudoną, beveik iki kulkšnių sijoną, o aukščiau liemens buvo nuoga. Saulėje jos oda švytėjo kaip blyškus parausvintas varis. Vilas ganė akis vedžiodamas žvilgsnį nuo vieno prie kito. Kokie jie gražūs, be menkiausio trūkumo, kokie subtiliai elegantiški! Du maži grynaveisliai. Drūtas lyg nulipdytas apvalaus cherubino veido grynuolis – berniukas. Mergaitė įkūnijo kitokios prigimties tobulybę – smulkaus gymio, pailgo, griežto veidelio, įrėminto tamsių plaukų kasomis.

Vėl spiegsmas, klyksmas. Įsitūpęs sudžiūvusiame medyje, paukštis nervingai kraipėsi į visas puses, paskui darsyk kvyktelėjęs nėrė nuo šakos. Nenuleisdama akių nuo Vilo veido, mergaitė iškėlė ranką kviesdama. Paukštis pavasnojo, nutūpė, darsyk audringai suplasnojo, kol atgavo pusiausvyrą, paskui suglaudė sparnus ir tuoj ėmė žagsėti. Vilas tik žiūrėjo ir nebesistebėjo. Dabar jau viskas buvo įmanoma – viskas. Net kad kalbantys paukščiai tūptų vaikui ant piršto. Vilas bandė jiems nusišypsoti, bet lūpos

vis dar virpėjo, ir menamas draugiškumo ženklas veikiausiai pasirodė kaip grėsli grimasa. Berniukas niro už sesers.

Paukštis liovėsi žagsėjęs ir ėmė kartoti žodį, kurio Vilas nesuprato. „Runa?“ – gal taip? Ne, „karuna“. Tikrai – „karuna“*. Jis kilstelėjo drebančią ranką ir parodė vaisius pintinėje. Mangus, bananus ... Jo perdžiūvus burna pažliugo seilėmis.

– Alkanas, – pasakė jis. Paskui dingtelėjo, jog šiomis egzotinėmis aplinkybėmis vaikas jį geriau supras, jei apsimes kinu iš muzikinės komedijos.

– Aš liabai isalkęęęs, – išraitė.

– Ar norite valgyti? – paklausė vaikas puikia anglų kalba.

– Taip, valgyti, – pakartojo jis. – Valgyti.

– Lėk šalin, maine! – mergaitė krestelėjo ranką. Paukštis prieštaraudamas kvyktelėjo ir suplasnojęs vėl nutūpė ant sausuolio. Šokėjos judesiu mergaitė liesomis smulkiomis rankutėmis nusikėlė pintinę nuo galvos, paskui nuleido ją ant žemės. Ji išrinko bananą, nulupo jį ir, stabdoma baimės, bet spiriama užuojautos žengė nepažįstamojo link. Berniukas kažką šūktelėjo nesuprantama kalba, įspėdamas čiupo už sijono. Nuramindama jį, mergaitė sustojo per saugų atstumą ir iškėlė vaisų.

– Norite? – paklausė.

Tebedrebėdamas Vilas Farnabis ištiesė ranką. Sergėdamasi ji šonu, šonu priartėjo prie jo, paskui vėl sustojo, pritūpusi įdėmiai veizėjo.

– Greičiau, – nebetvėrė jis jos kankinimų.

Bet mažoji neketino rizikuoti. Įsmeigus akis į jo ranką, kad nepraslystų nė menkiausia įtartino judesio žymė, siektelėjusi priekin atsargiai ištiesė delną.

* Užuojauta, malonė, švelnumas. Visoms budizmo mokykloms svarbi atjautos kenčiantiems nuostata (*sanskr.*).

– Dėl Dievo, – meldė jis.

– Dievo? – staiga susidomėjusi paklausė mergaitė. – Kurio Dievo? Jų tiek daug.

– Kuris tik tau labiau patiks, – tarė jis jau niršdamas.

– Bet man nė vienas nepatinka, – atsakė ji. – Man patinka Gailestingasis.

– Tuomet būk man gailestinga, – aimanavo jis. – Duok man tą bananą.

Jos išraiška pasikeitė.

– Atsiprašau, – pagailėjo ji Vilo. Atsistojusi greitai žengė priekin ir įmetė bananą į jo drebančią ranką.

– Prašom, – ir kaip žvėriukas, sukdamasis spąstų, susyk šoko atgal, kad jos nepasiektų.

Berniukas suplojo rankomis ir prapliupo kvatoti. Atsisukusi ji pasakė šiam kažką savo nesuprantama kalba. Berniukas linktelėjo apvalia galva ir, tarstelėjęs „gerai, viršininke", nukurnėjo per mėlynų ir žalsvai geltonų drugių jūrą į miško pavėsį kitame laukymės krašte.

– Pasiunčiau Tomą Krišną ką nors atsivesti, – paaiškino ji.

Vilas suvalgė savo bananą ir paprašė dar vieno, paskui trečio. Apmarinęs kirminą, panūdo patenkinti ir smalsumą.

– Iš kur tu taip gerai kalbi angliškai? – paklausė.

– Nes visi šneka angliškai, – atsakė mergaitė.

– Visi?

– Turiu omeny, – kai nekalba palų kalba. Jai ši tema pasirodė neįdomi, tad ji nusisuko, mostelėjo maža ruda rankute ir švilptelėjo.

– Čia ir dabar, vyručiai! – ir vėl pakartojo paukštis, pakilo nuo sausuolio šakos ir nutūpė mergaitei ant peties. Vaikas nulupo dar vieną bananą, du trečdalius padavė Vilui, o kas liko, teko mainui.

– Ar čia tavo paukštis? – paklausė Vilas.

Mergaitė papurtė galvą.

– Mainai kaip elektra, – pasakė ji. – Jie niekam nepriklauso.

– Kodėl jis visa tai sako?

– Nes kas nors jį išmokė, – atsakė ji kantriai. Na ir asilas, galėjai suprasti iš jos tono.

– Taip, bet kodėl išmokė kartoti būtent *tai*? Kodėl „Dėmesio“, kodėl „Čia ir dabar“?

– Na... – Ji ieškojo tinkamų žodžių, kuriais galėtų paaiškinti akivaizdžius dalykus šiam keistam minkštapročiui. – Nes kaip tik šitai nuolat pamirštame, ar ne? Turiu galvoje, pamirštame, kad turime būti atidūs viskam, kas vyksta. Kaip pamirštame čia ir dabar.

– Ir mainai skraidžioja aplink ir primena mums – ar taip?

Ji linktelėjo. Taip, žinoma, ir buvo. Jiedu nutilo.

– Kuo jūs vardu? – pasiteiravo ji.

Vilas prisistatė.

– Mano vardas Meri Sarodžini Makfail.

– Makfail? – negalėjo patikėti Vilas.

– Makfail, – patikino ji.

– O tavo mažasis broliukas vardu Tomas Krišna?

Ji linktelėjo.

– Tegul mane devynios!

– Ar jūs atvykote į Palą lėktuvu?

– Išsilaipinau iš jūros.

– Iš jūros? Jūs turite laivą?

– Turėjau. – Minties akimis Vilas išvydo, kaip bangos ritasi per kažkur įstrigusią laivo išnarą, girdėjo, kaip jos atrieda ir dūžta. Mergaitės klausinėjamas, jis apsakė visa, kas jam nutiko. Apie audrą, kaip išplaukė į paplūdimį, apie visą kopimo košmarą, gyvates, kritimo siaubą... Jis vėl pagavo drebėti, dar labiau nei pirma.

Meri Sarodžini klausėsi įdėmiai, netardama nė žodžio. Kai jo balsas suvirpėjo ir galiausiai nutrūko, ji žengė pirmyn ir vis dar su paukščiu ant peties priklaupė greta jo.

– Klausyk, Vilai, va šito mums teks atsikratyti, – tarė ji profesionaliu, ramiu žinovo tonu.

– Norėčiau žinoti kaip, – išspaudė jis pro kalenančius dantis.

– Kaip? – pakartojo ji. – Kaip ir visada, žinoma. Papasakok man dar kartą apie tas gyvates ir kaip nukritai.

Jis papurtė galvą:

– Nenoriu.

– Žinoma, kad nenori, – tarė ji. – Bet reikia. Paklausyk, ką sako mainas.

– Čia ir dabar, vyručiai! – nesiliovė raginęs paukštis. – Čia ir dabar, vyručiai!

– Kol nenusikratysi tų gyvačių, negali būti čia ir dabar. Pasakok.

– Nenoriu, nenoriu, – kone verkė jis.

– Tuomet niekada jų neatsikratysi. Jos šliaužios tavo galvoje visą laiką. Ir taip tau ir reikia, – pridėjo Meri Sarodžini nuožmiai.

Jis bandė numaldyti drebulį; bet kūnas jam nebepriklausė. Kažkas kitas ėmė jam vadovauti, kažkas piktavalis siekė jį pažeminti, priversti kentėti.

– Prisimink, kaip būdavo, kai buvai mažas berniukas, – kalbėjo Meri Sarodžini. – Ką tavo mama darydavo, kai užsigaudavai?

Ji imdavo jį ant rankų ir sakydavo: „Vargšas vaikelis, nabagėlis mano mažiukas“.

– Ji taip darydavo? – paklausė mergaitė pasibaisėjusi. – Bet tai labai neteisinga! Taip tik dar labiau skauda. „Vargšelis“, – pakartojo ji pasityčiodama, – tikriausiai dar ilgiau skaudėdavo. Ir niekaip to nepamiršdavai.

Vilas Farnabis nieko neatsakė, tik tyliai gulėjo, purtomas nenumaldomo drebulio.

– Na, jei nenori pats, tuomet aš tai padarysiu. Klausyk, Vilai: buvo gyvatė, didelė žalia gyvatė, ir tu ant jos vos neužmynei. Tu ant jos vos neužmynei ir taip išsigandai, kad netekai pusiausvyros ir nukritai žemyn. Dabar pasakyk tai pats – sakyk!

– Aš vos ant jos neužmyniau, – sušnibždėjo jis paklusniai. – Ir tada aš...

Jis nepajėgė to pasakyti.

– Ir tada aš nukritau žemyn, – išspaudė beveik negirdimai.

Ir jam sugrįžo visas to siaubas – baimės šleikštulys, paniškas krūptelėjimas, dėl kurio neteko pusiausvyros, dar didesnė baimė ir klaikus tikrumas, kad jau pabaiga.

– Pakartok dar kartą.

– Aš vos ant jos neužmyniau. Ir tada...

Jis išgirdo save inkščiant.

– Teisingai, Vilai. Verk, verk!

Inkštimas virto aimanavimu. Susigėdęs jis sukando dantis ir aimanavimas liovėsi.

– Ne, taip nedaryk, – sušuko ji. – Išsiverk, jei norisi. Prisimink tą gyvatę, Vilai. Prisimink, kaip nukritai.

Jis vėl sudejavo, o drebulys krėtė dar smarkesnis.

– Dabar papasakok man, kas nutiko.

– Aš mačiau jos akis, mačiau jos kyščiojantį liežuvį.

– Taip, tu matei jos liežuvį. Ir kas nutiko paskui?

– Aš praradau pusiausvyrą ir kritau.

– Pasakyk dar kartą, Vilai.

Dabar jis raudojo.

– Pakartok, – nesiliovė ji.

– Aš kritau.

– Dar kartą, Vilai, – ji buvo nepermaldaujama. – Dar.

– Kritau, kritau, kritau...

Raudojimas tolydžio slūgo. Žodžius tarti tapo lengviau, ir jų keliami prisiminimai mažiau žeidė.

– Kritau, – pakartojo jis šimtąjį kartą.

– Bet nenukritai į prarają, – pasakė dabar Meri Sarodžini.

– Ne, nenukritau į prarają, – sutiko jis.

– Tad ar verta taip jaudintis? – paklausė mergaitė.

Jos tone nebuvo nei piktdžiugos, nei ironijos, nei menkiausios kaltinimo užuominos. Ji tiesiog tiesmukai paklausė, ir į klausimą derėjo atsakyti paprastai ir tiesmukai. Taip, *ko* jaudintis? Gyvatė jam neįkando, jis nenusisuko sprando. O kad ir kaip ten buvo, viskas atsitiko vakar. Šiandien aplinkui vasnoja drugeliai, štai paukštis ragina visus: Dėmesio, čia ir šitas keistas vaikas, kuris šitaip suėmė jį į nagą, nors atrodo kaip angelas iš nežinomos mitologijos, o jos pavardė – čia, per penkis laipsnius nuo pusiaujo, nori tikėk, nori ne – Makfail. Vilas Farnabis balsu prajuko.

Mažoji mergaitė suplojo rankomis ir taip pat ėmė juoktis. Netrukus į jų kvatojimą įsiliejo paukštis ant jos peties – garsaus demoniško juoko papliūpomis, kurios pripildė laukymę ir nuaidėjo tarp medžių, tarytum visa visata būtų plyšusi juokais iš nepaprasto egzistencijos pokšto.

– Na, ir puiku, kad visiems taip smagu, – staiga tarė gilus balsas.

Vilas Farnabis atsisuko ir išvydo jam besišypsantį mažutį, liesą, europietiškais apdarais žmogelį su juodu portfeliu. Turėtų būti bebaigiąs šeštą dešimtį, pamanė Vilas. Po plačia šiaudine kepure stirksojo tankūs žili plaukai, ir kokia keista kaip snapas jo nosis! Ir akys – nesuderinamai mėlynos tamsiame veide!

– Seneli! – išgirdo jis sušunkant Meri Sarodžini.

Nepažįstamasis pasisuko nuo Vilo mergaitės pusėn.

– Ir kas jus taip prajuokino?

– Na, – pradėjo Meri Sarodžini ir stabtelėjo surikiuoti minčių. – Matai, jis plaukė laivu, o vakar buvo audra ir jo laivas sudužo, kažkur ten, apačioje. Taigi jam teko kopti uola. Ten buvo gyvačių, ir jis nukrito žemyn. Bet, laimei, ten augo medis, tai jis tik išsigando. Dėl to labai drebėjo, ir aš daviau jam bananų ir liepiau prisiminti tai šimtus kartų. Ir staiga jis suprato, kad nėra dėl ko jaudintis. Turiu galvoje, kad viskas jau praėjo, ir baigta. Ir kai jis sujuko, aš irgi jaukiuosi. Tada ėmė kvatoti ir mainas.

– Labai gerai, – pritariamai tarė senelis. – O dabar, – tarė jis, vėl atsisukdamas į Vilą Farnabį, – po pirmosios psichologinės pagalbos pažiūrėkime, kuo galėsim padėti vargšui Broliukui Asilui. Beje, aš daktaras Robertas Makfailas. O kas tu?

– Jo vardas Vilas, – pasakė Meri Sarodžini, jaunajam vyrui dar nespėjus atsakyti. – O pavardė Far-kažkoks.

– Farnabis, jei tiksliai. Viljamas Askvitas Farnabis. Mano tėvas,

kaip galite spėti, buvo karštas liberalas. Net būdamas įkaušęs. Ypač jei būdavo įkaušęs.

Ir jis šiurkščiai, pašaipiai nusikvatojo – juoku, keistai nepanašiu į tą džiūgavimą, kai kvatojo iš visų plaučių, suvokęs, kad išties nėra dėl ko tryščioti.

– Ar tu nemėgai savo tėvo? – paklausė susirūpinusi Meri Sarodžini.

– Ne tiek, kiek būčiau galėjęs, – atsakė Vilas.

– Jis nori pasakyti, – paaiškino daktaras Makfailas mergaitei, – kad jis nekentė savo tėvo. Jų daugeliui taip yra, – pridėjo.

Pritūpęs ėmėsi atsegti savo juodąjį krepšį.

– Vienas iš mūsų buvusių imperialistų, kaip matau, – tarstelėjo per petį jaunajam vyrui.

– Gimęs Blumsberyje, – patvirtino Vilas.

– Iš aukštuomenės, – diagnozavo daktaras, – bet ne kariškių ar grafų padermės.

– Teisybė. Mano tėvas buvo advokatas ir politikos apžvalgininkas. Tai yra tuo metu, kai nebūdavo per daug užsiėmęs alkoholizmu. Motina, kad ir kaip neįtikėtina, – arkidiakono duktė. *Arkidiakono*, – pakartojo jis ir vėl nusijuokė, kaip jau buvo juokęsis iš ypatingo tėvo brendžio pomėgio.

Daktaras Makfailas tik nužvelgė jį, paskui toliau krapštėsi su krepšiu.

– Kai taip juokiesi, – tarė objektyviu mokslininko tonu, – tavo veidas tampa keistai bjaurus.

Apstulbęs Vilas savo glumulį bandė dangstyti juokais.

– Jis visad bjaurus.

– Priešingai, turi bodleriško grožio. Tik kad tamsta leidi garsus kaip hiena. Kodėl skleidi tokius garsus?

– Aš žurnalistas, – paaiškino Vilas. – Specialusis korespon-

dentas, kuriam moka, kad trankytųsi po pasaulį ir rašytų apie nūdienius baisumus. Kokį dar garsą, jūsų nuomone, galėčiau leisti? Ku kū? Tratata? Marks marks? – Jis vėl nusijuokė, paskui griebėsi vieno savo gerai išmėgintų sąmojų. – Aš žmogus, kuriam nėra atsakymo „taip“.

– Puiku, – tarė Makfailas. – Puikumėlis. Bet dabar prie reikalo.

Išsitraukęs iš krepšio žirkles, ėmėsi kirpti sudraskytą, kruviną Vilo kelnių klešnę, dengiančią sužeistą kelį.

Vilas Farnabis pažvelgė į Makfailą, svarstydamas, kiek šiame fantastiškame kalnėne dar yra škoto, o kiek palo. Dėl mėlynų akių ir atsikišusios nosies abejonių nekilo. Bet ruda oda, smulkios rankos, grakštūs judesiai – visa tai tikrai buvo iš vietų gerokai į pietus nuo Tvido upės.

– Ar jūs čia gimęs? – paklausė jis.

Daktaras patvirtindamas linktelėjo.

– Šivapurame karalienės Viktorijos laidotuvių dieną.

Jis dar kartą čekštelėjo žirklėmis, ir nukritusi kelnių klešnė atidengė kelį.

– Bjauroka, – toks buvo daktaro Makfailo nuosprendis, metus įdėmų žvilgsnį. – Bet nemanau, kad kas nors itin rimto.

Jis grįžtelėjo į anūkę.

– Būk gera, nubėk į punktą ir paprašyk, kad ateitų Vidžaja su dar kuo nors iš vyrų. Pasakyk, kad ligoninėje pasiimtų neštuvus.

Meri Sarodžini linktelėjo, netarus nė žodžio pakilo ir nuskriejo per laukymę.

Vilas žiūrėjo į jos tolstančią figūrėlę, iš vieno šono į kitą siūbuojantį sijoną, švelnią torso odą, šviečiančią saulėje rausvu auksu.

– Turite puikią anūkę, – tarė jis daktarui Makfailui.

– Meri Sarodžini tėvas, – prabilo daktaras kiek patylėjęs, –

buvo mano vyriausiasis sūnus. Jis žuvo prieš keletą mėnesių – nelaimingas alpinizmo atsitikimas.

Vilas sumurmėjo užjaučiąs, ir vėl pakibo tyla.

Daktaras Makfailas atkimšo butelį medicininio spirito ir tamponu nusivalė rankas.

– Dabar šiek tiek skaudės, – perspėjo jis. – Patarčiau klausytis šio paukščio. – Jis mostelėjo sausuolio pusėn, kur, Meri Sarodžini nubėgus, vėl sugrįžo mainas. – Klausyk jo įdėmiai ir stenkis suvokti. Taip mažiau jausi, kai šiek tiek skaudės.

Vilas Farnabis įsiklausė. Mainas buvo sugrįžęs prie savo senosios temos.

– Dėmesio! – ragino artikuliuojantis obojus. – Dėmesio.

– Dėmesio kam? – paklausė jis, vildamasis išgauti aiškesnį atsakymą, nei pateikė Mari Sarodžini.

– Dėmesiui, – atsakė daktaras Makfailas.

– Dėmesio dėmesiui?

– Žinoma.

– Dėmesio! – skandavo mainas ironiška intonacija.

– Ar čia daug tokių kalbančių paukščių?

– Saloje turėtų skraidžioti apie tūkstantį. Senasis Radža taip sumanė. Jis vylėsi, kad žmonėms tai būtų naudinga. Gal ir taip, bet vargšų mainų atžvilgiu neteisinga. Laimei, paukščiai nesupranta šitų agituojančių kalbų. Net šventojo Pranciškaus. Tik pamanykite, – dėstė jis toliau, – pamokslauti tobuliems strazdams, dagiliams ir krosnilandoms. Tai bent pasipūtimas! Kodėl negalėjo patylėti ir paklausyti, ko paukščiai *jį* pamokys? O dabar, – jis pridėjo kitokiu tonu, – jau klausykis mūsų draugužio, tupinčio medyje. Aš išvalysiu žaizdą.

– Dėmesio!

– Na va.

Jaunasis vyras krūptelėjo ir prikando lūpą.

– Dėmesio! Dėmesio! Dėmesio!

– Kaip tau ir pavyko užsikarti ta uola, – stebėjosi daktaras Makfailas, siekdamas tvarsčio. – Negaliu įsivaizduoti.

Vilas pajėgė nusijuokti.

– Prisimenat „Rukein"* pradžią, – tarė jis. – „Likimas lėmė, kad Apvaizda buvo mano pusėje."

Iš tolimo laukymės pakraščio atsklido balsai. Vilas pasuko galvą ir išvydo iš medžių tankmės išnyrančią Meri Sarodžini, jos raudonas sijonas siūbavo jai strakaliojant. Už jos žengė plikas iki juosmens didžiulis vyras it bronzinė statula, ant peties užsimetęs lengvų neštuvų bambukines lazdeles ir susuktą brezentą, o už šio milžino – lieknas tamsiaodis vaikinas baltais šortais.

– Tai Vidžaja Bhatačarija, – pristatė daktaras Makfailas, kai bronzinė statula priėjo. – Vidžaja mano asistentas.

– Ligoninėje?

– Tik nelaimingų atsitikimų atvejais, – daktaras Makfailas papurtė galvą. – Aš nebedirbu gydytoju. Mudu su Vidžaja triūsiame Žemės ūkio eksperimentinėje stotyje. O Muruganas Meilendra, – jis mostelėjo tamsiaodžio jaunuolio pusėn, – su mumis laikinai, jis studijuoja dirvos mokslą ir augalų veisimą.

Vidžaja žengė žingsnį šalin ir, uždėjęs didžiulę ranką ant savo bendro peties, stumtelėjo jį priekin. Pažvelgęs į tą dailų, surūgusį veidą, Vilas staiga nustebęs pažino elegantiškai apsidariusį jaunuolį, kurį buvo sutikęs prieš penketą dienų Rendang Lobe, kai baltu pulkininko Dypos mersedesu siautė po visą salą. Jis išsišiepė, žiojosi kalbėti, paskui susizgribo. Veik nepastebimai, bet ne-

* 1872 m. išleistas satyrinis Samuelio Butlerio Viktorijos laikų visuomenę parodijuojantis romanas. Jo pavadinimas angliškai „Erewhon" – tai atbulai užrašytas žodis *nowhere*.

abejotinai vaikinas papurtė galvą. Jo akyse Vilas perskaitė baimingą maldavimą. Vaikino lūpos judėjo be garso. „Prašau, – regis, sakė jis, – prašau..." Vilas tuoj nutaisė kitokį veidą.

– Sveiki gyvi, pone Meilendra, – tarė jis atsainiai oficialiai.

Muruganui tarsi akmuo nuo širdies nuslinko.

– Sveiki gyvi, – pasakė jis, linktelėdamas.

Vilas apsižvalgė tyrinėdamas, ar kiti ką nors pastebėjo. Meri Sarodžini ir Vidžaja ruošė neštuvus, o daktaras pakavosi savo juodąjį krepšį. Mažytę komediją jie suvaidino be žiūrovų. Akivaizdu, kad jaunasis Muruganas turi priežasčių, dėl kurių nenori, jog jo viešnagė Rendange iškiltų viešumon. Vyrams už vyriškus žaidimėlius atleidžiama. Kartais ir už moteriškus. Pulkininkas Dypa savo globotiniui buvo meilesnis nei tėvas, o Muruganas garbstė jį karščiau nei sūnus tėvą. Ar tai tik herojaus garbinimas, mokinuko susižavėjimas vyru mūru, kuris įvykdė perversmą, atsikratė opozicijos ir tapo diktatoriumi? O gal juos sieja kitokie jausmai? Gal Muruganas šio juodaūsio Hadriano Antinojas*? Na, jei jį taip traukia pusamžiai kariškiai-gangsteriai – jo valia. O jei gangsteriui prie širdies dailūs berniukai, – *jo*. Galbūt kaip tik dėl to, mintijo toliau Vilas, pulkininkas Dypa nepristatė vyruko oficialiai. „Čia Muru, – tarstelėjo, atlydėjęs jaunuolį į prezidento kabinetą. – Mano jaunasis bičiulis Muru", – ir pakilęs apglėbė jaunuolį per pečius, pavedėjęs prie sofos, sėdosi šalia. „Ar galėsiu vairuoti mersedesą?" – paklausė Muruganas. Diktatorius atlaidžiai išsišiepė ir linktelėjo sulaižytą juodą galvą. Šitai buvo dar viena priežastis, skatinanti manyti, jog judviejų keistas ryšys yra daugiau nei vien bičiulystė. Prie pulkininko sportinio automobilio vairo Muruganas virto

* Jaunas gražuolis, imperatoriaus Hadriano (II a. po Kr.) numylėtinis, lydėjęs jį kelionėse.

tikru maniaku. Tik aklai susižavėjęs meilužis galėjo kliautis tokiu vairuotoju, negana to, patikėti jam svečią. Lygioje vietoje tarp Rendang Lobo ir naftos telkinių spidometras porąkart siekė šimtą dešimt, tačiau daug baisesni dalykai laukė kalnų kelyje nuo naftos telkinių į vario kasyklas. Po ratais žiojosi bedugnės, posūkiuose cypė padangos, iš bambukų giraičių priešais mašiną išnirdavo azijiniai buivolai, dešimtoniai sunkvežimiai griaudėjo ne ta kelio puse. „Ir jūs nėmaž nesinervinat?“ – paklausė įsidrąsinęs Vilas. Tačiau gangsterio būta ne tik įsimylėjusio, bet ir labai dievoto: „Jei žmogus žino, kad vykdo Alacho valią, – o aš tai jau *žinau*, pone Farnabi, – nėra jokios priežasties nervintis. Tokiomis aplinkybėmis nervingumas prilygtų šventvagystei“. Ir kai Muruganas metėsi į šoną išsilenkdamas dar vieno buivolo, pulkininkas, spragtelėjęs savo auksinę cigarinę, pasiūlė Vilui „Balkan sobranje“.

– Paruošta, – šūktelėjo Vidžaja.

Vilas pasuko galvą ir pamatė šalia ant žemės gulinčius neštuvus.

– Puiku, – pasakė daktaras Makfailas. – Užkelkime jį. Atsargiai, atsargiai...

Netrukus mažytė procesija jau vingiavo siauru takeliu tarpu medžių. Meri Sarodžini žengė priekyje, jos senelis – gale, o tarp jų abu neštuvų galus nešė Muruganas ir Vidžaja.

Iš savo keliaujančios lovos Vilas Farnabis žvelgė pro žalią tamsą tarytum iš verdančios gyvenimu jūros dugno. Aukštai viršum galvos, jau arti paviršiaus, buvo girdėti šnaresiai lapijoj, beždžionių cypavimai. O štai pro orchidėjų debesį šokinėja tuzinas ragasnapių – tarsi pakrikusios vaizduotės kūriniai.

– Ar patogiai įsitaisėte? – paklausė Vidžaja, rūpestingai pasilenkęs prie Vilo, kad matytų jo veidą.

Vilas jam nusišypsojo:

– Patogiai ir prabangiai.

– Čia netoli, – padrąsino Vidžaja. – Už kelių minučių ir būsim vietoje.

– O kur yra „čia“?

– Eksperimentinėje stotyje. Tai kaip Rotamstedas*. Ar teko būti Rotamstede Anglijoje?

Žinoma, Vilas buvo apie jį girdėjęs, bet niekuomet ten nesilankė.

– Stotis veikia jau daugiau nei šimtą metų, – toliau pasakojo Vidžaja.

– Šimtą aštuoniolika, jei tiksliai, – pasakė Makfailas. – Lozas ir Gilbertas pradėjo dirbti su trąšomis 1843 metais. Vienas jų mokinių buvo atvykęs čia šešto dešimtmečio pradžioje padėti mano seneliui įkurti stotį. Rotamstedą tropikuose – toks buvo sumanymas. Tropikuose – tropikams.

Žalią niūrulį persmelkė šviesos blyksnis ir netrukus neštuvai išniro iš miško į patį tropinės saulės spindesį. Vilas pakėlė galvą ir apsidairė. Jie buvo netoli didžiulio amfiteatro aikštelės. Per penkis šimtus pėdų apačioje kiek akis užmato plytėjo lyguma, išmarginta taisyklingais laukų lopinėliais, šen bei ten buvo matyti pulkeliais augantys medžiai, krūvon susispietę namai. O iš kitos pusės tūkstančius pėdų aukštyn, iki pat kalnų pusapskritimio, kilo ir kilo šlaitai. Terasa kopė paskui terasą, žalią ar auksinę, nuo pat lygumos iki dantytos viršūnių sienos, pakartodami vietovės kontūrą, driekėsi ryžių laukai, kilo ir leidosi su kiekvienu šlaito iškilimu ar įdubimu – tarsi pagal kažkieno rūpestingą ir menišką planą. Gamta čia nebuvo vien natūrali, šis peizažas buvo sukurtas, redukuojant jį iki jo geometrinio

* Didžiausia Jungtinėje Karalystėje ir veikiausiai seniausia pasaulyje žemės ūkio tyrimų stotis.

pirmapradiškumo, perteiktas – dailininkui tai būtų virtuoziškumo stebuklas, – šiomis vingiuojančiomis linijomis, grynos, sodrios spalvos potėpiais.

– Ką tu darei Rendange? – nutraukė ilgą tylą daktaras Robertas.

– Rinkau medžiagą straipsniui apie naująjį režimą.

– Niekad nepamanyčiau, kad pulkininkas tokia įdomi naujiena.

– Klystate. Jis *karinis* diktatorius. Tai reiškia, kad pakvipo mirtimi. O net ir tolimas mirties kvapas – jau naujienos, – Vilas nusijuokė. – Todėl man ir liepė užsukti pakeliui iš Kinijos.

Buvo ir kita priežastis, bet jos jis bemeilijo neminėti. Laikraščiai – tik viena lordo Aldehido interesų sričių. Kitas jo veidas – „Pietryčių Azijos naftos kompanija“, „Imperijos ir užsienio varis, Ltd.“ Oficialiai Vilas atvyko į Rendangą uostinėti mirties jo militarizuotoje atmosferoje, bet turėjo ir kitą užsakymą – iššniukštinėti, ką diktatorius mano apie užsienio kapitalą, kokias mokesčių nuolaidas pasiruošęs taikyti, kokias pasiūlytų garantijas nacionalizacijos klausimu. Ir kiek grynojo pelno būtų eksportuojama? Kiek turėtų būti samdoma vietinių technikų ir administracijos? Ištisa baterija klausimų. Bet pulkininkas Dypa pasirodė itin kalbus ir draugingas. Todėl Vilas ir leidosi į aną kraują stingdantį pasivažinėjimą su Muruganu į vario kasyklas. „Primityvu, mielasis Farnabi, primityvu. Kaip pats matote, skubiai reikia modernios įrangos“. Kitas susitikimas buvo sutartas – Vilas dabar prisiminė, – kaip tik šį rytą. Prieš akis iškilo pulkininkas prie stalo. Policijos vyriausiojo komisaro pranešimas. „Ponas Farnabis paskutinį kartą pastebėtas vienas mažu laiveliu išplaukiantis į Palos sąsiaurį. Už poros valandų kilo smarki audra... laikomas žuvusiu...“ O jis sau gyvas sukinėjasi saloje, kur pakliūti neįmanoma.

„Jie tau niekuomet neduos vizos, – kalbėjo Džo Aldehidas

paskutinio susitikimo metu. – Nebent įsmuktum iš jūros kaip nors užsimaskavęs. Apsisiausk burnusu ar kuo kitu, kaip Arabijos Lorensas. – „Pabandysiu“, – pažadėjo Vilas maldydamas juoką. – „Bet jei kada pavyktų įsigauti į Palą, drožk tiesiai į rūmus. Rani – jų karalienė motina – mano sena bičiulė. Pirmą kartą susitikome prieš šešetą metų Lugane. Ji buvojo pas senuką Fogelį, dirbantį investiciniame banke. Jo draugužė domisi spiritizmu, ir jie surengė man seansą. Mediumė-ruporė – tikras tiesioginis balsas, tik, deja, kalbėjo vokiškai. Na, kai uždegė šviesas, aš su ja išsišnekėjau.“ – „Su rupore?“ – „Ne ne. Su Rani. Ji nuostabi moteris. Juk žinai, Dvasios Kryžiaus Žygis.“ – „Ar tai *ji* sugalvojo?“ – „Taip, taip. Ir aš jį vertinu labiau negu Moralinį Ginklavimąsi. Kryžiaus žygiu labiau tikima Azijoje. Tą vakarą ilgai apie tai šnekėjomės. O paskui kalba pakrypo apie naftą. Paloje gausu naftos. „Pietryčių Azijos nafta“ jau daug metų mėgina ten įlįsti. Kitos kompanijos irgi. Nieko nepadarysi. Niekam jokių nuolaidų dėl naftos. Tai jų nesikeičianti politika. Bet Rani su tuo nesutinka. Ji norėtų, kad nafta kur nors pasaulyje tarnautų geriems tikslams. Pavyzdžiui, finansuotų Dvasios Kryžiaus Žygį. Tai ir sakau, jei tik pakliūsi į Palą, tiesiu taikymu šauk į rūmus. Pasišnekėk su ja. Sužinok iš vidaus apie tuos, kas priima sprendimus. Sužinok, ar esama už naftą nusiteikusios mažumos, ir paklausk, kaip mes galėtume padėti jiems įgyvendinti gerus darbus.“

Ir jis baigė savo šnekas, pažadėdamas, jei Vilo pastangos duotų vaisių, dosnų atlygį. Tokį, kad Vilas galėtų nusipirkti ištisus metus laisvės. „Daugiau jokių straipsnių. Nieko, tik Aukštoji kūryba, Kūryba, KŪRYBA“, – ir Džo Aldehidas nusikvatojo tokiu skatologiniu juoku, lyg šio žodžio pradžioje vietoje „k“ būtų „r“. Šiurpus padaras. Bet Vilas vis tiek rašė šio padaro piktybiniams laikraščiams, o už kyšį buvo pasirengęs kibti į jo juodus

darbelius. Ir štai – sunku ir patikėti, jis Palos žemėje. Likimas lėmė, kad Apvaizda būtų jo pusėje, akivaizdu, specialiai tam, kad iškrėstų vieną savo piktų pokštų, kurie ir yra Apvaizdos amplua.

Į dabartinę realybę Vilą grąžino skardus Meri Sarodžini balsas, kai ši šūktelėjo:

– Štai ir atėjome!

Vilas vėl kilstelėjo galvą. Jų mažytė procesija išsuko iš kelio ir žengė pro nišą baltu stiuku puoštoje sienoje. Kairėje ant kylančių terasų rikiavosi eilės žemų pastatų, prisiglaudusių maldyklinių fikusų šešėlyje. Tiesiai aukštų palmių alėja leidosi lotosų tvenkinio link, kitame krante stūksojo didžiulė Budos statula. Pasukę kairėn, jie palipo tarp žydinčių medžių, apgaubti įvairiausių kvapų, iki pirmosios terasos. Už tvoros nė nekrustelėdamas, jei ne neskubriai malantys žandikauliai, stovėjo sniego baltumo zebu, dieviškas savo romiu ir beprasmiu grožiu. Įsimylėjęs Europos pagrobėjas* liko atokiau, o čia ant žolės papleikė plunksnas Junonos povų porelė**. Meri Sarodžini atsklendė nedidelio sodelio vartus.

– Mano namelis, – tarė daktaras Makfailas, o atsisukdamas į Muruganą: – Leiskite, padėsiu išsukti laiptais.

* Įsimylėjęs Europą (Europę) Dzeusas pagrobė ją pasivertęs jaučiu.
** Karvė ir povas – šventi Herai (romėnų literatūroje tapatinama su Junona) aukojami gyvuliai. Abi garbintos kaip santuokos, gimdyvių globėjos.

Tomas Krišna ir Meri Sarodžini siestos išėjo pas šalimais gyvenančio sodininko vaikus. Sušyla Makfail viena sėdėjo pritemdytame kambaryje nugrimzdusi buvusios laimės prisiminimuose, sumišusiuose su netekties skausmu. Laikrodis virtuvėje išmušė pusvalandį. Metas eiti. Atsidūsėjusi pakilo, įsispyrė į sandalus ir žengė į pasakišką tropikų vidudienio tviskesį. Pažvelgė į dangų. Viršum vulkanų į zenitą kopė didžiuliai debesys. Už valandos lis. Taikydama iš vienos šešėlio salelės į kitą, moteris ėjo medžiais apsodintu taku. Staiga, sutarškėję plunksnomis, nuo vieno iškerojusio maldyklinio fikuso purptelėjo pulkelis balandžių. Žaliasparniai, koraliniais snapais, saulėje lyg perlas spalvas mainančiomis krūtinėmis, jie nuskrido miško pusėn. Kokie gražūs, kokie neapsakomai meilūs! Sušyla jau sukosi atgal, vildamasi išvysti palaimos nutviekstą pakeltą Dugaldo veidą, bet susigriebusi nudelbė akis žemėn. Dugaldo nebėra, tik šis skausmas – kaip fantominės galūnės maudulys, nepaliaująs alinti vaizduotės, dirginantis jusles – kaip tų, kurie patyrė amputaciją. „Amputacija, – sušnibždėjo ji, – amputacija...“ Pajutusi akyse besitvenkiančias ašaras, paspartino žingsnį. Amputacija nepateisina savigailos: net Dugaldui mirus, paukščiai liko tokie pat gražūs, o vaikams, jos ir visiems kitiems, reikia ne mažiau meilės, pagalbos, reikia mokytis. O tas nelėgstantis suvokimas, kad jo nebėra, gal tai priminimas, jog dabar ji turi mylėti už du, gyventi už du, galvoti už du, justi ir suprasti ne tik savo akimis ir protu, bet ir tomis akimis, tuo

protu, kuris buvo jo, o sykiu ir jos, kol jų džiaugsmo ir supratimo sąjungos nenutraukė ši baisi nelaimė.

Bet štai daktaro namelis. Ji palypėjo laiptais, perėjo verandą ir įžengė į kambarį. Uošvis sėdėjo prie lango, gurkšnojo šaltą arbatą iš keraminio puodelio ir skaitė „Journal de Mycologie"*. Jai priėjus, pakėlė galvą, sveikindamas nusišypsojo.

– Sušyla, brangioji! Kaip gerai, kad užsukai.

Ji pasilenkusi pakštelėjo jam į dygų skruostą.

– Ką ten pasakojo Meri Sarodžini? – paklausė ji. – Ar ji tikrai rado priklydėlį?

– Iš Anglijos – bet per Kiniją ir Rendangą, išsigelbėjo iš sudužusio laivo. Žurnalistas.

– Ir koks jis?

– Mesijo išvaizdos. Bet per daug protingas, kad tikėtų Dievą arba neabejotų savo misija. Ir per daug jautrus, taigi, net būdamas tikras, įgyvendinti jos negalėtų. Jo raumenys trokšta veiklos, jausmai veržiasi į tikėjimą, bet nervų galiukai ir protas neleidžia.

– Manyčiau, labai nelaimingas.

– Toks suvargęs, kad kai juokiasi, tai lyg hiena kiauksėtų.

– O ar jis žino, kad jo juokas kaip hienos?

– Žino ir tuo labai didžiuojasi. Net kuria apie tai epigramas. „Aš – žmogus, kuriam nėra atsakymo „taip".

– Ar smarkiai susižeidė?

– Nesmarkiai. Bet turi temperatūros. Jau gydau antibiotikais. Dabar tavo eilė kilstelėti jo atsparumą – gal *vis medicatrix naturae*** jam pagelbėtų.

– Pasistengsiu kiek įmanydama.

Paskui patylėjusi tarė:

* Mikologijos žurnalą (*pranc.*).
** Gydomoji gamtos galia (*lot.*).

– Buvau aplankyti Lakšmi. Užėjau pakeliui iš mokyklos.

– Kaip ji tau pasirodė?

– Beveik taip pat. Ne, turbūt šiek tiek silpnesnė negu vakar.

– Ir aš tai pajutau, kai lankiau ją ryte.

– Laimei, skausmas lyg nestiprėja. Vis dar galime maldyti jį psichologiškai. Šiandien mokėmės įveikti pykinimą. Ir ji pajėgė gurkštelėti lašelį. Manau, kad nebereikės lašinti skysčių į veną.

– Dėkui Dievui! Tos adatos į veną tikra kankynė. Nepaprasta drąsa, kai kyla tikras pavojus, bet kai reikia suleisti vaistus po oda ar į veną – gėdingiausia ir nesuvokiama baimė.

Jis prisiminė tuos laikus, kai buvo tik susituokę ir jis, trūkus kantrybei, apšaukė ją baile už tokį paikiojimą. Lakšmi verkė ir, nukentusi kankinimus, sugraudino jį atsiprašinėjimais. „Lakšmi, Lakšmi...“ O dabar už kelių dienų ji mirs. Po trisdešimt septynerių metų.

– Apie ką jūs kalbėjotės? – paklausė jis balsu.

– Nieko ypatingo, – atsakė Sušyla. Tačiau išties jos kalbėjosi apie Dugaldą, tik ji negalėjo prisiversti pakartoti to, ką jos viena kitai pasakojosi.

– Mano pirmagimis, – šnabždėjo mirštanti moteris. – Aš nežinojau, kad kūdikiai būna tokie gražūs.

Įkritusios juodose kaip kaukolės akiduobėse akys nušvito, bekraujės lūpos nusišypsojo.

– Tokios mažytės, mažytės rankutės, – toliau šnabždėjo šiurkštus balsas, – tokia godi mažytė burnelė.

Ir drebanti išdžiūvusi ranka palietė tą vietą, kur iki praėjusių metų operacijos buvo krūtis.

– Nežinojau.

Ir kol tai įvyko, iš kur ji galėjo žinoti? Tai buvo apreiškimas, lytėjimo ir meilės apokalipsė.

– Žinai, ką turiu galvoje?

Sušyla linktelėjo. Ji žinojo – pažino tai su savo dviem vaikais, su vyru, į kurį išaugo vaikelis Dugaldas mažytėmis rankutėmis ir godžia burnyte.

– Aš jo prisibijodavau, – šnabždėjo mirštančioji. – Kokio jo stipraus, kokio tirono būta, galėjo ir įskaudinti, ir priekabių rasti, ir gyvenimą sugriauti. Jei būtų vedęs kitą moterį... Buvau tokia dėkinga, kad vedė tave!

Rankos šakaliukas nuslydo nuo buvusios krūties vietos, prisiglaudė prie Sušylos rankos. Ši pasilenkė ir pabučiavo moters ranką. Jos abi verkė.

Daktaras atsiduso, pakėlė galvą ir nelyginant išlipęs iš vandens žmogus pasipurtė.

– Priklydėlis vardu Farnabis, – tarė jis. – Vilas Farnabis.

– Vilas Farnabis, – pakartojo Sušyla. – Gerai, einu pažiūrėsiu, kuo galėčiau jam padėti.

Ji apsisuko ir išėjo.

Daktaras Makfailas nulydėjo ją akimis, paskui atsilošė kėdėje ir užsimerkė. Mąstė apie sūnų, mąstė apie žmoną – apie Lakšmi, gęstančią lėtai kaip žvakę, apie Dugaldą – staiga užpūstą ryškią, energingą jo liepsną. Mintijo apie neįžvelgiamą pokyčių ir galimybių seką, iš kurios pinasi gyvenimas, tiek sykių regėtą grožį ir siaubą, ir absurdą, kurie sugula podraug neįskaitomais, bet dieviškai prasmingais žmogaus likimo raštais. „Vargšelė, – tarė jis sau, prisimindamas Sušylos veidą, kai jis pasakė, kas atsitiko. – Vargšė mergaitė!“ O tuo tarpu – šis straipsnis apie haliucinogeninius grybus „Journal de Mycologie“. Tai dar vienas tų paskirų dalykų, kurie kažkaip dera bendrame piešinyje. Į galvą atėjo keistas Senojo Radžos eilėraštis.

Visa – visam kam
tobulai abejinga,
tobulai veikia kartu
prieštaroje vardan Gėrio
už gėrio vardan Būties, labiau
belaikės savo laikinumu, labiau
amžinos savu nykimu nei
Dievas aukštai danguje.

Girkštelėjo durys, ir netrukus Vilas išgirdo lengvus žingsnius ir sijonų šnaresį. Pajuto ant peties uždėtą ranką, ir žemas, muzikalus moters balsas paklausė, kaip jis jaučiasi.

– Varganai, – atsakė jis, neatverdamas akių.

Jo tone nebuvo girdėti savigailos, jokio užuojautos prašymo, tik piktas dalykiškumas stoiko, kuriam atsipyko nejautrumo farsas, todėl nenoromis teškia tiesą.

– Jaučiuosi varganai.

Ranka jį vėl palietė.

– Aš Sušyla Makfail, – tarė balsas. – Meri Sarodžini mama.

Nenoromis Vilas pasuko galvą ir atsimerkė. Šalia lovos sėdėjo suaugusi, tamsesnė Meri Sarodžini ir šypsojosi jam su draugišku rūpesčiu. Atsiliepti į šypseną jam būtų prireikę per daug pastangų, tad jis pasitenkino tarstelėjęs „sveiki“, užsitraukė aukščiau antklodę ir vėl užsimerkė.

Sušyla žvelgė į jį tylomis – į prakaulius pečius, į krūtinės ląstą, dengiamą odos, kurios šiaurietiškas blyškumas jos, palės, akiai, darė jį keistai trapų ir pažeidžiamą, į saulėje įdegusį veidą raiškių, lyg išdrožtų bruožų, į kuriuos reiktų žiūrėti iš tolo – tvirtą ir vis tiek jautrų, virpantį, daugiau nei nuogą veidą, ir ji pagavo save galvojant apie žmogų, sumuštą ir paliktą kentėti.

– Sako, tu iš Anglijos, – tarė ji pagaliau.

– Man tas pats, iš kur aš, – irzliai sumurmėjo Vilas. – Tas pats, kur keliauju. *Iš* pragaro *į* pragarą.

– Aš gyvenau Anglijoje tuoj po karo, – tęsė ji. – Studijavau.

Jis bandė neklausyti, bet ausys neturi vokų, niekur nepabėgsi nuo to įkyraus balso.

– Psichologijos grupėje drauge mokėsi viena mergaitė, – toliau pasakojo ji. – Jos šeima buvo iš Velso. Ji pakvietė mane paviešėti pirmąjį vasaros atostogų mėnesį. Ar esi buvęs Velse?

Žinoma, jis yra buvęs Velse. Ko ji kimba su savo kvailais prisiminimais?

– Man patikdavo ten vaikščioti prie vandens, – tęsė Sušyla, – žvelgti pro katedrą už gynybinio griovio.

Ir galvoti, žvelgiant į katedrą, apie Dugaldą po palmėmis pliaže, apie Dugaldą, kai jis pirmą kartą ją mokė alpinizmo. „Tu prisirišusi. Tai visiškai saugu. Nukristi neįmanoma..." Nukristi neįmanoma, pakartojo ji karčiai ir prisiminė čia ir dabar, prisiminė, kad jos laukia darbas, prisiminė, žvilgtelėjusi į apnuogintą, išraiškingą veidą, kad čia kenčia žmogus.

– Kaip miela ten buvo, – tęsė ji, – kaip nuostabiai ramu!

Balsas, pasirodė Vilui Farnabiui, tapo muzikalesnis ir keistai nutolo. Galbūt dėl to jis nebesipriešino jo įsiveržimui.

– Toks nepaprastas ramybės jausmas. *Šanti, šanti, šanti**. Ramybė, kuri skleidžia supratimą.

Balsas dabar bylojo beveik progiesmiu, sklido tarsi iš kažkokio kito pasaulio.

– Aš užsimerkiu, – gydo balsas toliau, – užsimerkiu ir taip aiškiai visa regiu. Matau katedrą – milžinišką, ji daug aukštesnė

* Ramybė, taika, poilsis, mirtis (*sanskr.*).

nei išlakūs medžiai aplinkui Vyskupų rūmus. Regiu žalią žolę ir vandenį, ir saulės šviesą, auksinančią laiptus, ir įkypus šešėlius tarp kontraforsų. Paklausyk! Girdžiu varpus. Varpus ir kuosas. Kuosas bokšte – ar girdi kuosas?

Taip, jis girdi kuosas, beveik taip pat aiškiai kaip papūgas medžiuose už lango. Jis buvo čia ir tuo pat metu – ten; čia, tamsiame, alsiame kambaryje netoli pusiaujo, ir ten, toje vėsioje grotoje pačiame Mendipo kalvų pakraštyje, kuosoms ūkaujant iš katedros bokšto ir varpų aidui sklaidantis žalioje tyloje.

– Ir balti debesys, – kalbėjo balsas, – o mėlynas dangus tarp jų toks blyškus, toks gležnas, toks tobulai švelnus.

Švelnus, pakartojo jis, švelnus mėlynas dangus to balandžio savaitgalio, kurį jie praleido ten su Moli, dar prieš jų santuoką ištinkant anai negandai. Žolėje žydėjo ramunėlės ir pienės, toliau plytėjo vanduo, o už jo stūksojo didžiulė katedra, savo griežta geometrija varžėsi su purių debesų laisvumu. Forma rungėsi su laisvumu, sykiu jį papildė ir visiškai susitaikiusi gulė dermėn. Taip turėjo būti ir jiems su Moli, tuomet taip ir buvo.

– Ir gulbės, – girdėjo jis sapningą progiesmį balsą, – gulbės...

Taip, gulbės. Baltos gulbės, plūkaujančios ant nefrito ir gagato veidrodžio – kvėpuojančio veidrodžio, kuris kilojosi ir virpėjo, o paukščių atspindžiai vis žiro gabalėliais ir vėl susidėdavo, iro ir vėl vienijosi.

– Kaip pramanyti heraldiniai ženklai. Romantiški, neįmanomai žavūs. Tačiau štai jos – tikri paukščiai tikroje vietoje. Taip arti manęs, kad galiu veik paliesti – ir sykiu taip toli, už tūkstančių mylių. Toli ant to veidrodinio vandens, iriasi tarsi užburtos, švelniai, didingai...

Didingai, jos plaukia didingai, tamsus vanduo pakyla ir skiriasi artėjant baltoms, išriestoms krūtinėms, – kyla, skiriasi, slysta

atgal, sklinda raibuliais, paskui jas nusidriekiančiais plačia žibuYriuojančia vaga. Jis regėjo, kaip jos plaukia tamsiu veidrodžiu, girdėjo kuosas bokšte, o pro šį artimesnį sumišusių dezinfekuojamųjų vaistų ir gardenijų kvapą jį pasiekė ir šaltas, žolingas gotikinio apsauginio griovio kvėpsnis iš tolimojo žalio slėnio.

– Sėdėdavau tenai, – kalbėjo ji, – sėdėdavau ir žvelgdavau, žvelgdavau, ir netrukus, žiūrėk – *aš* taipgi plaukau. Plaukydavau su gulbėmis ant to lygaus paviršiaus tarp tamsos gilumoje ir blyškaus švelnaus dangaus viršum. Plaukydavau drauge ant kito paviršiaus tarp čia ir toli, tarp tada ir dabar.

„Ir tarp prisiminimų laimės, – mąstė ji, – ir dabartinio nelėgstančio, plėšančio suvokimo, kad jo nebėra."

– Plaukydavau, – tarė ji balsu, – paviršiuje tarp tikrovės ir išmonės, tarp to, kas į mus ateina iš išorės, ir to, kas kyla iš vidaus, iš gelmių gelmės čia, viduje.

Ji uždėjo ranką jam ant kaktos, ir staiga žodžiai virto daiktais ir įvykiais, kuriuos jie vaizdavo; vaizdiniai virto faktais. Jis *išties* plaukė.

– Plauki, – tvirtino švelnus balsas. – Plauki kaip baltas paukštis vandeniu. Plauki didžiąja gyvenimo upe – didžiule, lygia, tylia upe, kuri neša vandenis taip tykiai, taip tykiai, kad gali pagalvoti, jog ji miega. Mieganti upė. Bet ji nesustabdomai plaukia.

Gyvenimas tyliai ir nesustabdomai plaukia į vis talpesnį gyvenimą, į gyvąją, vis gilesnę ramybę, vis turtingesnę, stipresnę, visuotinesnę, nes ji pažįsta tavo skausmą ir vargus, pažįsta juos ir priima, ir padaro juos vienos prigimties su savimi. Tai į tą ramybę dabar plauki, plauki šia nesraunia upe, ji miega, bet nesustabdomai neša, nesustabdomai kaip tik todėl, kad miega. Ir aš su ja plaukiu, – kalbėjo ji svetimajam. Iš kito savo lygmens ji kalbėjo sau: „Plaukiu be menkiausios pastangos. Man visiš-

kai nieko nereikia daryti. Leidžiuosi, leidžiuosi nešama, tik prašau, kad ši nesustabdoma mieganti upė neštų mane, kur ji pati plaukia – ir visą laiką žinau, kad ten, kur ji neša savo vandenis, ir aš noriu nukeliauti, turiu nukeliauti – į labiau gyvenimą, į gyvąją ramybę. Miegančia upe, nesustabdomai, į susitaikymo vienovę.“

Nevalingai, nesąmoningai Vilas Farnabis giliai atsiduso. Kokia tyla stojo pasaulyje! Gili krištolinė tyla, nors papūgos toliau taršką už langinių, nors balsas šalia kažką eiliuoja. Tyla ir tuštuma, ir per tą tylą ir tuštumą plaukia upė, mieganti ir nesustabdoma.

Sušyla pažvelgė į veidą ant pagalvės. Staiga jis pasirodė labai jaunas, tobulai nurimęs lyg vaiko. Ant kaktos atsileido raukšlės. Lūpos, ką tik suspaustos iš skausmo, prasižiojo, kvėpė lėtai, švelniai, veik nejuntamai. Ji staiga prisiminė žodžius, kurie atėjo jai į galvą, kai vieną mėnesienos naktį žvelgė į atsimainiusį, nekaltą Dugaldo veidą: „Savo numylėtiniui ji siunčia miegą.“

– Miegok, – tarė ji balsu. – Miegok.

Tyla, regis, tapo dar gilesnė, tuštuma dar erdvesnė.

– Užmigęs plauki miegančia upe, – kalbėjo balsas. – O viršum upės blyškiame danguje – didžiuliai balti debesys. Kai žiūri į juos, imi sklęsti jų linkui. Taip, sklendi jų linkui, o upė dabar jau teka danguje, neregima upė, kuri tave neša, kelia, aukštyn, aukščiau ir aukščiau.

Aukštyn, aukštyn, per tylią tuštumą. Vaizdinys tapo daiktu, žodžiai – potyriu.

– Iš karštos lygumos, – tęsė balsas, – be menkiausių pastangų – į kalnų gaivumą.

Taip, štai Jungfrau, akinantis baltumas mėlyje. Štai Montrozas...

– Koks gaivus oras, kuriuo tu kvėpuoji. Grynas, šviežias, sklidinas gyvybės!

Jis giliai įkvėpė, ir jį užpūdo nauja gyvybė. Ir štai per sniego laukus papūtė vėjelis, vėsindamas odą, maloniai vėsindamas. Ir, tarsi pakartodamas jo mintis, lyg aprašydamas jo patirtį, balsas tarė:

– Vėsuma. Vėsuma ir miegas. Per vėsumą į didesnį gyvenimą. Per miegą į susitaikymą, į visetą, į gyvąją ramybę.

Po pusvalandžio Sušyla grįžo į kambarį.

– Na? – paklausė uošvis. – Kaip pavyko?

Ji linktelėjo.

– Kalbėjau jam apie tokią vietą Anglijoje, – tarė ji. – Jis persikėlė ten greičiau, nei tikėjausi. Po to šį tą pasiūliau temperatūrai numušti...

– Tikiuosi, nepamiršai ir jo kelio?

– Žinoma.

– Tiesiogiai?

– Ne, netiesiogiai. Taip visada geriau. Aš padėjau jam suvokti savo kūno vaizdinį. Paskui – įsivaizduoti jį daug didesnį nei kasdienybėje, o kelį – daug mažesnį. Kaip apgailėtiną mažą daiktą, kuris sukilo prieš kitą – didžiulį ir puikų. Nėra abejonės, kas laimės.

Ji pažvelgė į laikrodį ant sienos.

– Tai tau, turiu krutėti. Pavėluosiu į pamoką.

Kai daktaras Robertas įžengė į žmonos palatą ligoninėje, saulė dar tik kilo. Oranžinė pašvaistė, o jos fone – dantytas kalnų siluetas. Ir staiga – akinamai švytintis pjautuvas tarp dviejų viršukalnių. Pjautuvas virto pusapskritimiu ir paklojo sode už lango pirmuosius ilgus šešėlius, pirmuosius auksinės šviesos spindulius. O jau kitą akimirką, pažvelgęs į kalnus, regėjai visą nepakeliamą patekėjusios saulės spindesį.

Daktaras Robertas prisėdo ant žmonos lovos, pakėlė jos ranką ir pabučiavo. Ji nusišypsojo jam, paskui vėl atsigręžė į langą.

– Kaip greitai sukasi žemė! – tarė ji. – Vieną tokį rytą bus mano paskutinis saulėtekis, – patylėjusi pridėjo.

– *Karuna, karuna,* – pro mišrų paukščių chorą ir vabzdžių gaudimą, traukė mainas progiesmiu.

– *Karuna*, – pakartojo Lakšmi. – Atjauta...

– *Karuna, karuna,* – obojaus balsu iš sodo tvirtino Buda.

– Man jos jau nebeilgai reikės, – tęsė ji. – Bet kaip tu? Vargšeli Robertai, kaipgi tu?

– Vienaip ar kitaip prireikus randame stiprybės, – tarė jis.

– Bet ar tai bus teisinga stiprybė? Ar tai bus šarvų stiprybė, užsisklendimo stiprybė, stiprybė, kai pasineriama į savo darbą, idėjas ir į nieką kitą nekreipiama dėmesio? Prisimeni, prieidavau, pešiodavau tave už plaukų ir akindavau kreipti į viską dėmesį? Kas gi tai darys, kai aš iškeliausiu?

Įėjo sesutė su stikline saldinto vandens. Daktaras Robertas užkišo ranką žmonai po pečiais ir kilstelėjęs pasodino. Sesutė

pakėlė stiklinę jai prie lūpų. Lakšmi gurkštelėjo vandens, sunkiai nurijo, paskui gėrė antrą ir trečią gurkšnelį. Nusisukdama nuo siūlomos stiklinės, pažvelgė į daktarą Robertą. Išsekusį veidą apšvietė keistai nederanti šelmiška ugnelė.

– „Aš Trejybę iliustruoju, – pacitavo silpnu šiurkščiu balsu, – sunką apelsinų gurkšniais gerdamas trimis – arijonas* įniršta...**“, – ir eilutė nutrūko.

– Koks juokingas dalykas tie prisiminimai. Bet juk aš visada buvau gerokai juokinga, ar ne?

Daktaras Robertas iš visų jėgų stengėsi jai nusišypsoti.

– Gan juokinga, – sutiko jis.

– Vis sakydavai, jog aš kaip blusa. Vieną minutę čia, o jau kitą – strykt! Kažin kur už devynių mylių. Tad nieko keisto, kad tu manęs niekaip neišauklėjai!

– Bet *tau* puikiai pavyko *mane* išauklėti, – patikino jis ją. – Jei nebūtum vis sukusis aplink, nebūtumei pešiojusi manęs už plaukų, vertusi vis žvelgti į pasaulį, padėjusi man jį suprasti, kas aš būčiau šiandien? Pedantas su akidangčiais – nepadėtų man nė mokslai. Laimei, pakako nuovokos paprašyti, kad tekėtum už manęs, o tau – paikumo sutikti, o paskui išminties ir supratimo šį tą iš manęs padaryti. Trisdešimt septyneri metai suaugusio vyro auklėjimo – ir aš beveik žmogus.

– Bet aš vis dar blusa, – ji papurtė galvą. – O juk stengiausi. Labai stengiausi. Nežinau, ar tu kada nors tai supratai, Robertai. Vis pasistiebusi, vis bandžiau pasitempti, kad patekčiau ten,

* Arionybė – įvairios IV a. sampratos, priskiriamos Arijui Aleksandriečiui, Romos katalikų bažnyčioje kėlusios ginčų dėl Kristaus dieviškumo ir Švč. Trejybės dogmų.
** Citata iš anglų poeto Roberto Browningo (1812–1889) eilėraščio „Monologas Ispanijos vienuolyne“, ironizuojančio moralinę veidmainystę.

kur tu dirbai savo darbą, mąstei, skaitei. Pasistiebusi stengiausi pasiekti, kad būčiau ten, šalia tavęs. Dieve, kaip tai vargino! Kiek nepaliaujamų pastangų! Ir beveik visos bergždžios. Nes buvau tik kvaila blusa, šokinėjanti čia, apačioje, tarp žmonių ir gėlių, kačių ir šunų. Tavo aukštų materijų pasaulis man buvo nepasiekiamas, dar mažiau galėjau viltis rasti sau vietą jame. Kai tai nutiko, – ji kilstelėjo ranką prie nesamos krūties, – man nebereikėjo stengtis. Daugiau jokių mokyklų, jokių namų darbų. Gavau nuolatinį atleidimą.

Stojo ilga tyla.

– Gal išgertumėt dar gurkšnelį? – pagaliau paklausė sesutė.

– Taip, tau tikrai reikėtų dar pagerti, – pritarė daktaras Robertas.

– Ir sugriauti Trejybę? – Lakšmi vėl jam nusišypsojo. Pro senatvės ir mirtinos ligos kaukę daktaras Robertas staiga išvydo besijuokiančią mergaitę, kurią įsimylėjo prieš pusę amžiaus – bet sykiu ir vakar.

Už valandos daktaras Robertas grįžo į savo namelį.

– Šįryt liksi visai vienas, – pranešė jis, pakeitęs Vilui Farnabiui kelio tvarstį. Man reikia važiuoti į Šivapuramą, Slaptosios Tarybos susirinkimą. Apie dvyliktą ateis viena mūsų praktikančių seserų suleisti vaistų ir atneš užkąsti. O po pietų, kai tik baigs darbą mokykloje, vėl užsuks Sušyla. O dabar man metas vykti, – daktaras Robertas pakilo ir, uždėjęs ranką ant Vilo rankos, atsisveikino. – Ligi vakaro.

Pusiaukelėje jis stabtelėjo ir atsisuko.

– Būčiau pamiršęs paduoti, – iš nukarusio švarko šoninės kišenės ištraukė nedidukę žalią knygelę. – Čia Senojo Radžos „Užrašai apie tai, kas yra kas, ir ką būtų naudinga daryti dėl to, kas yra kas.“

– Koks žavus pavadinimas! – tarė Vilas, imdamas ištiestą knygą.

– Tau patiks ir turinys, – užtikrino daktaras Robertas. – Neilga, tik keliolika puslapių. Bet jei nori suprasti, kas yra Pala, geresnio įvado nerasi.

– Beje, – paklausė Vilas, – o kas yra Senasis Radža?

– Deja, kas *buvo*. Senasis Radža mirė trisdešimt aštuntaisiais, valdęs trejetu metų ilgiau už karalienę Viktoriją. Jo vyriausias sūnus mirė pirma tėvo, tad įpėdiniu tapo anūkas, šis buvo asilas, bet atsiteisė itin trumpu gyvenimu. Dabartinis radža yra jo proanūkis.

– O jei paklausčiau asmeninio dalyko – kaip į šią istoriją įsipynė žmogus, pavarde Makfailas?

– Pirmasis Palos Makfailas pasirodė Senojo Radžos senelio laikais, mes jį vadiname Radža Reformatoriumi. Jiedu su mano proseneliu sukūrė šiuolaikinę Palą. Senasis Radža įtvirtino jų darbą ir tęsė jį toliau. Ir šiandien mes kiek įmanydami stengiamės sekti jų pėdomis.

Vilas kilstelėjo „Užrašus apie tai, kas yra kas".

– Ar čia aprašyta reformų istorija?

Daktaras Robertas papurtė galvą.

– Čia išdėstyti tik kertiniai principai. Pirmiausia paskaityk apie tai. Kai šįvakar grįšiu iš Šivapuramo, nupiešiu šiek tiek istorijos. Bet geriau suprasi, kas išties buvo padaryta, jei pradėsi nuo to, kad sužinosi, kas turėjo būti padaryta, – ir kas visada turi būti daroma kiekvieno, kas aiškiai žino, kas yra kas. Tad skaityk, skaityk. Ir nepamiršk vienuoliktą išgerti sulčių.

Vilas palydėjo išeinantį vyriškį akimis, paskui atsivertė nedidelę žalią knygelę ir įniko skaityti.

„Niekam nebereikia niekur eiti. Jei tik žinotume, visi jau esame atėję.

Jei tik žinočiau, kas išties esu, privalėčiau liautis elgęsis kaip tas, kas manausi esąs; ir jei paliaučiau elgęsis kaip tas, kas manausi esąs, turėčiau žinoti, kas esu.

O išties aš esu – jei tik manichėjus*, kuriuo manausi esąs, man leistų tai sužinoti, – „taip“ ir „ne“ sutaikymas, įvykstantis tik per visko priėmimą ir palaimintą Nedalumo patirtį. Religijoje visi žodžiai purvini. Kiekvienas, kas gražbyliauja apie Budą ar Dievą, ar Kristų, turėtų eiti ir išsiplauti burną karbolio skysčiu.

Kadangi jo siekis išsaugoti tiktai „taip“ kiekvienoje priešingybių poroje pagal pačią daiktų prigimtį negali įsikūnyti, atskirtasis manichėjus, koks manausi esąs, pasmerkia save nepaliaujamai besikartojančiai frustracijai, nuolat besikartojantiems konfliktams su kitais to siekiančias ir frustruojančiais manichėjais.

Konfliktai ir frustracijos – visos istorijos ir beveik visų biografijų tema. „Aš parodysiu tau kančią, – tikroviškai pažadėjo Buda. Bet jis taipgi parodė kančios pabaigą – savižiną, visko priėmimą, palaimintąją Nedalumo patirtį.“

II

Žinojimas, kas išties esame, veda į Gerąją Būtį, o Geroji Būtis duoda pačių tinkamiausių gerų darbų. Tačiau geri darbai nebūtinai savaime sukuria Gerąją Būtį. Galime būti dorybingi, išties nežinodami, kas esame. Būtybės, kurios yra tik geros, nėra Gerosios Būtys; jos tiesiog yra visuomenės ramsčiai.

Dauguma ramsčių yra savo pačių samsonai. Jie laiko, bet anks-

* Manicheizmas – babiloniečio Manio (mirė 276 m. po Kr.) įsteigta sisteminė gnostinė religija, teigianti dviejų principų, gėrio ir blogio, dvasios ir materijos, šviesos ir tamsos, dualizmą.

čiau ar vėliau pasitraukia. Dar niekuomet nebuvo tokios visuomenės, kur dauguma gerų darbų būtų Gerosios Būties vaisius, todėl visuomet priimtini. Tačiau tai nereiškia, kad tokios visuomenės niekuomet nebus arba kad Paloje mes esame kvailiai, bandydami duoti jai pradžią.

III

Jogas ir stoikas yra du dorieji ego, kurie savųjų reikšmingų rezultatų pasiekia sistemingai apsimetinėdami esą kuo kitu. Tačiau ne apsimetinėdami kažkuo kitu, net tuo, kas įkūnytų aukščiausią gėrį ir išmintį, pereisime iš manichėjaus atskirties į Gerąją Būtį.

Geroji Būtis yra žinojimas, kas mes išties esame; o idant žinotume, kas išties esame, pirmiausia turime suvokti – akimmirką po akimirkos – kas manome esą ir ką šis blogas mąstymo įprotis verčia mus jausti ir daryti. Akimirka aiškaus ir visiško žinojimo, kas manomės esą, nors išties nesame, – ir akimirką sustoja manicheizmo šarada. Jei mes jas kartojame, kol jos tampa nenutrūkstamos – anos akimirkos, kai žinome, kas nesame, – staiga mus ims ir aplankys suvokimas, kad žinome, kas išties esame.

Susikaupimas, abstraktus mąstymas, dvasios pratimai – sistemingа atskirtis minties srityje. Asketizmas ir hedonizmas – sistemingа atskirtis potyrių, jausmų ir veiksmų srityje. Tačiau Geroji Būtis – tai žinojimas, kas esi *visos* patirties akivaizdoje, taigi būk suvokiantis – suvokiantis kiekviename kontekste, visu laiku, ką tik – garbingo ar gėdingo, malonaus ar nemalonaus – darytumei ar patirtumei. Tai vienintelė tikroji joga, vienintelis dvasinis pratimas, kurį verta daryti. *Kuo daugiau žmogus žino apie atskirus dalykus, tuo daugiau jis žino apie Dievą.* Išvertę Spinozos kalbą į mūsų, galime pasakyti: juo daugiau žmogus sužino apie save iš

įvairiausių patirčių, juo didesnę jis turi galimybę staiga vieną gražų rytą suvokti, kas išties jis yra – arba, veikiau, Kas (didžioji K) Išties (didžioji K) „jis“ (kabutėse) Yra (didžioji Y).

Šventas Jonas buvo teisus. Palaimingoje bekalbėje visatoje Žodis buvo ne tik *pas* Dievą, Žodis *buvo* Dievas.* Kaip kažkas, kuo tikima. Dievas yra suprojektuotas simbolis, sudievintas vardas. Dievas = „Dievas“.

Tikėjimas iš esmės skiriasi nuo įtikėjimo. Įtikėjimas yra sistemingas neišanalizuotų žodžių ėmimas už gryną pinigą. Pauliaus žodžių, Mahometo žodžių, Markso žodžių, Hitlerio žodžių, – žmonės priima juos už gryną pinigą, ir kas nutinka? Atsiranda beprasmis istorijos dvilypumas – sadizmas prieš pareigą arba (nepalyginamai blogiau) sadizmas kaip pareiga; dievinimą atsveria organizuota paranoja; gailestingosios seselės pasiaukojamai slaugo savo bažnyčios inkvizitorių ir kryžiuočių aukas. Tikėjimo, priešingai, niekad nepajėgsime priimti už gryną pinigą. Nes tikėjimas yra empiriškai pateisintas kliovimasis mūsų gebėjimu žinoti, kas mes esame, Gerojoje Būtyje užmiršti religija apsisvaiginusį manichėjų. Duok mums šiandien kasdienio tikėjimo, bet saugok, Dieve mieliausias, nuo įtikėjimo.“

Kažkas pabeldė į duris. Vilas pakėlė galvą nuo knygos.

– Kas ten?

– Tai aš, – atsiliepė balsas, vėl sužadinęs anuos nemalonius prisiminimus – pulkininko Dypos ir košmariško pasivažinėjimo baltu mersedesu. Įsispyręs į baltus sandalus, apsidaręs vienomis baltomis trumpikėmis ir prie jų – platininiu laikrodžiu, Muruganas žengė prie lovos.

* Žodžiais „ne tik“ praplėsta Jn 1,1.

– Kaip gražu, kad atėjai manęs aplankyti!

Kitas lankytojas būtų paklausęs jo, kaip jaučiasi, bet Muruganas per daug nuoširdžiai rūpinosi savimi, kad suvaidintų nors menkiausią dėmesį.

– Buvau atėjęs prieš tris ketvirčius valandos, – nusiskundė jis pasipiktinusiu tonu, – bet senis niekaip neišėjo, tad turėjau grįžti namo. Teko sėdėti su motina ir pas mus apsistojusiu žmogumi, kol jie valgė pusryčius...

– Kodėl negalėjai įeiti, kol daktaras Robertas buvo čia? – paklausė Vilas. – Gal kalbėti su manimi draudžia įstatymai?

Jaunuolis nekantriai papurtė galvą.

– Be abejo, ne. Tik nenorėjau, kad jis sužinotų, dėl kokios priežasties atėjau susitikti su tavim.

– Priežasties? – Vilas nusišypsojo. – Ligonių lankymas – itin girtinas gailestingumo veiksmas.

Ironijos Muruganas nesuprato, visos jo mintys ištikimai sukosi apie savus reikalus.

– Dėkui, kad neprasižiojai, jog buvome susitikę, – burbtelėjo veik piktai. Tarsi nenorėtų pripažinti jam padarytos paslaugos ir nirštų ant Vilo, kam šis jam pagelbėjo ir už tai dabar teks padėkoti.

– Pastebėjau, jog nenori, kad minėčiau, – atsakė Vilas. – Tai aš, žinoma, ir nesakiau.

– Atėjau pasakyti ačiū, – iškošė Muruganas pro dantis tonu, kuriuo labiau tiktų pranešti: „Tu – purvina kiaule!“

– Et, ką čia, – atsiliepė Vilas apsimestinai mandagiai.

„Koks žavingas padaras!“ – mąstė jis su linksmu smalsumu apžiūrinėdamas glotnų auksinį torsą, nusisukusį veidą, taisyklingą kaip skulptūros, bet jau ne olimpinį, ne klasikinį, o helenistinį veidą – judrų ir per daug žmogišką. Neprilygstamo grožio

indas – tačiau kas tame inde? Gaila, svarstė jis, kad neuždavė sau šio klausimo kiek rimčiau prieš susipainiodamas su žaviąja Babs. Bet Babs buvo moteris. Tad jam, heteroseksualui, negalėjo kilti tokio pobūdžio racionalus klausimas, kokį kelia dabar. Kaip, be abejonių, toks klausimas negalėtų kilti niekam, neabejingam berniukams, apie šį nirštantį mažą pusdievį, sėdintį ant jo lovos.

– Argi daktaras Robertas nežino, kad tu buvai Rendange? – paklausė jis.

– Kaipgi, žino. Visi žino. Vykau ten pasiimti motinos. Ji viešėjo pas gimines. O aš parsivežiau ją į Palą. Tai visiškai oficialu.

– Tai kodėl nenorėjai, kad minėčiau apie mūsų susitikimą ten?

Muruganas susvyravo, paskui ryžtingai pažvelgė į Vilą.

– Nes nenorėjau, kad jie sužinotų, jog mačiausi su pulkininku Dypa.

„A, *štai* kodėl!“

– Pulkininkas Dypa ypatingas žmogus, – pasakė Vilas garsiai, cukruotu masalu gaudydamas lengvatikį.

Keistai neįtari žuvis išsyk ir užkibo. Niaurus Murugano veidas pradžiugęs sužydo, ir staiga stojosi Antinojas su visu kerinčiu savo dviprasmės jaunystės grožiu.

– Aš manau, kad jis nuostabus, – pirmą kartą nuo tada, kai įėjo į kambarį, Muruganas, regis, pastebėjo, kad Vilas egzistuoja, ir nusišypsojo jam draugingesne šypsena. Pulkininko nuostabumas leido jam pamiršti priešiškumą, leido bent akimirką pamilti visus, net šį žmogų, kuriam dabar privalo jausti pagieža atmieštą dėkingumą.

– Tik pažiūrėk, kaip jis keičia Rendangą!

– Be abejonės, jis daug daro Rendango labui, – neįsipareigojamai pritarė Vilas.

Švytintį Murugano veidą aptemdė šešėlis.

– Čia jie taip negalvoja, – susiraukė. – Jie laiko jį pabaisa.

– Kas taip mano?

– Beveik visi!

– Tai jie nenorėtų, kad tu su juo matytumeisi?

Muruganas pergalingai išsišiepė – kaip padauža berniūkštis, mokytojui už nugaros parodęs nosį.

– Jie manė, kad visą laiką buvau su motina.

Vilas iškart pagavo užuominą.

– O ar motina žino, kad tu mateisi su pulkininku?

– Žinoma.

– Ir ji neprieštarauja?

– Ji tam visiškai pritaria.

Tačiau Vilas neabejojo, kad neapsiriko, kai pagalvojo apie Hadrianą ir Antinoją. Gal ta moteris akla? Ar ji nenori matyti, kas vyksta?

– Bet jei ji neprieštarauja, – paklausė jis balsu, – tai kodėl turėtų prieštarauti daktaras Robertas ir visi kiti?

Muruganas pažvelgė į jį įtariai. Suvokdamas, kad per giliai įžengė į draudžiamą teritoriją, Vilas tuoj puolė nukreipti kalbą.

– Ar jie mano, – nusivaipė, – kad jis galėtų paversti tave karinės diktatūros sekėju?

Masalas paveikė, ir jaunuolio veidas su palengvėjimu išsišiepė.

– Ne visai, bet kažką panašaus. Viskas taip kvaila, – gūžtelėjo jis pečiais. – Tiesiog idiotiškas protokolas.

– Protokolas? – čia Vilas nuoširdžiai susipainiojo.

– Ar tau nieko apie mane nesakė?

– Tik tai, ką vakar minėjo daktaras Robertas.

– Turi galvoje tai, kad aš – studentas? – Muruganas nusikvatojo net atsilošęs.

– O kuo tas studentavimas toks juokingas?

– Niekuo, visai niekuo.

Jaunuolis vėl nusisuko. Stojo tyla.

– Priežastis, dėl kurios aš neturėčiau matytis su pulkininku Dypa, yra ta, – išrėžė neatsisukdamas, – kad jis yra valstybės galva ir aš esu valstybės galva. Kai mes susitinkame, tai – tarptautinė politika.

– Ką turi galvoje?

– Mat kaip tik aš esu Palos radža.

– Palos radža?

– Nuo penkiasdešimt ketvirtųjų. Kai mirė mano tėvas.

– Tad tavo motina, kaip suprantu, Rani?

– Mano motina Rani.

Šauk tiesiai į rūmus. Bet štai patys rūmai šauna tiesiai prie jo. Akivaizdu, kad Apvaizda Džo Aldehido pusėje ir dirba jam viršvalandžius.

– Ar tu esi vyriausiasis sūnus? – paklausė jis.

– Vienatinis *sūnus*, – atsakė Muruganas. O paskui, pabrėždamas savo išskirtinumą, pridūrė: – Vienturtis.

– Tad nebėr jokių abejonių, – tarė Vilas. – Dieve mano! Turėčiau vadinti tave Jūsų Didenybe. Ar bent jau ponu.

Kalbėjo jis juokais, bet Murugunas atsiliepė visiškai rimtai, staiga įgijęs karališkos didybės.

– Taip ir turėsi vadinti kitos savaitės gale, – atsakė jis. – Po mano gimtadienio. Man sukaks aštuoniolika. Tai Palos radžų pilnametystės amžius. Ligi tol aš viso labo Muruganas Meilendra. Tik studentas, besimokantis visko po truputį, net ir augalų veisimo, – pridūrė niekinamai, – kad, atėjus laikui, žinočiau, ką darau.

– Ir kai tas laikas ateis, ką gi tu darysi?

Kontrastas tarp žaviojo Antinojo ir jo pompastiškų pareigų Vilui atrodė gerokai komiškas.

– Kaip tu suplanavai veikti? – Vilas nesiliovė šmaikštavęs. – Nurėžti jiems galvas? „*L'Etat c'est Moi*"?*

– Nebūk paikas, – rimtumas ir karališkasis orumas virto griežtu priekaištu.

Įsilinksminęs Vilas padarė atsiprašomąjį reveransą.

– Tik norėjau sužinoti, kokio radikalumo iš tavęs galima tikėtis.

– Pala – konstitucinė monarchija, – niūriai atsakė Muruganas.

– Kitaip tariant, būsi tik simbolinė valdžios figūra dėl grožio – karaliausi kaip Anglijos karalienė, bet nevaldysi.

– Ne *ne*, – kone suspiegė karališkąjį orumą pamiršęs Muruganas. – Ne kaip Anglijos karalienė. Palos radža ne tik karaliauja, jis valdo. – Iš jaudulio nenustygdamas vietoje, Muruganas pašoko ir ėmė minti po kambarį. – Jis valdo konstituciškai, bet, prisiekiu, jis valdo, *valdo*!

Murugunas priėjo prie lango ir pažvelgė laukan. Po akimirkos tylos atsisuko, pateikdamas Vilui dar vieną veidą, naujos išraiškos pakeistą į tobulų formų ir atspalvių perdėm gerai pažįstamo psichologinio šlykštumo simbolį.

– Aš parodysiu jiems, kas čia viršininkas, – jo žodžiai ir tonas buvo akivaizdus skolinys iš amerikiečių gangsterių filmo. – Šie žmonės mano, kad galės mane stumdyti, – toliau deklamavo iš apgailėtinai banalaus scenarijaus, – kaip stumdė mano tėvą. Bet jie labai klysta, – jis sukrizeno nelabu juoku ir palingavo savo gražią bjaurią galvą. – Labai klysta, pakartojo jis.

Kalbėjo jis košdamas žodžius pro sukąstus dantis ir vos krutindamas lūpas, atkišęs apatinį žandikaulį kaip komiksų nusikaltėlis, iš po siaurų vokų šaltai žibėjo akys. Absurdiška ir šiurpu.

* „Valstybė – tai aš?" (*pranc.*).

Antinojas virto B-filmuose nuo neatmenamų laikų sukurto kieto vyruko karikatūra.

– O kas valdo šalį, kol tu nepilnametis? – paklausė Vilas.

– Trys kuopelės nukaršėlių, – niekinamai atsakė Muruganas. – Kabinetas, Atstovų Rūmai ir *man*, radžai, atstovaujanti Slaptoji Taryba.

– Vargšeliai naftalinai, – apgailėjo Vilas. – Greitai jų laukia didžiausias jų gyvenimo šokas. – Džiugiai atsiduodamas nusižengiamumo srovei, jis balsu nusikvatojo. – Viliuosi, kad dar čia sukinėsiuosi ir tai regėsiu.

Muruganas irgi sujuko, tačiau jau ne kaip grėsliai įsilinksminęs Kietas Vyrukas, bet, staiga vėl persivertus jo nuotaikai ir išraiškai, – o šie virsmai, numatė Vilas, labai apsunkins jo Kietojo Vyruko vaidmenį, – kaip prieš keletą minučių pasirodęs triumfuojantis padauža.

– Didžiausias jų gyvenimo šokas, – pakartojo Muruganas džiugiai.

– O ar pasirengei kokius konkrečius planus?

– Tikrų tikriausiai pasirengiau, – atsakė Muruganas. Jo besimainančiame veide triumfuojantis padauža užleido vietą valstybės veikėjui, niūriam, bet maloningai plepiam spaudos konferencijos metu.

– Svarbiausias prioritetas – modernizuoti šią šalį. Pasižiūrėk, kiek Rendangas sugebėjo pasiekti vien iš atsiskaitymų už naftą.

– Bet negi Pala negauna nieko už naftą? – apsimesdamas nekaltučiu neišmanėliu, klausinėjo Vilas, kurio ilga patirtis parodė, kad tai geriausias būdas informacijai išvilioti iš sau labai svarbių naivybių.

– Nė grašio, – atsakė Murugunas. – Nors pietinė salos dalis tiesiog trykšta tuo geru. Tačiau, be kelių niekingų gręžinių vidaus naudojimui, nukaršėliai nieko su ja nedaro. – Valstybininkas

jau pyko; jo balse ir veide vėl kyštelėjo Kietas Vyrukas: – Kas tik nepateikė pasiūlymų – „Pietryčių Azijos nafta“, „Shell“, „Royal Dutch“, „Standard of California“. Bet seni krienai jų nė klausyt nesiklauso.

– O negali įtikinti jų, kad klausytųsi?

– Velniai rautų, veikiau *priversiu* juos klausytis, – atrėžė Kietasis Vyrukas.

– Čia tai užmojis! – tuomet lyg tarp kitko, – o kurį pasiūlymą ketini priimti?

– Pulkininkas Dypa dirba su „Standard of California“ ir mano, kad būtų geriausia, jei ir mes su jais dirbtume.

– Aš nieko nesiimčiau nepaskelbęs keleto konkursų.

– Aš taip irgi manau. Ir mano motina.

– Labai išmintinga.

– Mano motina labiausiai linkusi į „Pietryčių Azijos naftą“. Ji pažįsta tarybos pirmininką lordą Aldehidą.

– Ji pažįsta lordą Aldehidą? Kaip keista! – Vilo džiugaus nustebimo tonas buvo visiškai įtikinamas. – Džo Aldehidas mano draugas. Aš rašau jo laikraščiams. Ir net tarnauju kaip jo ambasadorius. Čia visai slaptai, – pridėjo jis, – kaip tik dėl to mes ir važiavome į vario kasyklas. Varis yra viena Džo šalutinių linijų. Suprantama, tikroji jo meilė – nafta.

– O kiek jis pasirengęs pasiūlyti? – Muruganas bandė pasirodyti apsukrus.

Vilas, pagavęs užuominą, atsakė kaip tikras magnatas iš filmo: – Tiek, kiek siūlo „Standard“, ir šiek tiek daugiau.

– Visai neblogai, – Muruganas tęsė pagal tą patį scenarijų, išmintingai linguodamas galvą.

Jie ilgam nutilo. Kai Muruganas vėl prakalbo, tai buvo valstybininkas, kuris teikiasi duoti interviu spaudai.

– Naftos pajamos, – apreiškė jis, – bus naudojamos taip. Dvidešimt penki procentai gautų pinigų bus skiriama Pasaulio Perkeitimui.

– O ar galėčiau paklausti, – pagarbiai pasiteiravo Vilas, – kaip būtent jūs siūlote perkeisti pasaulį?

– Per Dvasios Kryžiaus Žygį. Ar jūs žinote apie Dvasios Kryžiaus Žygį?

– Žinoma. Kas gi nežino?

– Tai didis pasaulinis sąjūdis, – bylojo niūriai valstybininkas. – Kaip ankstyvoji krikščionybė. Įkurtas mano motinos.

Vilo veidas bylojo apie baimingą pagarbą ir nuostabą.

– Taip, įkurtas mano motinos, – pakartojo Muruganas ir įspūdingai pridūrė. – Aš tikiu, kad tai vienintelė žmonijos viltis.

– Taigi, – atsakė Farnabis. – Taigi.

– Na tai šitaip ir bus panaudojami pirmi dvidešimt penki procentai pajamų, – tęsė valstybininkas. – O likusioji dalis atiteks intensyviai industrializacijos programai. – Jo tonas vėl pasikeitė. – Šitie seni idiotai nori industrializuoti tik saleles, o visa kita palikti, kaip buvo prieš tūkstantį metų.

– O tu norėtumei kirsti iš peties ir iki galo. Industrializacija dėl industrializacijos.

– Ne, industrializacija dėl šalies. Industrializacija, kad Pala būtų stipri. Kad kiti žmonės mus gerbtų. Pažvelk į Rendangą. Po penkerių metų jie gaminsis visus šautuvus ir minosvaidžius, ir amuniciją, kiek tik jiems reikia. Aišku, daug ilgiau užtruks, kol pajėgs pasigaminti tankų. Bet ligi tol gali pirktis juos iš „Škodos“ už pinigus, kuriuos gauna iš naftos.

– O kada jie subręs iki vandenilinių bombų? – paironizavo Vilas.

– Jie net nebandys, – atsakė Muruganas. – Bet galų gale, –

pridūrė jis, – vandenilinės bombos nėra vienintelis masinio naikinimo ginklas.

Šią frazę jis ištarė ypač pasiskonėdamas. Akivaizdu, kad mintis apie „masinius ginklus“ jam buvo itin maloni.

– Cheminius ir biologinius ginklus pulkininkas Dypa vadina skurdžių vandeniline bomba. Vienas pirmiausių dalykų, kurio imsiuosi, tai nusipirksiu didelę insekticidų gamyklą, – Muruganas nusijuokė ir mirktelėjo: – Juk jei gali gaminti insekticidus, – paaiškino, – gali gaminti ir nervus paralyžiuojančias dujas.

Vilas prisiminė Rendang Lobo priemiesčiuose matytą nebaigtą gamyklą.

„Kas čia?“ – paklausė jis pulkininko Dypos, jiems skriejant prošal baltuoju mersedesu.

„Insekticidai, – atsakė pulkininkas. – Netrukus eksportuosime produkciją į visą Pietryčių Aziją“, – sublizgino dantimis, išsišiepdamas nuoširdžia šypsena.

Tuo metu Vilas, žinoma, pagalvojo, kad pulkininkas turėjo omeny tik tai, ką ir sakė. Bet dabar... Vilas mintyse gūžtelėjo pečiais. Pulkininkai ir liks pulkininkais, o šautuvus mėgstantiems berniukams – net tokiems kaip Muruganas, magės pašaudyti. Mirties pėdomis sekiojantiems specialiesiems korespondentams darbo nepristigs.

– Tai tu sustiprinsi Palos kariuomenę? – paklausė Vilas balsu.

– Sustiprinsiu? Ne, aš ją sukursiu. Pala neturi kariuomenės.

– Visai jokios?

– Visiškai jokios. Jie visi pacifistai. – Jo „p“ pasipiktinusi pukštelėjo, o „c-s“ paniekinamai šnypštė. – Man teks pradėti nuo pamatų.

– Tad industrializuodamas ir militarizuosi, taip?

– Būtent taip.

– Nelyginant kadaise asirai! Įeisi į istoriją kaip tikras revoliucionierius.

– To ir tikiuosi, – tarė Muruganas. – Nes tokia bus mano politika – Nesibaigianti revoliucija.

– Puiku! – plojo jam Vilas.

– Aš tik tęsiu revoliuciją, kurią pradėjo daktaro Roberto prosenelis, kai atvyko į Palą ir padėjo mano prosenelio tėvui įgyvendinti pirmąsias reformas. Iš to, ką jie sukūrė, kai kas buvo išties puiku. Bet, suprask, ne viskas, – patikslino ir su absurdišku iškilmingumu kaip mokinukas, trimestro gale vaidinantis „Hamleto“ Polonijų, papurtė garbanas niūriai teisiančio nepritarimo ženklan. – Bet jie nors šį tą padarė. O dabar mus valdo kuopelė niekdarių konservatorių. Konservatyviai primityvių – jie nė piršto nepajudins, kad įvyktų modernių pokyčių. Ir konservatyviai radikalių, atsisakančių pakeisti bent vieną iš senųjų blogųjų revoliucinių idėjų, kurias privalu keisti. Jie nereformuoja reformų. Aš tau byloju, kai kurios iš jų reformų yra tiesiog pasišlykštėtinos.

– Turi omenyje, kad jos kažkaip susijusios su seksu?

Muruganas linktelėjo ir nusisuko. Apstulbęs Vilas išvydo, kad jis rausta.

– Duok man pavyzdžių, – pareikalavo jis.

Muruguanas negalėjo prisiversti kalbėti atvirai.

– Paklausk daktaro Roberto, – pasakė jis, – paklausk Vidžajos. Jie mano, kad tai tiesiog nuostabu. Tiesą sakant, visi taip mano. Tai viena priežasčių, kodėl niekas nenori pokyčių. Jie bemeilytų, kad viskas ir toliau būtų, kaip dabar yra, tuo pačiu šlykščiu būdu tęstųsi amžių amžius.

– Amžių amžius, – pasityčiodamas pakartojo sodrus kontraltas.

– Mama! – pašoko Muruganas.

Vilas kryptelėjo ir tarpdury išvydo didžiulę spalvingą damą, įsisupusią į debesis balto muslino (gana nevykusiai, pamanė jis, nes tokiam sudėjimui ir veidui paprastai tinka šviesi avietinė, purpurinė ir elektrinė mėlyna). Ji stovėjo ir šypsojosi su sąmoningu paslaptingumu, viena kūninga, ruda, brangakmeniais apmaustyta ranka įsirėmusi į durų staktą garsios aktorės, pripažintos *divos*, poza, kai toji prieš žengdama į sceną stabteli priimti savo garbintojų, susispietusių kitoje rampos šviesų pusėje, sveikinimų. Fone, kantriai laukdamas savo eilės, stypsojo aukštas vyriškis balandžio pilkumo „Dacrono" kostiumu, jį Muruganas, žvilgsniu prasiskverbęs pro beveik visą tarpdurį užpildžiusios masyvios motinystės įsikūnijimą, pasveikino kaip poną Bahu.

Vis dar kulisuose, ponas Bahu nebyliai linktelėjo.

Murugunas vėl pasisuko į motiną.

– Ar tu *atėjai* pėsčiomis? – paklausė jis, o jo tone skambėjo nuostaba, susižavėjimas ir nerimas: „Kad ateitų čia – niekaip nepagalvočiau! O jei *atėjo* – koks heroizmas!" – Visą kelią?

– Visą kelią, mano vaikeli, – pakartoji ji švelniai ir žaismingai. Pakeltoji ranka nuslydo žemyn, apkabino liekną vaikino kūną, prispaudė, paskandindama plevenančiose draperijose, prie didžiulės krūtinės, paskui vėl paleido:

– Gavau Impulsą.

Vilas pastebėjo, kad žodžius, kuriuos norėjo pabrėžti, ji tarė taip, jog girdėjai didžiąsias raides.

– Mano Mažasis Balselis tarė: „Eik ir susitik su tuo Nepažįstamuoju daktaro Roberto namuose. Eik!" – „Dabar? – paklausiau aš. – *Malgré la chaleur*?"* Ir Mažasis Balselis neteko kantrybės. – „Moterie, – tarė jis. – Prikąsk savo kvailą liežuvį ir daryk

* Nors taip karšta? (pranc.).

kaip liepiama." Tad štai aš ir čia, pone Farnabi. – Ištiesusi ranką ir skleisdama galingą santalo aliejaus aurą, ji žengė prie jo.

Vilas pasilenkė prie riebių brangakmeniais apmaustytų pirštų ir sumurmėjo kažką, kas baigėsi „Jūsų Didenybe"...

– Bahu! – sušuko ji, pasinaudodama karališkąja teise kreiptis pliku vardu.

Sulaukęs ilgai lauktos eilės, antraeilis aktorius žengė į sceną ir buvo pristatytas kaip „Jo Ekscelencija Abdulas Bahu, Rendango ambasadorius".

– *Abdul Pierre Bahu – car sa mère est parisienne**. Bet anglų kalbos išmoko Niujorke.

Spausdamas ambasadoriaus ranką, Vilas pamanė, kad šis atrodo kaip Savonarola – bet Savonarola su monokliu ir besisiūdinantis „Savile Row".

– Bahu, – pranešė Rani, – yra pulkininko Dypos smegenų bankas.

– Jos Didenybė, jei man būtų leista taip pasakyti, per daug gera man ir nė per nago juodymą tiek pulkininkui.

Jo itin rafinuoti žodžiai ir manieros atrodė ironiškai, tikra pagarbumo ir nusižeminimo parodija.

– Smegenys, – tęsė jis, – yra ten, kur jos turi būti – galvoje. O aš tesu Rendango simpatinės nervų sistemos dalis.

– *Et combien sympathique*!** – bylojo Rani. – Be kita ko, pone Farnabi, Bahu yra paskutinis Aristokratas. Turėtumėt pamatyti jo kaimo rezidenciją. Kaip iš „Tūkstančio ir vienos nakties". Suploji rankomis – ir akimirksniu išdygsta šeši tarnai, pasirengę vykdyti tavo nurodymus. O gimtadieniui – *fête nocturne* sode***. Muzika, užkandžiai, šokėjos; du šimtai tarnų neša

* Abdulas Pjeras Bahu – mat jo motina paryžietė.

** Ir koks simpatingas (*pranc.*).

*** Nakties šventė (*pranc.*).

fakelus. Haruno al Rašido gyvenimas, tik su šiuolaikine vandentiekio sistema.

– Įsivaizduoju, jog tikrai žavinga, – tarstelėjo Vilas, prisimindamas kaimus, kuriuos matė pravažiuodami pulkininko Dypos baltuoju mersedesu – pintas trobeles, šiukšlynus, vaikus, sergančius oftalmija, perkarusius šunis, moteris, sulinkusiais perpus po nepakeliamais nešuliais.

– Ir toks skonis, – tęsė Rani, – toks išlavintas protas, o per visa tai, – toliau ji kalbėjo tyliau, – toks gilus ir tikras Dieviškumo pojūtis.

Ponas Bahu nuleido galvą, stojo tyla.

Muruganas tuo metu pristūmė kėdę. Nė negrįžtelėdama, karališkai tikra, kad kas nors tiesiog savaime čia pat atsiras ir apsaugos nuo nemalonių atsitiktinumų ir grėsmės karališkajam orumui, Rani didingai ir pabrėžtinai nusileido ant jos savo šimtu kilogramų.

– Viliuosi, kad mano vizitas neatrodo kaip įsiveržimas, – tarė ji Vilui.

Jis užtikrino, kad ne, tačiau ji toliau atsiprašinėjo.

– Būčiau įspėjus, – aiškino, – paprašiusi sutikimo. Bet mano Mažasis Balselis ir sako: „Ne, turi eiti dabar." Kodėl? Negaliu pasakyti. Bet neabejoju, kad, atėjus laikui, sužinosime. – Ji įsmeigė į jį savo didžiules išsprogusias akis ir paslaptingai nusišypsojo. – O dabar visų pirmiausia, kaip *laikotės*, brangusis pone Farnabi?

– Kaip matote, ponia, puikiai.

– Tikrai? – Jos išsprogusios akys taip kruopščiai tyrė jo veidą, kad jis net susidrovėjo.

– Matau, kad esate didvyriškai taktiškas vyriškis, kuris ramins savo draugus net gulėdamas mirties patale.

– Jūs man meilikaujate, – tarė jis. – Tačiau šiuokart aš tikrai jaučiuosi gerai. Nuostabu, o žinant visas aplinkybes – tiesiog stebuklinga.

– Stebuklinga, – būtent šį žodį pavartojau, išgirdusi apie tavo išsigelbėjimą. Tai *buvo* stebuklas.

– Likimas lėmė, kad Apvaizda buvo mano pusėje, – vėl pacitavo jis „Rukien“.

Bahu sujuko, bet, pastebėjęs, kad Rani nesuprato ironijos, persigalvojo ir mitriai savo linksmybės garsus užglaistė balsiu kosuliu.

– Šventa tiesa! – tarė Rani, ir jos sodrus kontraltas jaudulingai suvirpėjo. – Apvaizda visada mūsų pusėje.

O Vilui klausiamai kilstelėjus antakį, paaiškino:

– Turiu galvoje tuos, kas Išties Supranta (didžioji I, didžioji S). Ir tai tiesa net tuomet, kai regis, kad visa prieš mus susimokė – *même dans le désastre**. Jūs žinoma, suprantate prancūziškai, pone Farnabi?

Vilas linktelėjo.

– Dažnai man lengviau pasakyti prancūziškai nei savo gimtąja kalba ar anglų, ar palų. Po tiekos metų Šveicarijoje, – paaiškino ji, – pirmiausia mokykloje. Ir paskui, kai mano vargšo vaikelio sveikata buvo sušlubavusi, – ji paplekšnojo pliką Murugano ranką, – ir mums teko vykti gyventi į kalnus. Tai ir iliustruoja, ką sakau apie Apvaizdą, kuri visada mūsų pusėje. Kai man pasakė, jog mano mažasis berniukas tuoj pat susirgs džiova, pamiršau viską, ko buvau išmokusi. Baimė ir sielvartas man aptemdė protą, aš tūžau ant Dievo, kad leido tokiems dalykams nutikti. Visiškas aklumas! Mano vaikas pasveiko, o tie metai tarp Amžinųjų Sniegynų buvo laimingiausi mūsų gyvenime – argi ne, brangusis?

* Taip pat ir ištikus nelaimei (*pranc.*).

– Laimingiausi mūsų gyvenime, – vaikinas sutiko, regis, visiškai nuoširdžiai.

Rani triumfuodama išsišiepė, papūtė putlias raudonas lūpas ir, švelniai pakštelėjusi, pasiuntė oro bučinį.

– Taigi matote, mielasis Farnabi, – tęsė ji, – matote. Juk tai akivaizdu. Niekas nenutinka Atsitiktinai. Esama Didžiojo Plano, o į jį susilieja nesuskaičiuojama gausybė mažų planų. Po planelį visiems ir kiekvienam.

– Taigi, – tarstelėjo Vilas mandagiai. – Taigi.

– Buvo metas, – pasakojo toliau Rani, – kai tai žinojau vien protu. Dabar patyriau ir širdimi. Aš tikrai... – ji stabtelėjo, rengdamasi tarti mistiškąjį majuskulą: – Suprantu.

„Perkūniška aiškiaregė“, – prisiminė Vilas, ką apie ją sakė Džo Aldehidas. O, jau jis, visą gyvenimą prakandęs dantį seansuose, žino, ką sako.

– Kaip suprantu, ponia, – tarė Vilas, – jūs aiškiaregė iš prigimties.

– Nuo gimimo, – prisipažino ji. – Bet drauge, o tai visų svarbiausia, kad to mokiausi. Mokymasis, nereikia nė sakyti, yra Kažkas Kita.

– Kažkas kita?

– Dvasios gyvenime. Einant Keliu, visos magiškosios galios, visos dovanos ir stebuklingi gebėjimai auga ir stiprėja spontaniškai.

– Tikrai šitaip?

– Mano mama, – Muruganas didžiuodamasis jį užtikrino, – gali padaryti fantastiškiausių dalykų.

– *N'e exagéron pas, chéri.**

– Bet tai tiesa, – nenusileido Muruganas.

– Tiesa, – įsiterpė ambasadorius, – kurią galiu patvirtinti. Ir

* Neperdėk, brangusis (*pranc.*).

tvirtinu nenoromis, – pridėjo jis, šypsena išsiduodamas. – Visą gyvenimą tuo abejojęs, bemeilyčiau neįmanomų dalykų neregėti. Tačiau man būdinga nelemta nuoširdumo silpnybė. Ir kai tai, kas neįmanoma, išties įvyksta man prieš akis, esu priverstas, *malgré moi**, paliudyti tą faktą. Jos Didenybė tikrai *daro pačius* fantastiškiausius dalykus.

– Na, jei jums patinka tai taip apibūdinti, – tarė Rani, švytėdama iš pasitenkinimo. – Tačiau niekad nepamiršk, niekad nepamiršk, Bahu, kad stebuklai visai nesvarbu. Svarbu Kita – Tai, kas pasiekiama Kelio gale.

– Po Ketvirtosios Iniciacijos, – patikslino Muruganas. – Mano motina...

– Brangusis, – Rani pakėlė pirštą prie lūpų. – Apie šiuos dalykus nekalbama.

– Atsiprašau, – tarė vaikinas, ir stojo ilga, prasminga tyla.

Rani užsimerkė, ir ponas Bahu, leisdamas iškristi monokliui, pagarbiai pasekė jos pavyzdžiu, tapdamas tikru tyliai besimeldžiančiu Savonarola. „Kas slypi už tos griežtos, beveik bekūnės kontempliacijos kaukės?“ – žiūrėjo ir žiūrėdamas suko galvą Vilas.

– Ar galėčiau paklausti, – tarė jis pagaliau, – kaip jūs, ponia, pirmą kartą radote Kelią?

Minutėlę Rani nieko nesakė, tik toliau sėdėjo užsimerkusi, šypsodamasi Budos šypsena, sklidina paslaptingos palaimos.

– Jį man surado Apvaizda, – atsakė pagaliau.

– Žinia, žinia. Bet turi būti kokia nors proga, vieta, žmogiškasis instrumentas.

– Aš jums papasakosiu.

* Prieš savo valią (*pranc.*).

Jos vokai suvasnojo ir atsivėrė, ir vėl jis radosi tame ryškiame, nesilpstančiame jos iššokusių akių spindesy.

Toji vieta buvusi Lozana, laikas – pirmieji jos mokslų Šveicarijoje metai; instrumentas – mieloji mažutė madam Buloz. Mieloji mažutė madam Buloz buvo mielojo senojo profesoriaus Bulozo žmona, o senasis profesorius Bulozas buvo žmogus, kurio prievaizdai – po kruopščių klausinėjimų ir skrupulingų apmąstymų – ją patikėjo tėvas, Rendango sultonas. Profesorius buvo šešiasdešimt septynerių, dėstė geologiją ir priklausė tokiai griežtai protestantų sektai, kad jei ne stiklas Bordo vyno per pietus, maldos tik dukart per dieną ir griežta monogamija, būtų galėjęs būti musulmonas. Tokio žmogaus globojama Rendango princesė bus intelektualiai stimuliuojama, sykiu liks tvirta moralės ir doktrinos dalykuose. Tačiau kai sultonas taip viską rikiavo, apie profesoriaus žmoną nė nepamanė. Ponia Buloz buvo tik keturiasdešimties, putli, sentimentali, kunkuliuojanti entuziazmu, ir nors oficialiai protestantiškų vyro pažiūrų, išties naujai atsivertusi ir karšta teosofė. Pačiame namo netoli Plas de la Ripon aikštės viršuje ji turėjo oratoriumą, kur, vos nugriebusi laiko, slapta užsidarydavo daryti kvėpavimo ir meditacijos pratimų, pakelti kundalini*. Griežta disciplina! Bet atlyginimas buvo transcendentaliai didis. Karštos vasaros nakties priešaušry, kai mielasis senasis profesorius ritmingai knarkė dviem aukštais žemiau, ji pajuto Esatį: Mokytojas Kut Humis** buvo su ja.

Rani padarė įspūdingą pauzę.

– Nepaprasta, – tarė ponas Bahu.

* Kundalini joga – pranos, arba gyvybinės jėgos, glūdinčios mūsų kūnuose, pažadinimas kompleksine technika. *Kundalini* – susirietusi kaip gyvatė (*sanskr.*).

** Menamas teosofų okultinis mokytojas.

– Nepaprasta, – paklusniai atkartojo Vilas.

Rani tęsė savo pasakojimą. Apimta nenumaldomo džiaugsmo, ponia Buloz neištverėjusi savosios paslapties. Ji žarsčiusi mįslingas paslaptingas užuominas, nuo užuominų perėjusi prie atvirų išsipasakojimų, kvietimo į savo oratoriumą ir įvadinių pamokų. Netrukus Kut Humis didesnėmis malonėmis apipylė naujokę nei jos mokytoją.

– Ir nuo tos dienos ligi šiandien, – pabaigė ji, – Mokytojas padeda man Eiti Priekin.

Eiti priekin, paklausė Vilas savęs, bet kur? Žino tik Kut Humis. Bet kad ir kurlink ji eitų, Vilui tai nepatiko. Itin atkari buvo to didžiulio rausvo veido išraiška – valdingos ramybės, ramios ir nepajudinamos savivertės. Kažkaip keistai ji priminė jam Džo Aldehidą. Džo buvo vienas iš tų laimingų magnatų, kurie nejaučia jokių skrupulų ir nevaržomai mėgaujasi savo pinigais bei visa įtaka ir galia, kurią tie pinigai jiems nuperka. Ir čia – tegul įsisupusi į baltus šilkus, mistikė, žavinga, – buvo kita Aldehido padermės būtybė, moteriškos lyties magnatė, kuri monopolizavo rinką, tegul ne sojos pupelių ar vario, bet Grynojo Dvasingumo ir Pakylėtųjų Mokytojų, – ir dabar patenkinta trina rankas.

– Štai vienas pavyzdžių, ką Jis padarė dėl manęs, – tęsė Rani. – Prieš aštuonetą metų, o tiksliai – 1953 lapkričio dvidešimt trečią, Mokytojas aplankė mane ryto Meditacijos metu. Pasirodė kaip Asmuo, pasirodė visa Didybe. „Reikia pradėti didį Kryžiaus Žygį, – pasakė Jis, – Pasaulinį Sąjūdį, kuris išgelbės Žmoniją nuo susinaikinimo. Ir tu, mano vaike, esi Skirtasis Instrumentas.“ – „Aš? Pasaulinis sąjūdis? Bet tai absurdiška, – tariau aš. – Nesu gyvenime pasakiusi jokios kalbos. Nesu parašiusi nė žodžio, kuris būtų išspausdintas. Nevadovavau jokiai organizacijai.“ – „Ir vis dėlto, – tarė Jis (ir Jis apdovanojo mane ta savo

neapsakomo grožio šypsena), – tu pradėsi šį Kryžiaus Žygį, šį Pasaulinį Dvasios Kryžiaus Žygį. Iš tavęs juoksis, šauks kvaišele, pamišėlė, fanatike. Bet šunys loja, o Karavanas eina. Išaugusiam iš mažos, apgailėtinos pradžios, Dvasios Kryžiaus Žygiui lemta virsti Galinga Jėga. Jėga vardan Dievo, jėga, kuri galiausiai Išgelbės Pasaulį.“ Ir, tai taręs, Jis mane paliko. Paliko suakmenėjusią, sukrėstą, iš išgąsčio nebesižinančią. Bet nieko negalėjau pakeisti, turėjau paklusti. Ir *paklusau*. Ir kas įvyko? Aš sakiau kalbas, ir Jis davė man iškalbą. Ėmiausi vadovavimo naštos, ir kadangi Jis neregimas ėjo šalia, žmonės pasuko su manimi. Prašiau pagalbos, ir pasipylė pinigai. Tai štai kaip man buvo. – Ji išmetė storas rankas save nuvertinančiu gestu ir nusišypsojo mistiška šypsena. „Vargšelė, – regis, bylojo ji, – bet juk – Kut Humio, savojo Mokytojo, nebe savo.“

– Štai kaip buvo, – pakartojo ji.

– Štai, šlovė Dievui, – tarė ponas Bahu dievotai, – kaip buvo.

Po pagarbios pauzės Vilas paklausė Rani, ar šioji niekuomet neapleidusi Apvaizdos valia skirtos ir ponios Buloz oratoriume išmoktos praktikos.

– Niekada, – atsakė toji. – Meditacija tarsi Maistas man tapo būtina, kad išgyvenčiau.

– O susituokus, ar nebuvo sunkoka? Turiu galvoje, kol grįžote į Šveicariją. Juk jums teko tiek varginančių oficialių pareigų.

– O kiek dar neoficialių, – atsakė Rani tokiu tonu, kuris aprėpė ištisas gamas užuominų apie jos amžinos atminties vyro charakterį, *Weltanschauung** ir seksualinius įpročius. Ji jau žiojosi plėtot šią temą, bet paskui susičiaupė ir pažvelgė į Muruganą.

* Pasaulėvaizdį (*vok.*).

– Mielasis, – kreipėsi ji.

Muruganas, kuris susikaupęs gludino kairės rankos nagus į dešinės atverstą delną, kaltai krūptelėjęs, pakėlė akis.

– Taip, mama?

Nepaisydama nagų ir jo akivaizdaus dėmesio stygiaus tam, ką ji bylojo, Rani padovanojo jam gundančią šypseną.

– Būk angelas, – tarė ji, – eik ir paimk automobilį. Mano Mažasis Balselis nebeliepia man eiti pėsčiomis į namus. Jie vos už kelių šimtų jardų, – paaiškino ji Vilui, – bet mano amžiuje, kai šitoks karštis...

Jos žodžiai reikalavo kokio nors meilikaujančio paneigimo. Tačiau jei per karšta vaikščioti, tai per karšta, jautė Vilas, išspausti ir gan solidų kiekį energijos, kurios prireiktų įtikinamam apsimesto nuoširdumo spektakliui. Laimei, po ranka buvo profesionalus diplomatas, išsitreniravęs dvariškis, kad užglaistytų negrabaus žurnalisto skyles. Ponas Bahu nusikvatojo nerūpestingu juoku, paskui už savo juoką atsiprašė.

– Tačiau tai tikrai *per daug* juokinga! „Mano amžiuje“, – pakartojo jis ir vėl nusijuokė. – Muruganui dar nėra nė aštuoniolikos, o aš žinau, kokio amžiaus – kokioje *jaunystėje* Rendango princesė ištekėjo už Palos radžos.

Muruganas tuo metu paklusniai pakilo ir pabučiavo motinos ranką.

– Dabar galime pasišnekėti laisviau, – jam išėjus iš kambario tarė Rani. Ir laisviau – jos veidas, tonas, išsprogusios akys, visas jos liulantis korpusas spinduliavo nepaprastą nepateisinimą – dabar ji išsiliejo.

*De mortuis**... Ji nieko ir nekalbės apie savo vyrą, išskyrus

* Apie mirusiuosius (*lot.*).

tai, kad kai kuriais atžvilgiais jis buvo tipiškas palas, tikras šios šalies atstovas. Nes tiesa ta, kad lygi, švytinti Palos gyventojų oda slepia šiurpiausią supuvimą.

– Kai pagalvoju, ką jie bandė padaryti mano vaikui prieš porą metų, kai buvau išvykusi į pasaulinę Dvasios Kryžiaus Žygio kelionę, – pasibaisėjusi ji iškėlė rankas, sutilindžiuodama apyrankėmis. – Toks ilgas išsiskyrimas man buvo tikra kankynė, bet Mokytojas išsiuntė mane į Misiją, o Mažasis Balselis patarė, jog netiktų kartu vežtis Kūdikį. Jis taip ilgai gyveno užsienyje. Jau pats metas jam buvo pažinti šalį, kurią valdys. Taigi nusprendžiau palikti jį čia. Slaptoji Taryba paskyrė saugotojų komitetą. Dvi moteris, kurios pačios augino sūnus, ir porą vyrų, kurių vienas, skaudu ir sakyti, – tarė ji veikiau sielvartaudama, nei piktai, – buvo daktaras Robertas Makfailas. Taigi, tariant trumpai, vos spėjau saugiai išvykti iš šalies, kai šie gerieji globėjai, kuriems patikėjau savo Kūdikį, savo Vienatinį Sūnų, ėmėsi sistemingai – *sistemingai*, pone Farnabi, menkinti mano įtaką. Jie bandė sugriauti visą Moralinių ir Dvasinių Vertybių statinį, kurį aš vargdama stačiau tiek metų.

Šiek tiek pikdžiugiškai (nes juk, aišku, suprato, apie ką moteris kalba) Vilas išreiškė nuostabą.

– *Visą* moralinių ir dvasinių vertybių statinį? Tačiau kas būtų galėjęs gerumu pranokti daktarą Robertą ir kitus, jokie gerieji samariečiai niekuomet neparodė tokio paprasto ir paslaugaus gailestingumo.

– Aš neneigiu jų gerumo, – tarė Rani, – bet juk gerumas nėra vienintelė dorybė.

– Žinoma, ne, – sutiko Vilas ir išvardijo visas tas savybes, kurių Rani akivaizdžiausiai stokojo. – Yra dar nuoširdumas. Jei neminėsim teisingumo, nuolankumo, pasiaukojimo ...

– Pamiršote Tyrumą, – griežtai tarė Rani. – Tyrumas – tai kertinis akmuo, Tyrumas yra *sine qua non**.

– Tačiau, man regis, Paloje taip nemanoma.

– Be abejonės, ne, – patvirtino Rani.

Ir ji papasakojo, kaip jos Kūdikis buvo sąmoningai stumiamas į netyrumą, aktyviai skatinamas pasinerti į jį su viena iš tų per anksti subrendusių, palaidų merginų, kurių Paloje apstu. Ir kai jie išsiaiškino, kad jis nėra toks vaikinas, kuris sugundytų mergaitę (nes ji užaugino jį taip, kad Moterį jis laiko Šventa), tuomet jie skatino merginą pasistengti sugundyti *jį*.

Ir ar jai, smalsavo Vilas, pavyko? Ar Antinojas jau buvo gavęs mergaičių priešnuodžio iš savo mažųjų bendraamžių, o gal dar veiksmingesnio iš kokio nors vyresnio, labiau patyrusio ir autoritetingo pederasto, kokio nors pulkininko Dypos šveicaro pirmtako?

– Tačiau tai dar nebuvo blogiausia, – Rani nuleido balsą iki sceninio šnibždesio. – Viena saugotojų komiteto moterų, – atkreipkite dėmesį, viena iš *motinų*, patarė jam lankyti pamokas.

– Kokias pamokas?

– To, ką jie vadina eufemizmu Meilė, – ji susuko nosį, lyg būtų užuodusi pašvinkusių nuotekų duobę. – Pamokas, jei jau taip norite sužinoti, – ir pasibjaurėjimas virto pasipiktinimu, – iš kokios nors Vyresnės Moters.

– O dangau! – sušuko ambasadorius.

– O dangau! – pareigingai atkartojo Vilas. Šios vyresnės moterys, suprato jis, Rani akyse buvo daug pavojingesnės konkurentės nei anksčiausiai subrendusios palaidos merginos. Brandi meilės instruktorė būtų motinos konkurentė, turinti žvėriškai neteisingą pranašumą – laisvę žengti iki pat kraujomaišos ribų.

* Būtina sąlyga (*lot.*).

– Jie moko... – Rani suabejojo. – Jie moko Specialiųjų Technikų.

– Kokių technikų? – paklausė Vilas.

Bet jai liežuvis nesivertė pasakoti purtančių detalių. Galiausiai tai nebuvo būtina. Nes Muruganas (tesaugo jį Dievas) atsisakė klausytis jų. Palaidumo pamokos moters, kuri galėtų būti jo motina – jau vien mintis apie tai pykino jam širdį. Nenuostabu. Juk jis buvo užaugintas gerbti Tyrumo Idealą.

– *Brahmačarja**, jei žinote, ką tai reiškia.

– Numanau, – atsakė Vilas.

– Ir tai dar viena priežasčių, kodėl jo liga buvo tokia pridengta palaimos, tikrai Dievo siųsta. Aš nemanau, kad *būčiau* galėjusi jį taip išugdyti Paloje. Čia per daug blogų įtakų. Jėgų, veikiančių prieš Tyrumą, prieš Šeimą, prieš Motinos Meilę.

Vilas pastatė ausis.

– Negi jie reformavo ir motinas?

Ji linktelėjo.

– Jūs negalite įsivaizduoti, kokį mastą čia pasiekė šie reikalai. Bet Kut Humis žinojo, kokie pavojai laukia mūsų Paloje. Tad kas nutinka? Mano Kūdikis suserga, ir gydytojai liepia važiuoti į Šveicariją. Toliau nuo Pagundų.

– Kaip tad taip nutiko, – paklausė Vilas, – kad Kut Humis leido jums vykti į Kryžiaus Žygį? Argi jis nenumatė, kas ištiks Muruganą, vos jūs nusisuksite?

– Jis numatė viską, – atsakė Rani. – Gundymus, pasipriešinimą, sutelktą Visų Blogio Jėgų puolimą ir – pačią paskutinę akimirką – išsigelbėjimą. Labai ilgai, – aiškino ji, – Muruganas man nepasakojo, kur pakrypo reikalai. Tačiau trejetas Blogio Jėgų puolimo mėnesių jam buvo per daug. Jis bandė paaiškinti užuo-

* Bendriausia prasme – jogos sistemoje gyvenimo tarpsnis su dvasiniu mokytoju, kai praktikuojamas celibatas.

minomis, bet aš buvau pasinėrusi į Mokytojo reikalus ir nesupratau jų. Galiausiai parašė man laišką, kur viską smulkiau išdėstė juodu ant balto. Atšaukusi paskutines keturias paskaitas Brazilijoje, lėkiau namo kiek įkabindama, kiek tik lėktuvas mane skraidino. Po savaitės mudu vėl buvome Šveicarijoje. Tik aš su Kūdikiu, vienudu su Mokytoju.

Ji užsimerkė, ir jos veide atsispindėjo piktdžiugiška ekstazė. Vilas nusisuko supykusia širdimi. Ar ši pati kanonizavusis pasaulio gelbėtoja, sugriebusi ir ryjanti vaiką motina kada nors, bent trumpiausią akimirką, regėjo save kitų akimis? Ar bent nuvokė, ką padarė ir toliau daro savo vargšui kvaileliui sūnui? Atsakymas į pirmąjį klausimą neabejotinai buvo ne. Apie antrąjį buvo galima tik spėlioti. Gal ji ir nuoširdžiai nesuvokia, kuo tą vaikiną pavertė. Bet galbūt, kita vertus, ji tai *žino*? Žino ir bemeilija ryšius su pulkininku Dypa nei tą grėsmę, kurią berniukui būtų sukėlusios moterys. Moteris juk galėtų užimti jos vietą, kurios, ji žinojo, pulkininkas neužsės.

– Muruganas minėjo, jog ketina reformuoti šias vadinamąsias reformas.

– Galiu tik melstis, – suokė Rani tonu, Vilui primenančiu senelio, arkidiakono, – kad jam bus duota Stiprybės ir Išminties tai padaryti.

– O ką jūs manote apie jo projektus? – paklausė Vilas. – Naftą? Pramonę? Kariuomenę?

– Ekonomika ir politika nėra mano stipriosios pusės, – atsakė ši, nusijuokdama tik tam, kad primintų Vilui, jog jo pašnekovė pasiekusi Ketvirtąją Iniciaciją. – Paklauskite Bahu, ką jis mano.

– Neturiu teisės reikšti savo nuomonės, – atsakė ambasadorius. – Esu pašalietis, svetimos valstybės atstovas.

– Ne tokios jau svetimos, – pasakė Rani.

– Tai jūsų akimis, ponia. Ir, kaip žinote, mano. Tačiau Palos vyriausybei – taip. Visiškai svetimos.

– Tačiau tai ne kliūtis turėti nuomonę, – tarė Vilas. – Kliūtis tik susidaryti provincinę, ortodoksinę nuomonę. Be to, – pridėjo jis, – nesu čia kaip savo profesijos atstovas. Juk tai ne interviu, pone ambasadoriau. Mūsų pokalbis nieku gyvu ne spaudai.

– Tikrai ne spaudai ir, reikšdamas tikrai žmogišką, o ne oficialaus asmens nuomonę, manau, kad mūsų jaunasis bičiulis yra visiškai teisus.

– Tai, žinoma, reiškia, kad manote, jog Palos vyriausybės politika yra visiškai neteisinga.

– Visiškai neteisinga, – tarė ponas Bahu, ir jo kaulėta, įspūdinga Savonarolos kaukė tiesiog spinduliavo volteriška šypsena, – visiškai neteisinga, nes per daug tobulai teisinga.

– Teisinga? – pašoko Rani. – Teisinga?

– Tobulai teisinga, – paaiškino jis, – nes taip tobulai sukurta, kad padarytų kiekvieną vyrą, moterį ir vaiką šioje kerinčioje saloje tokį tobulai laisvą ir laimingą, koks tik žmogus gali būti.

– Tačiau tai Apgaulinga Laimė, – sušuko Rani, – laisvė tik Žemesniajam Aš.

– Lenkiuosi, – bylojo ambasadorius, išties nusilenkdamas, – Jūsų Didenybės neprilygstamai įžvalgai. Tačiau aukšta ar žema, tikra ar apgaulinga, laimė yra laimė, o laisvė visus džiugina. Ir nėra abejonės, kad pirmųjų reformatorių įdiegta ir per šiuos metus plėtota politika buvo pasigėrėtinai puikiai pritaikyta šiems dviem tikslams pasiekti.

– Tačiau jums regis, – tarė Vilas, – kad tai nepageidautini tikslai?

– Priešingai, visi to trokšta. Deja, jie išpuola iš konteksto, yra

visiškai nebesvarbūs nei apskritai dabartinei pasaulio situacijai, nei konkrečiai Palai.

– Ar jos dabar mažiau svarbios nei tuomet, kai reformatoriai tik ėmėsi darbo laimės ir laisvės vardan?

Ambasadorius linktelėjo.

– Tais laikais Palos nebuvo pasaulio žemėlapyje. Todėl mintis paversti ją laisvės ir laimės oaze buvo prasminga. Kol lieka skyrium nuo viso pasaulio, ideali visuomenė yra perspektyvi. Pala puikiausiai galėjo gyvuoti, sakyčiau, iki 1905 metų. Tačiau nespėjo užaugti viena karta, o pasaulis tapo visai kitoks. Kinas, automobiliai, lėktuvai, radijas. Masinė gamyba, masinės skerdynės, masinė komunikacija ir – visų svarbiausia – tiesiog masės – vis tirščiau ir tirščiau žmonių vis plačiau ir plačiau kerojančiuose lūšnynuose ar priemiesčiuose. Jau 1930 metais bet koks blaivesnio žvilgsnio stebėtojas galėjo matyti, jog trims ketvirčiams žmonių padermės laisvė ir laimė yra beveik neįmanomas dalykas. Šiandien, praėjus trisdešimčiai metų, tai visiškai nebeįmanoma. Tad visą tą laiką išorinis pasaulis veržė žiedą aplinkui šią mažytę laisvės ir laimės salą. Veržė nepaliaujamai ir nepermaldaujamai, spaudėsi vis arčiau ir arčiau. Buvusi perspektyvi idėja nebeturi jėgų išgyventi.

– Tad Palai teks pasikeisti – ar tokia jūsų išvada?

Ponas Bahu linktelėjo.

– Iš esmės.

– Iš pačių šaknų, – sadistiškai skonėdamasi pridėjo pranašė Rani.

– Ir dėl dviejų neginčijamų priežasčių, – dėstė toliau ponas Bahu. – Pirmiausia todėl, kad Pala nebegali ilgiau likti kitokia nei visas pasaulis. Antra, todėl, jog būtų neteisinga, jei ji tokia liktų.

– Neteisinga, kad žmonės būtų laisvi ir laimingi?

Rani vėl apreiškė kažką labai įkvėpto apie netikrą laimę ir neteisingą laisvę.

Ponas Bahu pagarbiai priėmė jos įsikišimą, paskui vėl kryptelėjo į Vilą.

– Neteisinga, – nenusileido jis, – kaišioti į akis savo palaimą, kai aplinkui šitiek vargo – tai tiesiog puikybė, įžūlus iššūkis likusiai žmonijai. Netgi savotiškas Dievo įžeidimas.

– Dievo, – gašliai sumurmėjo Rani, – Dievo... Tie Palos žmonės, – paaiškino ji, atsimerkdama, – tie Palos žmonės Dievo netiki. Jie tiki tik Hipnoze, Panteizmu, Meile Laisvąja, – pasipiktinusi ji brėžė kiekvieną šį atkarų žodį.

– Tad dabar, – tarė Vilas, – siūlote prislėgti juos vargais, vildamiesi taip atgaivinti jų tikėjimą Dievu. Na, tai vienas iš atvertimo būdų. Gal ir pavyks. Gal net tikslas pateisins priemones, – jis gūžtelėjo pečiais. – Bet tikrai matau, kad į gerą ar blogą, pokyčiai įvyks – kad ir ką apie tai manytų Palos žmonės. Nereikia pranašo įžvalgos ištarai, kad Murugano laukia sėkmė. Jis pasikinkė ateities vėjus. O ateities vėjai neabejotinai atpučia ir naftos kvapą. Beje, kalbant apie naftą ir kitus dalykus, ne itin rafinuotus, – pridėjo jis, kreipdamasis į Rani, – kiek žinau, jūs pažįstate mano seną bičiulį Džo Aldehidą?

– Jūs pažįstate lordą Aldehidą?

– Puikiai.

– Tai štai kodėl mano Mažasis Balselis taip mane spyrė, – ji vėl užsimerkė, nusišypsojo pati sau ir neskubriai sukinkavo galva. – Kaip sekasi tam mielam žmogui?

– Vis taip pat ištikimas savajam aš, – nuramino ją Vilas.

– Ir koks tai retas aš! *L'homme au cerf-volant,* – taip aš jį vadinu.

– Žmogus su aitvaru? – Vilas nesusivokė.

– Jis dirba savo darbą čia, apačioje, – aiškino ji, – bet rankose laiko virvelę, o ta virvele parištas aitvaras, ir tas aitvaras vis veržias kilti aukščiau, aukščiau. Aukščiau. Net kai jis dirba, jaučia nepaliaujamą Traukimą iš Viršaus, jaučia Dvasią, nuolat trūkčiojančią kūną. Tik pamanykite! Žmogus, paskendęs reikaluose, didysis Pramonės Kapitonas – tačiau vienintelis dalykas, kuris jam Tikrai Rūpi, yra Sielos Nemirtingumas.

Dabar jam prašviesėjo. Toji moteris kalbėjo apie Džo Aldehido prisirišimą prie spiritizmo. Jis prisiminė kassavaitinius seansus su automatiste ponia Harbotl, ponia Pim, kuri žinias gaudavo iš kajovų indėno, praminto Bobo, panele Tjuk ir jos plūduriuojančiu trimitu, iš kurio girgždžiu šnibždesiu sklisdavo orakulo pranašystės, scenografuojamos Džo asmeninės sekretorės: „Pirk Australijos cementą; nesijaudink dėl „Breakfast Foods“ kritimo; parduok keturiasdešimt procentų gumos akcijų ir investuok pinigus į „IBM“ ir „Westinghouse“...“

– Ar jis kada nors jums užsiminė, – paklausė Vilas, – apie aną velionį rinkos maklerį, kuris visada žinodavo, kas vyks rinkoje kitą savaitę?

– *Magiškosios galios,* – suokė Rani. – Tik *magiškosios galios.* Ko dar tikėtumėtės? Galų gale juk jis tik Pradedantis. Ir šiame gyvenime verslas yra jo karma. Jam buvo lemta daryti tai, ką jis padarė, daro ir ką ketina daryti. O ketina jis, – pridėjo ji įspūdingai ir sustingo įsiklausydama, atkraginusi galvą, iškėlusi pirštą, – tai, ką jis ketina daryti, – šitaip sako mano Mažasis Balselis, – žada didžius ir nuostabius dalykus Palai.

„Koks dvasingas būdas pasakyti: „Štai ko aš noriu įvykstant! Ne dėl to, kad tai mano noras, to nori Dievas, o laimingo sutapimo dėka Dievo valia ir manoji visada tokia pati.“ Viduje Vilas kikeno, bet žvelgė kuo rimčiausiu veidu.

– O ar jūsų Mažasis Balselis sako ką nors apie „Pietryčių Azijos naftą“? – pasiteiravo jis.

Rani vėl pasiklausė, paskui linktelėjo.

– Labai aiškiai.

– Bet pulkininkas Dypa, kiek žinau, mini vien tik „Standard of California“. Beje, – tęsė Vilas, – kodėl Pala turi vadovautis pulkininko naftos kompanijų pasirinkimu?

– Mano vyriausybė, – prabilo Bahu pompastiškai, – yra sukūrusi „Penkerių metų salų ekonominio koordinavimo ir bendradarbiavimo“ planą.

– O ar koordinavimas ir bendradarbiavimas tarp salų reiškia, kad „Standard“ turi būti suteiktas monopolis?

– Tik tuo atveju, jei „Standard“ sąlygos būtų palankesnės nei konkurentų.

– Kitaip tariant, – pasakė Rani, – jeigu neatsiras kas mums mokėtų daugiau.

– Prieš jums ateinant, kaip tik diskutavau šia tema su Muruganu. „Pietryčių Azijos nafta“,sakiau jam, Palai duotų tiek, kiek „Standard“ duoda Rendangui, plius dar šiek tiek daugiau

– Penkiolika procentų daugiau?

– Sakykim, dešimt procentų.

– Dvylika su puse.

Vilas pažvelgė į ją susižavėjęs. Kaip pasiekusiajai Ketvirtą Iniciaciją, jai sekėsi visai gerai.

– Džo Aldehidas klyks kaip mušamas, – tarė jis. – Tačiau esu beveik tikras, galiausiai jūs gausite savo dvylika su puse.

– Tai neabejotinai būtų pats patraukliausias pasiūlymas, – tarė ponas Bahu.

– Vienintelė bėda, kad Palos vyriausybė jo nepriims.

– Palos vyriausybė, – tarė Rani, – netrukus pakeis savo politiką.

– Jūs taip manote?

– AŠ ŽINAU, – Rani atsakymo tonas neleido abejoti, kad šios žinios tiesiai iš Mokytojo burnos.

– O kai politika jau keisis, – paklausė Vilas, – ar būtų naudinga, jei pulkininkas Dypa tartų gerą žodį apie „Pietryčių Azijos naftą“?

– Be abejonės.

– O jūs, pone ambasadoriau, ar pasirengęs užtarti geru žodžiu pulkininkui Dypai? – Vilas pasisuko į Bahu.

Tarsi kreipdamasis į tarptautinės organizacijos plenarinę sesiją, ponas Bahu pažėrė daugiaskiemenių tiradą ir diplomatiškai išsisuko. Viena vertus, taip, kita vertus, ne. Viena pusė balta, kitaip pavertus, juodų juodžiausia.

Vilas klausė delikačiai tylėdamas. Už Savonarolos kaukės, už aristokratiško monoklio, už ambasadoriaus retorikos jis regėjo ir girdėjo Levanto* pirklį, siekiantį savo komisinių, arbatpinigių kaulijantį smulkų pareigūnėlį. O kiek buvo pažadėta karališkajai iniciatorei už jos entuziastingą „Pietryčių Azijos naftos“ paramą? Solidi sumelė, galėjo lažintis. Ne jai pačiai, žinia, ne, *ne*! Dvasios Kryžiaus Žygiui, dar didesnei Kut Humio šlovei.

Ponas Bahu jau atsiyrė iki savo prakalbos tarptautinei organizacijai išvadų:

– Todėl turėtų būti suprantama, – bylojo jis, – kad bet koks mano pozityvus veiksmas turės priklausyti nuo aplinkybių, nelygu kada ir kaip jos susiklostys. Ar aš ganėtinai aiškiai išdėsčiau?

– Kuo puikiausiai, – Vilas užtikrino jį. – O dabar, – tyčia tęsė nepadoriai atvirai, – leiskite man paaiškinti savo poziciją šiame

* Rytinėje Viduržemio jūros pusėje esantys kraštai (istorinė reikšmė).

reikale. Mane domina tik viena – pinigai. Du tūkstančiai svarų nepajudinus nė piršto.

– Lordas Aldehidas, – pranešė Rani, – nepaprastai kilnus.

– Nepaprastai, – sutiko Vilas, – turint omenyje, kiek maža aš galiu šiam reikale. Nereikia nė sakyti, kad jis būtų dar kilnesnis kiekvienam, kas galėtų daugiau pasitarnauti.

Ilgam pakibo tyla. Tolumoje monotoniškai traukė mainas, vis ragindamas – dėmesio. Dėmesio goduliui, dėmesio veidmainystei, dėmesio vulgariam cinizmui... Kažkas pabeldė į duris.

– Įeikite, – šūktelėjo Vilas ir, pasisukdamas į Bahu, – tęsime šį pokalbį kitą kartą.

Ponas Bahu linktelėjo.

– Įeikite, – pakartojo Vilas.

Mėlynu sijonu ir trumpu švarkeliu be sagų, nedengiančiu krūtinkaulio ir tik kartkartėmis paslepiančiu porą apvalių kaip obuoliai krūtų, į kambarį guviai žengė jauna mergina. Jos lygaus rudo veido puses papuošė draugiškiausios šypsenos duobutės.

– Aš sesuo Apu, – pradėjo ji, – Radha Apu. – Tuomet, pastebėjusi Vilo lankytojus, tarė: – Oi, atleiskite, nežinojau...

Ji atsainiai *kniktelėjo* Rani.

Ponas Bahu mandagiai pakilo.

– Sesuo Apu, – prabilo jis entuziastingai. – Mano mažasis angelas gelbėtojas iš Šivapuramo ligoninės. Kokia miela staigmena!

Merginai ši staigmena aiškiai neatrodė tokia miela.

– Laba diena, pone Bahu, – pasisveikino nesišypsodama ir, greitai nusisukusi, ėmėsi atjuosti atsinešto brezentinio krepšio diržus.

– Jūsų Didenybė veikiausiai pamiršote, – pasakojo Bahu, – kad praeitą vasarą mane operavo. Išvaržą, – patikslino jis. – Ši jauna dama ateidavo kiekvieną rytą manęs nuprausti. Tiksliai be

penkiolikos devynios. O dabar, po tiekos mėnesių, štai ir vėl ją matau!

– Sinchroniškumas, – pateikė orakulo ištarmę Rani. – Tai vis Plano dalis.

– Aš turiu suleisti ponui Farnabiui vaistų, – paaiškino mergina, pakeldama nuo savo medicininio krepšio galvą, vis dar be šypsenos.

– Daktaro nurodymai – daktaro nurodymai, – sušuko Rani, perspausdama karališko personažo, kurs teikėsi būti žaismingai grakštus, vaidmenį. – Išgirsti reiškia paklusti. Bet kur mano šoferis?

– Jūsų šoferis čia, – atsiliepė pažįstamas balsas.

Tarsi gražuolio Ganimedo* vizija tarpdury išdygo Muruganas. Sesutės veidas šiek tiek pralinksmėjo.

– Sveikas, Muruganai, – norėjau pasakyti, Jūsų Didenybe.

Ji vėl kluptelėjo, palikdama pačiam pasirinkti, priimti tai kaip pagarbą ar kaip ironišką pasišaipymą.

– Sveika, Radha, – mestelėjo jis atsainiai ir iš aukšto.

Jis praėjo pro merginą ir žengė prie motinos.

– Automobilis, – tarė jis, – prie durų. – Vadinamasis automobilis. Tai 1954–tų mažylis „Austin“, – paaiškino Vilui, sarkastiškai nusijuokdamas. – Geriausia, ką ši aukštos civilizacijos šalis gali pasiūlyti savo karališkajai šeimai. Rendangas savo ambasadoriui duoda „Bentley“, – dar pridėjo karčiai.

– Kuris atvažiuos manęs šiuo adresu maždaug po dešimties minučių, – pranešė ponas Bahu, pažvelgęs į laikrodį. – Tad ar man bus leista su Jumis atsisveikinti čia, Jūsų Aukštybe?

Rani atkišo ranką. Pamaldžiai kaip geras katalikas, bučiuo-

* Gražuolis berniukas, kurį įsimylėjo Dzeusas.

jantis kardinolo žiedą, jis pasilenkė prie jos, paskui atsitiesęs atsisuko į Vilą.

– Manau, galbūt be pagrindo, kad ponas Farnabis gali pakęsti mane dar kiek ilgiau. Ar galėčiau likti?

Vilas užtikrino ambasadorių, kad jam būsią nepaprastai malonu.

– Ir viliuosi, kad tam nekils medicininių prieštaravimų? – paklausė jis sesutės.

– Medicininių – ne, – mergina atsakė tokiu tonu, kuris reiškė, jog esama ne medicininių, bet daug labiau neabejotinų prieštaravimų.

Prilaikoma Murugano, Rani pakilo nuo kėdės.

– *Au revoir, mon cher* Farnabi, – ištarė, tiesdama brangakmeniais apmaustytą ranką. Ypatingas jos šypsenos saldumas Vilui pasirodė tiesiog grėsmingas.

– Viso geriausio, ponia.

Ji pasisuko, patapšnojo sesutei per žandą ir išplaukė iš kambario. Tarsi lydintis laivelis paskui tristiebį laivą su visomis laivavirvėmis Muruganas ištrepsėjo įkandin.

– Oho! – pratrūko sesutė, durims už jų saugiai užsivėrus.

– Visiškai sutinku su tavim, – pritarė Vilas.

Akimirką evangelišką pono Bahu veidą nušvietė volteriška šviesa.

– Oho, – pakartojo jis. – Girdėjau taip sakant anglų mokinuką, kuris pirmąsyk išvydo didžiąją piramidę. Rani palieka tokį patį įspūdį. Monumentalų. Ji iš tų, kuriuos vokiečiai vadina *eine grosse Seele**.

Kibirkštėlės išblėso, veidas vėl liko aiškiai Savonarolos, o žodžiai – akivaizdu, skirti viešumai.

Sesutė staiga prapliupo juoku.

– Ko juokiesi? – paklausė Vilas.

– Staiga įsivaizdavau didžiąją piramidę, apsitaisiusią baltu muslinu, – ji gaudė orą pro juoką. – Daktaras Robertas vadina tai mistiko uniforma.

– Šmaikštu, labai šmaikštu! – tarstelėjo ponas Bahu. – Tačiau, – pridėjo diplomatiškai, – nežinau, kodėl mistikai negalėtų vilkėti uniformų, jei jiems taip patinka.

Sesutė giliai įkvėpė, nusibraukė linksmybės ašaras ir ėmėsi taisyti vaistus pacientui.

– Puikiai žinau, ką manote, – tarė ji Vilui. – Aš per jauna, tai tikriausiai gerai nesuleisiu.

* Didi siela (*vok.*).

– Tikrai manau, kad esi labai jauna.

– Jūs įstojate į universitetą aštuoniolikos ir mokotės ketverius metus. Mes pradedame šešiolikos ir mokomės iki dvidešimt ketverių – bet mokomės ir dirbame vienu metu. Aš studijavau biologiją ir dirbau šį darbą porą metų. Tad nesu tokia kvailelė, kaip galėtų atrodyti. Tiesą sakant, aš visai gera sesuo.

– Šį teiginį, – įsiterpė ponas Bahu, – galiu nedvejodamas patvirtinti. Panelė Radha ne tik gera sesuo, ji absoliučiai aukščiausios klasės sesuo.

Tačiau išties jis norėjo pasakyti, – studijuodamas gundomo vienuolio veido išraišką, Vilas tuo nėmaž neabejojo, – kad panelė Radha turi aukščiausios klasės krūtinkaulį, aukščiausios klasės bambą ir aukščiausios klasės krūtis. Tačiau bambos, krūtinkaulio ir krūtų savininkę aiškiai piktino Savonarolos susižavėjimas ar bent jau tai, kaip jis buvo reiškiamas. Atremtasis ambasadorius vėl taisėsi į ataką, puoselėdamas viltis, kurių jam niekas neteikė.

Uždegusi spiritinę lempelę ir kol adatos virė, sesuo Apu pamatavo ligonio temperatūrą.

– Devyniasdešimt devyni su puse farenheito.

– Ar tai reiškia, kad mane ištremsite? – pasidomėjo Bahu.

– Dėl ligonio būklės nebūtina, – atsakė mergina.

– Prašau pasilikti, – tarstelėjo Vilas.

Sesutė suleido jam antibiotikų, paskui iš vieno savo krepšyje turėtų buteliukų įpylė šaukštą į stiklinę vandens ir sutaisė žalsvo skysčio.

– Išgerkite.

Skonis buvo kaip tų žolinių nuovirų, kuriuos sveikos mitybos entuziastai geria vietoj arbatos.

– Kas čia? – paklausė Vilas ir sužinojo, kad tai kalnų augalo, panašaus į valerijoną, ekstraktas.

– Jis maldo neramumą, – paaiškino sesutė, – ir nemigdo. Mes duodame jo sveikstantiems ligoniams bei psichikos sutrikimo atvejais.

– Tai kuris atvejis aš? Sveikstantis ar su psichikos sutrikimais?

– Abu, – ji nė nemirktelėjo.

– Štai ką gauni, kaulydamas komplimentų, – nusikvatojo Vilas.

– Neketinau įžeidinėti, – užtikrino ji, – tik norėjau pasakyti, kad nesu sutikusi nė vieno, kilusio ne iš Palos, be tokių sutrikimų.

– Net ir ambasadorius?

– O kaip *jums* regis? – gražino ji klausimą klausiančiam.

– Jūs šios srities žinovas, – Vilas perdavė jį ponui Bahu.

– Išsiaiškinkite patys, – tarė sesutė. – Einu sužiūrėti savo ligonio pietų.

Bahu nulydėjo ją akimis, paskui, kilstelėjęs kairį antakį, leido monokliui iškristi ir ėmėsi mechaniškai blizginti stiklus nosine.

– Tu nukrypęs vienu būdu, – paaiškino jis Vilui, – o aš kitu. Vienas šizofreninis tipas (argi toks nesi?), o iš kitos pasaulio pusės aš – paranojinis. Abu esame dvidešimtojo amžiaus maro aukos. Ne Juodosios Mirties, bet Pilkojo Gyvenimo. Ar tave kada nors domino galia? – paklausė kiek luktelėjęs.

– Niekuomet, – Vilas pabrėžtinai papurtė galvą. – Negali turėti galios nesusisaistęs.

– Ir tau susisaistymo siaubas nusveria malonumą stumdyti kitus?

– Keletą tūkstančių kartų.

– Tad tavęs tai niekuomet negundė?

– Niekuomet, – paskui patylėjęs, – grįžkime prie reikalo, – pridėjo jau kitokiu tonu.

– Prie reikalo, – pakartojo ponas Bahu. – Papasakok man ką nors apie lordą Aldehidą.

– Na, kaip Rani minėjo, jis nepaprastai dosnus.

– Jo dorybės manęs nedomina, tik protas. Ar jis nuovokus?

– Ganėtinai, kad suvoktų, jog niekas nedaroma dykai.

– Gerai, – tarė ponas Bahu. – Perduok jam nuo manęs, kad už efektyvų ekspertų darbą strateginėse pozicijose turi būti pasiruošęs pakloti dešimteriopai, palyginti su tuo, kiek mokės tau.

– Parašysiu jam laišką.

– Ir padaryk tai šiandien, – patarė ponas Bahu. – Lėktuvas iš Šivapuramo išskrenda ryt vakare, o paskui visą savaitę niekas negabens pašto.

– Ačiū, kad pasakei, – tarė Vilas. – O dabar, kai jos Didenybė su tuo stulbinančiu piemeniu pasišalino, pakalbėkime apie kitą pagundą. Kaip dėl sekso?

Ponas Bahu mostelėjo sau prieš veidą kaulėta ruda ranka kaip žmogus, besiginąs nuo įkyrių vabzdžių debesies.

– Et, vien išblaškymas ir tiek. Tiesiog įkyrus, žeminantis irzulys. Bet protingas žmogus visada gali su tuo susidoroti.

– Kaip sunku suprasti kito žmogaus ydas.

– Tu teisus. Kiekvienas turi nešti tą beprotybę, kurią Dievas manė esant tinkamu jam prakeiksmu. *Pecca fortiter** – tai buvo Liuterio patarimas. Bet žiūrėk, kad nusidėtumei savo nuodėme, o ne kieno nors kito. O visų svarbiausia, nedaryti to, ką daro žmonės šioje saloje. Nesistenk elgtis taip, lyg esi iš esmės sveiko proto ir geras iš prigimties. Mes visi silpnapročiai nusidėjėliai šioje kosminėje valtyje – bet ta valtis nuolat skęsta.

– Tačiau jokios žiurkės sprukimas nebus pateisinamas. Tą nori pasakyti?

– Viena kita bandys sprukti. Bet toli nenusigaus. Istorija ir

* Drąsiai nusidėk (*lot.*).

kitos žiurkės pasirūpins, kad jos priburbuliuotų sykiu su mumis. Todėl Pala ir neturi nė menkiausio šanso.

Nešina padėklu, į kambarį grįžo sesutė.

– Budistinis maistas, – pranešė, rišdama Vilui ant kaklo servetėlę. – Išskyrus žuvį. Bet mes nusprendėme, kad valgymo požiūriu žuvys yra daržovės.

Vilas ėmėsi stiprintis.

– Be Rani, Murugano bei mudviejų, – paklausė jis, nurijęs pirmą kąsnį, – kiek žmonių iš išorinio pasaulio tau teko sutikti?

– Na, čia lankėsi amerikiečių gydytojų grupė, – atsakė ji. – Jie buvo atvykę į Šivapuramą pernai, kai dirbau Centrinėje ligoninėje.

– Ką jie čia darė?

– Pageidavo išsiaiškinti, kaip mums pavyko pasiekti tokį žemą neurozių bei širdies ir kraujagyslių ligų lygį. Tie gydytojai! – ji pakraipė galvą. – Pone Farnabi, man plaukai pasišiaušė. Visiems ligoninėje plaukai pasišiaušė.

– Tad jūs manote, kad mūsų medicina – primityvoka?

– Ne taip reiktų sakyti. Ji nėra primityvi. Pusė jos tiesiog šauni, bet kita pusė tiesiog neegzistuoja. Stebuklingi antibiotikai – bet visai jokių būdų atsparumui padidinti, tuomet apseitų be antibiotikų. Fantastiškos operacijos, bet niekas nemoko žmonių, kaip gyventi, kad nereiktų gultis po peiliu. Aukščiausias balas su pagyrimu už palopymą, kai jau imi byrėti gabalais, bet žemiausias su minusu už sveikatos stiprinimą. Be nutekamųjų vandenų valymo ir sintetinių vitaminų prevencijai, regis, daugiau nieko nedarote. Bet vis tiek turite posakį – prevencija geriau už gydymą.

– Bet gydymas, – atsakė Vilas, – juk daug įspūdingiau nei prevencija. Ir daktarams kur kas pelningiau.

– Gal jūsų daktarams, – atsakė sesutė. – Bet ne mūsiškiams. Mūsiškiams moka už tai, kad padėtų žmonėms būti sveikesniems.

– O kaip tai daroma?

– Mes to klausiame jau šimtą metų ir radome daugybę atsakymų. Cheminių, psichologinių atsakymų apie tai, ką valgote, kaip mylitės, ką matote ir girdite, ką jaučiate ir kaip jums patinka ta būtybė, kuria šiam pasaulyje jaučiatės esą.

– Ir kokie geriausi atsakymai?

– Geriausio skyrium be kitų nėra.

– Tad panacėjos nesama.

– O kaip galėtų būti?

Ir ji pacitavo eilėraštuką, kurį išmoksta kiekviena medicinos sesuo pačią pirmą savo mokslo dieną:

„Aš" esu minia, valdoma tiekos dėsnių,
Kiek tik joje narių. Chemiškai netyra
„Manoji" būtis kiekviena. Bet vienų vaistų nėra,
Tam, kas kilt negalėjo iš vienos priežasties.

– Tad tiek gydydami, tiek sveikatą puoselėdami, puolame visais frontais išsyk. Visais frontais, – pabrėžė ji, – nuo dietos iki savitaigos, nuo negatyvių jonų iki meditacijos.

– Itin nuovoku, – pakomentavo Vilas.

– Galbūt per daug nuovoku, – tarė ponas Bahu. – Ar kada nors bandei atvesti į protą maniaką?

Vilas papurtė galvą.

– O aš sykį bandžiau.

Jis kilstelėjo žilstančią ant kaktos uždriektą garbaną. Vos žemiau plaukų augimo linijos buvo išrašytas dantytas randas, keistai blyškus rudoje jo odoje.

– Mano laimei, butelis, kuriuo jis man kaukštelėjo, nebuvo itin tvirtas.

Susiglostydamas suveltus plaukus, jis pasisuko į sesutę.

– Niekad nepamiršk, panele Radha, – bepročio niekas taip neerzina, kaip sveikas protas. Pala – mažytė sala, apsupta dviejų tūkstančių devynių šimtų milijonų psichikos ligonių. Tad saugokis mąstyti blaiviai. Bepročių šalyje harmoningas žmogus karaliumi netampa, – pono Bahu veidas tiesiog švytėjo volterišku džiūgavimu. – Jis nulinčiuojamas.

Vilas sausai nusijuokė, tuomet vėl pasisuko į sesutę.

– Argi jūs neturite kandidatų į beprotnamį?

– Tiek pat, kiek ir jūs – turiu galvoje santykį pagal gyventojų skaičių. Bent jau taip parašyta vadovėlyje.

– Taigi ir gyvenimas protingame pasaulyje, regis, nieko nepakeičia.

– Nepakeičia žmonėms, kurių kūno chemija veikia taip, kad jie suserga psichikos ligomis. Jie gimę pažeidžiami. Mažyčiai rūpesčiai, kurių kiti žmonės beveik nepastebi, juos gali sugniuždyti. Mes dar tik pradedame aiškintis, dėl ko jie tokie pažeidžiami. Jau imame pastebėti juos prieš ištinkant krizei. Ir jeigu pastebime, tuomet galima šį tą padaryti, kad jie taptų atsparesni. Vėl prevencija, žinoma, visais frontais iškart.

– Tad net jei tau lemta susirgti psichikos liga, gimęs sveikame pasaulyje gali tikėtis geresnio likimo.

– O neurotikų padėtis jau pagerėjo. Jūsuose neurotikas yra vienas iš penkių ar net keturių. Mūsuose – vienas iš dvidešimties. Tie, ką ištinka priepuolis, gauna gydymą visais frontais, o devyniolika, kurie išsisuka, gavo prevenciją visais frontais. Aš ir vėl grįžtu prie anų amerikiečių gydytojų. Trys iš jų buvo psichiatrai – vienas jų be paliovos rūkė cigarus ir kalbėjo su vokišku akcentu. Kaip tik jis nusprendė paskaityti mums paskaitą. Tai bent paskaita! – sesutė susiėmė galvą rankomis. – Niekada nesu nieko panašaus girdėjusi.

– Apie ką ji buvo?

– Apie tai, kaip jie gydo žmones su neurotiniais simptomais. Mes netikėjome savo ausimis. Jie *niekuomet* nepuola visais frontais – su liga kaunamasi vienu frontu, ir to tik puse. Jiems fiziniai frontai apskritai neegzistuoja. Išskyrus burną ir išeinamąją, pacientas kito kūno neturi. Jis nėra organizmas, neturi savitos sąrangos nei temperamento. Viso labo jis turi du virškinimo vamzdelio galus, šeimą ir psichiką. Bet kokią psichiką? Akivaizdu, kad ne visą protą, ne tokį protą, koks jis išties yra. Kaip gali būti, kad jie nekreipia dėmesio į žmogaus anatomiją, biochemiją ar fiziologiją? Protas skyrium nuo kūno – tai vienintelis frontas, kurį jie atakuoja. Bet ir šio viso neapima. Vyras su cigarais vis kalbėjo apie pasąmonę. Bet vienintelė pasąmonė, kurios jie paiso, yra neigiama pasąmonė, šlamštas, kuriuo žmonės norėjo nusipurtyti ir paslėpė rūsyje. Nė žodžio apie teigiamą pasąmonę. Jokių pastangų padėti pacientui atsiverti gyvybės jėgai, arba Budos prigimčiai. Niekas nesistengia išmokyti jo sąmoningumo kasdieniame gyvenime. Na žinote, „Čia ir dabar, vyručiai“; „Dėmesio“, – ji pamėgdžiojo mainą. – Tie žmonės tiesiog palieka neurotiką murdytis savo senuose, bloguose įpročiuose, niekuomet nebūti dabartyje. Visa tai tiesiog grynas idiotizmas! Bet žmogus su cigarais neturėjo net to pasiteisinimo – protingesnis už jį žmogus jau negalėtų būti. Tad tai nėra idiotizmas. Tai kažkas savanoriško, kažkas sukelto savaime – lyg žmogus prisigertų arba įsikalbėtų tikįs kokia nors kvailyste – nes taip parašyta šventuose raštuose. Ir dar – pažiūrėkime į jų normalumo sampratą. Norit tikėkit, norit ne, normalus žmogus yra tas, kuris patiria orgazmą ir yra prisitaikęs prie savo visuomenės.

Sesutė vėl susiėmė galvą rankomis.

– Tai neįsivaizduojama! Jokio klausimo apie tai, ką daryti su sa-

vo orgazmais. Jokio klausimo apie tavo jausmų ir minčių, potyrių kokybę. O kaip dėl tos visuomenės, prie kurios turi būti prisitaikęs? Ar tai bepročių visuomenė, ar sveika? Ir net jei ji absoliučiai sveika, argi teisinga tai, kad visi turi būti *visiškai* prie jos prisitaikę?

– Tuos, kuriuos Dievas ketina pražudyti, – įsiterpė ambasadorius vėl išsišiepdamas savo žiburiuojančia šypsena, – jis pirmiausia padaro bepročiais. Arba – pasirinktinai, ir toks būdas, matyt, dar veiksmingesnis, pirmiausia padaro juos sveiko proto. – Ponas Bahu pakilo ir priėjo prie lango. – Atvyko mano automobilis. Aš važiuoju į Šivapuramą, prie savo stalo. – Atsisukęs į Vilą, apipylė jį įmantriomis atsisveikinimo tiradomis. – Nepamiršk parašyti to laiško, tai labai svarbu, – priminė, jau įjungęs ambasadoriaus registrą. Nusišiepė kaip sąmokslininkas ir, nykščiu braukdamas per du pirmuosius dešinės rankos pirštus, suskaičiavo nematomus pinigus.

– Dėkui Dievui, – tarė sesutė, kai jis išėjo.

– Kuo jis nusikalto? – paklausė Vilas. – Tuo pačiu?

– Pasiūlai pinigų kam nors, su kuo nori permiegoti – bet jai tu nepatinki. Tad siūlai daugiau. Ar tai įprasta ten, iš kur jis atvykęs?

– Visiškai įprasta.

– Na, man tai nepatinka.

– Taip ir supratau. Tuomet dar vienas klausimas. O kaip dėl Murugano?

– O kodėl klausiate?

– Iš smalsumo. Pastebėjau, kad judu pažįstami. Ar pasitaikė susidurti, kai jis čia buvo prieš porą metų be savo motinos?

– Iš kur jūs tai žinote?

– Paukštelis ant šakelės pačiulbėjo – ar, tiksliau, nepaprastai kūningas paukštis.

– Rani! Ji turėjo nupiešti Sodomą ir Gomorą.

– Deja, nuo šiurpesnių detalių mane apsaugojo. Tamsios užuominos – tai visa, ką man atskleidė. Užuominos, antai apie veteranes mesalinas, duodančias meilės pamokas nekaltiems jauniems berniukams.

– Ir ar jam reikėjo tų pamokų!

– Užuominos ir apie per anksti subrendusią, pasileidusią jo amžiaus merginą.

Sesuo Apu prapliupo kvatoti.

– Ar tu ją pažinojai?

– Per anksti subrendusi ir pasileidusi mergina buvau aš.

– Tu? Ar Rani tai žino?

– Muruganas papasakojo jai tik faktus, vardų neminėjo. Už tai esu jam dėkinga. Matot, aš elgiausi tikrai blogai. Pamečiau galvą dėl kažko, ko tikrai nemylėjau, ir įskaudinau tą, kurį mylėjau. Ir kodėl žmogus toks kvailas?

– Širdis turi savo sumetimų, – pasakė Vilas, – o vidaus sekrecijos liaukos – savų.

Stojo ilga tyla. Jis baigė šaltą virtą žuvį ir daržoves. Sesuo Apu pateikė jam vaisių salotų.

– Jūs nesate matę Murugano balto atlaso pižama, – pasakė ji.

– Ar aš ko nors netekau?

– Negalite įsivaizduoti, koks jis gražus balto atlaso pižama. Niekas neturi teisės būti toks gražus. Tai nepadoru. Tai neteisingas pranašumas.

Apsidariusio atgabenta iš Sulkos balto atlaso pižama Murugano vaizdas susukęs jai protą. Taip susukęs, kad porą mėnesių ji buvusi kažkas kitas – kvailė, lakstanti paskui žmogų, kuris jos nepakentė, ir atsukusi nugarą tam, kuris ją visad mylėjo, ir ji jį visad mylėjo.

– Ir ar tau pavyko ko nors pasiekti su pižaminiu vaikinu? – paklausė Vilas.

– Lovą pasiekėme, – atsakė ji, – bet kai aš puoliau jį bučiuoti, jis šoko iš patalo ir užsisklendė vonioje. Ir neišėjo, kol aš nepadaviau jo pižamos pro viršulangį ir neprižadėjau, kad prie jo nesikabinėsiu. Dabar galiu juoktis iš šios istorijos, bet tuo metu, aš jums sakau, tuo metu... – ji papurtė galvą.

– Tikra tragedija. Jie turėjo suprasti iš mano elgsenos, kas nutiko. Per anksti subrendusios laisvos merginos netiko. Jam reikėjo reguliarių pamokų.

– Likusią istorijos dalį jau girdėjau, – pasakė Vilas. – Berniukas rašo motinai, motina skrenda namo ir pačiupusi išlakdina jį į Šveicariją.

– Ir sugrįžo jie tik prieš šešetą mėnesių. Ir bent jau pusę to laiko jie buvo Rendange, pas Murugano tetą.

Vilas jau buvo besižiojąs apie pulkininką Dypą, paskui dingtelėjo, jog žadėjęs Muruganui laikytis diskretiškai, tad nepasakė nieko.

Iš sodo pasigirdo švilptelėjimas.

– Atsiprašau, – tarė sesutė ir žengė prie lango. Džiugiai šypsodamasi tam, ką ten išvydo, pamojo ranka. – Tai Ranga.

– Kas yra Ranga?

– Mano draugas, apie kurį kalbėjau. Jis norėtų šio to jūsų paklausti. Ar galėtų trumpam užsukti?

– Žinoma.

Ji vėl nusisuko į langą ir kviesdama pamojo ranka.

– Tad, kaip suprantu, tai reiškia, kad baltoji atlaso pižama jau praeitis?

– Tai buvo vieno veiksmo tragedija, – linktelėjo ji. – Atgavau į protą taip pat lengvai, kaip buvau nutrūkusi. Prasiblaiviusi radau Rangą, tokį patį kaip visuomet, laukiantį manęs.

Atsivėrė durys, ir į kambarį įžengė išstypęs jaunuolis, apsimovęs sportbačiais ir chaki spalvos trumpikėmis.

– Ranga Karakuranas, – pranešė jis, paduodamas Vilui ranką.

– Jei būtum atėjęs anksčiau, – pasakė Radha, – būtum turėjęs malonumą susitikti poną Bahu.

– *Jis* čia buvo? – Rangos veidą iškreipė pasidygėjimo grimasa.

– Ar jis tikrai jau toks nenaudėlis? – paklausė Vilas.

Ranga ėmėsi vardyti kaltinimus.

– A: Jis mūsų nekenčia. B: Jis yra pulkininko Dypos prijaukintas šakalas. C: Jis yra neoficialus visų naftos kompanijų ambasadorius. D: sena kiaulė bandė suktis aplink Radhą ir E: Jis laksto visur skaitydamas paskaitas apie religinio atgimimo reikalingumą. Net išleido knygą apie tai. Netgi su įžanga, kurią parašė kažkas iš Harvardo dvasinės akademijos. Visa tai dalis kovos prieš Palos nepriklausomybę. Dievas yra Dypos alibi. Kodėl nusikaltėliai negali atvirai kalbėti apie tai, ką sumanę? Visi šie idealistiški tauškalai vimdo.

Radha ištiesė ranką ir triskart smarkiai truktelėjo jį už ausies.

– Tu maža... – piktai šoko jis, paskui nusijuokė. – Tu teisi, – sutiko jis, – bet kam taip skaudžiai.

– Ar taip visad darai, kai jis įsijaučia? – paklausė Vilas Radhos.

– Kai įsijaučia netinkamu metu arba dėl dalykų, kurių jis negali pakeisti.

– O ar tau kada nors tenka užsukti *jai* ausį? – atsisuko Vilas į vaikiną.

– Man maloniau, – nusijuokė šis, – pliaukštelėti jai per užpakalį. Deja, jai retai to prireikia.

– Ar tai reiškia, kad Radha tvirtesnės pusiausvyros nei pats?

– Tvirtesnės pusiausvyros? Aš jums sakau, ji nenormaliai sveiko proto.

– O tu – tik normalus?

– Galbūt šiek tiek į kairę, – jis palingavo galva. – Kartais mane apima juoda neviltis – jaučiuosi visai niekam tikęs.

– Kai iš tikrųjų jis toks tikęs, kad jam davė stipendiją studijuoti biochemiją Mančesterio universitete, – pranešė Radha.

– Ir ką tu darai, kai jis ima krėsti savo šituos neviltingus, nelaimėlio-nusidėjėlio pokštus? Suki jam ausį?

– Na taip, – atsakė ji, – ir ... na, kitus dalykus.

Jiedu su Ranga susižvalgė ir abu prapliupo juoku.

– Taigi, – tarė Vilas, – taigi. O turint omeny tuos kitus dalykus, – tęsė jis, – ar Ranga nori išvykti iš Palos porai metų?

– Nelabai, – pripažino Ranga.

– Bet jis privalo vykti, – pasakė Radha tvirtai.

– Ir kai jis ten nuvyks, – svarstė Vilas, – ar jausis laimingas?

– Kaip tik šito ketinau jūsų paklausti, – pasakė Ranga.

– Na, tau nepatiks klimatas, nepatiks maistas, nepatiks garsai nei kvapai, nei architektūra. Bet tau tikrai patiks darbas, ir veikiausiai daugelis žmonių.

– O kaip merginos? – pasiteiravo Radha.

– O kaip norėtum, kad atsakyčiau *šį* klausimą? Kad guosčiau ar kaip yra?

– Kaip yra.

– Na, mano miela, tiesa ta, kad Ranga bus pasiutusiai populiarus. Pulkai merginų negalės jam atsispirti. Ir kai kurios tų merginų bus žavios. Kaip tu jausies, jei *jis* neatsispirs?

– Aš džiaugsiuos už jį.

Vilas kryptelėjo į Rangą.

– Ir ar tu džiaugsies, jei tau išvykus, ji guosis su kitu vaikinu?

– Norėčiau, bet ar tikrai džiaugsiuos, kitas klausimas.

– Ar versi ją prižadėti ištikimybę?

– Neversiu jos nieko žadėti.

– Nors ji tavo mergina?

– Ji savo pačios mergina.

– O Ranga – savo paties vaikinas, – pasakė sesutė. – Jis laisvas daryti, kas jam patinka.

Vilas pagalvojo apie avietinio rausvumo Babs nišą ir niršiai nusikvatojo.

– Svarbiausia, kad laisvas, – pasakė, – daryti tai, kas jam nepatinka. – Žvilgtelėjo į vieną jauną veidą, paskui į kitą ir suprato, kad jie smelkia jį pasibaisėjusiais žvilgsniais.

– Tačiau aš pamiršau, – pridūrė Vilas jau kitokiu tonu ir kitaip šypsodamasis, – kad vienas iš jūsų nenormaliai sveikas, o kitas tik šiek tiek kryptelėjęs kairėn. Tad kaip galėtute suprasti, apie ką kalba šis beprotis pašalietis? – Ir, nepalikęs jiems laiko atsakyti į šį klausimą, tęsė. – Pasakykite man, kiek laiko.... – Ir nebaigė. – Galbūt elgiuosi netaktiškai. Jei taip, tiesiog liepkite man nekaišioti nosies, kur nepriklauso. Bet būtų įdomu, tiesiog antropologiniu požiūriu, kiek laiko jūs draugai.

– Ar jūs turite galvoje „draugai“, – paklausė sesutė, – ar „mylimieji“?

– Draugai ir mylimieji, jei jau apie tai kalbame?

– Na, mudu su Ranga draugai nuo vaikystės. O įsimylėjėliai – išskyrus tą apgailėtiną epizodą su pižama – nuo to laiko, kai man sukako penkiolika su puse, o jam septyniolika – maždaug porą su puse metų.

– Ir niekas neprieštaravo?

– Kodėl turėtų?

– Išties, kodėl? – pakartojo Vilas. – Tačiau faktas, kad mano pasaulio pusėje praktiškai visi būtų prieštaravę.

– O kaip dėl kitų vaikinų? – paklausė Ranga.

– Teoriškai tai buvo užginta dar labiau nei merginos. Tikrovėje... Na, gali įsivaizduoti, kas nutinka, kai penki ar šeši šimtai jaunuolių sutupdomi pensione. Ar tokie dalykai kada nors vyksta čia?

– Žinoma.

– Mane tai stebina.

– Stebina? Kodėl?

– Kai matau, kad nieks neužgina merginų.

– Bet vienos rūšies meilė neišstumia kitos.

– Ir abi teisėtos?

– Suprantama.

– Tad niekas nebūtų prieštaravęs, jei Muruganas būtų susidomėjęs kitu gražuoliu su pižama?

– Ne, jei kitais požiūriais tai būtų geras ryšys.

– Deja, – tarė Radha, – Rani nuoširdžiai paplušėjo, kad jo niekas kitas nedomintų, tik ji – na, žinoma, ir jis pats.

– Jokių berniukų?

– Gal dabar. Nežinau. Tik žinau, kad kai mes buvom susidūrę, jo orbitoje nebuvo nieko. Jokių berniukų, juolab merginų. Tik Mamytė, masturbacija ir Pakylėtieji Mokytojai. Tik džiazo plokštelės, sportiniai automobiliai ir hitlerinės idėjos apie tai, kaip taps Didžiu Vadovu ir pavers Palą tuo, ką jis vadina Modernia Valstybe.

– Prieš trejetą savaičių, – tarė Ranga, – jiedu su Rani viešėjo rūmuose Šivapurame. Ir pakvietė grupę iš universiteto pasiklausyti Murugano idėjų – apie naftą, industrializaciją, televiziją, ginklavimąsi bei Dvasios Kryžiaus Žygį.

– Ar jam pavyko ką nors atversti?

Ranga papurtė galvą.

– Kam galėtų kilti noras iškeisti tai, kas turtinga ir gera, kas

niekad nepaliauja dominę, į blogus, lėkštus ir nuobodžius dalykus? Mums visai nereikia greitaeigių laivų nei jūsų televizijos. O dar mažiau – jūsų karų ir revoliucijų, jūsų atgimimų, jūsų politinių šūkių, jūsų metafizinių niekų nuo Romos iki Maskvos. Ar jums teko girdėti apie *maithuną*?

– *Maithuna*? Kas tai?

– Pradėkime nuo istorinio pagrindo, – tarė Ranga ir su žaviu būsimo bakalauro, skaitančio paskaitą apie dalykus, kuriuos pats neseniai sužinojo, skrupulingumu ėmė dėstyti.

– Budizmas pasiekė Palą prieš tūkstantį du šimtus metų, bet ne iš Ceilono, ko būtų galima tikėtis, o iš Bengalijos, ir per Bengaliją, jau vėliau, iš Tibeto. Rezultatas – mes esame mahajanai*, ir mūsų budizmas smelkte persmelktas tantrizmo. Ar jūs žinote, kas yra tantra?

Vilui teko pasisakyti, kad tik labai miglotai.

– Tiesą sakant, – tarė Ranga, ir pro pedantizmo plutelę prasiveržė nesuvaldomas juokas, – aš žinau neką daugiau nei jūs. Tantra yra neaprėpiama tema, jos didumą sudaro tiesiog kvailystės ir prietarai, dėl kurių neverta rūpintis. Bet yra pats prasmės branduolys. Jei tu tantristas, neneigsi pasaulio ir nemenkinsi jo vertės, nemėginsi pasprukti į nirvaną, atsiplėšęs nuo gyvenimo, kaip daro Pietų mokyklos vienuoliai. Ne, tu priimi pasaulį ir juo naudojiesi; naudojiesi viskuo, ką darai, viskuo, kas tau nutinka, viskuo, ką matai ir girdi, ragauji ir lieti kaip daugybę priemonių laisvinantis iš savojo „aš“ kalėjimo.

– Gerai kalbi, – tarstelėjo Vilas mandagiai skeptišku tonu.

– Beje, dar ne viskas, – pabrėžė Ranga. – Čia ir glūdi skirtu-

* Pažodžiui „Didžioji važiuoklė“ (*sanskr.*). Indijoje įsigalėjusi ir Tolimuosiuose Rytuose paplitusi budizmo kryptis, budizmą iš išlaisvinimo kelio pavertusi religija su visais jos atributais.

mas, – šioje vietoje jaunatviškas pedantizmas kiek prislopino jauno prozelito įkarštį, – skirtumas tarp mūsų filosofijos ir jūsiškės. Vakarų filosofai, net patys geriausi, yra ne daugiau nei puikūs oratoriai. Rytų filosofai iškalba dažnai nepasižymi, bet tai nesvarbu. Ne kalbose esmė. Jų filosofija pragmatiška ir panaudojama. Kaip šiuolaikinės fizikos filosofija – išskyrus tai, kad kalbama apie panaudą psichologinėje plotmėje, o rezultatai – transcendentiniai. Metafizikai pateikia teiginius apie žmogaus ir visatos prigimtį, bet nepasiūlo skaitytojui jokio būdo, kaip patikrinti tų teiginių teisingumą. Kai mes ką nors teigiame, pateikiame ir sąrašą veiksmų, kuriais galime patikrinti to, ką sakome, validumą. Antai *Tat tvam asi*, „Tu tai esi" – visos mūsų filosofijos branduolys. *Tat tvam asi*, – pakartojo jis. – Tai skamba kaip metafizinis teiginys, tačiau išties jis apibūdina psichologinį būvį, ir mūsų filosofai aprašo technikas, kurios tokią patirtį suteikia, tad kiekvienas, kas tam būtinos veiklos noriai imasi, pats gali patikrinti *Tat tvam asi* validumą. Šios technikos vadinamos joga, *dhjana** arba dzenu, o kai kuriomis ypatingomis aplinkybėmis – *maithuna*.

– Tai ir grįžtame prie mano pradinio klausimo. Kas yra *maithuna*?

– Gal jūs geriau paklauskite Radhos.

– *Maithuna*, – atsakė šioji griežtai, – yra meilės joga.

– Šventos ar žemiškos?

– Nėra jokio skirtumo.

– Čia visa esmė, – įsiterpė Ranga. – Kai atlieki *maithuną*, žemiška meilė yra šventa.

– *Budhatvan jošidjonisansritan*, – pacitavo mergina.

* Meditacija (*sanskr.*).

– Tik ne sanskritu! Ką tai reiškia?

– Ranga, kaip išversti *Budhatvan*?

– Budiškumas, budystė, nušvitimo būvis.

Radha linktelėjo ir atsisuko atgal į Vilą.

– Tai reiškia, kad budiškumas slypi *joni*.

– Slypi *joni*?

Vilas prisiminė tas mažytes akmenines amžinojo moteriškumo statulėles, kurias pirko Benarese iš kupriuko, prekiavusio *bondieuseries** – dovanų panelėms iš savo skyriaus. Aštuonios anos už juodą joni, dvylika už dar šventesnę *joni-lingos*** statulėlę.

– Tiesiogine prasme *joni*? – paklausė jis. – Ar metaforine?

– Koks juokingas klausimas, – atsakė sesutė, nusijuokdama aiškiu, neapsimestu, tikro smagumo juoku. – Negi manote, kad mes mylimės metaforiškai? *Budhatvan jošidjonisansritan*, – pakartojo ji. – Nieko negalėtų būti labiau ir absoliučiai tiesmukiau.

– Ar esate girdėję apie Oneidos bendruomenę?*** – paklausė dabar Ranga.

Vilas linktelėjo. Jis pažinojo amerikietį istoriką, kuris tyrinėjo devyniolikto amžiaus bendruomenes.

– Bet kodėl *jūs* apie ją žinote?

– Nes ji minima visuose mūsų taikomosios filosofijos vadovėliuose. Iš esmės – tai tas pats, ką Oneidos žmonės vadino vyro susilaikymu. Ir tai buvo tas pats, ką Romos katalikai vadina *coitus reservatus*****.

* Devocionalijos (*pranc.*).

** *Joni-linga* (*sanskr.*) – indų mitologijoje ir hinduizme garbinami simboliai, kur *joni* – moteriškos genitalijos – vaizduojama kaip pamatas, iš jo kyla *linga* – falas. Tai dieviškos, kuriančios jėgos simbolis.

*** Oneidos bendruomenė, įkurta JAV XIX a., eksperimentavo ir praktikavo lytinį porų santykiavimą, vyrui neišliejant sėklos.

**** Atsargioji, uždelstoji sueitis (*lot.*).

– *Reservatus*, – pakartojo sesutė. – Man tai visada kelia juoką. Toks susilaikantis jaunuolis! – skruostuose vėl pasirodė duobutės, švystelėjo balti dantys.

– Nekvailiok, – pasakė Ranga griežtai. – Tai rimta.

Radha parodė atgailaujanti. Tačiau *reservatus* tikrai skambėjo per daug juokingai.

– Trumpai tariant, – apibendrino Vilas, – tai tiesiog apsisaugojimas nuo nėštumo be kontraceptikų.

– Tačiau tai tik visko pradžia, – pasakė Ranga. – *Maithuna* yra dar daugiau. Ir tai dar svarbiau, – jis vėl ėmėsi pedantiško studento tono. – Prisiminkite, – dėstė jis rimtai, – prisiminkite tai, dėl ko ausis išūžė Froidas.

– Būtent ką? Jis taip apie daug ką kalbėjo.

– Apie vaikų seksualumą. Tai, ką atsinešame gimdami, ką patiriame kūdikystėje ir vaikystėje – tai seksualumas, kuris nėra sutelktas į genitalijas; tai seksualumas, pasklidęs po visą organizmą. Tai rojus, kurį paveldime. Tačiau vaikas auga, ir rojus prarandamas. *Maithuna* yra kryptingos pastangos tą rojų atgauti.

Jis atsisuko į Radhą.

– Tavo gera atmintis, – pasakė jis. – Koks ten Spinozos posakis cituojamas taikomosios filosofijos knygoje?

– „Išmokyk kūną daugelio dalykų, – pacitavo ji, – ir tai padės ištobulinti protą ir priartėti prie intelektualios Dievo meilės.“

– Tam ir jogos, – pasakė Ranga. – Tarp jų ir *maithuna*.

– Ir ši tikra joga, – tvirtino mergina. – Tokia pati naudinga kaip radža joga arba karma joga, arba *bhakti*. Tiesą sakant, daug naudingesnė, bent jau daugumai žmonių. – Tikrai juos ten nuveda.

– Kur tas „ten“? – paklausė Vilas.

– Ten, kur žinai.

– Žinai ką?

– Žinai, kas tu išties esi – ir norite tikėkite, norite ne, – pridėjo ji: – *Tat tvam asi* – tu Tai esi, esu ir aš, aš esu Tai.

Duobutės vėl atgijo, žybtelėjo dantys.

– Ir Tai taip pat *jis*, – ji parodė į Rangą. – Neįtikėtina, ar ne? – ji kyštelėjo jam liežuvį. – Tačiau tai faktas.

Ranga nusišypsojo, sykteIėjęs ištiestu smiliumi palietė jos nosies galiuką.

– Ir ne vien faktas, – pasakė jis. – Atskleistoji tiesa. – Jis kepštelėjo jai nosį. – Atskleistoji tiesa, – pakartojo jis. – Tad būk mandagesnė, panele.

– Tad mane stebina, – tarė Vilas, – kodėl mes nesame visi nušvitę – turiu omeny, jei tai tik tam tikros mylėjimosi technikos klausimas. Tad ką į tai atsakytumėte?

– Aš pasakysiu, – pradėjo Ranga.

Bet mergina jį nutraukė.

– Klausyk, – tarė ji, – klausyk!

Vilas įsiklausė. Iš toli sklido silpnas, bet išskiriamas keistas, ne žmogaus balsas, pirmasis pasveikinęs jį atvykusį į Palą.

– Dėmesio, – kartojo jis. – Dėmesio. Dėmesio...

– Vėl tas velnio paukštis!

– Bet tai ir yra paslaptis.

– Dėmesio? Bet ką tik jūs sakėte, kad tai kažkas kita. Ir kuo čia dėtas tas susiturintis jaunuolis?

– Taip tiesiog lengviau nepristigti dėmesio.

– *Tikrai* lengviau, – patvirtino Ranga. – Tam ir skirta *maithuna*. Jos esmė – ne technika, kuri mylėjimąsi paverčia joga, o ypatingas dėmesingumas, kurį technika įgalina pasiekti. Atida savo pojūčiams, ir ne-pojūčio kiekviename pojūtyje išskyrimas.

– Kas tas ne-pojūtis?

– Tai pojūčio žaliava, kurią man teikia mano ne-aš.

– Ir jūs sugebate kreipti dėmesį į savo ne-aš?

– Žinoma.

Vilas kryptelėjo į sesutę.

– Ir tu?

– Į save, – atsakė ji, – o sykiu ir į ne-save. Ir į Rangos ne-aš, ir į Rangos aš, ir į Rangos kūną, ir į savo kūną bei viską, ką jis jaučia. Ir į visą meilę ir draugystę. Ir į kito žmogaus paslaptį – tobulą svetimąjį, kuris yra tavo aš pusė ir taip pat tavo ne-aš. Ir visą laiką kreipi dėmesį į visus dalykus, kurie žmogui sentimentaliam arba – dar blogiau – dvasingam, kaip vargšelė senutė Rani, atrodytų tokie neromantiški, tokie šiurkštūs, net žemi. Bet jie nėra žemi, nes pastebime ir tai, kad, aprėpti mūsų dėmesio, tie dalykai tampa tokie pat puikūs kaip ir likusieji, tiesiog nuostabūs.

– *Maithuna* yra *dhjana*, – padarė išvadą Ranga. Tikriausiai jaunuoliui atrodė, kad šis naujas žodis viską paaiškins.

– Ir kas yra dhjana? – paklausė Vilas.

– *Dhjana* yra kontempliacija.

– Kontempliacija.

Vilas pagalvojo apie žemuogių raudonumo nišą viršum Čering Kroso gatvės. Vargu ar jis būtų pasirinkęs žodį kontempliacija. Tačiau, geriau pagalvojus, net ten jis rado kažkokį išsigelbėjimą. Tie susvetimėjimai besikeičiančioje „Porterio džino" šviesoje skyrė jį ir nuo odiozinio jo dienos meto „aš". Nelaimei, skyrė ir tolino ir nuo likusios jo būties dalies – nuo meilės, nuo proto, nuo padorumo, nuo suvokimo ko nors kito, išskyrus tą kankinantį geismo siautulį lavoniškai šviesai kaitaliojantis su rožiniu pigiausios, vulgariausios iliuzijos švytėjimu. Jis vėl pažvelgė į šviečiantį Radhos veidą. Kokia laimė! Koks akivaizdus įsiti-

kinimas – ne nuodėme, kurios patogų tarpimą pasaulyje žūtbūt siekia užtikrinti ponas Bahu, bet giedra, palaiminga jos priešybe! Pačias žmogaus gelmes paliečiantis vaizdas. Bet jo tai nepalies. *Noli me tangere** – tai imperatyvas be išlygų. Vilui tereikėjo pažvelgti į tai kitomis akimis, ir viskas pasirodė guodžiančiai juokinga. Ką turėtume daryti, kad išsigelbėtume? Ogi atsakymas nepadorus žodelytis.

Nusišiepęs iš savo juokelio jis paklausė ironiškai:

– O ar jus mokė *maithunos* mokykloje?

– Mokykloje, – atsakė Radha paprastai ir dalykiškai, paleisdamas niekais jo rabliško juoko užmačias.

– Visi to mokėsi, – pridėjo Ranga.

– Ir kada tos pamokos prasidėjo?

– Beveik tuo pat metu kaip trigonometrija ir aukštesnioji biologija. Tarp penkiolikos ir penkiolikos su puse.

– Ir po to, kai jie išmoksta *maithunos*, kai išeina į pasaulį ir susituokia... tai yra, jei jūs išvis tuokiatės.

– Oi, tuokiamės, tuokiamės, – užtikrino jį Radha.

– Ar jie tai praktikuoja?

– Ne visi, žinoma. Bet daugelis – taip.

– Visą laiką?

– Išskyrus tuos kartus, kai nori vaikučio.

– O tie, kurie nenori vaikų, bet norėtų ko nors kito nei *maithunos* – ką *jie* daro?

– Kontracepcija, – atsakė Ranga lakoniškai.

– O ar kontraceptikų galima gauti?

– Galima gauti! Juos dalija vyriausybė. Laisvai, *gratis*, be jokio mokesčio – išskyrus tai, kad išlaidos įskaičiuotos į mokesčius.

* Neliesk manęs (*lot.*).

– Paštininkai mėnesio pradžioje pristato atsargų trisdešimčiai dienų, – pridėjo Radha.

– Ir vaikučiai negimsta?

– Tik tie, kurių mes norime. Niekas neturi daugiau nei trejeto, o dauguma tenkinasi dviem.

– To rezultatas, – prakalbęs apie statistiką, Ranga griebėsi savo pedantiškos manieros, – kad mūsų gyventojų skaičius didėja mažiau nei procento trečdaliu per metus. Tuosyk Rendange jų gausėja taip pat sparčiai kaip Ceilone – veik trimis procentais per metus. Kinijoje – dviem, o Indijoje – vienu ir septyniomis dešimtosiomis.

– Buvau Kinijoje vos prieš mėnesį, – tarė Vilas. – Siaubinga! O pernai praleidau keturias savaites Indijoje. O prieš Indiją – Centrinėje Amerikoje, šie veisiasi net sparčiau nei Rendangas ir Ceilonas. Ar kuris nors jūsų buvote Rendang Lobe?

Ranga patvirtindamas linktelėjo.

– Tris dienas Rendange, – paaiškino jis. – Perėjusiems į aukštesniojo lygio šeštą klasę šis vizitas – dalis sociologijos kurso. Leidžiama pamatyti, kaip atrodo Išorinis pasaulis.

– Ir ką jūs manote apie Išorinį pasaulį? – pasiteiravo Vilas.

Jis atsakė klausimu.

– Kai jūs buvote Rendang Lobe, ar jie jums rodė lūšnynus?

– Priešingai, stengėsi, kad nepamatyčiau. Bet aš nuo jų pasprukau.

Paspruko, jis raiškiai prisiminė, pakeliui į viešbutį iš to pabaisų kokteilių vakarėlio Rendango užsienio ministerijoje. Susirinko visi, kas tik Rendange kas nors yra. Vietiniai aukštų postų savininkai su žmonomis – uniformos ir medaliai, „Dior“ ir smaragdai. Visi svarbūs užsieniečiai – nors vežimu vežk diplomatų, britų ir amerikiečių naftos magnatų, šeši Japonijos prekybos

misijos atstovai, farmacininkė iš Leningrado, du lenkų inžinieriai, vokiečių turistas, kuris, pasirodo, buvo Krupo fon Boleno sūnėnas, paslaptingas armėnas, atstovaujantis itin svarbiam finansiniam konsorciumui Tanžere, ir keturiolika triumfuojančių čekų technikų, kurie atvyko praeitą mėnesį su „Škodos“ tankų, patrankų ir kulkosvaidžių siunta.

„Ir tai žmonės, – burbėjo jis sau, leisdamasis marmuriniais laiptais iš užsienio ministerijos į Laisvės skverą, – tai žmonės, kurie valdo pasaulį. Du tūkstančiai devyni šimtai milijonų esame malonėje saujelės politikų, kelių tūkstančių magnatų, generolų ir palūkininkų. Jūs esate žemės cianidas, o cianidas niekuomet, niekuomet neišsidvoks.“*

Po kokteilių vakarėlių blizgesio, juoko, alpiai saldžių kanapių ir su „Chanel“ sumišusių moterų kūnų kvapų alėjos už naujutėlės Teisingumo aikštės regėjosi dvigubai tamsesnės ir triukšmingesnės, o vargetos, įsikūrę po Nepriklausomybės aveniu palmėmis, labiau Dievo pamiršti nei tūkstančiai benamių, bedalių, įmigusių ir išdrikusių lyg lavonai Kalkutos gatvėse. Dabar jis prisiminė berniuką, mažylį, skeletą išsipūtusiu pilvu, kurį pakėlė apsidaužiusį ir drebantį, nukritusį nuo vos daugiau už jį prastypusios mergaitės pečių, ir, vedamas kito vaiko, parnešė jį, nunešė žemyn į belangę devynių tokių (jis suskaičiavo tamsias trichofitijos nudėmėtas galvas) būstą rūsyje.

– Padėti kūdikiams išgyventi, – kalbėjo jis, – gydyti sergančius, saugoti, kad nuotekos nepatektų į vandenį – pradedi nuo dalykų, kurie akivaizdžiai ir pačia savo prigimtimi geri. O kuo tai baigiasi? Baigiasi tuo, kad didinamas žmonijos vargas, kyla pavojus civilizacijai. Tai toks kosminis pokštas, kokie, regis, Dievui patinka.

* Plg. su „Jūs esate žemės druska. Jei druska išsidvoktų, kuo gi ją reikėtų pasūdyti?“ (Mt 5,13, taip pat Mk 9,50, Lk 14,34).

Ir jis išsiviepė jaunuoliams savo niršia nudirtojo šypsena.

– Dievas čia nieko dėtas, – atmetė Ranga, – ir pokštas ne kosminis, grynai žmogaus rankų darbas. Šie dalykai kitokie nei traukos jėga ar antrasis termodinamikos dėsnis: jie *neprivalo* vykti. Tai nutinka tik tuomet, jei žmonės tokie kvaili, kad leidžia jiems nutikti. Paloje mes neleidome, kad tai nutiktų – todėl ir pokštų niekas nekrėtė. Didžiąją amžiaus dalį mūsų šalyje geros sanitarinės sąlygos, negyvename ankštai, nėra vargo nei diktatūros. Ir priežastis labai paprasta – mes nusprendėme elgtis, kaip skatina sveikas protas ir realybė.

– Per kokį stebuklą jūs galėjote rinktis?

– Tinkamu laiku tinkami žmonės pasielgė išmintingai, – pasakė Ranga. – Bet reikia pripažinti, kad jiems pašėlusiai pavyko. Apskritai visai Palai labai pasisekė. Visų pirmiausia jai kliuvo laimė niekad nebūti niekieno kolonija. Rendangas turi puikų uostą. Tas uostas viduramžiais ir pritraukė arabų invaziją. Mes neturime uosto, todėl arabai mūsų nekliudė, ir mes tebesame budistai arba šaivai, tai yra, kai nesame tantriniai agnostikai.

– Tai štai kas *tu*. – susidomėjo Vilas. – Tantrinė agnostikė.

– Su mahajanos pakraštėliais, – patikslino Ranga. – Grįžkime prie Rendango. Po arabų juos užėmė portugalai. O mūsų ne. Nėra uosto, nėra ir portugalų. Todėl nėra ir katalikų mažumos, jokių šventvagiškų niekalų, kad žmonės turi daugindamiesi bristi į žmogų žeminantį vargą, nei organizuoto pasipriešinimo gimstamumo reguliavimui. Ir tai nėra vienintelė mums tekusi palaima: po šimto dvidešimties metų portugalų Rendangas gavo olandus. O po olandų prisistatė anglai. Mes išvengėme abiejų šių užkratų. Nebuvo olandų nei anglų, vadinasi, nebuvo plantatorių, kulių darbo, eksportui auginamų kultūrų, sistemingo mūsų dirvos alinimo. Taip pat nebuvo viskio, kalvinizmo, sifilio,

užsienio administratorių. Mus paliko eiti savo keliu ir imtis atsakomybės už savo reikalus.

– Jums *tikrai* pasisekė.

– O tą nuostabią sėkmę, – dėstė toliau Ranga, – vainikavo nuostabiai vykęs Murugano Reformatoriaus ir Endriu Makfailo vadovavimas. Ar daktaras Robertas pasakojo jums apie savo prosenelį?

– Vos keliais žodžiais užsiminė, tai ir viskas.

– Ar pasakojo, kaip įkūrė eksperimentinę stotį?

Vilas papurtė galvą.

– Eksperimentinė stotis buvo glaudžiai susijusi su populiacijos politika. Viskas prasidėjo nuo bado. Prieš atkildamas į Palą daktaras Endriu praleido keletą metų Madrase. Antraisiais jo buvimo metais nebuvo lietaus sezono. Pasėliai išdegė, vandens rezervuarai ir net šuliniai išdžiūvo. Maisto buvo tik anglams ir turčiams. Žmonės krito it musės. Daktaro Endriu prisiminimuose yra garsioji vieta apie badą. Aprašymas ir komentaras. Būdamas vaikas, buvo priverstas klausytis daugybės pamokslų, ir, dirbant tarp badaujančių indų, jam vis ateidavo į galvą vienas jų: „Žmogus ne vien duona gyvas“. Bet be duonos, jis matė, nėra proto, nėra dvasios nei vidinės šviesos, nei Tėvo danguje. Yra tik alkis, neviltis, paskui apatija ir galiausiai mirtis.

– Dar vienas kosminių pokštų, – pranešė Vilas, – ir šį suformulavo pats Jėzus. Tiems, kas turi, bus duota, o iš tų, kas neturi, bus atimta net tai, ką jie turi – pati žmogiškumo galimybė. Tai žiauriausias visų Dievo pokštų – ir dažniausiai pasitaikantis. Mačiau, kaip jis krečiamas milijonams vyrų ir moterų, milijonams mažų vaikų – visame pasaulyje.

– Todėl jūs suprantate, kodėl tas badas taip neišdildomai įsirėžė daktarui Endriu į sąmonę. Jis nusprendė – sykiu su savo

bičiulių radža – kad bent jau Paloje visada bus duonos. Todėl jie ir ėmėsi kurti eksperimentinę stotį. „Rotamstedas atogrąžose" itin pavyko. Po kelerių metų mes jau turėjome kelias naujas ryžių ir kukurūzų, sorų ir duonmedžių atmainas. Turėjome geresnes galvijų ir vištų veisles. Geriau išmokome įdirbti dirvą ir kompostuoti, o šeštame dešimtmetyje pasistatėme pirmąjį superfosfato fabriką į rytus nuo Berlyno. Visi šie pokyčiai leido žmonėm maitintis geriau, gyventi ilgiau ir netekti mažiau vaikų. Praėjus dešimčiai metų nuo eksperimentinės stoties įkūrimo, radža surašė visus gyventojus. Beveik visą šimtmetį gyventojų skaičius buvo maždaug toks pats. Bet tuomet jis ėmė didėti. Daktaras Endriu numatė, kad per penkiasdešimt ar šešiasdešimt metų Pala pavirs dvokiančiu lūšnynu, koks dabar yra Rendangas. Ko reikėjo imtis? Daktaras Endriu buvo skaitęs Maltusą. „Maisto gamyba auga aritmetine progresija, o gyventojų skaičius – geometrine." Žmogus turįs tik du pasirinkimus: arba palikti šį reikalą Gamtai, o šioji spręs gyventojų problemą senuoju pažįstamu būdu – badu, maru ir karu, arba (Maltusas buvo dvasininkas) savo palikuonių skaičių sumažinti moraliniu susilaikymu."

– „Mo-raliniu su-si-laikymu", – sesutė kraipė garsus Indonezijos akcentu parodijuodama škotų teologą. – „Mo-raliniu su-si-laikymu!" Beje, – pridūrė ji, – daktaras Endriu buvo ką tik vedęs radžos šešiolikos metų dukterėčią.

– Ir tai, – pasakė Ranga, – tapo dar viena priežastimi kitaip pažvelgti į Maltusą. Badas vienoje pusėje, susilaikymas kitoje. Juk turi būti koks nors geresnis, džiaugsmingesnis ir žmogiškesnis būdas išsisukti tarp maltusiško vilko ir meškos. Ir žinia, kad toks būdas buvo jau tada, prieš ateinant gumos ir spermicidų amžiui. Buvo kempinės, muilas, buvo sargiai iš įvairiausių vandeniui nelaidžių medžiagų – nuo aliejumi įsodrinto šilko

iki ožkos aklosios žarnos. Ištisa paleozoinės eros nėštumo kontrolės baterija.

– Ir kaip radža ir jo pavaldiniai priėmė šias paleozoines nėštumo kontrolės priemones? Su siaubu?

– Visai ne. Jie buvo geri budistai, o kiekvienas geras budistas žino, kad gyvybės pradėjimas yra tik uždelstas žudymas. Stenkis kiek gali išsiveržti iš gimimų ir mirties rato ir, vardan Dievo, nesistenk paleisti kuo daugiau aukų suktis tame rate. Budistui nėštumų planavimas turi metafizinę prasmę. O kaimo ryžių augintojų bendruomenei – ekonominę ir socialinę. Turi būti pakankamai jaunų žmonių, kurie dirbtų laukuose ir išlaikytų senus ir mažus. Bet ne per daug – kitaip ir seneliai, ir darbininkai, ir jų vaikai stokos maisto. Seniau poros turėdavo susilaukti šešių vaikų, kad išaugintų du ar tris. Tuomet atėjo švaraus vandens ir eksperimentinės stoties laikai. Dabar iš šešių išgyvendavo penki vaikučiai. Senoji dauginimosi programa nebeteko prasmės. Vienintelis priekaištas paleozoinėms apsaugos priemonėms buvo jų grubumas. Laimei, būta ir estetiškesnės alternatyvos. Po inicijacijos į tantrizmą radža išmoko meilės jogos. Daktaras Endriu sužinojo apie *maithuną* ir, kaip tikras mokslo žmogus, sutiko pabandyti. Jis ir jo jauna žmona buvo kiek reikia pamokyti.

– Ir kokie rezultatai?

– Entuziastingas pritarimas.

– Tai visiems labai patinka, – pranešė Radha.

– Na na, tik be šitų plačių apibendrinimų! Vieniems patinka, kitiems kitaip atrodo. Daktaras Endriu buvo vienas entuziastų. Po ilgų diskusijų galiausiai nuspręsta, kad kontracepcija bus kaip švietimas – nemokama, finansuojama iš mokesčių ir tegu neprivaloma, bet kuo visuotinesnė. Tiems, kas norės ko nors subtilesnio, galės rinktis meilės jogos pamokas.

– Norit pasakyti, kad jie „paleido“ *maithunos* pamokas?

– Išties nebuvo taip ir sunku. *Maithuna* atitiko religinę tradiciją. Žmonės nebuvo raginami daryti ką nors priešingo religijai – jie kaipsyk gavo savimeilę glostančią galimybę atsirasti tarp išrinktųjų išmokdami ko nors ezoterinio.

– Ir nepamirškite svarbiausio dalyko, – įsiterpė sesutė. – Moterims – visoms moterims – ir man nerūpi jūsų priekaištai dėl apibendrinimų – meilės joga reiškia tobulumą, ji reiškia perkeitimą, išėjimą iš savęs ir atbaigimą.

Trumpam visi nutilo.

– O dabar, – ji vėl prabilo, bet kitu, smarkesniu tonu, – mums jau seniai metas palikti jus siestos pogulio.

– Prieš jums išeinant, – tarė Vilas, – norėčiau parašyti laišką. Tik trumpą žinutę savo viršininkui, jog gyvas ir negresia pavojus būti suvalgytam čiabuvių.

Radha nuėjusi pasirausė daktaro Roberto studijoje ir grįžo su popieriumi, rašikliu ir voku.

„Veni, vidi, – pabraižė Vilas. – Sudužo mano laivas, sutikau Rani ir jos bendrininką iš Rendango, kuris leido suprasti, kad gali pristatyti prekes už dvidešimt tūkstančių svarų bakšišą (nurodė konkrečiai). Ar man derėtis šiomis sąlygomis? Jei siųsi telegramą „Pasiūlytas straipsnis OK“, aš tęsiu. Jei „Su straipsniu neskubėk“, nutrauksiu šį reikalą. Perduok mano motinai, kad esu sveikas ir netrukus jai parašysiu.“

– Štai, – tarė jis, paduodamas Rangai užklijuotą ir adresuotą laišką. – Gal galėčiau paprašyti nupirkti pašto ženklą ir išsiųsti, kad spėtų į rytdienos lėktuvą.

– Kuo tikriausiai, – pažadėjo vaikinas.

Išlydėdamas juos žvilgsniu, Vilas pajuto sąžinės krustelėjimą. Kokie žavūs, jauni žmonės! Ir štai juodu su Bahu ir istorijos

jėgomis rezga planus, kaip sugriauti jų pasaulį. Jis susiramino pasvarstęs, kad jei ne jis tai padarytų, tai kas nors kitas. Ir net jei Džo Aldehidas pasieks savo, jie vis tiek galės mylėtis kaip įpratę. Ar negalės?

Tarpduryje sesutė atsisuko tarti paskutinio žodžio.

– Dabar jokių skaitymų, – pagrasė ji pirštu. – Pamiegokite.

– Aš niekad nemiegu dieną, – Vilas užtikrino ją su kažkokiu priešginos pasitenkinimu.

Paprastai jis dieną niekaip neužmigdavo, bet, kai vėl žvilgtelėjo į laikrodį, buvo dvidešimt penkios po keturių; o jis jautėsi tarsi naujai užgimęs. Pasiėmė „Užrašus apie tai, kas yra kas" ir ėmė skaityti, kur buvo pertrauktas.

„Duok mums kasdienio Pasitikėjimo, bet saugok mus, brangus Dieve, nuo Tikėjimo."

Tiek buvo įveikęs šįryt; ir štai naujas skirsnelis, penktas.

„Aš – koks manausi esąs ir aš, koks išties esu – kitaip tariant, kančia ir kančios pabaiga. Maždaug trečdalis kančios, kurią žmogus, kuriuo manausi esąs, turi pakelti, neišvengiamas. Tai žmogiškos būklės gimdoma kančia, kaina, kurią gaunam mokėti už tai, kad esame jaučiantys ir savimanūs organizmai, trokštantys išsilaisvinimo, bet palenkti gamtos dėsniams, įsakyti žygiuoti per negrąžinamą laiką, per pasaulį, visiškai abejingą mūsų gerovei, į galudienio negalią ir neišvengiamą mirtį. Kiti du kančios trečdaliai – savadarbiai, tad visatos mastu nebūtini."

Vilas atvertė puslapį. Ant lovos nuplasnojo užrašų lapelis. Pakėlęs žvilgtelėjo. Dvidešimt eilučių aiškia, smulkia rašysena, apačioje inicialai – S.M. Akivaizdu, jog ne laiškas – eilėraštis, tad vieša nuosavybė. Jis perskaitė:

Kažkur tarp abejingos tylos ir praėjusio sekmadienio
Tūkstančio trijų šimtų pamokslų;

Kažkur tarp
Kalvino apie Kristų (Dieve, gelbėk mums!) ir driežų,
Kažkur tarp regėjimo ir kalbėjimo, kažkur
Tarp mūsų sutrintų, taukuotų žodžių valiutos
Ir pirmos žvaigždės, didžiojo naktinio drugio plazdenimo
Aplink gėlių šešėlius,
Plyti tyra vieta, kur aš, jau nebe aš,
Bet pamenu
Nakties ilgumo kitos pakrantės meilės išmintį;
Klausausi vėjo ir menu
Tą kitą naktį, pirmąją našlystės,
Viešnios mirties artumą bemiegėj tamsoje.
Mano, mano, visa mano, mano neišvengiamai!
Bet aš, jau nebe aš,
Šioj tyroj vietoj tarp minčių savųjų ir tylos
Regiu savąsias širdperšas ir džiugesį, visa, ką turėjus, netekau
Švytinčius lyg gencijonų žiedus Alpių žolėje,
Mėlynus, niekam nepriklausančius ir atvirus.

„Kaip gencijonų žiedus“, – pakartojo Vilas pats sau ir prisiminė vasaros atostogas Šveicarijoje, kai jam sukako dvylika, prisiminė pievas aukštai viršum Grindelvaldo su neregėtomis gėlėmis, nuostabiais, Anglijoje neregėtais drugiais; prisiminė gilų mėlyną dangų ir saulę, didžiulius švytinčius kalnus kitam slėnio šlaite. Bet jo tėvas apie tai tiek tegalėjo pasakyti, jog vaizdas šis visai kaip „Nestlé“ pieninio šokolado reklama. „Net ne tikro šokolado, – tvirtino išsiviepęs iš pasibjaurėjimo. – *Pieninio*“. Apsisukęs tuoj apdovanojo pašaipiu komentaru mamos liejamą akvarelę: „Taip prastai (vargšelė), bet su tokia meile, tokiu atsidėjimu. O netinka net pieninio šokolado reklamai.“ Netruko ateiti ir *jo*

eilė: „Užuot žioplinėjęs pašaliais kaip kaimo jonelis, gal imtumeis ko gudriau? Nagi, spustelėkime šiek tiek vokiečių gramatiką.“ Ir sužvejojo iš kuprinės, kurioj atsinešė kietai virtų kiaušinių ir sumuštinių, nekenčiamą rudą knygelę. Niekinga žmogysta! Betgi, jei Sušyla teisi, dabar, po visų šitų metų, turėtų regėti jį šviečiantį kaip gencijono žiedą. Vilas vėl žvilgtelėjo į paskutinę eilutę: „mėlynus, niekam nepriklausančius ir atvirus“.

– Nagi, – pasigirdo pažįstamas balsas.

Jis grįžtelėjo į duris.

– Vilką mini, – pasakė. – Ar veikiau skaitai, ką parašė. – Kilstelėjęs parodė jai užrašų sąsiuvinio lapą.

Sušyla žvilgtelėjo.

– A, šitas. Jei tik gerų ketinimų pakaktų parašyti gerai poezijai! – atsidususi palingavo galva.

– Mėginau įsivaizduoti savo tėvą kaip gencijoną, – tarė Vilas, – bet niekaip negalėjau nusikratyti įkyraus didžiulio strunkio vaizdinio.

– Net strunkius, – nuramino ji, – galima matyti kaip gencijonus.

– Bet kaip suprantu, tik tokioje vietoje, apie kurią rašai – tyroje erdvėje tarp minties ir tylos?

Sušyla linktelėjo.

– O kaip ją pasiekti?

– Jos negalima pasiekti. Ji pati tave pasiekia. Ar veikiau – ji jau yra čia.

– Tu kaip mažoji Radha. Kartojate lyg papūgos, ką Senasis Radža parašė šios knygos pradžioje.

– Kartojame, nes tai tiesa. Jei nekartotume, nepaisytume faktų.

– Kieno faktų? Žinoma, ne mano.

– Šiuo metu ne, – nesiginčijo ji. – Bet jei darytumei tai, ką siūlo Senasis Radža, ir tau tai taptų faktais.

– Ar tu sutarei su tėvais be jokio vargo? – paklausė jis patylėjęs. – Ar visada matei šūdus kaip gencijonus?

– Ne tokio amžiaus, – atsakė ji. – Vaikai *privalo* būti manichėjai – dualistai. Tai kaina, kurią mokame už buvimo žmogumi pradmenis. Regėti šūdo bandas kaip gencijonus – ar veikiau gencijonus ir šūdą kaip Gencijonus iš didžiosios G, – tai jau aukštųjų mokslų pasiekimai.

– Tad kaip tu elgeisi su savo tėvais? Kentei dantis sukandus, išsišiepus? O gal tavo tėtis ir mama buvo visai pakenčiami?

– Pakenčiami skyrium, – atsakė ji. – Ypač tėvas. Tačiau sunkiai pakenčiami poroje – nes jų pora buvo kaip šuns su kate. Gyva, guvi, drauginga moteriškė ištekėjo už tokio priekabaus intraverto, kad adatomis badė jį kas žingsnis, įtariu, jog ir lovoje. Ji nepaliaudavo bendravusi, o jis nė nepradėdavo. Dėl to jis manė, kad ji lėkšta ir nenuoširdi, o ji laikė jį beširdžiu, pasipūtėliu, paprasčiausiai bejausmiu.

– Aš maniau, kad jūsiškiai tai jau susivoktų, kaip neužkibt ant tokio kabliuko.

– Susivokiame, – patikino ji. – Vaikinai ir merginos yra mokomi, ko tikėtis iš žmonių, kurių temperamentas ir fizinė sąranga labai skiriasi nuo jų. Deja, pamokos ne visada duoda vaisių. O kur dar tie atvejai, kai psichologinė bedugnė, žiojinti tarp žmonių, būna pernelyg gili. Kad ir kaip būtų, mano tėtei su mama susistyguoti tikrai nepavyko. Jie įsimylėjo – dievai žino kaip. Bet kai teko susipažinti iš arti, ji jautėsi nuolat skaudinama savo neprieinamo vyro, o *jos* nevaržomai širdingos bičiulystės vertė jį gūžtis, drovėtis ir dygėtis. *Mano* širdis linko prie tėvo. Fiziškai ir temperamentu aš jam labai artima, visai nepanaši į motiną. Pamenu, net vaikas stengiausi išsilenkti tvindančios jos asmenybės raiškos. Ji buvo kaip nuolatinė invazija į žmogaus privatumą. Ir tebėra.

– Ar jums tenka dažnai matytis?

– Labai retai. Ji turi savo darbą, draugų ratą. Mūsų pasaulyje žodis „motina" apibrėžia tik funkciją. Kai funkcija deramai atlikta, netenkama ir titulo. Buvęs vaikas ir moteris, vadinta „mama", užmezga naują santykį. Jeigu jie gerai sutaria, dažnai matosi ir toliau. Jei ne, nutolsta. Mes nemanome, kad jie privalėtų laikytis susikibę, toks artimumas nėra prilyginamas meilei nei itin gerbiamas.

– Tad viskas gerai *dabar*. O kaip *tada*? Kas vyko, kai buvai vaikas, augai tarp dviejų žmonių, nepajėgusių sujungti bedugnės krantų? Aš žinau, ką *tai* reiškia, toji kitokia pasakos pabaiga – „ir jie ilgai ir nelaimingai gyveno".

– Neabejoju, kad jei nebūtume gimę Paloje, būtume ilgai ir nelaimingai gyvenę. Tačiau taip nutiko, tad, turint omeny visas aplinkybes, mes kuo puikiausiai krutame.

– Ir kaip jums pavyko tai padaryti?

– Mes nieko nepadarėme, visa buvo sutvarkyta už mus. Ar skaitei, ką Senasis Radža kalba apie atsikratymą dviem trečdaliais savadarbės ir bevertės kančios?

– Kaip tik apie tai skaičiau, kai pati įėjai.

– Senaisiais blogais laikais, – dėstė ji, – palų šeimos galėjo virsti tokiom pat aukų, tironų ir melagių peryklomis kaip jūsiškės šiandien. Tiesą sakant, dėjosi tokie šiurpūs dalykai, kad daktaras Endriu ir Radža Reformatorius nusprendė, jog metas ko nors griebtis. Budizmo etika ir primityvus kaimo komunizmas buvo meistriškai pakinkyti proto reikmėms, ir teprireikė vienos kartos, kad visa šeimos sistema iš esmės pasikeistų.

Akimirką ji svarstė.

– Paaiškinsiu, – vėl prabilo ji, – savo pavyzdžiu, vienturtės dukros dviejų žmonių, kurie nesupranta vienas kito, siekia prie-

šingų dalykų ar tiesiog barasi. Senaisiais laikais tokioje aplinkoje mergaitė būtų užaugusi isterike, maištautoja arba abejinga veidmaine prisitaikėle. Naujoji tvarka leido man nepatirti nereikalingų kančių, man nepakriko nervai, manęs nestūmė maištauti nei rezignuoti. Kodėl? Nes, vos tik išmokusi repečkoti, galėjau laisvai sprukti.

– Sprukti? – pakartojo jis. – Sprukti?

Taip gerai tikrai negalėtų būti.

– Pabėgimas, – paaiškino ji, – yra dalis naujosios sistemos. Kai tėtukų namai namučiai tampa nepakeliami, vaikas gali – ir yra aktyviai skatinamas visu viešosios nuomonės svoriu – persikelti į kuriuos nors kitus savo namus.

– O kiek namų turi palų vaikai?

– Maždaug apie dvidešimt.

– Dvidešimt! Dieve mano!

– Mes visi priklausome, – paaiškino Sušyla, – SPK – Savitarpio prisiėmimo klubui. Kiekvieną tokį klubą sudaro nuo penkiolikos iki dvidešimt penkių įvairiausių porų. Naujai išsirinktos nuotakos ir jaunikiai, seniai susituokusios poros su paaugusiais vaikais, seneliai ir proseneliai – kiekvienas klube prisiima visus kitus. Be savo kraujo giminių, visi turime savo kvotą motinų pavaduotojų, tėvų pavaduotojų, brolių ir seserų pavaduotojų, kūdikių lopšyje, roplinėjančių vaikučių ir paauglių.

Vilas palingavo galva.

– Taip išauga dvidešimt šeimų, kur anksčiau augo tik viena.

– Bet kas augo anksčiau, buvo *jūsiška* šeima. Dvidešimt – tai šeima pagal mus.

Ji dėstė lyg iš kulinarijos knygos.

– Paimkime vieną seksualinį netikšą, uždarbio vergą, vieną nelaimingą moteriškę, du arba (jei taip labiau patinka) tris mažus

telemaniakus, užpilkite froidizmo ir praskiestos krikščionybės marinatu, sandariai uždarykite keturių kambarių bute ir patroškinkite penkiolika metų jų pačių sultyse. Mūsų receptas visai kitoks: paimkite dvidešimt seksualiai patenkintų porų ir jų atžalas, pridėkite mokslo, intuicijos ir humoro lygiomis dalimis; pagardinkite tantriniu budizmu ir kaitinkite be galo atvirame prikaistuvyje, atvirame ore, ant kaitrios meilės ugnies.

– Ir ką jūs pagaminate savo atvirame prikaistuvyje?

– Visiškai kitokią šeimą. Ne atskiriančią, kaip jūsų šeimos, ne nulemtą, ne neišvengiamą. Aprėpiančią, neprimestą ir savanorišką. Dvidešimt porų tėvų ir motinų, aštuonetas ar devynetas buvusių tėvų ir motinų bei keturiasdešimt ar penkiasdešimt rinktinių įvairaus amžiaus vaikų.

– Ar žmonės lieka tame pačiame savitarpio prisiėmimo klube visą gyvenimą?

– Žinoma, ne. Užaugę vaikai nesiima vaduoti savo tėvų, brolių ar seserų. Jie eina ir imasi atsakomybės už kitus vyresniuosius, kitą grupę bendraamžių ir jaunesnių. O naujojo klubo nariai priima juos, atėjus laikui, įvaikina ir jų vaikus. Mikrokultūrų hibridizacija – taip mūsų sociologai vadina šį procesą. Savo lygmenyje tai naudinga, kaip ir įvairių kukurūzų bei viščiukų atmainų hibridizacija. Sveikesni santykiai atsakingesnėse grupėse, platesnė užuojauta ir gilesnis supratimas. O užuojautos ir supratimo šeimos pavaduotojų klube tenka visiems – nuo kūdikių iki šimtamečių.

– Šimtamečių? Tai koks jūsų gyvenimo trukmės vidurkis?

– Metais ar pora ilgesnis nei jūsų, – atsakė ji. – Dešimt procentų mūsiškių yra vyresni kaip šešiasdešimt penkerių. Tie, kas nebegali užsidirbti, gauna senatvės pensiją. Bet akivaizdu, kad vien pensija negelbsti. Jiems maga imtis kokios nors naudingos

ir įdomios veiklos, reikia žmonių, kuriais galėtų rūpintis ir sulaukti iš jų meilės. Šeimos pavaduotojų klubai ir patenkina šias reikmes.

– Visa tai skamba įtartinai kaip naujųjų kinų komunų propaganda.

– Niekas negalėtų būti mažiau panašu į komuną nei SPK. Valdžia nesikiša į SPK veiklą, jam vadovauja jo nariai. Be to, tai ne karinė organizacija. Mes nesistengiame tapti gerais partijos nariais, tik norime tapti gerais žmonėmis. Mes nediegiame jokių dogmų. Galiausiai juk neatimame vaikų iš jų tėvų, priešingai, suteikiame vaikams papildomų tėvų, o tėvams – papildomų vaikų. Tai reiškia, kad net vaikų kambaryje galime džiaugtis tam tikra laisve; o ūgtelėję aprėpiame platesnę patirties skalę ir imamės didesnės atsakomybės, auga ir mūsų laisvė. Kinijoje laisvės nėra visai. Vaikai atiduodami oficialiems vaikų tramdytojams, o šių reikalas – paversti juos paklusniais Valstybės tarnais. Šie reikalai geresni jūsų pasaulio pusėje, – geresni, bet vis tiek prasti. Jūs išvengiate valstybės skirtų vaikų tramdytojų, bet jūsų visuomenė pasmerkia jus praleisti vaikystę atskirties šeimoje, kur turite tik vienus tėvus, brolius ir seseris. Jie primesti jums lemties. Nusikratyti jų negalite, negalite gauti nuo jų atostogų, ištrūkti kur nors kitur, kur būtų kitokia moralinė ir psichologinė atmosfera. Tai laisvė, jei norite taip vadinti, bet laisvė telefono būdelėje.

– Kur mes uždaromi, – plėtojo Vilas (ir aš dabar galvoju apie save), – su besityčiojančiu smurtautoju, krikščionių kankine ir maža mergaite, taip įbauginta smurtautojo patyčių ir ištampyta kankinės apeliacijų į mergaitės aukštesnius jausmus, jog tirta lyg suminkštėjusiomis smegenimis. Tai buvo mano namai, iš kurių aš iki keturiolikos metų niekur negalėjau pabėgti – kol šalia neapsigyveno teta Meri.

– O tavo nelaimingi tėvai niekuomet nepasprukdavo nuo *tavęs*.

– Tai ne visai tiesa. Tėtušis pasprukdavo į brendį, o motiną priglobdavo Aukštoji anglikonų bažnyčia. Aš gi gavau atbūti griežčiausią bausmę. Keturiolika metų šeimos katorgos. Kaip aš jums pavydžiu! Laisvi kaip paukščiai!

– Ne taip lyriškai! Laisvi, tarkime, kaip besivystantys žmonės, laisvos kaip būsimos moterys – bet ne laisvesni ir ne laisvesnės. Šeimos pavaduotojai garantuoja vaikams apsaugą nuo neteisingumo ir blogiausių tėvų negalės pasekmių. Tačiau tai negarantuoja jiems disciplinos panaikinimo, nereiškia, kad jie bus už nieką neatsakingi. Priešingai, jų atsakomybė išauga, tenka taikytis prie disciplinų įvairovės. Jūsų nulemtose ir atskiriančiose šeimose vaikai, kaip tu sakai, atsėdi ilgus kalėjimo metus, prižiūrimi vienos tėvų kalėjimo prižiūrėtojų komandos. Šie prižiūrėtojai, žinoma, gali būti geri, protingi ir išmanūs. Tuomet mažieji kaliniai išeina laisvėn daugiau ar mažiau nenukentėję. Tačiau tiesą sakant, daugelis jūsų tėvų-prižiūrėtojų *nebūna* itin geri, išmintingi nei nuovokūs. Jie gali būti geranoriai, bet kvaili, kiti – plevėsos ir nepertekę geros valios, treti – neurotikai, retsykiais net piktavaliai arba tiesiai šviesiai – bepročiai. Tad, padėk Dieve, jauniesiems kaliniams, kuriuos teisė, paprotys ir religija pasmerkė jų švelnioms malonėms! Bet dabar pažiūrėkime, kas vyksta didelėje, aprėpiančioje, savanorėje šeimoje. Jokių telefono būdelių nei likimo nuskirtų kalėjimo prižiūrėtojų. Čia vaikai užauga pasaulyje, kuris yra visuomenės modelis, mažesnio mastelio, bet tiksliai atspindintis aplinką, kurioje jie gyvens užaugę. „Šventas“, „sveikas“, „visas“ – šie žodžiai turi kažką bendra, tai tik vienos prasmės atspalviai. Savo kilme ir esme mūsų šeima – aprėpianti ir savanoriškos prigimties – yra tikroji šventoji šeima. Jūsų šeima yra nešventa.

– Amen, – tarė Vilas ir prisiminė savo vaikystę, prisiminė ir vargšą Muruganą Rani naguose.

– Kas nutinka, – paklausė jis patylėjęs, – kai vaikai migruoja į vienus iš savo kitų namų? Kiek jie ten pagyvena?

– Būna visaip. Kai aš pabostu saviesiems, jie retai mane palieka ilgiau nei vienai ar porai dienų. Taip yra todėl, kad išties namuose jie labai laimingi. Namuose nepatyriau daug džiaugsmo, tad aš išėjusi kartais užsibūdavau ištisą mėnesį.

– Ar tavo tėvų pavaduotojai paremdavo tave, kai priešindavaisi motinai ir tėvui?

– Niekas niekam *nesipriešina*. Paremiama tiktai išmintis ir gera savijauta, o priešinamės mes tik nelaimėms, kurių priežastys išvengiamos. Jei vaikas jaučiasi nuskaustas savo pirmuosiuose namuose, mes pasistengsime dėl jo penkiolikoje ar dvidešimtyje antrųjų namų. Tuo metu tėvui ir motinai Savitarpio prisiėmimo klubas pasiūlo taktišką terapiją. Po kelių savaičių tėvai vėl būna pasiruošę gyventi su savo vaikais, o vaikai – su tėvais. Bet nepagalvok, – pridėjo ji, – kad vaikai kreipiasi į savo tėvų ar senelių pavaduotojus tik bėdai prispyrus. Jie daro tai visą laiką, vos pajunta, kad reiktų pakeisti vietą, arba panūsta naujos patirties. Tai ne šiaip socialinis sūkurys. Išėję kur nors kaip vaikų pavaduotojai, ten gauna atsakomybių ir teisių – pavyzdžiui, šukuoti šunį ar išvalyti paukščių narvus, pagloboti vaiką, kol mama daro ką nors kitą. Tai pareigos ir teisės, bet ne troškioje jūsiškėje telefono būdelėje. Pareigos ir teisės didelėje, atviroje, likimo neprimestoje, visais pasirūpinančiojo šeimoje, kuri aprėpia septynis žmogaus amžiaus tarpsnius, daugybę įgūdžių ir talentų, kurioje vaikai patiria visus svarbius ir reikšmingus dalykus, skirtus žmogui pažinti ir nukęsti – darbus, linksmybes, meilę, senatvę, negalią ir mirtį... – Ji nutilo, mintydama apie Dugaldą ir Dugaldo

motiną, paskui tyčia pakeitė toną. – Bet kaipgi *pats*? Aš taip įsikalbėjau apie šeimas, jog net nepaklausiau, kaip jautiesi. *Atrodai* tikrai daug geriau, nei kai anksčiau tave mačiau.

– Tai daktaro Makfailo dėka. Taip pat dar vieno žmogaus, kuris, įtariu, gydo be licencijos. Kokius ten stebuklus vakar su manimi išdarinėjai?

Sušyla nusišypsojo.

– Pats išdarinėjai, – užtikrino ji. – Aš tik paspaudžiau mygtukus.

– Kokius mygtukus?

– Atminties, vaizduotės.

– Ir to buvo gana, kad patirčiau hipnotinį transą?

– Jei nori taip vadinti.

– O kaip dar pavadinti?

– O kam tau taip reikia vardų? Pavadinam ir iškart tuo patikime. Bet kodėl mūsų netenkina, jog kažkas įvyko?

– Bet *kas* įvyko?

– Na, visų pirma tarp mūsų užsimezgė šioks toks ryšys, ar ne?

– Neabejotinai taip, – sutiko jis. – Bet man vis tiek atrodo, kad aš į tave veik nepažvelgiau.

Bet dabar jis į ją pažvelgė, žiūrėjo ir smalsavo, kas išties yra ši mažutė būtybė, kas slypi po glotnia, rimta jos veido kauke, ką regi jos tamsios akys, atremiančios jo skvarbų žvilgsnį, ką ji galvoja.

– Kaip *galėjai* į mane žiūrėti? – pasakė ji. – Juk buvai nutrūkęs laisvėn.

– Ar mane išstūmė?

– Stūmė? Ne. – Ji papurtė galvą. – Tarkime, palydėjo, padėjo iškeliauti, – ji šiek tiek patylėjo. – Ar tau kada nors teko darbuotis, kai aplinkui trinasi vaikas?

Vilas prisiminė savo mažąjį kaimyną, kuris pasisiūlė pagelbėt

perdažyti valgomojo baldus, ir net nusijuokė, prisiminęs savo irzulį.

– Vargšas, mielas širdutis! – dėstė Sušyla toliau. – Jis taip nori gero, taip stengiasi padėti.

– Bet išdažo kilimą, o ant sienų visur lieka pirštų pėdsakai...

– Todėl galų gale tenka juo nusikratyti: „Eik pabėgiot, berniuk. Eik, pažaisi sode!“

Stojo tyla.

– Ir? – paklausė jis pagaliau.

– Negi nesupranti?

Vilas papurtė galvą.

– Kas nutinka, kai sergi, kai ką nors užsigauni? Kas padeda pasitaisyti? Kas gydo žaizdas ir įveikia infekciją? *Tu*?

– O kas dar?

– Tu? – nesiliovė ji. – *Tu*? Žmogus skausmuose, kuris graužiasi ir galvoja apie nuodėmes ir pinigus, ir ateitį! Ar *toks* tu pajėgi padaryti tai, ką privalu padaryti?

– A, matau, kur tu suki.

– Pagaliau! – pasišaipė ji.

– Pasiunti *mane* pažaisti sode, kad suaugusieji galėtų ramiai atlikti savo darbą. Bet kas *yra* suaugusieji?

– Manęs neklausk. Tai klausimas neuroteologui.

– Kuria prasme?

– Tiesiogine. Tam, kuris mąsto apie žmones, susiedamas Skaidriąją Tuštumos Šviesą ir vegetatyvinę nervų sistemą. Suaugusieji yra Proto ir fiziologijos mišinys.

– O vaikai?

– Vaikai yra tokie žmogeliai, kuriems atrodo, kad jie išmano geriau už suaugusiuosius.

– Todėl juos reikia pasiųsti šalin pasižaisti?

– Būtent.

– Ar tai įprastinė gydymo procedūra Paloje? – paklausė jis.

– Įprastinė, – nuramino ji. – Jūsų pasaulio dalyje daktarai atsikrato vaikų, nuodydami juos barbitūratais. Mes tai darome pasakojimais apie katedras ir kuosas. – Ji kalbėjo liūliuojančiu balsu. – Apie baltus debesis, plaukiančius dangumi, baltas gulbes, plūduriuojančias tamsoje, ramią, nesustabdomą gyvenimo upę...

– Gerai gerai, – šoko jis protestuoti. – Pakaks!

Tamsų niūroką veidą nušvietė šypsena, ir ji prapliupo juoku. Vilas pažvelgė į ją apstulbęs. Staiga radosi visai kitas žmogus, kita Sušyla Makfail, linksma, šmaikšti, ironiška.

– Žinau jūsų triukus, – sujuko ir jis.

– Triukus?

Vis dar juokdamasi, ji papurtė galvą.

– Aš tik aiškinau, kaip tai padariau.

– Puikiai žinau, kaip tai padarei. Ir dar žinau, kad tai veikia. Netgi leidžiu daryti tai ir vėl – kai tik bus būtina.

– Jei nori, – prakalbo ji rimčiau, – parodysiu tau, kaip spaudyti savo mygtukus. Mes to mokome pradinėje mokykloje. Rašyti, skaityti, skaičiuoti ir Krypties pagrindų.

– Kas tai?

– Apsisprendimas. Kitaip – Likimo Vairavimas.

– Likimo Vairavimas? – jis kilstelėjo antakius.

– Ne ne, – nesame tokie paiki, kaip, regis, pamanei. Puikiai žinome, kad tik dalis mūsų likimo mūsų rankose.

– Ir jūs jį kreipiate, spaudydami mygtukus?

– Spausdami savo mygtukus ir įsivaizduodami, ko norėtume nutiksiant.

– Bet ar tai nutinka?

– Daugeliu atvejų – taip.

– Kaip paprasta! – jo balse skambėjo ironija.

– Nuostabiai paprasta, – sutiko ji. – Tačiau, kiek žinau, esame vieninteliai, sistemingai mokantys vaikus LV. Jūs tiesiog pasakote jiems, ką jie turi daryti, ir tuo viskas baigiasi. Elkis gerai, sakote jūs. Bet kaip? Jūs jų niekad nepamokote. Viskas baigiasi pakiliomis kalbomis ir bausmėmis. Idiotizmas grynuoju pavidalu.

– Idiotizmas be priemaišų, – sutiko jis, prisiminęs poną Krebą, pensiono viršininką, jo išvedžiojimus apie masturbaciją, savaitinius pamokslus ir Prakeikimo pamaldas Pelenų trečiadienį. „Prakeiktas, kas sugula su kaimyno žmona. Amen."

– Jei jūsų vaikai tuo idiotizmu patiki, tai užauga vargani nusidėjėliai. Jeigu jie to už gryną pinigą neima, užauga vargani cinikai. Ir jei jie iš to cinizmo atsiverčia, juos patraukia papizmas arba marksizmas. Nieko keista, kad jums reikia tūkstančių kalėjimų, bažnyčių ir komunistų grupelių.

– O Paloje, kaip man regis, jų labai mažai.

– Ne, jokių alkatrasų, – atsakė ji. – Jokių bilių greihemų*, jokių mao dze-dungų nė Fatimos madonų. Jokio pragaro žemėje, krikščioniško pyrago danguje ar komunistinio pyrago dvidešimt antrame amžiuje. Tiesiog vyrai ir moterys bei jų vaikai, besistengiantys kuo geriau gyventi čia ir dabar, užuot gyvenę kur nors kitur, kaip jūs daugiausia darote – kokiu nors kitu laiku, kitoje žmogaus vaizduotės sukurtoje aplinkoje. Ir tai ne jūsų kaltė. Jūs beveik priversti taip gyventi, nes dabartis tokia beviltė. Ji skaudžiai nuvilia, nes jūsų neišmokė, kaip nutiesti tiltą tarp teorijos ir praktikos, tarp Naujųjų metų pasiryžimų ir tikrojo elgesio.

* Billy Grahamas (g. 1918) – „Protestantiškosios Amerikos popiežius" – peržengęs visas denominacijas ir doktrinas Evangelijos skelbėjas, daugelio JAV prezidentų patarėjas.

„Aš nedarau gėrio, kurio trokštu, – pacitavo jis, – o darau blogį, kurio nenoriu.“*

– Kas taip pasakė?

– Žmogus, išradęs krikščionybę, – šventasis Paulius.

– Matai, – kalbėjo ji, – aukščiausi, kokie tik gali būti idealai, bet jokio būdo juos įkūnyti.

– Išskyrus antgamtiškąjį, kad juos įkūnytų Kas Nors Kitas.

Atkraginęs galvą, Vilas Farnabis užtraukė:

Alma versmė Švenčiausio kraujo,
Iš Viešpats gyslų trykšdama,
Atgims joj siela nusidėjėlio iš naujo
Baltai nuo nuodėmių nuplaunama.

Sušyla užsidengė ausis.

– Tiesiog nepadoru, – pasakė.

– Mano pensiono viršininko mylimiausia giesmė, – paaiškino Vilas. Kai mokiausi mokykloje, visuomet giedodavome ją bent kartą per savaitę.

– Dėkui Dievui, kad budizme nesiliejo joks kraujas. Gautama gyveno ligi aštuoniasdešimties ir mirė, iš mandagumo nepajėgęs atsisakyti sugedusio maisto. Smurtinė mirtis visad tarsi šaukiasi dar tokios pat mirties. „Jei netikėsi, kad tu atpirktas mano atpirkėjo kraujyje, paskandinsiu tave tavajame.“ Pernai Šivapurame išklausiau krikščionybės istorijos kursą, – Sušyla prisiminus net sudrebėjo. – Šiušas krečia! Ir viskas todėl, kad tas vargšas neišmanantis žmogus nežinojo, kaip įgyvendinti savo gerus ketinimus.

* Rom 7,19.

– Ir dauguma mūsų, – tarė Vilas – plūduriuojame anam senajame laive. Blogis, kurio nenoriu, o darau. Ir dar kaip!

„Nedovanodami to, kas nedovanotina“, – Vilas Farnabis pašaipiai nusijuokė. Juokėsi, nes patyrė Moli gerumą ir, viską puikiai suvokdamas, pasirinko rausvąją nišą, o su ja – Moli nelaimę, Moli mirtį, jo širdį pagraužusią kaltę bei skausmą – neproporcingą, palyginti su žema ir iš esmės farsine priežastimi kankinantį skausmą, kai Babs, atėjus laikui, padarė tai, ką bet kuris kvailys galėjo numanyti ją neišvengiamai padarysiant – išmetė jį iš savo pragariško džino apšviesto rojaus ir užsiveisė kitą meilužį.

– Kas nutiko? – paklausė Sušyla.

– Nieko. Kodėl klausi?

– Prastai slepi jausmus. Galvojai apie kažką, kas tave skaudina.

– Skvarbios tavo akys, – pasakė Vilas nusisukdamas.

Jis ilgai tylėjo. Gal papasakoti jai? Papasakoti apie Babs, apie vargšelę Moli, apie save, papasakoti apie tuos slogius ir beprasmius dalykus, kurių net girtas neišpasakojo patiems seniausiems draugams? Senieji bičiuliai per daug žinojo apie vieną, per daug apie kitą dalyvavusių šalių, per daug apie groteskišką, sudėtingą žaidimą, kurį Vilas (kaip anglų džentelmenas, priklausantis dar ir bohemai, taip pat būsimasis poetas ir – vien iš nevilties, nes žinojo, kad geras poetas niekada nebus, – šaltakraujis žurnalistas ir slaptas puikiai apmokamas agentas žmogaus, kurį niekina) taip nuolat taip įmantriai žaidžia. Ne, senieji bičiuliai tam visai netinka. Bet ši tamsaus gymio smulki svetima moteris, nepažįstamoji, kuriai jau buvo tiek daug skolingas ir kuriai, nors nieko apie ją nežinojo, jautėsi toks artimas, nepateiks išankstinių išvadų, *ex parte** sprendimų, gal ji – jis pastebėjo,

* Vienašališkų (*lot.*).

kad viliasi (o buvo įgudęs nepasiduoti vilčiai) – atvers kokią nors netikėtą įžvalgą, pasiūlys pozityvią, praktinę pagalbą. (Dievas mato, pagalbos jam reikia – nors Dievas žino, net per daug gerai, jog Vilas niekada jos neprašys, niekada nenusmuks taip žemai, kad prašytųsi gelbstimas.)

Lyg muedzinas iš savo minareto, vienas kalbančiųjų paukščių pagavo klykti iš aukštos palmės už mango medžių: „Čia ir dabar, vyručiai, čia ir dabar!"

Vilas nusprendė nerti – bet netiesiogiai, pirma pakalbėdamas ne apie savo problemas, bet jos. Nežiūrėdamas į Sušylą (nes tai, jam atrodė, būtų nepadoru), jis prakalbo.

– Daktaras Makfailas minėjo... apie tai, kas atsitiko tavo vyrui.

Šie žodžiai pasuko kardą jos širdyje; tačiau šito ji galėjo tikėtis, tai buvo teisinga ir neišvengiama.

– Kitą trečiadienį bus keturi mėnesiai, – pasakė. Paskui susimąsčius tęsė, – du žmonės, – vėl šiek tiek patylėjo, – du atskiri individai – bet jų suma sudaro kažkokį naują kūrinį. Paskui staiga pusė to naujo kūrinio amputuojama – tačiau antroji pusė nemiršta – negali mirti, *neturėtų* mirti.

– Neturėtų mirti?

– Dėl daugelio priežasčių – vaikų, savęs, dėl pačios daiktų prigimties. Nėra ko nė sakyti, – vos įžvelgiama šypsena tik pabrėžė liūdesį jos akyse, – kad tos priežastys nesušvelnina amputacijos šoko, nepadaro lengviau pakeliamos atsivėrusios tuštumos. Vienintelis dalykas, kuris padeda, yra kaip tik tai, apie ką kalbėjome – Likimo Vairavimas. Ir netgi tai... – ji palingavo galvą. – LV gali padėti tau be skausmo pagimdyti vaiką. Bet duoti visiškai beskausmės netekties negali. Žinoma, tai teisinga. Juk jei galėtumei visiškai nuskausminti netektį – tai jau būtų menkiau, nei dera žmogui.

– Menkiau, nei dera žmogui, – pakartojo jis. – Menkiau, nei dera žmogui... – Keli trumpi žodžiai, bet kaip išsamiai jie jį apibūdino! – Tikrai šiurpu tuomet, – pasakė jis balsu, – kai žinai, jog kitas žmogus mirė dėl tavo kaltės.

– O *tu* buvai vedęs?

– Dvylika metų. Iki praeito pavasario...

– Ir dabar ji mirusi?

– Ji žuvo autoavarijoje.

– Autoavarijoje? Tad kokia čia tavo kaltė?

– Avarija įvyko dėl to... na, dėl to, kad dariau blogį, kurio nenorėjau padaryti. Ir tą dieną tai tapo lemtinga. Nuo skausmo, kurį jai suteikiau, jai viskas susimaišė, ji negalėjo susikaupti, o aš leidau jai vairuoti mašiną – leidau jai vairuoti į susidūrimą stačia galva.

– Ar tu ją mylėjai?

Akimirką jis suabejojo, paskui lėtai papurtė galvą.

– Buvo kitas – įdomesnis žmogus?

– Buvo kitas – nykiausias pasauly žmogus, – karčiai pašiepė jis pats save.

– Ir tai buvo tas blogis, kurio tu nenorėjai padaryti, bet padarei?

– Padariau ir nesilioviau daręs, kol nenužudžiau moters, kurią turėjau mylėti, bet nemylėjau. Dariau ir po to, kai ji per mane mirė, nors ir nekenčiau savęs už tai – taip, ir tikrai nekenčiau žmogaus, kuris mane privertė tai padaryti.

– Privertė tave, numanau, tuo, kad turėjo tinkamą kūną?

Vilas linktelėjo, ir stojo tyla.

– Ar esi patyrusi tokį jausmą, – paklausė pagaliau, – kai atrodo, kad niekas nėra visiškai tikra – net ir tu pati?

Sušyla linktelėjo.

– Kartais tai pasitaiko, kai žmogus būna beatrandąs, kad viskas,

taipgi jis, yra daug tikriau, nei kada nors numanė. Tai lyg pavarų perjungimas – reikia įjungti laisvą, kad galėtum perjungti greitesnę.

– Arba lėtesnę, – pasakė Vilas. – Mano atveju perjungimas nevedė aukštyn, jis vedė žemyn. Ne, netgi ne žemyn – atgal. Pirmą kartą tai nutiko laukiant autobuso namo iš Flitstrito. Tūkstančių tūkstančiai žmonių, visi plaukia, kiekvienas jų nepakartojamas, savo visatos centras. Tuomet iš po debesies kyštelėjo saulė. Vaizdas tapo nepaprastai ryškus ir aiškus, ir staiga, kažkam tarsi spragtelėjus, jie visi virto vikšrais.

– Vikšrais?

– Na žinai, tokiais balkšvais kirminais juodomis galvutėmis, kokių prisiveisia supuvusioje mėsoje. Žinoma, niekas nepasikeitė, žmonių veidai liko tie patys, vilkėjo jie tais pačiais drabužiais. Bet vis tiek jie visi buvo vikšrai. Net ne tikri vikšrai – tik vikšrų šešėliai, vikšrų iliuzija. O aš buvau vikšrų stebėtojo iliuzija. Tame vikšrų pasaulyje gyvenau ištisus mėnesius. Gyvenau, dirbau, vaikščiojau pietauti ir vakarieniauti – visa be kruopelės susidomėjimo, ką veikiu. Be menkiausio džiaugsmo ar pasimėgavimo, išdžiūvusiomis aistromis ir, kaip sužinojau, bandydamas mylėtis su jauna dama, su kuria anksčiau retsykiais pažaisdavau, visiškas impotentas.

– O ko tu tikėjaisi?

– Kaip tik to.

– Tai kam, po šimts pypkių?

Vilas išspaudė diriamo žmogaus šypseną ir gūžtelėjo pečiais.

– Iš mokslinio intereso. Buvau entomologas, tyrinėjantis vikšro fantomo seksualinį gyvenimą.

– Po to, manyčiau, viskas atrodė dar nerealiau.

– Dar nerealiau, – sutiko jis. – Jeigu galėjo dar nerealiau atrodyti.

– Bet kas prišaukė tuos vikšrus?

– Pirmiausia buvau savo tėvų sūnus. Gimęs Krikščionei Kankinei iš Gėrūno Pašaipūno. Be to, buvau ne tik tėvų sūnus, bet ir tetulės Meri sūnėnas.

– O kuo čia dėta tetulė Meri?

– Ji buvo vienintelis žmogus, kurį mylėjau, ir kai man sukako šešiolika, ji susirgo vėžiu. Nupjovė dešinę krūtį, už metų – kairę. Po to – devynetas spinduliavimo ir gydymo sukelto blogulio mėnesių. Paskui vėžys apėmė kepenis, ir tai buvo pabaiga. Aš dalyvavau nuo pradžios iki pabaigos. Paaugliui berniūkščiui tai buvo išsamios studijos – bet *savanoriškos.*

– Kokios srities?

– Grynosios ir Taikomosios Beprasmybės. Vos spėjo praeiti kelios savaitės nuo privataus šio dalyko kurso baigimo, kai išmušė didysis viešųjų mokslų atidarymas. Antrasis pasaulinis karas. O po jo – nepaliaujamai kartojamas Pirmojo šaltojo karo kursas. Visą tą laiką troškau būti poetas, bet man vis parodydavo, kad tiesiog neturiu to, ko tam reikia. O po karo gavau imtis žurnalistikos, kad prasimanyčiau pinigų. Norėjau vaikščioti alkanas, jei būtina, bet pabandyti parašyti ką nors padoraus – bent jau geros prozos, jei nepajėgiu kurti poezijos. Bet taip skaičiavau neatsižvelgdamas į savo mieluosius tėvelius. Prieš pasimirdamas keturiasdešimt šeštųjų sausį mano tėtušis atsikratė visų pinigėlių, kuriuos mūsų šeima buvo paveldėjusi, o motiną, kol sulaukė našlystės palaimos, susuko artritas, tad gavau ją paremti. Taigi štai aš Flitstrite rėmiau ją lengvai ir taip sėkmingai, kad to buvo gana pasijusti visiškai pažemintam.

– Kodėl pažemintam?

– Ar tu nesijaustumei pažeminta, jei tektų užsidirbti pinigus pigiausių, rėksmingiausių literatūrinių klastočių rašinėjimu? Man sekėsi tik todėl, kad buvau beviltiškas antrarūšis.

– Ir viso to suminė pasekmė buvo vikšrai?

Jis linktelėjo.

– Net ne tikri vikšrai. Vikšrai vaiduokliai. O čia į sceną įžengia Moli. Sutikau ją Blumsberyje vikšrų aukštuomenės vakarėlyje. Mus supažindino, pasikeitėme keliomis mandagiomis beprasmiškomis frazėmis apie neobjektyviąją tapybą. Nebenorėdamas išvysti daugiau vikšrų, nepakėliau į ją akių, bet ji, matyt, į mane žiūrėjo. Moli akys buvo blyškios, pilkai melsvos, – pridėjo jis tarp kitko, – akys, kurios matė viską; ji buvo neįtikėtinai pastabi, bet stebėjo be pykčio, neteisdama, matė ir blogį, jei jis kur buvo, tačiau niekada nesmerkė, tik labai gailėdavosi žmogaus, kuris priverstas niekingai galvoti ar daryti pasibjaurėtinus dalykus. Na, kaip sakiau, tikriausiai ji žvelgė į mane, kai mes šnekučiavomės, nes staiga paklausė, kodėl aš toks liūdnas. Buvau išgėręs porą stiklų, o jos klausimas neskambėjo nei įžūliai, nei žeidžiamai, tad ir išklojau jai apie vikšrus. „O tu esi vienas jų, – baigdamas tariau ir pirmą kartą pakėliau į ją akis. – Mėlynakis vikšras, veido kaip anų šventųjų moterų, gedinčių po kryžiumi flamandų drobėje."

– Ar ji pasijuto pamaloninta?

– Manau, kad taip. Ji jau buvo atsisakiusi katalikybės, bet vis dar jautė silpnybę nukryžiuotiesiems ir šventosioms moterims. Šiaip ar taip, ji paskambino man kitą rytą per pusryčius. Ar nenorėčiau su ja šoktelėti į užmiestį? Buvo sekmadienis ir per stebuklą gražus. Sutikau. Mudu praleidome valandą lazdynų giraitėje, rinkome raktažoles ir žiūrėjome į plukes. Paprastai plukių niekas neskina, – paaiškino jis, – nes jos nuvysta po valandos. – Toje giraitėje aš daug žiūrėjau. Žiūrėjau į augalus plika akimi, paskui pro didinamąjį stiklą, kurį Moli buvo pasiėmusi. Nežinau kodėl, bet tai turėjo stebuklingą terapinį poveikį – tiesiog

žiūrėjimas į raktažolių ir plukių žiedų vidurėlius. Likusią dienos dalį vikšrų nemačiau. Tačiau Flitstritas buvo kur buvęs, laukė manęs, ir iki pirmadienio pietų jų vėl visur knibždėjo tirštai kaip visuomet. Milijonai vikšrų. Bet dabar žinojau, kaip su jais kovoti. Tą vakarą nuėjau į Moli studiją.

– Ar ji buvo tapytoja?

– Netikra tapytoja, ir tai žinojo. Žinojo ir nesipriešino, stengėsi kiek galėdama geriau suktis be talento. Ji netapė vardan meno, jai patikdavo žiūrėti į daiktus aplink, mėgo kruopštų vaizdinio atkūrimo procesą. Tą vakarą ji davė man drobės su palete ir liepė daryti tą patį.

– Ir ar padėjo?

– Padėjo taip puikiai, kad kai už poros mėnesių perpjoviau sukirmijusį obuolį, viduje tūnojęs kirmis nebuvo vikšras – ne subjektyviai, turiu omenyje. Objektyviai – taip, jis atrodė taip, kaip vikšras turi atrodyti, taip aš jį ir pavaizdavau – taip mudu jį pavaizdavome, mat visuomet tapydavome tuos pačius dalykus sykiu.

– O kaip kiti vikšrai, vikšrai vaiduokliai ne obuolyje?

– Na, aš vis dar atkrisdavau, ypač Flitstrite, kokteilių vakarėliuose, bet vikšrų būdavo tikrai daug mažiau ir tokio šiušo nekėlė. O studijoje tuo metu vyko kažkas naujo. Aš ėmiau įsimylėti – ėmiau įsimylėti, nes įsimylėjimas užkrečiamas, o Moli buvo taip akivaizdžiai mane įsimylėjusi – ir kodėl, vienas Dievas žino.

– Įžvelgčiau keletą priežasčių. Ji galėjo tave įsimylėti, nes... – Sušyla vertindama perleido jį akimis ir nusišypsojo, – na, nes tu gan patrauklus savos rūšies keistuolis.

– Ačiū už mielą komplimentą, – ji nusijuokė.

– Kita vertus, – tęsė Sušyla, – (ir tai nebuvo gyrius) galėjo tave įsimylėti, nes jai tavęs nelemtai pagailo.

– Bijau, kad tai tiesa. Moli gimė Gailestingąja Seserim.

– O Gailestingoji Sesuo, deja, nėra tas pats, kas Meilingoji Žmona.

– Atėjus laikui aš tai atradau.

– Numanau, kad po to, kai susituokėte.

Vilas akimirką sudvejojo.

– Tiesą sakant, prieš tai. Nors pati neliepsnojo aistra, bet noriai darė viską, stengdamasi mane pamaloninti. Iš principo ji netikėjo priimtomis normomis ir visa esybe buvo už laisvą meilę, o dar keisčiau (jis prisiminė pasibaisėtinus dalykus, kuriuos ji abejingai ir ramiai porindavo prie jo motinos) buvo visa esybe už laisvą kalbėjimą apie tą laisvę.

– Žinojai prieš vedybas, – apibendrino Sušyla, – ir vis tiek ją vedei?

Vilas tylomis linktelėjo galva.

– Nes, kaip suprantu, buvai džentelmenas, o džentelmenai tęsi žodį.

– Iš dalies dėl šios senamadiškos priežasties, bet taip pat todėl, kad ją mylėjau.

– Ar tu ją *mylėjai*?

– Taip. Ne, aš nežinau. Bet tuo metu *žinojau*. Bent jau maniau, kad žinau. Tikrai buvau įsitikinęs, kad ją myliu. Ir žinojau, tebežinau, kodėl buvau tuo įsitikinęs. Jaučiausi dėkingas už vikšrų egzorcizmą. Be dėkingumo, buvo ir pagarba. Susižavėjimas. Ji buvo daug geresnė ir garbingesnė nei aš. Bet, deja, tu teisi: Gailestingoji Sesuo tai ne Meilingoji Žmona. Tačiau aš buvau pasirengęs priimti Moli ir bendrauti jos kalba, ne savo. Buvau pasirengęs tikėti, kad jos kalba daug geresnė už mano.

– Po kiek laiko, – ilgokai patylėjusi paklausė Sušyla, – iškilai ieškoti meilės nuotykių?

Vilas šyptelėjo savo diriamo žmogaus šypsena.

– Po trijų mėnesių nuo vestuvių dienos. Pirmą kartą tai nutiko su viena mūsų biuro sekretorių. Viešpatie, kokia nuobodybė! O paskui pasirodė tokia jauna tapytoja, garbanė žydaitė, ją Moli paremdavo pinigais, kol toji studijavo Sleido aukštojoje meno mokykloje. Eidavau į jos studiją dukart per savaitę, nuo penkių iki septynių. Taip truko veik trejus metus, ir Moli tik tuomet sužinojo.

– Ir, spėju, pasijuto nelaiminga?

– Daug nelaimingesnė, nei galėjau numanyti.

– Tad ką gi tu darei?

Vilas palingavo galvą.

– Čia ir prasideda keblesni dalykai, – pasakė. – Aš neketinau atsisakyti žaismingųjų pavakarių su Rachele, bet nekenčiau savęs, kad taip skaudinu Moli. Sykiu nekenčiau jos, kam ji tokia nelaiminga. Man buvo atkari jos kančia ir meilė, kuri vertė ją kentėti; jaučiau, kad tai neteisinga, lyg šantažas, kuriuo siekiama priversti mane atsisakyti nekaltų džiaugsmų su Rachele. Mylėdama mane taip giliai ir taip suniukusi dėl to, ką aš darau, – ką išties ji privertė mane daryti, – ji spaudė mane, bandė apriboti mano laisvę. Bet sykiu buvo nuoširdžiai nelaiminga, tad, net nekęsdamas už spaudimą, gailėjau jos. Gailėjau, – pakartojo jis, – ne atjaučiau. Atjauta reiškia, kad kenti su tuo žmogumi, o aš juk visomis galiomis troškau išvengti jos kančios man keliamo skausmo, išsisukti nuo nemalonių aukų, kurių būtų prireikę toms kančioms apmalšinti. Aš atsiliepiau gailesiu, apgailėdamas tarsi stebėtojas iš šalies, jei supranti, ką turiu omeny, gailėjau jos kaip žiūrovas, estetas, dvasinių kankynių žinovas. Ir kaskart, kai jos vargingumas atvirai išsiliedavo, mane gniauždavo toks estetinis gailesys, kad galėjau beveik suklysti palaikydamas tai meile.

Beveik, bet niekuomet neapsigaudavau visai. Nes kai išreikšdavau savo gailesį fiziniu švelnumu (o tai darydavau, nes šis buvo vienintelis būdas laikinai apmalšinti jos liūdesį ir jo man keliamą skausmą), tas švelnumas virsdavo niekais nepasiekęs savo natūralaus išsipildymo. Jis nieko neduodavo, nes savo dvasine ir fizine prigimtimi ji buvo Gailestingoji Sesuo, ne žmona. Ir vis tiek visais lygmenimis, išskyrus juslinį, ji mylėjo mane visiškai atsidavusi – o tai reikalavo lygaus manojo atsidavimo. Bet aš neatsiduodavau – galbūt natūraliai negalėjau. Tad, užuot jautęs dėkingumą už jos nesitausojimą, aš juo bodėjausi. Jis kėlė man reikalavimus – reikalavimus, kuriuos atsisakiau pripažinti. Taigi kiekvienos krizės atomazga grąžindavo mus į senos dramos pradžią – dramos jusliškai neįgalios meilės, kuria pamilstamas mylėti neįgalintis juslingumas, užliejančios keistai sumišusiomis kaltės ir nirtulio, gailesio ir apmaudo bangomis, kartais net tikros neapykantos (bet visada su savigraužos prieskoniu), o viso to akompanuojanti – kontrapunktinė – linija buvo virtinė slapukiškų vakarų su mažyte garbane tapytoja.

– Viliuosi, kad bent tie buvo malonūs, – tarstelėjo Sušyla.

Jis gūžtelėjo pečiais.

– Pakenčiami. Rachelė niekad nepamiršdavo, kad ji intelektualė. Kitaip negalėjo, tik paklausti, ką manau apie Pjero di Kozimo pačiu netinkamiausiu momentu. Kol Babs pasirodė scenoje, nebuvau patyręs nei tikro malonumo, nei tikros agonijos.

– Kada tai prasidėjo?

– Kiek seniau nei prieš metus Afrikoje.

– Afrikoje?

– Mane pasiuntė Džo Aldehidas.

– Laikraščių savininkas?

– *Ir* viso kito. Jis susituokęs su Moli teta Eilin. Pavyzdingas

šeimos žmogus, galėčiau pridėti. Tai todėl net nedoriausios finansinės operacijos nedrumsčia jo įsitikinimo, kad yra teisuolis.

– Ir tu jam dirbi?

Vilas linktelėjo.

– Tai buvo jo vestuvių dovana Moli – darbas Aldehido laikraščiuose beveik už dvigubą atlyginimą, palyginti su tuo, kokį mokėjo seni darbdaviai. Karališkai! Bet jis labai mėgo Moli.

– Ir kaip jis reagavo į Babs?

– Apie ją jis taip ir nesužinojo, nenutuokė, kad buvo kokia nors Moli avarijos priežastis.

– Taigi jis toliau tave laiko dėl žuvusios žmonos?

Vilas gūžtelėjo pečiais.

– Galiu pasiteisinti tuo, kad turiu paremti motiną.

– O pačiam, žinoma, irgi nebūtų malonu skursti.

– Tikrai ne.

Abu nutilo.

– Nagi, – pagaliau tarė Sušyla, – grįžkime į Afriką.

– Buvau pasiųstas rašyti ciklo straipsnių apie negrų nacionalizmo sąjūdį. Neminint kai kurių slaptų šunybių dėdės Džo verslo reikalais. Skridau lėktuvu namo iš Nairobio. Ji sėdėjo šalia manęs.

– Šalia sėdėjo jauna dama, nykiausias pasaulyje žmogus?

– Nykiausias pasaulyje žmogus, – pakartojo jis, – ir ydingiausias. Bet jeigu kvaišiniesi, tai turi būti tokie kvaišalai – tokie, kurie, žinai iš anksto, tave sunaikins.

– Tai juokinga, – tarė ji mąsliai, – bet Paloje besikvaišinančių beveik nėra.

– Nė tų, kas kvaišinasi seksu?

– Jei kurie pakvaišę dėl sekso, tie pakvaišę ir dėl vienas kito. Kitaip tariant, tai įsimylėjėliai.

– Bet net įsimylėjėliai kartais nekenčia žmonių, kuriuos myli.

– Suprantama. Juk dėl to, kad aš visad vadinuosi tuo pačiu vardu, turiu tą pačią nosį ir akis, nereiškia, kad aš visad ta pati moteris. Pripažinti tai ir reaguoti protingai yra Meilės meno dalis.

Kaip įmanydamas glausčiau, Vilas papasakojo jai visą istoriją. Babs pasirodžius scenoje tęsėsi senoji istorija, ta pati, tik daug tirštesnių spalvų. Babs buvo Rachelė, tik galingesnė, Rachelė kvadratu, Rachelė n-tuoju. Ir Moli sielvartas, kurį jis teikė jai savo santykiais su Babs, buvo proporcingai daug didesnis negu jos vargai dėl Rachelės. Proporcingai padidėjo ir jo paties irzulys, jo paties apmaudas, kad jį šantažuoja Moli meilė ir kančia, jo savigrauža ir gailesys, ir apsisprendimas – nors ir graužėsi, ir gailėjo Moli, – ir toliau imti tai, ko trоško, ko dėl savo troškimo nekentė ir be ko apsieiti griežtai atsisakė. O Babs ėmė reikalauti vis daugiau, glemžtis vis daugiau jo laiko – ne tik jos žemuogių rausvumo nišoje, bet ir viešumoj, restoranuose, naktiniuose klubuose, jos šiurpių draugų kokteilių vakarėliuose, savaitgaliais užmiestyje. „Tik tu ir aš, mielasis, – sakydavo ji, – vienudu." Taip jiems vieniemdviem bebūnat, jis gavo progą nerti į jos kvailumo ir vulgarumo bedugnę. Tačiau nuobodis ir šleikštulys, moralinis ir intelektinis pasidygėjimas jo aistros nenuslopino. Po vieno tokio klaikaus savaitgalio jis buvo lygiai pakvaišęs dėl Babs kaip ir anksčiau. O Moli, tegul kaip Gailestingoji Sesuo, liko – nepaisant visko – beviltiškai pakvaišusi dėl Vilo Farnabio. Beviltiškai, jei kalbama apie jį, nes jis tetroško, kad ji mylėtų jį mažiau ir leistų ramiai eiti velniop. Tačiau Moli prisirišimą maitino nesenkanti viltis. Ji nepaliovė laukus perkeičiančio stebuklo, kuris atverstų jį į gerą, nesavanaudį, mylintį Vilą Farnabį – toks, ji atkakliai tikėjo (nepaisydama akis badančių įrodymų ir pasikartojančių nusivylimų), buvęs Vilo tikrasis aš. Tik paskutinio

lemtingo pokalbio metu, kai (užgniaužęs, gailestį ir leidęs išsiveržti apmaudui dėl šantažuojančio jos nepasitenkinimo) jis pranešė ketinąs ją palikti ir eiti gyventi su Babs, tik tuomet viltį visiškai išstūmė neviltis. „Ar tikrai, Vilai, ar tikrai? – Tikrai." Tai netekus vilties ji žengė pro duris, netekus vilties, išvažiavo į lietų – į savo mirtį. Per laidotuves, karstą nuleidus į kapą, jis pasižadėjo, kad daugiau niekada nesusitiks su Babs. Niekada, daugiau niekada. Tą vakarą jam besėdint prie savo stalo, bandant rašyti straipsnį „Kas nutikę jaunimui", bandant neprisiminti ligoninės, kapo duobės ir savo atsakomybės už viską, kas atsitiko, jį išgąsdino šaižus durų skambutis. Žinoma, koks nors pavėlavęs užuojautos pranešimas... Jis atlapojo duris, o ten vietoje telegramos stovėjo Babs – teatrališkai juodai apsitaisiusi ir be makiažo.

– Vargšas, vargšelis mano Vilas!

Jie sėdėjo ant sofos svetainėje, ji glostė jam plaukus, ir jiedu abu verkė. Už valandos jie buvo nuogi lovoje. Po trejeto mėnesių, kaip bet kuris kvailys galėjo numatyti, jis Babs ėmė pabosti, o po ketverto mėnesių kokteilių vakarėlyje pasirodė absoliučiai dieviškas vyriškis iš Kenijos. Taip viena po kito, ir po trijų dienų Babs sugrįžo namo tik tam, kad paruoštų nišą naujam įnamiui ir palieptų išsikelti senajam.

– Ar tikrai, Babs?

Tikrai.

Už lango krūmuose kažkas sušnarėjo, ir netrukus garsiai ir šiek tiek nepataikydamas į natą, šnekantis paukštis suriko savąjį: „Čia ir dabar, vyručiai, čia ir dabar!"

– Nutilk, – šūktelėjo.

– Čia ir dabar, – pakartojo mainas, – čia ir dabar. Čia ir ...

– Nutilk!

Nutilo.

– Aš turėjau jį užčiaupti, – paaiškino Vilas, – nes suprantama, jis visiškai teisus. Čia ir dabar, vyručiai. Ten ir tada absoliučiai nesvarbu. Ar gal ne? Pavyzdžiui, kaip dėl tavo vyro mirties? Ar *tai* nesvarbu?

Sušyla pažiūrėjo į jį tylėdama, paskui lėtai linktelėjo galva.

– Turint galvoje tai, ką dabar privalau daryti – taip, nesvarbu. To aš dar turiu išmokti.

– Ar išmokstama pamiršti?

– Mes ne apie pamiršimą kalbame. Reikia išmokti prisiminti ir sykiu būti nesuvaržytam praeities. Kaip būti ten, su mirusiais, ir sykiu čia pat, su gyvaisiais, – ir, liūdnai jam šyptelėjusi, pridėjo, – tai nelengva.

– Tai nelengva, – pakartojo Vilas. Ir staiga visos jo fortifikacijos griuvo, didybė išgaravo. – Ar tu man padėsi? – paklausė.

– Sutarta, – pasakė ji, paduodama jam ranką.

Išgirdę žingsnius, jie atsisuko. Į kambarį įžengė daktaras Makfailas.

– Labas vakaras, brangioji, labas vakaras, pone Farnabi.

Jo tonas buvo džiugus, ne dirbtinai džiugus, išsyk pastebėjo Sušyla, bet nuoširdžiai. Žinoma, prieš čia ateidamas, jis užsuko į ligoninę, matėsi su Lakšmi, kurią ir Sušyla buvo lankiusi vos prieš valandą ar porą – dar baisiau išsekusią, dar labiau išdžiūvusią ir išbalusią. Pusė ilgo gyvenimo meilės, ištikimybės, abipusio atlaidumo – ir po dienos kitos visa bus baigta, jis liks vienas. Bet kiekvienai dienai gana savo vargo – gana kiekvienai vietai ir kiekvienam žmogui. „Žmogus neturi teisės, – kalbėjo jos uošvis anądien, keliaujant jiems iš ligoninės drauge – neturi teisės kitiems primesti savo liūdesio. Žinoma, neturi teisės ir dėtis neliūdįs. Tiesiog reikia priimti savo širdgėlą ir savo absurdiškus mėginimus tapti stoiku. Priimti, reikia priimti..." Jo balsas užlūžo. Pažvelgusi į jį, Sušyla pamatė, kad jo veidas šlapias nuo ašarų. Netrukus jiedu sėdėjo ant suolelio prie lotosų tvenkinio, didžiulio akmeninio Budos šešėlyje. Skambiai, bet ir vandeningai jusliai pliumptelėjo gelmėn nuo žalios lapų platformos neregima varlytė. Iš dumblo veržėsi mėsingi žali stiebai ir kėlė viršum vandens išbrinkusius pumpurus, vienur kitur melsvi ar rausvi nušvitimo simboliai jau išskleidė savo žiedlapius saulei bei smalsioms juos lankančioms musėms, smulkiems vabalėliams ir laukinėms iš džiunglių atlekiančioms bitėms. Siuvo, čia sustingdami skrydyje, čia vėl nerdami paskui medžiojamus mašalus, pulkas blizgančių mėlynai žalių laumžirgių.

– *Tathata*, – daktaras Robertas sušnibždėjo. – Tokybė.

Taip jie ilgai sėdėjo tyloje. Paskui netikėtai jis palietė jos petį.

– Žiūrėk!

Ji kilstelėjo akis kurlink jis rodė. Dvi papūgėlės ant Budos dešinės rankos tupinėjo atlikdamos piršlybų ritualą.

– Ar buvai vėl sustojęs prie lotosų tvenkinio? – paklausė ji balsiai.

Daktaras Robertas šyptelėjęs linktelėjo galvą.

– Kaip Šivapuramas? – paklausė Vilas.

– Pats savaime visai malonus, – atsakė daktaras. – Vienintelis jo trūkumas, kad taip arti išorinio pasaulio. Čia gali nepaisyti tų organizuotų beprotybių, ramiai dirbti savo darbą. Ten su visomis antenomis, pasiklausymo punktais, komunikacijos kanalais, kuriuos vyriausybė privalo turėti, išorinis pasaulis nuolat kvėpuoja tau į pakaušį. Tai girdi, jauti, *užuodi* – taip, užuodi. – Suraukęs nosį, jis nutaisė komišką pasidygėjimo grimasą.

– Ar, man čia viešint, neužgriuvo kokios nors didesnės nei įprastinės nelaimės?

– Nieko ypatingesnio *jūsų* pasaulio pusėje. Norėčiau tą patį pasakyti apie *savąjį*.

– Kokios bėdos?

– Bėdą kelia mūsų artimiausias kaimynas, pulkininkas Dypa. Visų pirma jis vėl sudarė sandorį su čekais.

– Dar ginkluotės?

– Už šešiasdešimt milijonų dolerių. Šįryt pranešė radijas.

– Bet kuriems galams?

– Dėl įprastinių priežasčių. Garbė ir jėga. Tuštybės ir kitų bauginimo malonumai. Teroras ir kariniai paradai namuose, nukariavimai ir te deumai* užsienyje. Su tuo siejasi ir mano kitos

* *Te Deum laudamus* (*lot.*) – Romos katalikų bažnyčios garbinimo himnas.

blogos naujienos. Vakar vakare pulkininkas pasakė vieną iš savo garsiųjų Didžiojo Rendango kalbų.

– Didžiojo Rendango? Kas tai?

– Geras klausimas, – atsakė daktaras Robertas, – Didysis Rendangas – tai teritorija, kurią Rendang Lobo sultonai kontroliavo tarp 1447 ir 1483 metų. Ji apėmė Rendangą, Nikobaro salas, trisdešimt procentų Sumatros ir Palą. Šiandien tai pulkininko Dypos *irredenta**.

– Rimtai?

– Šaltu veidu. Ne, netiesą sakau. Įraudusiu, iškreiptu veidu, pakeltu balsu, kurį po ilgų vargų išmiklino taip, kad skambėtų kaip Hitlerio. Didysis Rendangas arba mirtis!

– Tačiau didžiosios valstybės niekada to neleis.

– Galbūt jos nenorėtų matyti jo Sumatroje. Bet Pala – kitas klausimas. – Jis palingavo galvą. – Deja, Palai palankių nėra. Mes nenorime komunistų, bet negeidžiame ir kapitalistų. Visų mažiausiai norėtume masinės industrializacijos, kurią visi nekantrauja primesti – kiekvienas skirtingais sumetimais, žinoma. Vakarai to nori, nes čia pigi darbo jėga, tad investuotojų dividendai būtų atitinkamai dideli. Nori to Rytai, mat industrializacija sukurs proletariatą – atvirus naujus laukus komunistinei agitacijai, kurio ilgalaikės pasekmės galėtų būti dar viena liaudies demokratinė respublika. Mes atsisakome ir vienų, ir kitų, todėl ir nesame niekur populiarūs. Kad ir kokios jų ideologijos, didžiosios valstybės bemeilytų Rendango kontroliuojamą Palą su naftos laukais, o ne nepriklausomą Palą be jų. Jei Dypa mus puls, jie tars, jog tai be galo liūdna, bet nepajudins nė piršto. O kai jis mus užims ir pasikvies naftininkus, jie džiūgaus.

* Irredenta (*ital.*) – realiu arba tariamu istoriniu arba etniniu pagrindu siekiama prisijungti kitos valstybės teritorija.

– O kaip jūs galite pasipriešinti pulkininkui Dypai? – paklausė Vilas.

– Niekaip, išskyrus pasyvų pasipriešinimą. Mes neturime kariuomenės nė galingų draugų. Pulkininkas turi ir viena, ir kita. Daugių daugiausia, jei pradės kibti, galime kreiptis į Jungtines Tautas. Kol kas tik pareikšime protestą pulkininkui dėl jo pastarojo karšto pasisakymo apie Didįjį Rendangą, pareikšime protestą per savo ministrą Rendang Lobe ir pačiam didžiajam vyrui jo vizito Paloje už dešimties dienų metu.

– Valstybinio vizito?

– Atvyks į jaunojo radžos pilnametystės iškilmes. Pakviestas jau seniai, bet ligi šiol buvo nepranešęs, atvyksta, ar ne. Šiandien tai galutinai nuspręsta. Organizuojamas vadovų susitikimas ir gimtadienio pokylis. Bet pakalbėkime apie ką nors malonesnio. Kaip tau šiandien sekėsi, pone Farnabi?

– Ne tik gerai – karališkai. Su garbės vizitu apsilankė jūsų karaliaujantis monarchas.

– Muruganas?

– Kodėl man nepasakėte, kad jis jūsų karaliaujantis monarchas?

– Būtum paprašęs interviu, – nusijuokė daktaras Robertas.

– Neprašiau. Net iš motinos karalienės.

– Tai Rani irgi lankėsi?

– Ją siuntė jos Mažytis Balselis. Suprantama, kad Mažytis Balselis kreipė teisingu adresu. Mano viršininkas Džo Aldehidas didžiausias jos bičiulis.

– Ar ji tau minėjo, kad bando pakviesti čia tavo bosą – eksploatuoti mūsų naftos?

– Tiesą sakant, taip.

– Mes atmetėme jo paskutinį pasiūlymą mažiau nei prieš mėnesį. Ar tu tai žinojai?

Vilui net širdis atlėgo, jog galėjo dorai atsakyti nežinojęs. Nei Džo Aldehidas, nei Rani neminėjo šio naujausio atmetimo.

– Aš dirbu, – tęsė jis jau ne taip sąžiningai, – popierienos skyriuje, ne naftos.

Stojo tyla.

– Tad koks mano statusas čia? – paklausė jis. – Nepageidaujamas pašalietis?

– Na, laimei, tu ne ginkluotės prekybos agentas.

– Ir ne misionierius.

– Ir ne naftininkas – nors šiuo požiūriu ir gali būti apkaltintas saitų pagrindu.

– Netgi, kiek žinome, ne urano žvalgytojas.

– Šie, – apibendrino daktaras Robertas, – yra labiausiai nepageidaujami. Kaip žurnalistas, tu sąraše antras. Tokio žmogaus tikrai niekada nepakviestume į Palą. Bet tu ir ne toks, kuris jau čia pakliuvęs turėtų būti neatidėliotinai deportuotas.

– Norėčiau pabūti čia, kiek tai būtų teisiškai leistina.

– Ar galėčiau paklausti kodėl?

Vilas svyravo. Kaip slaptasis Džo Aldehido agentas ir žurnalistas, apimtas beviltiškos aistros literatūrai, jis turėjo pasilikti kuo ilgiau, kad suderėtų su Bahu ir užsidirbtų savo laisvės metus. Tačiau buvo ir kitų labiau prisipažinti tinkamų priežasčių.

– Jei neprieštarausite dėl asmeninio pobūdžio įžvalgų, – tarė jis, – pasakysiu.

– Nagi drožk.

– Tiesa ta, kad juo daugiau su jumis bendrauju, juo labiau man patinkate. Noriu daugiau apie jus sužinoti. O drauge, – jis pažvelgė į Sušylą, – sužinočiau įdomių dalykų ir apie save. Kiek man bus leista pasilikti?

– Šiaip mes išsiųstume tave, vos galėtum vėl keliauti. Tačiau

jei tave rimtai domina Pala ir, visų svarbiausia, jei rimtai domiesi savimi, na, tuomet galime šiek tiek pratęsti šį terminą. Ką manai, Sušyla? Sakyk, ką nori – jis dirba lordui Aldehidui.

Vilas buvo bešokąs protestuoti, kad dirba popierienos skyriuje, bet žodžiai įstrigo gerklėje, ir jis nepasakė nieko.

– Taip, – tarė Sušyla pagaliau, – mes šiek tiek rizikuojame. Bet aš... aš būčiau pasiruošusi rizikuoti. Ar neklystu? – atsisuko ji į Vilą.

– Na, aš manau, galite manim pasikliauti. Bent viliuosi, kad galite, – jis nusijuokė, bandydamas nuleisti viską juokais; tačiau suirzęs ir sutrikęs suprato, kad išraudo. Ko raustu, apmaudžiai pasiteiravo jis savo sąžinės? Jei čia kas nors išduodamas, tai „Standard of California". O kai Dypa susikraustys, koks skirtumas, kas gaus koncesiją? Ar bemeilytumėte, jog jus surytų vilkas ar tigras? Ėriukui vargu ar esama kokio skirtumo. Džo nebus blogesnis nei jo varžovai. Vis tiek dabar jau norėjo, kad nebūtų taip skubotai siuntęs to laiško. Ir kodėl, kodėl ta siaubinga moteris nepalieka jo ramybėje.

Per antklodę jis pajuto ranką ant savo sužeisto kelio. Daktaras Robertas jam šypsojosi.

– Gali pabūti čia mėnesį, – tarė jis. – Aš imuosi visą atsakomybę už tave. Ir pasistengsime tau viską parodyti.

– Esu jums labai dėkingas.

– Jei kiltų kokių abejonių, – pridėjo daktaras Robertas, – visada elkis remdamasis prielaida, jog žmonės garbingesni, nei turėtum rimto pagrindo apie juos manyti. Tokį patarimą man davė Senasis Radža, kai buvau jaunas vyras.

– O kiekgi, – paklausė jis atsisukdamas į Sušylą, – tau buvo metų, kai Senasis Radža mirė?

– Tik aštuoneri.

– Tuomet puikiai jį pameni.

– Ar kas nors galėtų pamiršti, kaip jis kalbėdavo apie save, – Sušyla nusijuokė. – Citata „aš“ (citatos pabaiga) mėgstu arbatą su cukrumi.“ Toks mielas žmogus.

– Ir toks didis!

Daktaras Makfailas pakilo ir, žengęs prie knygų spintos, stovinčios tarp durų ir drabužinės, ištraukė iš žemiausios lentynos storą raudoną albumą, gerokai nukentėjusį nuo tropinio oro ir vabzdžių.

– Kažkur čia yra jo nuotrauka, – kalbėjo jis, versdamas puslapius. – Na štai.

Vilas žvelgė į pablukusią magnetinę fotografiją seno indo su akiniais ir klubų raiščiu, pilančio nepaprastai puošnaus sidabrinio padažo indelio turinį ant nedidelės drūtos kolonos.

– Ką jis *daro*? – paklausė Vilas.

– Tepa falo simbolį lydytu sviestu, – atsakė daktaras. – Šio jo papročio mano vargšui tėvui taip ir nepavyko išrauti.

– O jūsų tėvas nepritarė falams?

– Ne ne, – paprieštaravo daktaras Makfailas. – Dar ir kaip pritarė. Jis nepritarė tik *simboliui.*

– Kodėl simboliui?

– Nes manė, kad žmonės religiją turi gauti šiltą iš karvės, jei supranti, ką noriu pasakyti. Ne nugriebtą, ne pasterizuotą, ne homogenizuotą. Visų svarbiausia – ne konservuotą kokioje nors teologinėje ar liturginėje skardinėje.

– O Radža jautė silpnybę skardinėms?

– Ne skardinėms apskritai. Tik šiai konkrečiai skardinei. Jis visada buvo ypač prisirišęs prie šeimos lingos. Padirbdintas iš juodo bazalto, šis lingos stulpas maždaug aštuonių šimtų metų senumo.

– Suprantu, – tarstelėjo Vilas Farnabis.

– Sutepti šeimos lingą sviestu buvo pamaldumo veiksmas, išreiškiantis gražius jausmus, žadinamus kilnios idėjos. Tačiau net tobuliausios idėjos niekuo neprimena kosminės paslapties, kurią jos turi simbolizuoti. Ir gražūs jausmai, susiję su kilnia idėja – ką bendra jie turi su tiesioginiu paslapties potyriu? Ničnieko. Nereikia nė sakyti, Senasis Radža liabai puikiai tai žinojo. Geriau nei mano tėvas. Jis gėrė pieną tokį, kokį davė karvė, išties jis pats *buvo* pienas. Bet patepti lingą – tai toks garbinimo veiksmas, kurio per daug skaudu atsisakyti. Ir man nereikia tau aiškinti, jog Senojo Radžos ir nereikėjo to prašyti. Tačiau simbolių atžvilgiu mano tėvas buvo puritonas. Jis pataisė Gėtę – *Alles vergüngliche ist NICHT ein Gleinchnis**. Jo idealas buvo grynasis eksperimentinis mokslas vienam spektro gale ir grynoji eksperimentinė mistika kitame. Kiekvieno lygmens patirtis, o paskui aiškūs, racionalūs teiginiai apie tas patirtis. Lingos ir kryžiai, sviestas ir šv̧stas vanduo, sutros, gospelai, atvaizdai, giesmės – jis būtų bemeilijęs visa tai uždrausti.

– Bet kur tuomet pasirodytų menai? – paklausė Vilas.

– Jų išvis nebūtų, – atsakė daktaras Makfailas. – Poezija – jos mano tėvas labiausiai neišmanė. Sakydavo mėgstąs poeziją, bet tikrumoje nemėgo. Poezija vardan poezijos, poezija kaip atskira visata, tenai – erdvėje tarp tiesioginės patirties ir mokslo simbolių, – to jis tiesiog negalėjo suprasti. Paieškokime nuotraukos.

Daktaras Makfailas atvertė atgal albumo puslapius ir dūrė į aštrių bruožų profilį su didžiuliais antakiais.

– Tai bent škotas! – pakomentavo Vilas.

– Tačiau jo motina ir senelė buvo palės.

– Iš jų nepaveldėjo nė trupučio.

* „Visa, kas praeina, NĖRA parabolė“ – perfrazuota J. W. Goethe's „Fausto“ eilutė – „Visa, kas praeina, TĖRA parabolė“ (*vok.*).

– O jo senelis buvo kilęs iš Perto, bet jį galėjai palaikyti radžputu.

Vilas įsispitrijo į senovinę fotografiją jauno apskritaveidžio su žandenomis, alkūne jis buvo atsirėmęs į marmurinį pjedestalą, ant kurio apverstas pūpsojo nepaprastai aukštas katiliukas.

– Proprosenelis?

– Pirmasis Palos Makfailas. Daktaras Endriu. Gimęs 1822 metais Rojal Burge, kur *jo* tėvas Džeimsas Makfailas turėjo virvių fabriką. Tai buvo idealus simbolis, mat Džeimso būta dievoto kalvinisto, kuris neabejojo, jog esąs tarp išrinktųjų, todėl mintis apie milijonus jo bendrakeleivių, žengiančių per gyvenimą su predestinacijos* kilpa ant kaklo, o Senasis Niekienotėtis Aukštybėse skaičiuoja minutes, kai teks ją užtraukti, teikė jam giliausio, karščiausio pasitenkinimo.

Vilas nusijuokė.

– Taip, – sutiko daktaras Robertas, – skamba komiškai. Bet tuomet juokinga nebuvo. Tuomet tai buvo rimta – daug rimčiau nei nūdienos vandenilinė bomba. Buvo tikrai žinoma, kad devyniasdešimt devyni ir devynios dešimtosios procento žmonių padermės pasmerkti amžinai pragaro ugniai. Kodėl? Todėl, kad vieni jų niekada negirdėjo apie Jėzų, o jeigu girdėjo, tai dėl to, kad negebėjo pakankamai tvirtai tikėti esą Jėzaus išgelbėti iš pragaro liepsnų. O įrodymas, jog jie netikėjo pakankamai tvirtai, buvo empirinis, pastebimas faktas – jų sielos neturi ramybės. Tobulas tikėjimas sukuria tobulą dvasinę ramybę. Tačiau tobulos dvasinės ramybės praktiškai niekas nepasiekia. Tad, vadinasi, praktiškai niekas netiki tobulai. Todėl beveik visiems nulemta amžinoji bausmė. *Quad erat demonstrandum***.

** Išankstinis nulėmimas (*lot.*) – kalvinizme pasirinkta dvejopos predestinacijos – t. y. Dievo nusistatymo žmogų išganyti arba atmesti – samprata.

** Ką reikėjo įrodyti (*lot.*).

– Kyla klausimas, – tarė Sušyla, – kaip jie visi neišprotėjo.

– Laimei, daugumos jų tikėjimas tilpo galvoje. Štai čia, – jis pliaukštelėjo sau per plikę. – Galvoje jie buvo tikri, kad tai Tiesa didžiąja T raide. Bet jų liaukos ir viduriai jiems bylojo kitką – jie numanė, kad tai tušti burbulai. Daugumai jų Tiesa buvo tikra tik sekmadieniais, ir tai vien pikvikiškąja* prasme. Džeimsas Makfailas tai puikiai suvokė ir buvo užsibrėžęs, jog *jo* vaikai bus ne tik šabo tikintieji. Jie tikėsią kiekvienu švento niekalo žodžiu net pirmadieniais, net pusšvenčių popietėmis, ir tikėjimas persmelks visą jų esybę, neliks tūnoti vien palėpėje. Tobulas tikėjimas ir jo teikiama tobula ramybė jiems turėjo būti diegiama jėga. Kaip? Nagi paverčiant jų dabartį gyvu pragaru ir grasant tuo pačiu po mirties. O jei dėl savo velniško iškrypimo jie atsisakytų tobulo tikėjimo ir ramybės, dar karščiau pakurstyti pragarą ir pagrasinti karštesnėmis ateities liepsnomis. Ir sykiu paaiškinti, kad geri darbai Dievo akivaizdoje tėra suskretę skarmalai, bet žiauriai bausti už menkiausią prasižengimą. Kartoti jiems, kad iš prigimties jie visiškai sugedę, ir mušti juos už tai, kas jie neišvengiamai yra.

Vilas Farnabis vėl pažvelgė į albumą.

– O ar turite šio mielo protėvio atvaizdą?

– Turėjome tapytą aliejiniais dažais, – atsakė daktaras Makfailas, – bet drobė neatlaikė drėgmės, paskui įsimetė vabzdžiai. Jis buvo puikus tipas. Tikras vėlyvojo Renesanso Jeremijo atvaizdas. Žinai, didingas, įkvėptų akių, pranašo barzda, kuri paslepia daugybę fiziognominių nuodėmių. Vienintelė likusi atmintis – tai jo namo piešinys pieštuku.

Jis atvertė kitą puslapį su piešiniu.

* Kaip ponas Pikvikas iš Ch. Dickenso „Pikviko užrašų“, t. y. naiviai tikint, kad žmogui nebūtina stengtis pelnyti Dievo malonę.

– Visas granito, – dėstė jis toliau, – su grotomis ant visų langų. O viduje ta jauki mažytė šeimos Bastilija su jos sistemingu nežmoniškumu! Sistemingas nežmoniškumas, nereikia nė sakyti, Kristaus ir teisingumo vardu. Daktaras Endriu paliko nebaigtą autobiografiją, tad mes viską apie tai žinome.

– O iš motinos vaikai ar sulaukė kokios pagalbos?

Daktaras Makfailas palingavo galva.

– Džaneta Makfail buvo iš Kameronų* – ir ne prastesnė kalvinistė už patį Džeimsą. Gal dar net geresnė. Būdama moteris, ji turėjo dar labiau pasistengti, idant įveiktų prigimtinį padorumą. Bet ji įveikė, herojiškai. Ji ne tik netramdė vyro, bet skatino ir parėmė. Per pusryčius ir pietus vidudienį skaitydavo homilijas, sekmadieniais – katekizmą ir mokydavo laiškus atmintinai, o kasvakar, kai dienos nusižengimai jau būdavo suskaičiuoti ir pasverti – metodiškas plikų užpakaliukų plakimas banginio ūso jojimo botagu – pagal amžių visų šešių, berniukų ir mergaičių.

– Man nuo to visad šiek tiek silpna, – tarė Sušyla. – Grynasis sadizmas.

– Ne, ne grynasis, taikomasis, – pertarė daktaras Makfailas. – Taikomasis sadizmas. Sadizmas, kurio motyvai aukštesni, kuris tarnauja idealui, sadizmas kaip religinių įsitikinimų išraiška. Ir tai tema, – pridėjo jis, atsisukdamas į Vilą, – kurią kas nors turėtų istoriškai ištirti – santykius tarp teologijos ir fizinių bausmių vaikystėje. Aš susikūriau teoriją, jog ten, kur berniukai ir mergaitės sistemiškai plakami, šios aukos užaugusios galvoja apie Dievą kaip apie „Visiškai Kitą“** – argi tai nėra madingas

* Richardas Cameronas – XVII a. škotų religijos sektos, priklausiusios prisbiterijonams (kalvinistams), įkūrėjas.

** Teologijoje taip vadinamas Dievas, pabrėžiant jo nedisponuojamumą ir transcendenciją.

*argot** jūsų pasaulio dalyje? O kur, priešingai, vaikai augdami nepatiria fizinio smurto, Dievas yra imanentinis. Žmonių teologija atspindi jų vaikų užpakalių būklę. Pažvelkite į hebrajus – pliekia vaikus. Tokie buvo ir geri krikščionys Tikėjimo Amžiais. Iš čia ir Jehova, iš ir čia Prigimtinė Nuodėmė, ir nuolat įsižeidęs teisuolių Romos katalikų ir protestantų Tėvas. O budistų ir induistų lavinimas visad buvo nesmurtinis. Jokio mažų užpakaliukų plakimo, užtai *Tat tvam asi* – tu Tai esi – protas nuo Proto neatskirtas. Dabar pažvelkite į kvakerius. Jie buvo tokie eretikai, kad tikėjo Vidine Šviesa, ir kas įvyko? Paliovė mušę vaikus ir tapo pirmąja krikščionių Bažnyčia, pasipriešinusia vergijos institucijai.

– Bet mušti vaikus, – paprieštaravo Vilas, – šiais laikais beveik išėjo iš mados, tačiau kaip tik madinga gražbyliauti apie Visiškai Kitą.

Daktaras Makfailas mostelėjo, nugindamas jo prieštaravimą.

– Tai tik veiksmo atoveiksmis. Antroje devyniolikto amžiaus pusėje laisvamaniškas humanitarizmas taip įsitvirtino, kad ėmė veikti net krikščionis, ir šie paliovė mušę savo vaikus. Jaunesnės kartos sėdynės nebebuvo pažymėtos randų, todėl jie ir paliovė galvoję apie Dievą kaip Visiškai Kitą, paskui išrado Naująją mintį, Vienovę, krikščioniškąjį mokslą – visas tas pusiau rytietiškas erezijas, kuriose Dievas yra Visiškai Tapatus. Šis sąjūdis gerokai įsibėgėjo Viljamo Džeimso** laikais, ir nuo tada įgyja vis didesnį pagreitį. Tačiau tezė visad provokuoja antitezę, ir, atėjus laikui, erezijos gimdo Naująją Ortodoksiją. Šalin Visiškai Tapatųjį, grįž-

* Žargonizmas (*pranc.*).

** Williamo Jameso (1842–1910 amerikiečio psichologo ir religijos filosofo, filosofija ir mistinės patirties tyrinėjimai turėjo įtakos XX a. *New Age* (*Naujojo amžiaus*) srovei, siekiančiai visybiškumo, selektyviai naudojančiai tradicinių religijų elementus.

kime prie Visiškai Kito! Grįžkime prie Augustino, prie Martyno Liuterio – trumpai tariant, prie dviejų negailestingiausiai nuplaktų sėdynių visoje krikščioniškos minties istorijoje. Skaitykime „Išpažinimus“, skaitykime „Pašnekesius prie stalo“. Augustiną mušė jo mokytojai, o kai jis guodėsi tėvams, anie tik pajuokdavo. Liuterį sistemingai pliekė ne tik tėvas ir mokytojas, bet ir mylinti motina. Pasaulis už tuos sėdynių randus moka ligi šiol. Prūsionizmas ir Trečiasis Reichas niekuomet nebūtų kilę be Liuterio ir jo plakimo teorijos. Arba imkime Augustino plakimo teoriją, logiškai užbaigtą Kalvino, o paskui prarytą tokių pamaldžių žmogelių kaip Džeimsas Makfailas ir Dženeta Kameron. Pagrindinė premisa – Dievas yra Visiškai Kitas. Šalutinė premisa – žmogus yra visiškai sugedęs. Išvada: elkitės taip su savo vaikų sėdynėmis, kaip buvo elgiamasi su jūsų bei kaip jūsų Dangiškasis Tėvas elgėsi su žmonijos sėdyne nuo pat Nuopuolio: plakė, plakė, plakė!

Stojo tyla. Vilas Farnabis dar kartą žvilgtelėjo į granitinio žmogaus su virve piešinį ir pagalvojo apie groteskiškus ir bjaurius prasimanymus, kuriems suteiktas antgamtinis statusas, bei visas tų fantazijų įkvėptas nepadorias žiaurybes, bei apie skausmą ir kančias, kuriuos teko dėl jų ištverti. Bet kai nebebuvo Augustino su jo „kilniu griežtumu“, atsirado Robespjeras, paskui Stalinas, kai nebebuvo Liuterio, raginančio kunigaikščius žudyti valstiečius, radosi genialusis Mao, prilyginęs juos vergams.

– Ar kartais jūsų neapima neviltis? – paklausė Vilas.

Daktaras Makfailas papurtė galvą.

– Ne, nevilčiai mes nepasiduodame, – tarė jis. – Nes žinome, kad *nebūtinai* viskas turi būti taip blogai, kaip išties visuomet buvo.

– Žinome, jog viskas gali būti daug geriau, – pridėjo Sušyla. –

Žinome, nes viskas jau *yra* gerokai geriau čia ir dabar, šioje absurdiškoje mažoje salelėje.

– Bet ar mes įtikinsime jus, bičiuliai, sekti mūsų pavyzdžiu, ar bent pajėgsime išsaugoti savo nedidelę oazę, apsuptą pasaulio pločio beždžionių dykumos, tai, deja, kitas klausimas, – kalbėjo daktaras Makfailas. – Dabartinė situacija pateisintų kraštutinį pesimizmą. Bet neviltis – bedugnė neviltis – ne, to pateisinti negalėčiau.

– Net kai skaitote istoriją?

– Net kai skaitau istoriją.

– Pavydžiu jums. Ir kaip jums tai pavyksta?

– Aš nepamirštu, kas yra istorija – joje užfiksuota tai, ką žmonės buvo priversti padaryti dėl neišmanymo arba nepaprasto pasipūtimo, paakinusio juos savo nežinojimą kanonizuoti kaip politinę arba religinę dogmą.

Jis vėl atsisuko į albumą.

– Grįžkime prie namo Rojal Burge, prie Džeimso ir Džanetos bei šešių vaikų, kuriuos Kalvino Dievas su neįžvelgiama piktdžiuga pasmerkė jų švelniai globai. „Lazda ir barimas ugdo išmintį, bet savo valiai paliktas vaikas motinai gėdą užtraukia." Teorija, sustiprinta psichologinės įtampos ir fizinės kančios, – tobulas Pavlovo komplektas. Tačiau organizuotos religijos ir politinės diktatūros nelaimei, žmonės daug mažiau patikimi nei laboratorinės žiurkės ar šunys. Tomą, Meri ir Žaną šios priemonės paveikė taip, kaip ir buvo sumanyta. Tomas tapo pastoriumi, Meri ištekėjo už pastoriaus ir deramai mirė gimdydama. Žanas liko namuose, ilgai slaugė vėžiu susirgusią motiną ir tapo lėtai paaukotas senstančiam ir galiausiai suvaikėjusiam, niekus vapančiam patriarchui. Kolei kas viskas pagal planą. Tačiau su Ane, ketvirtuoju vaiku, modelis nesuveikė. Anė buvo išvaizdi.

Aštuoniolikos metų Anei pasipiršo dragūnų kapitonas. Bet kapitonas buvo anglikonas, o jo požiūris į visišką sugedimą ir Dievo geruosius malonumus buvo nusikalstamai neteisingas. Vedybos buvo uždraustos. Atrodė, kad Anei skirta Žano lemtis. Ji ištempė taip dešimtį metų, bet, sulaukusi dvidešimt aštuonerių, leidosi suvedžiojama antrojo jaunikio – indoneziečio. Praėjo septynetas beveik pašėlusios laimės savaičių, pirmosios jos kada nors patirtos laimės. Merginos veidas sušvito nežemišku grožiu, ji visa spinduliavo gyvybę. Paskui indonezietis išplaukė į dvejų metų kelionę į Madrasą ir Mekao. Praėjo ketvertas mėnesių, ir nėščia, draugų apleista, nevilties pagauta Anė metėsi į Tai upę. Tuo metu Aleksandras, kitas iš eilės, pabėgo iš mokyklos ir susidėjo su aktorių trupe. Nuo to meto parištojo predestinacijos virve namuose niekam nebuvo leidžiama net paminėti apie šio sūnaus egzistavimą. Galiausiai liko Endriu, jauniausias, mylimiausiasis. Jo būta pavyzdinio vaiko! Klusnus, į mokslą linkęs, Apaštalų laiškus atmintinai sukrimsdavo greičiau ir tiksliau negu kiti vaikai. O paskui, kaip tik tuomet, kai stojo metas atkurti motinos tikėjimą prigimtiniu žmogaus ydingumu, vieną vakarą ji pagavo Endriu žaidžiantį su savo genitalijomis. Nuplakė iki kraujo, po kelių savaičių vėl buvo sučiuptas, nuplaktas, įkalintas vienumoj, kur tegavo duonos su vandeniu, ir paskelbta ištartis, berniūkštis beveik neabejotinai nusidėjo Šventajai Dvasiai ir visiškai akivaizdu, kad dėl šios jo nuodėmės motina apsirgo vėžiu. Visą likusį gyvenimą Endriu persekiojo pragaro košmarai. Persekiojo jį ir nesilpstančios pagundos, ir kai jis joms pasiduodavo, – o tai jis, žinoma, darė, visada išvietės sodo gale, nuošalume, jį apnikdavo dar šiurpesnės neišvengiamos bausmės regėjimai.

– Ir kai pagalvoji, – pakomentavo Vilas Farnabis, – kai pagalvoji, kad žmonės skundžiasi, jog šiuolaikinis gyvenimas neturi

prasmės! Pažiūrėkite, kaip tas gyvenimas atrodė, kai jis *turėjo* prasmę! Idioto porinama pasakėlė ar kalvinisto sekama pasaka? Man jau geriau idiotas.

– Sutinku, – pasakė daktaras Makfailas. – Bet ar negalėtų būti trečios galimybės? Ar negalėtų būti pasakojimo kieno nors, kas nei minkštaprotis, nei paranoikas?

– Kas nors – įvairovės dėlei – visiškai sveiko proto?

– Taip, įvairovės dėlei, – pakartojo daktaras Makfailas. – Palaimintos įvairovės. Laimei, net ir esant senajai tvarkai, buvo daugybė žmonių, kurių nepajėgė suniokoti net šitoks pragariškas auklėjimas. Pagal visas froidiškų ir pavloviškų žaidimų taisykles mano prosenelis turėjo būti visiškas proto luošys. O jis užaugo proto galiūnas. O tai tik rodo, – pridėjo jis tarp kita ko, – kokios beviltiškai netikusios yra abi jūsų įkyriai peršamos psichologijos sistemos. Froidizmas ir biheviorizmas – skirtingi poliai, bet visiškai sutaria, kai kalba pasisuka apie sąranginius, prigimtinius skirtumus tarp individų. Kaip jūsų numylėti psichologai tvarkosi su šiais faktais? Labai paprastai. Jie juos ignoruoja. Ramiai dedasi, jog tokių faktų nesama. Iš čia ir jų bejėgiškumas padėti žmogui realioje situacijoje, kai šioji tikrai egzistuoja, arba bent paaiškinti ją teoriškai. Žiūrėkite, kas nutiko šiuo konkrečiu atveju. Endriu brolius ir seseris toks auklėjimas arba sutramdė, arba sunaikino. Endriu – nei sutramdė, nei sunaikino. Kodėl? Nes paveldėjimo ruletės ratas sustojo ties laimingu numeriu. Jis buvo tvirtesnio sudėjimo nei kiti, kitokios anatomijos, kitokios biochemijos ir kitokio temperamento. Jo tėvai padarė visa kas blogiausia, kaip ir kitiems savo nelaimingiems jaunikliams. Endriu išsisuko sveikas sveikutėlis.

– Nors ir nusidėjo Šventajai Dvasiai?

– Laimei, taip, šito jis atsikratė pirmųjų medicinos studijų Edin-

burge metais. Buvo dar berniūkštis – vos per septyniolika. (Tais laikais jie pradėdavo jauni.) Skrodimų kambaryje vaikinui ausys linko nuo ekstravagantiškų nešvankybių ir šventvagysčių, kuriomis kursiokai bandė drąsintis tarp lėtai pūvančių lavonų. Iš pradžių klausėsi su siaubu, keliančia blogulį neabejotino Dievo keršto baime. Bet nieko neįvyko. Šventvagystes pliauškę klestėjo, balsingiausiai besigarsinantys sangulautojai išsisukdavo vienu kitu antausiu. Baimę Endriu galvoje pakeitė nuostabus palengvėjimo ir išsigelbėjimo jausmas. Pabandyti pačiam įterpti nešvankių juokelių jam buvo didžiausios drąsos žygis. Ir kai pirmą kartą pats ištarė antro galo pavadinimą – koks tai buvo išsilaisvinimas, kokia tikroji religinė patirtis! O laisvu laiku jis skaitė „Tomą Džonsą“*, Hiumo „Esė apie stebuklus“, skaitė bedievį Giboną**. Vertai panaudodamas mokykloje išmoktą prancūzų kalbą, krimto Lametri***, daktarą Kabani****. Žmogus – tai mašina, smegenys išskiria mintis tarsi kepenys tulžį. Paprasta, skaidriai akivaizdu! Su atsivertėlio, atėjusio į atgimimo susirinkimą, įkarščiu Endriu virto ateistu. Anomis aplinkybėmis tik to ir galėjai tikėtis. Jau nebegali suvirškinti šv. Augustino, nebegali kartoti Atanazijaus***** paistalų. Tuomet ištrauki kamštį ir paleidi juos kanalizacijos vamzdžiu. Kokia palaima! Bet neilgam.

* Henry Fieldingo „Tomas Džonsas“ (1749), šiame viename pirmųjų romano žanro kūrinių yra ir laisvo seksualinio elgesio motyvų.
** Edvardas Gibbonas (1737–1794) – anglų švietimo epochos istorikas ir mokslininkas.
*** Julienas Offray de La Mettrie (1709–1751) – prancūzų gydytojas, filosofas materialistas.
**** Dr. Pierre Cabanis (1757–1808) – prancūzų švietimo epochos mąstytojas, jam priklauso garsioji citata apie „smegenis, gaminančias mintis lyg mašina“.
***** Šv. Atanazijus (III–IV a.) – vienas įtakingiausių ankstyvųjų Bažnyčios tėvų, kovojęs su arijonizmu.

Atrandi, kad kažko trūksta. Su teologiniu purvu ir pamuilėmis nugurgėjo ir eksperimentinis kūdikis. Tačiau gamta tuštumos nekenčia. Palaimą išstumia chroniškas nepatogumas, ir dabar karta iš kartos neatsigina vieno po kito veslių, pasių, mūdžių ir bilių – sandžių ir greihamų*, – visi jie kaip bebrai pluša, bandydami išpumpuoti teologiją atgal iš kloakos. Žinoma, tikisi ištraukti vaiką. Bet jiems nepavyksta. Viskas, ką tokie gaivintojai tepajėgia – tai perpumpuoti šiek tiek purvino vandens. Tačiau jį, atėjus laikui, irgi tenka išpilti. Ir taip toliau, be pabaigos. Tai tikrai perdėm nuobodu ir, kaip daktaras Endriu netruko suvokti, visiškai nebūtina. Tačiau dabar jis išskleidė tik pirmuosiuos naujai atrastos laisvės ūglius. Užsidegęs, džiūgaujantis – tačiau jaudulio nerodė, o džiugesį slėpė po oriu, mandagiai šaltu veidu, kokį įprastai matydavo pasaulis.

– O kaipgi jo tėvas? – paklausė Vilas. – Ar vyko mūšis?

– Jokių mūšių. Endriu nemėgo kautis. Jis buvo iš tų žmonių, kurie visada daro savaip, bet to neskelbia, nesiginčija su žmonėmis, kurie bemeilytų kitą kelią. Senajam taip ir neteko progos atlikti Jeremijo vaidmens**. Endriu neprasižiojo apie Hiumą nei apie Lametri, pažiūrėti elgėsi kaip įprasta. Bet kai baigė mokslą, tiesiog negrįžo namo. Nuvykęs į Londoną, pasisamdė chirurgu ir gamtininku į Jos Didenybės laivą „Melampą“, keliantį bures į Pietų jūras*** su įsakymu nubraižyti žemėlapius, atlikti apžiūrą, surinkti pavyzdžius ir apsaugoti misionierius bei britų interesus.

* Nuo Johno Wesley (1703–1791), metodistų sąjūdžio lyderio, Edwardo Bouviere Pusey (1800–1882), Aukštosios anglikonų bažnyčios Oksfordo sąjūdžio lyderio, skelbusio šios Bažnyčios apaštališkąją kilmę, iki Billio Greahamo ir kitų 20 a. pamokslininkų.

** Turima omenyje pranašo Jeremijo (ST) pranašystė, kad Jeruzalės ir jos šventyklos laukia pražūtis.

*** Ramiojo vandenyno pietinė dalis.

„Melampo“ žygis truko ištisus trejetą metų. Jie užsuko į Tahitį, du mėnesius praleido Samoa ir mėnesį Markizo salose. Po Perto salos atrodė kaip Edeno sodai, tačiau, deja, Edeno sodai, nepažįstantys ne tik kalvinizmo ir kapitalizmo bei pramoninių lūšnų, bet ir Šekspyro su Mocartu, mokslo nei loginio mąstymo. Tai buvo rojus, bet Endriu suprato – jo jam nepakaktų. Jie plaukė toliau. Aplankė Fidžį ir Karolinų bei Saliamono salas. Jūrlapyje pažymėjo šiaurinį Naujosios Gvinėjos krantą, o Borneo visi išlipo į krantą, pagavo nėščią orangutangę ir užlipo į Kinabalu kalną. Tuomet – savaitė Panojuje, pora – Mergvi archipelage. Paskui pasuko į vakarus, į Andamanų salas, o iš ten – į kontinentinę Indiją. Krante mano proprosenelį numetė arklys, ir jis susilaužė dešinę koją. „Melampo“ kapitonas susirado kitą daktarą ir išplaukė namo. Po poros mėnesių sveikas kaip ridikas Endriu Madrase jau dirbo gydytoju. Tais laikais daktarų buvo reta, o ligų šiurpulingai gausu. Jaunas vyras prasikūrė. Bet gyvenimas pirklių ir prezidento pareigūnų bendrijoje buvo labai nykus. Tremtis, bet be jokios tremties kompensacijos, tremtis be nuotykių, be keistumų, jis jautėsi nublokštas į provinciją, į tropinį Svansio arba Haderzfildo variantą. Tačiau vis dar susilaikė nuo pagundos užsisakyti vietą laive, plaukiančiame namų kryptimi. Jei ištemptų penketą metų, galėtų įsigyti gerą daktaro kabinetą Edinburge – ne, Londone, Vestende. Masino rausva, auksinė ateitis. Ves žmoną, norėtų, kad būtų kaštoninių plaukų ir kuklios padėties. Susilauks ketverto ar penketo vaikučių, laimingų, neplakamų ir ateistų. O jo klientūra augs, pacientai rasis iš vis aukštesnių sluoksnių. Turtas, reputacija, pagarba, galbūt net riterio vardas. Seras Endriu Makfailas išlipa iš savo karietos Belgreivo aikštėje. Didysis seras Endriu, karalienės gydytojas. Kviečiamas į Sankt Peterburgą operuoti didžiojo kunigaikščio, į Tiuilri rū-

mus, sutinkamas prie Aukštųjų Vartų*. Nuostabios fantazijos! Bet, kaip pasirodė, faktai buvo daug įdomesni. Vieną gražų rytą į chirurgo priimamąjį atėjo rudaodis nepažįstamasis. Darkyta anglų kalba paaiškino kas esąs. Jis buvo iš Palos, pavestas Jo Didenybės radžos surasti ir pristatyti jam patyrusį chirurgą iš Vakarų. Atlyginsią karališkai. *Karališkai,* tvirtino jis. Ten ir tada daktaras Endriu priėmė kvietimą. Iš dalies, žinoma, dėl pinigų; bet daugiausia dėl to, kad jį marino nuobodis, jam reikėjo pokyčių, reikėjo nuotykių skonio. Kelionė į uždraustąją salą – tokiai vilionei jis negalėjo atsispirti.

– Ir nepamirškite, – pridėjo Sušyla, – kad tais laikais Pala buvo daug labiau uždrausta nei dabar.

– Tad galite įsivaizduoti, kaip džiugiai daktaras Endriu čiupo radžos ambasadoriaus pasiūlytą galimybę. Už dešimties dienų laivas išmetė inkarą prie šiaurinės uždraustosios salos pakrantės. Su savo medicinine dėže, instrumentų krepšiu ir nediduke alavine skrynele, priglaudusia drabužius bei keletą būtinų knygų, jį nuyrė kanoja per bangų mūšą, nunešė Šivapuramo gatvėmis palankinu ir nuleido karališkųjų rūmų kieme. Karališkasis pacientas nekantraudamas jo laukė. Negavęs nė nusiskusti ar persirengti, daktaras Endriu buvo pas jį nuvestas, pas tą širdį suspaudžiančią būtybę – mažiuką, rudą, penktą dešimtį vos pradėjusį žmogelį, kraupiai išsekusį po prabangiais brokatais; ištinęs, iškreiptas jo veidas beveik nepriminė žmogaus, o iš balso liko kimus šnabždesys. Daktaras Endriu jį apžiūrėjo. Auglys iš žandikaulio ertmės, kur tūnojo jo šaknys, išsikerojo visomis kryptimis. Jis užpildė nosį, įsispaudė į dešiniosios akies akiduobę, pusiau užblokavo gerklę. Tapo sunku kvėpuoti, ryti

* *Sublime Porte* – sultono dvaras (*pranc.*).

skaudu, o miegoti neįmanoma, nes vos užsnūdęs pacientas imdavo dusti ir paklaikęs pašokdavo, gaudydamas kvapą. Buvo akivaizdu, kad be radikalios operacijos Radža po poros mėnesių mirs. *Išoperuotas* jis mirs daug greičiau. Nepamirškite, kad tai buvo geri seni septinių operacijų laikai, kai chloroformo pranašumais dar nebuvo naudojamasi. Net pačiomis geriausiomis aplinkybėmis vienam iš keturių pacientų operacija būdavo fatališka. Mažiau palankiomis sąlygomis šansai sumažėdavo – perpus, iki trisdešimties ar nulio procentų. Liūdnesnės už šio atvejo prognozės jau nebūna. Pacientas nusilpęs, o operacija būtų ilga, varginanti ir kankinamai skausminga. Tikėtina, jog mirs operuojamas, ir veik visiškai tikrai, net išgyvenęs operaciją, mirs po kelių dienų nuo kraujo užkrėtimo. Bet jei jis mirtų, pasvarstė daktaras Endriu, koks likimas lauktų svetimšalio chirurgo, kuris nužudė karalių? O kas laikytų karališkąjį pacientą operacijos metu, kai šis raitytųsi po peiliu? Kuriam iš jo tarnų ar dvariškių pakaktų proto tvirtumo nepaklusti, kai jų valdovas klyktų kankinamas ir aiškiai duotų jiems įsakymą paleisti jį?

Galbūt išmintingiausia būtų pasakyti, pasakyti čia ir dabar, jog atvejis beviltiškas, jog jis bejėgis, ir pasiprašyti išsiunčiamam atgal į Madrasą. Tuomet jis vėl pažvelgė į ligonį. Per groteskišką nelaimingo iškraipyto veido kaukę į jį žvelgė skvarbios Radžos akys – akys nusikaltėlio, meldžiančios teisėjo malonės. Sujaudintas tokio kreipimosi, daktaras Endriu jam padrąsinamai nusišypsojo, ir, vos spėjus paplekšnoti išdžiūvusią šio ranką, jam šovė mintis. Absurdiška, beprotiška, galinti sugriauti reputaciją, bet vis tiek, vis tiek...

Prieš penketą metų, staiga prisiminė, dar jam mokantis Edinburge, „The Lancet“ išspausdino straipsnį, demaskuojantį pras-

tos šlovės profesoriaus Eliotsono* ir jo gyvūnų magnetizmo teoriją. Profesoriui Eliotsonui pakakę įžūlumo kalbėti apie beskausmes operacijas, atliekamas, sukėlus pacientams Mesmerio transo būseną.

Tas žmogus buvęs arba patiklus kvailys, arba apgavikas be skrupulų. Vadinamieji šios nesąmonės įrodymai akivaizdžiai beverčiai. Visa grynas niekalas, šarlatanizmas, paprasčiausiai apgavystė – taip tvirtino šešetas teisėto pasipiktinimo sklidinų straipsnio stulpelių. Tuo metu, dar įkvėptas Lametri, Hiumo ir Kabani dvasios – daktaras Endriu perskaitė straipsnį, su teisuolio įkarščiu pritardamas kritikai. Paskui jis buvo visiškai pamiršęs, jog kažkoks gyvūnų magnetizmas apskritai egzistuoja. Dabar, prie Radžos lovos, jam visa tai vėl sugrįžo – beprotis profesorius, jo magiški hipnotiniai judesiai, amputacijos be skausmo, mažas mirčių procentas ir spartus gijimas. Galbūt tai ko nors verta. Daktaras vis dar buvo nugrimzdęs mintyse, kai ilgą tylą nutraukė ligonis. Iš jauno jūreivio, kuris paliko savo laivą prie Rendang Lobo, Radža išmoko angliškai – nepaprastai sklandžiai, bet ištikimai mėgdžiodamas savo mokytoją, tad su stipriu kokni akcentu.

– Tas kokni akcentas, – daktaras Makfailas pakartojo nusijuokęs, – mano proprosenis vis mini tai savo atsiminimuose. Jam regėjosi itin nepritinkama, kad karalius kalbėtų kaip Semas Veleris**. O šiuo atveju neatitikimas buvo daugiau nei socialinis. Radža buvo ne tik karalius, o ir intelektualus ir nepaprastai subtilus žmogus, žmogus ne tik gilių religinių įsitikinimų (net netašytas stuobrys gali būti gilių religinių įsitikinimų), o ir gilios religi-

* Johnas Elliotsonas (1791–1868) – medicinos profesorius, mesmerizmo gydymo metodo teoretikas ir praktikas.
** „Pikviko klubo užrašų“ herojus, pono Pikviko tarnas, mokęs šį suprasti gudriai šmaikščius kokni posakius.

nės patirties bei dvasinės įžvalgos. Kad toks žmogus kalbėtų kokni, „Pikviko klubo užrašus" skaitęs Viktorijos laikų mąstysenos škotas su tuo niekuomet taip ir nesusitaikė. O Radža, kad ir kiek mano proprosenis bandė jį taktiškai kreipti, niekuomet negalėjo atsikratyti savo nešvarių dvibalsių ir numestų „h". Tačiau visa tai laukė ateityje. Jų pirmo tragiško susitikimo metu anas šokiruojantis žemesniosios klasės akcentas daktarą keistai graudino. Sudėjęs rankas lyg maldai, sergantis žmogus šnabždėjo: „Gelbėkit man, daktare Makfailai, gelbėkit."

Šis prašymas viską ir nulėmė. Neabejodamas daktaras Makfailas suėmė išdžiūvusias Radžos rankas ir prabilo nepaprastai užtikrintu tonu apie nuostabius Europoje neseniai atrastus, tik pačių garsiausių gydytojų naudojamus metodus. Paskui, pasisukęs į patarnautojus, kurie visą tą laiką stūksojo fone, paliepė jiems eiti iš kambario. Šie jo žodžių nesuprato, bet tonas ir gestai buvo visiškai aiškūs. Patarnautojai nusilenkė ir pasišalino. Daktaras Endriu nusivilko paltą, pasiraitė marškinių rankoves ir ėmėsi garsiųjų magnetinių judesių, apie kuriuos, pateiktus skeptiškai pasišaipant, buvo skaitęs „The Lancet". Nuo viršugalvio, per veidą, liemeniu iki antgerklio, paskui dar sykį, kol pacientas pasieks transo būseną – arba „kol" (jis prisiminė pajuokiančius anoniminio straipsnio rašytojo komentarus), „kol tai darantis šarlatanas nuspręs, kad jo kvaišoji auka jau yra paveikta magnetizmo". Šarlatanizmas, niekai ir apgaulė. Bet vis tiek, vis tiek... Jis toliau dirbo tyloje. Dvidešimt mostų, penkiasdešimt. Sergantysis atsidūsėjo ir užsimerkė. Šešiasdešimt, aštuoniasdešimt, šimtas ir dvidešimt. Karštis dusino, daktaro Endriu marškiniai permirko prakaitu, įskaudo rankas. Niūriai jis kartojo tą patį absurdišką judesį. Šimtas penkiasdešimt, šimtas septyniasdešimt penki, du šimtai. Visa tai apgaulė ir niekai, bet jis buvo užsibrėžęs, kad

užmigdys šitą varguolį, nors tai truktų ištisą mielą dieną. „Tu užmiegi, – liepė jis balsiai, darydamas du šimtai vienuoliktą mostą. – Tu užmiegi.“ Sergantysis, regis, dar giliau susmigo į pagalves, ir staiga daktaras Endriu išgirdo gargiantį švokštimą. „Ir šįkart, – greitai pridėjo jis, – tu neužspringsi. Oras laisvai patenka, ir tu nespringsti.“ Dabar Radža kvėpavo lygiai. Daktaras Endriu padarė dar kelis mostus ir nusprendė, kad dabar jau saugu pailsėti. Jis nusibraukė veidą, pakilo, pasirąžė ir porą kartų apsuko pirmyn atgal kambariu. Atsisėdęs prie lovos, paėmė Radžos riešą kaip pagaliuką ir apčiuopė pulsą. Prieš valandą jis buvo beveik šimtas, dabar nukrito iki septyniasdešimt. Jis kilstelėjo ranką – toji karojo suglebusi kaip mirusio žmogaus. Jis paleido ranką, ji nukrito visu svoriu ir gulėjo nė nekrustelėdama. „Jūsų Didenybe, – tarė jis, ir vėl, jau garsiau, – jūsų Didenybe.“ Atsakymo nebuvo. Tegul šarlatanizmas, niekai ir apgaulė, bet tai vis tiek veikė, akivaizdžiai veikė.

Didžiulis, ryškių spalvų vabzdys maldininkas plastėdamas nutūpė ant lovos krašto kojūgalyje, suskleidė rausvai baltus sparnus, pakėlė galvutę ir sudėjo stebėtinai raumeningas priekines kojeles maldai. Daktaras Makfailas išsitraukė didinamąjį stiklą ir pasilenkė jo apžiūrėti.

– *Gongylus gongyloides* – pranešė jis. – Jis pasipuošęs kaip gėlė. Kai nieko nenutuokiančios musės ir drugiai atskrenda siurbčioti nektaro, jis jas ir susiurbia. O jeigu tai patelė, ji suėda savo meilužius, – padėjęs didinamąjį stiklą, jis atsilošė kėdėje. – Nuostabiausia visatoje, – tarė jis Vilui Farnabiui, – yra jos laukinė neįmanomybė. *Gongylus gongyloides, Homo sapiens,* mano proprosenio atsiradimas Paloje ir hipnozė – kas galėtų būti mažiau įtikėtina?

– Niekas, galbūt tik *mano* atsiradimas Paloje ir hipnozė, Pala,

sudužus laivui, ir praraja, hipnozė per monologą apie katedrą Anglijoje.

– Laimė, man neteko mojuoti. Šiame klimate! Aš tikrai žaviuosi daktaru Endriu. Kartais prireikia trejeto valandų, kol mostais pasiekiama nejautra.

– Bet galiausiai jam pavyko?

– Kuo puikiausiai.

– Ir ar jis tikrai atliko operaciją?

– Taip, jis atliko operaciją, – atsakė daktaras Makfailas. – Bet ne iškart. Ilgokai teko tam ruoštis. Daktaras Endriu pradėjo nuo to, kad įtikino savo pacientą, jog nuo šiol jis galės ryti be skausmo. Paskui trejetą savaičių jį penėjo. Pavalgiusį užhipnotizuodavo ir palikdavo miegoti, kol vėl ateidavo laikas valgyti. Nuostabu, ką žmogaus kūnas geba padaryti, jeigu jam suteiki bent kokią galimybę. Radža priaugo dvylika svarų ir jautėsi lyg naujai gimęs. Naujas žmogus su nauja viltimi ir pasikliovimu. Jis žinojo, kad ištvers savo kraupų išbandymą. Žinojo, beje, ir daktaras Endriu. Kol jis stiprino Radžos tikėjimą, podraug sutvirtino ir savąjį. Tai nebuvo aklas tikėjimas. Endriu buvo tikras, jog operacija pasiseks. Tačiau šis nepajudinamas tikėjimas nesutrukdė jam padaryti visko, kad prisidėtų prie tos sėkmės. Vos ėmęsis šio užmojo, ėmė pratinti pacientą prie transo. Transas, sakydavo jam, kiekvieną dieną bus vis gilesnis, o operacijos dieną – pats giliausias. Jis ir truks ilgiau. „Jūs miegosite, – užtikino jis Radžą, – ištisas keturias valandas po operacijos, o pabudęs nejusite nė menkiausio skausmo." Daktaras Endriu taip tvirtino, pats jausdamas giliausią abejonę rungiantis su visišku tikrumu. Protas ir praeities patirtis tikino jį, kad tai neįmanoma. Tačiau dabartinėmis aplinkybėmis pasirodė, jog tai, ką patyrė seniau, nebesvarbu. Neįmanomybė jau išsipildė, kelis kartus. Nėra jokios prie-

žasties, kodėl tai negalėtų vėl pasikartoti. Svarbu pasakyti, kad tai įvyks – todėl jis tai kartojo ir kartojo. Visa tai buvo teisinga, bet dar šaunesnė buvo daktaro Endriu repeticijos idėja.

– Kieno repeticijos?

– Operacijos. Jie pakartojo būsimą procedūrą pusę tuzino kartų. Paskutinė repeticija vyko operacijos rytą. Šeštą ryto daktaras Endriu įžengė į Radžos kambarį ir po trumpo smagaus pokalbio ėmėsi mostų. Po kelių minučių pacientas nugrimzdo į gilų transą. Žingsnis po žingsnio daktaras Endriu paaiškino, ką ketina daryti. Palietęs skruostikaulį ties Radžos dešine akimi, jis tarė: „Pirmiausia aš ištempiu odą, ir dabar šiuo skalpeliu (jis perbraukė pieštuko smaigaliu skersai skruosto) darau pjūvį. Jūs, žinoma, nejaučiate jokio skausmo, netgi nepatogumo. O dabar pjaunami viduje esantys audiniai, bet jūs vis tiek nieko nejaučiate. Jūs tik gulite, patogiai sau miegate, o aš perpjaunu skruostą iki nosies. Kartkartėmis stabteliu užrišti kraujagysles, paskui pjaunu toliau. O kai ši darbo dalis padaryta, metas imtis auglio. Jo šaknys čia, žando antyje, ir jis išaugo aukštyn, po žandikauliu, išsikerojo į akiduobę ir žemyn į stemplę. Kai aš jį išpjaunu, jūs gulite kaip ir gulėjęs, nieko nejausdamas, visiškai patogiai, visiškai atsipalaidavęs. O dabar aš pakeliu jums galvą. – Ir, tardamas šiuos žodžius, jis pakėlė Radžos galvą, palenkė priekin ant suglebusio kaklo. – Aš pakeliu ją ir palenkiu taip, kad nutekėtų kraujas, kuris susirinko jūsų burnoje ir gerklėje. Truputį kraujo pakliuvo į trachėją, ir jūs kostelite, bet dėl to neprabundate“. Radža kostelėjo sykį ar du, o kai daktaras paleido, jo galva, toliau jam kietai miegant, nukrito ant pagalvių. „Ir jūs nespringstate netgi tuomet, kai aš pjaunu apatinį auglio galą jūsų stemplėje.“ Daktaras Endriu atvėrė Radžos burną ir įkišo du pirštus jam į gerklę. „Tiesiog man reikia jį ištraukti, štai ir viskas. Bet dėl to

jums neteks springti. O jeigu jums reikia iškosėti kraują, galite tai padaryti ir miegodami. Taip, miegodami, giliai giliai įmigę.“

– Tai buvo repeticijos pabaiga. Po dešimties minčių, atlikęs dar keletą mostų ir liepęs pacientui miegoti dar giliau, daktaras Endriu pradėjo operaciją. Jis ištempė odą, įpjovė, perpjovė skruostą, ir išpjovė auglį iš pašaknų žando antyje. Radža gulėjo visiškai atsipalaidavęs, jo pulsas laikėsi tvirtai ties septyniasdešimt penkiais, skausmo nejuto, lygiai kaip nejuto jo repeticijos metu. Daktaras Endriu pjovė gerklėje, ir Radža neduso. Kraujas tekėjo į trachėją, Radža kosėjo, bet neatsibudo. Keturias valandas po operacijos jis miegojo; joms pasibaigus kaip pagal laikrodį atsimerkė ir iš po tvarsčių dainingu kokni pasiteiravo, kada gi prasidės operacija. Pamaitintas ir nuvalytas kempine, jis gavo dar mostų ir paliepimą miegoti dar ketvertą valandų, kad galėtų greitai pasveikti. Ir taip daktaras Endriu tęsė ištisą savaitę. Šešiolika valandų transo kas dieną, aštuonios budrumo. Radža beveik nekentė jokio skausmo, ir, nepaisant visiškai septinių sąlygų, kuriomis buvo atlikta operacija bei keičiama tvarsčiai, žaizdos gijo ir nepūliavo. Prisimindamas, kokių siaubų regėjo Edinburgo ligoninėje ir dar šiurpulingesnių vaizdų Madraso chirurginėse palatose, daktaras Endriu negalėjo patikėti savo akimis. Ir štai jis gavo dar vieną galimybę įsitikinti, ką gali gyvulinis magnetizmas. Radžos vyriausia duktė buvo devintą mėnesį nėščia. Susižavėjusi daktaro pagalba savo vyrui, Rani pakvietė daktarą Endriu. Jis rado ją sėdinčią su gležna šešiolikos metų mergaite, kuri tiek težinojo, kad ji ir jos kūdikis mirs. Tai patvirtino juodieji strazdai, tris dienas iš eilės perskridę jos taką. Daktaras Endriu nė nebandė su ja ginčytis. Tik liepė jai atsigulti ir ėmėsi savo mostų. Po dvidešimties minučių mergaitė buvo apimta gilaus transo. *Jo* šalyje, dabar užtikrino ją

daktaras Endriu, juodieji strazdai neša laimę, jie pranašauja gimimą ir džiugesį. Ji pagimdysianti savo kūdikį lengvai ir be skausmo. Taip, nepajusianti nė kiek daugiau skausmo nei jos tėvas operacijos metu. Visai jokio skausmo, net paties menkiausio, pažadėjo jis.

– Po trejeto dienų bei dar trejeto ar ketverto intensyvios įtaigos valandų taip ir įvyko. Kai Radža pabudo vakarienės, rado prie lovos sėdinčią žmoną. „Mes turime anūką, – tarė ji, – ir duktė jaučiasi puikiai. Daktaras Endriu sakė, kad rytoj tave galės nunešti į jos kambarį, kad tu juos abu palaimintumei." Mėnesio pabaigoje Radža paleido Regentystės Tarybą ir ėmėsi savo karališkųjų įgaliojimų. Ėmėsi jų, o iš dėkingumo žmogui, kuris išgelbėjo jam gyvybę ir (Rani buvo tuo įsitikinusi) ir jo dukters gyvybę, paskyrė daktarą Endriu vyriausiuoju patarėju.

– Tad jis nebegrįžo į Madrasą?

– Negrįžo į Madrasą. Net į Londoną. Jis liko Paloje.

– Pabandyti, gal pakeis Radžos akcentą?

– Ir bandyt – daug sėkmingiau – pakeisti Radžos karalystę.

– Kuo?

– Į šį klausimą jis nebūtų galėjęs atsakyti. Tomis dienomis jis dar neturėjo plano – tik žinojo, kas jam patinka ir kas ne. Buvo daugybė dalykų, kurie Paloje jam patiko, ir dar daugiau, kurie nepatiko. Būta dalykų, kurie Europoje jam kėlė šlykštulį, ir kitų, kuriems karštai pritarė. Daug ko regėjo klajonėse, kas jam pasirodė išmintinga, matė ir kitų dalykų, kuriais šlykštėjosi. Jis ėmė suprasti, jog žmonių sukurta kultūra juos ir globia, ir skaudžia. Ji leidžia jiems sužydėti, bet pakanda ir pumpurus, pasėja opą pumpurui besimezgant. Galbūt pavyktų šioje užgintoje saloje išvengti opų, sumažinti pakąstų pumpurų ir leisti kiekvienam žiedui prasiskleisti dar įstabiau? Toks tad buvo

klausimas, į kurį iš pradžių tik apčiuopomis, netiesiogiai, paskui vis labiau tikri, ko jie imasi, daktaras Endriu ir Radža ieškojo atsakymo.

– Ir ar jie rado atsakymą?

– Žvelgiant atgal, – tarė daktaras Makfailas, – net nuostabu, kiek tie du vyrai pasiekė. Daktaras iš Škotijos ir Palos karalius, kalvinistas, virtęs ateistu, ir pamaldus mahajanos budistas – ar ne keista pora! Bet ši pora netruko artimai susibičiuliauti, be to, papildė vienas kitą temperamentu ir talentais, filosofijos ir žinių ištekliais, vienas užpildė kito trūkumus, sutvirtino prigimtines savybes. Radža turėjo skvarbų ir subtilų protą, tačiau nežinojo nieko apie pasaulį už savo salos ribų, nieko apie materialaus pasaulio mokslus, nieko apie europietiškas technologijas, Europos meną, Europos mintį. Ne mažiau išmintingas daktaras Endriu, žinoma nieko neišmanė apie Indijos tapybą, poeziją ar filosofiją. Nieko nežinojo, kaip tolydžio atrado, apie žmogaus dvasios mokslą ir gyvenimo meną. Ištisus mėnesius po Radžos operacijos jie tapo vienas kitam mokytoju ir mokiniu. Ir tai, žinoma, buvo tik pradžia. Jie nebuvo tik privatūs piliečiai, susirūpinę savo tobulėjimu. Radža turėjo milijoną valdinių, o daktaras Endriu faktiškai buvo jo ministras pirmininkas. Asmeninis tobulėjimas turėjo tapti prielaida visuomenei tobulėti. Karalius ir daktaras dabar vienas kitą mokė, kaip surinkti geriausius grūdus iš abiejų pasaulių – Rytų ir Europos, senojo ir modernaus, – darė tai tam, jog padėtų visai tautai padaryti tą patį. Geriausius abiejų pasaulių grūdus? Ką aš čia kalbu? Tai, kas geriausia, imti iš *visų* pasaulių – pasaulių, kurie jau realiai egzistuoja įvairiose kultūrose bei anapus plytinčių pasaulių su dar nerealizuotomis galiomis. Tai buvo milžinų užmojis, kokio įgyvendinti neįmanoma, tačiau iš jo buvo nauda – jis juos uždegė, pastūmėjo stačia

galva nerti ten, kur angelai kojos nekeltų*, – ir rezultatai liudydavo, kad jie nebuvo jau tokie nutrūktgalviai, kaip galėjo pasirodyti. Žinoma, jiems nepavyko sukurti geriausiojo iš visų pasaulių, bet bebaimiai jų bandymai sujungė viską, kas geriausia iš daug daugiau pasaulių, negu išmintingas ir apdairus žmogus būtų ryžęsis suderinti ir sujungti.

– „Jeigu kvailys atkakliai kvailybės laikytųsi, – pacitavo Vilas iš „Pragaro patarlių“**, – tai protingas pataptų.“

– Tikrai taip, – sutiko daktaras Robertas. – O visas pranokstanti kvailybė yra Bleiko aprašytoji kvailybė, apie kurią ėmė mąstyti Radža ir daktaras Endriu, – beribė kvailybė suvesti poron pragarą ir dangų. Bet jei kas atkakliai šios beribės kvailybės laikosi – koks tad atlygis! Tik, žinoma, jei užsispiri protingai. Paiki kvailiai nieko nepeša; tik išmaniųjų ir protingųjų kvailybė suteikia išminties arba gerų vaisių neša. Laimei, tiedu kvailiai *buvo* protingi. Antai jiems pakako proto imtis savo kvailybės kukliu ir patraukliu būdu. Jie pradėjo nuo nuskausminamųjų. Palai buvo budistai. Jie žinojo, kaip kančia susijusi su protu. Tu prisiriši, geidi, nori pasirodyti – ir gyveni savadarbiame pragare. Jei atsiriši – gyveni ramybėje. „Aš parodysiu jums kančią, – pasakė Buda, – ir parodysiu jums kančių pabaigą.“ Taigi čia buvo daktaras Endriu su ypatingu protiniu atsiribojimu, kuris galėjo užbaigti bent vieną kančią – fizinį skausmą. Verčiant pačiam Radžai, o moterims – Rani ir jos dukteriai, daktaras Endriu mokė savo naujai atrasto meno pribuvėjų ir daktarų, mokytojų, motinų ir invalidų grupes. Gimdymas be skausmo – to pakako, kad visos Palos moterys entuziastingai remtų visas naujoves. Neskausmin-

* Posakis iš Alexanderio Pope’o (1688–1744) „Esė apie kritiką“.

** „Pragaro patarlės“ iš Williamo Blake’o knygos „Dangaus ir pragaro vestuvės“ (1790–1793), kurioje panaudotas poeto kelionės į pragarą modelis.

gos akmenų, kataraktos ir hemorojaus operacijos greitai pelnė senų ir pasiligojusių pritarimą. Vienu šūviu daugiau negu pusė Palos gyventojų tapo jų sąjungininkais – palankiai jų atžvilgiu nusiteikusiais, draugiškai patariančiais arba bent jau atvirai laukiančiais kitos reformos.

– Ir kur jie pasuko nuo skausmo?

– Prie žemės ūkio ir kalbos. Jie pasikvietė žmogų, kad įsteigtų Rotamstedą atogrąžose ir ėmėsi mokyti palus antrosios kalbos. Pala ir toliau liksianti užginta sala – daktaras Endriu iš visos širdies pritarė Radžai, jog misionieriai, plantatoriai ir pirkliai yra per daug pavojingi, kad būtų čia toleruojami. Bet nors užsieniečių griovikų nuspręsta neįleisti vidun, vietiniams žmonėms reikia padėti išeiti išorėn, bent jau mintimis. Tačiau jų kalba su archajiniais brahmi rašmenimis buvo kalėjimas be langų. Jie neturės jokios galimybės iš jo pasprukti nė išvysti nors gabalėlio išorinio pasaulio, kol neišmoks anglų kalbos ir lotyniškosios abėcėlės. Radžos lingvistiniai pasiekimai jau buvo įvedę šią madą tarp dvariškių. Damos ir džentelmenai pasodrindavo savo kalbą kokni nuoplaišomis, o kai kurie jų netgi parsikvietė iš Ceilono angliškai kalbančių korepetitorių. Tai, kas buvo mada, tapo transformuota į politiką. Buvo įkurtos anglų kalbos mokyklos, iš Kalkutos importuoti bengalai spaustuvininkai, kurie atvyko su savo presais bei „Caslon“ ir „Bodoni“ šriftų rinkiniais. Pirmoji Šivapurame išspausdinta angliška knyga buvo rinkinys iš „Tūkstančio ir vienos nakties“, o antroji – „Deimantinė sutra“*, ligi tol prieinama tik kaip rankraštis sanskrito kalba. Tiems, kurie norėjo skaityti apie Sindbadą ir kurpių Marufą, ir tie, kuriuos domino Kito Kranto Išmintis, turėjo dvi nenuginčijamas priežastis mokytis anglų. Tai buvo pra-

* Budizmo sutra „Iliuziją perrėžiančio deimanto išminties tobulinimo sutra“.

džia ilgo mokymosi proceso, pavertusio mus dvikalbe tauta. Mes kalbame palų kalba, kai sukamės virtuvėje, kai pasakojome linksmus nutikimus, kai tauškiame apie meilę arba mylimės (beje, mūsų kalboje yra daugiausia visoje pietrytinėje Azijoje erotinių ir sentimentalių posakių.) Bet kai kalba pasisuka apie verslą, mokslą arba spekuliatyvinę filosofiją, paprastai prabylame angliškai. Dauguma mūsų bemeilija rašyti angliškai. Kiekvienam rašytojui reikia literatūros kaip atskaitos rėmo, tam tikrų modelių, kuriuos galėtų atitikti arba nuo jų nutolti. Pala turėjo puikią tapybą ir skulptūrą, nuostabią architektūrą, puikius šokius ir subtilią bei raiškią muziką – bet neturėjo tikros literatūros, nacionalinių poetų, dramaturgų, pasakotojų. Tik bardus, recituojančius budizmo ir hinduizmo mitus, tik daugybę pamokslautojų vienuolių, skaldančių metafizinius plaukelius. Prisiimdami anglų kalbą kaip įmotę, mes davėme sau literatūrą, kurios praeitis siekia seniausius laikus, o dabartis neabejotinai aprėpia plačiausius kraštus. Mes suteikėme sau pagrindą, dvasinį matą, ištisą stilių ir technikų repertuarą, neišsemiamą įkvėpimo versmę. Vienu žodžiu, suteikėme sau galimybę kurti toje srityje, kurioje niekuomet nebuvome kūrybingi. Radžos ir mano proprosenio dėka radosi anglo-palų literatūra, ir, jei galėčiau pridėti, Sušyla jos šiuolaikinė žvaigždė.

Daktaras Makfailas užsimerkė ir padeklamavo:

Taip-nuėjusi taip-nuėjusiems Budos ranka
Tiesiu nenuskintą žiedą, varlės kalbėjimą
Tarp lotoso lapų, pienuotos lūpos
Ties mano pritvinkusia krūtimi, ir meilė kaip dangus be debesų,
Kuris leidžia rastis kalnams ir besileidžiančiam mėnesiui.
Šiai tuštumai, kur meilės vaisius bręsta,
Ir šiai poezijai tylos.

Jis vėl atsimerkė.

– Ir ne tik šiai poezijai, – pasakė. – Šiam mokslui, šiai filosofijai, šiai tylos teologijai. O dabar tau jau seniai metas miegoti.

Jis pakilo ir žengė prie durų.

– Eisiu atnešiu tau stiklinaitę vaisių sulčių.

„Patriotizmo nepakanka. Bet nepakanka nė ko nors kito. Mokslo nepakanka, religijos nepakanka, meno nepakanka, politikos ir ekonomikos nepakanka, nepakanka nei meilės, nei pareigos, nei veiksmo, kad ir kokio nesavanaudiško, nei pačios kilniausios kontempliacijos. Nieko, be viso kito, išties gana nebus."

– Dėmesio! – sukliko paukštis tolumoje.

Vilas žvilgtelėjo į laikrodį. Be penkių dvylika. Jis užvertė užrašus „Apie tai, kas yra kas" ir, pasiėmęs kalnų lazdą, kuri anksčiau priklausė Dugaldui Makfailui, iškeliavo susitikti, kaip žadėjęs, su Vidžaja ir daktaru Robertu. Trumpesniu keliu pagrindinis eksperimentinės stoties pastatas buvo arčiau nei per ketvirtį mylios nuo daktaro Roberto trobelės. Bet diena buvo slogiai karšta, be to, jam reikėjo įveikti du laiptų maršus. Sveikstančiajam, kurio dešinė koja dar įtvare, tai buvo rimta kelionė.

Vilas lėtai skaudančia koja išvingiavo taku ir laiptais aukštyn. Užkopęs antrąjį maršą, stabtelėjo atsikvėpti ir nusibraukti prakaito nuo kaktos; paskui, laikydamasis arti sienos, nes palei ją dar buvo likęs šešėlio ruožas, klibikščiavo užrašo „Laboratorija" link.

Durys po lentele buvo praviros, stumtelėjus atsivėrė, ir jis radosi ant slenksčio ilgos, aukštomis lubomis patalpos. Joje buvo įprastos kriauklės, darbo stalai, spintelės su stiklo durelėmis, įprastiniai cheminių medžiagų ir laboratorinių pelių kvapai. Vieną akimirką Vilui pasirodė, kad laboratorijoje nieko nėra, bet ne –

beveik pasislėpęs už stačiu kampu nuo sienos atsikišusios knygų lentynos, prie stalo sėdėjo ir įsigilinęs skaitė jaunasis Muruganas. Kaip įmanydamas tyliau – nes visada juokinga, kai žmogų užklumpi netikėtai, – Vilas įsėlino vidun. Jo žingsnių nesigirdėjo pro elektrinės vėduoklės dūzgesį, ir, tik jam priėjus per kelias pėdas nuo knygų spintos, Muruganas pajuto jį esant. Jaunuolis kaltai krūptelėjo, paniškai skubiai šmukštelėjo knygą į odinį portfelį ir, siektelėjęs kito, mažesnio tomelio, atskleisto ant stalo šalia lagamino, prisitraukė lyg skaitytų. Tik tada atsisuko į įsibrovėlį.

Vilas padrąsinamai šyptelėjo.

– Tai tik aš.

– Maniau, kad... – jis nebaigė sakinio.

– Manei išdygo kas nors, kas aprėks, kad nedarai, ką turėtumei daryti?

Muruganas nusiviepė ir linktelėjo garbanotą galvą.

– Kur visi kiti? – paklausė Vilas.

– Jie laukuose – genėja, apdulkina ar dar ką nors veikia, – vaikino tonas buvo niekinamas.

– Taigi, kai katės atsitolino, pelė gali ir pažaisti. Ką taip įnikęs studijavai?

Su nekaltu nenuoširdumu Muruganas pakėlė knygą, kurią dėjosi skaitąs.

– Tai vadinasi „Elementarioji ekologija“.

– Šitą tai matau, – pasakė Vilas. – Bet klausiau, ką tu *ką tik* skaitei?

– Ai, tą, – Muruganas gūžtelėjo pečiais. – Tau nebus įdomu.

– Man įdomu viskas, ką kas nors bando paslėpti, – patikino jį Vilas. – Pornografija?

Muruganas liovėsi vaidinęs ir atrodė nuoširdžiai įsižeidęs.

– Kuo tu mane laikai?

Vilas jau buvo besižiojąs, kad laiko jį paprastu vaikinu, bet greitai susigriebė. Gražuoliui jaunajam pulkininko Dypos draugui „vidutinis vaikinas“ gali nuskambėti kaip įžeidimas ar užuomina. Susigriebęs jis pašiepiamai mandagiai linktelėjo.

– Labai Jūsų Didenybės atsiprašau, – bylojo. – Bet man vis tiek knieti, – pridėjo jis kitokiu tonu. – Galima? – Jis uždėjo ranką ant išsipūtusio portfelio.

Muruganas akimirką susvyravo, paskui išspaudė šyptelėjimą.

– Žiūrėk.

– Tai bent tomas! – Vilas ištraukė pompastišką plytą iš lagamino ir padėjo ant stalo.

– „Sears Roebuck and Co“, pavasario ir vasaros katalogas, – perskaitė jis balsu.

– Tai praėjusių metų, – pasakė atsiprašydamas Muruganas. – Bet nemanau, kad per metus viskas būtų taip labai pasikeitę.

– Čia, – užtikrino jį Vilas, – tai klysti. Jeigu stilius kiekvienais metais visiškai nepasikeistų, tai nebūtų jokios priežasties pirkti naujus daiktus, kol senieji dar nesusinešiojo. Tu nesupranti kertinių šiuolaikinio vartotojiškumo principų. – Jis atsivertė kur pakliuvo.

– Minkštos, „pleišto“ formos plačios platformos.

Atsivertė kitur ir rado vos rausvą liemenėlę iš dakrono ir pimos medvilnės. Atvertė puslapį – ir ten *memento mori* – buvo tai, ką liemenėlės pirkėja nešios po dvidešimties metų – Suveržiamas Stuomuo Prilaikyti Išvirtusiam Pilvui.

– Įdomu pasidaro tik knygos gale, – paaiškino Muruganas. – Čia tūkstantis trys šimtai penkiasdešimt aštuoni puslapiai, – pridėjo jis tarp kitko. – Įsivaizduok! Tūkstantis trys šimtai ir penkiasdešimt aštuoni!

Vilas pervertė kitus septynis šimtus ir penkiasdešimt puslapių.

– A, na, čia jau panašiau, – tarstelėjo jis. – Mūsų garsieji 22 kalibro revolveriai ir automatai. – Paskui, kiek toliau, buvo stiklo pluošto valtys, toliau didelio greičio vidiniai varikliai ir dar toliau – 12 arklio jėgų užbortinis variklis tik už 234,95 dolerius – už tą patį dar ir degalų bakas. – Tai nepaprastai dosnu!

Tačiau buvo akivaizdu, kad Muruganas – ne jūreivis. Paėmęs knygą, jis nekantriai pervertė dar porą dešimčių puslapių.

– Pažiūrėk į šitą itališko stiliaus motorolerį.

Kol Vilas žiūrėjo, Muruganas garsiai skaitė.

– Šis dailutis greitaeigis traukia iki 110 mylių su galonu degalų. Įsivaizduok sau! – paprastai sugižęs jo veidas švytėjo entuziazmu.– Ir net šiuo 15,5 arklio jėgų motoroleriu su galonu gali važiuoti iki šešiasdešimt mylių. Ir jis garantuotai traukia septyniasdešimt penkias mylias per valandą – garantuotai!

– Nuostabu! – pritarė Vilas. O paskui pasmalsavo: – Ar tau kas nors iš Amerikos atsiuntė šią puikią knygą?

Muruganas papurtė galvą.

– Man davė pulkininkas Dypa.

– Pulkininkas Dypa?

Kokia keista Hadriano dovana Antinojui! Jis dar kartą žvilgtelėjo į motorolerio nuotrauką, švytintį Murugano veidą. Ir jam nuskaidrėjo; atsiskleidė pulkininko tikslas. *Gyvatė mane sugundė, ir aš valgiau.* Medis sodo viduryje vadinasi Vartojimo Prekių Medis, taigi kiekvieno neišvystyto Rojaus gyventojams net mažiausi jo vaisiai, netgi jo tūkstančio trijų šimtų penkiasdešimt aštuonių lapų vaizdas leidžia suvokti savo gėdą – kad, kalbant pramonine kalba, jie yra plikutėliai. Būsimasis Palos radža buvo priverstas suvokti kad jis tėra bekelnis laukinių genties valdovas.

– Turėtumei, – pasakė Vilas balsu, – importuoti milijoną šitų katalogų ir padalyti juos dovanai, kaip kontraceptikus, visiems savo valdiniams.

– O kam?

– Kad pažadintum jų apetitą turėti. Jie pradės reikalauti progreso – naftos gręžinių, ginkluotės, Džo Aldehido, sovietinės technikos.

Muruganas susiraukė ir papurtė galvą.

– Nieko nebus.

– Nori pasakyti, kad jie nesusigundys? Net gražutėliais spartuoliais motoroleriais ir rausvutėmis liemenėlėmis? Tai neįtikėtina!

– Gal ir neįtikėtina, tačiau tai faktas, – atsakė Muruganas karčiai. – Jiems tai tiesiog neįdomu.

– Net jaunesniems?

– Sakyčiau, ypač jaunesniems.

Vilas Farnabis pastatė ausis. Šis susidomėjimo stygius jį nepaprastai sudomino.

– O galėtum atspėti kodėl?

– Aš nespėju, – atsakė vaikinas. – Aš žinau.

Ir tarsi staiga būtų sumanęs parodyti motinos parodiją, jis prabilo pasipiktinusio teisuolio tonu, absurdiškai nederančiu jo išvaizdos jaunuoliui.

– Visų pirma jie per daug užsiėmę ... – jis susvyravo, paskui nekenčiamas žodis tapo pabrėžtinai iššnypštas. – Seksu.

– Bet visi užsiėmę seksu. Tačiau tai netrukdo jiems geisti dailučių greitaeigių.

– Čia seksas kitoks, – nenusileido Muruganas.

– Dėl meilės jogos? – paklausė Vilas, prisiminęs sesutės ekstazišką veidą.

Vaikinas linktelėjo.

– Jie turi kažką, kas skatina juos manyti, jog yra absoliučiai laimingi, ir nieko kito jie nenori.

– Kokia palaiminga būsena!

– Visai nepalaiminga, – nukirto Muruganas. – Tai tik kvaila ir bjauru. Jokio progreso, tik seksas, seksas, seksas. Ir, žinoma, tie baisieji kvaišalai, kurių jie visi gauna.

– Kvaišalai? – Vilas pakartojo net šiek tiek apstulbęs. Kvaišalai šalyje, kur Sušyla tvirtino nesant jokios priklausomybės? – Kokie kvaišalai?

– Gaminami iš musmirių. *Musmirių*! – jis kalbėjo kaip komiška aukščiausią virpulį pasiekusio mamytės Rani dvasingumo karikatūra.

– Tų mielų raudonų musmirių, ant kurių sutūpdavo nykštukai?

– Ne, šitos geltonos. Žmonės eidavo jų rinkti kalnuose. Dabar jas augina specialiose grybų lysvėse aukštikalnių eksperimentinėje stotyje. Moksliškai išvesti kvaišalai. Puiku, ar ne?

Trinktelėjo durys, pasigirdo balsai, koridoriumi artėjantys žingsniai. Murugano pasipiktinimo dvasia kaipmat išgaravo, ir vėl jis virto sąžinės graužiamu mokinuku, slapukiškai dangstančiu savo prasižengimus. Akimirksniu „Elementarioji ekologija“ užėmė „Sears Roebuck“ katalogo vietą, o įtartinai išsipūtęs portfelis nukeliavo po stalu. Jau kitą akimirką į kambarį įplaukė plikas ligi juosmens, blizgantis lyg aliejumi ištrinta bronza, nuo darbo vidudienį prakaito išpiltas Vidžaja. Paskui jį įėjo daktaras Robertas. Muruganas pakėlė akis nuo knygos kaip pavyzdingas mokinys, kurio skaitymą išblaškė įsiveržėliai iš banalaus išorinio pasaulio. Pasidaręs iš to pramogą, Vilas nuoširdžiausiai ėmėsi jam kliuvusio vaidmens.

– Tai aš atėjau per anksti, – atsiliepė jis į Vidžajos atsiprašymus,

kad jie taip pavėlavo. – Ir dėl to mūsų jaunasis draugas negalėjo mokytis. Mes tiek plepėjome.

– Apie ką? – paklausė daktaras Robertas.

– Viską, kopūstus, karalius, skuterius, nukabusius pilvus. O kai jūs įėjote, kaip tik buvom pradėję apie musmires. Murugaanas pasakojo apie grybus, kurie čia naudojami kaip kvaišalai.

– Ir ką rodo vardas? – paklausė nusijuokdamas daktaras Robertas. – Atsakymas – beveik viską. Nelaimei, užaugintas Europoje, Muruganas vadina tai kvaišalais ir jų vartojimui nepritaria, kaip lemia purvino žodžio sukeliamas refleksas. Mes gi, priešingai, tą daiktą vadiname gerais vardais – *mokšos** vaistais, tikrovės atvėrėju, tiesos ir grožio piliule. Mes žinome iš tiesioginės patirties, kad jis nusipelnęs gerųjų vardų. O mūsų jaunasis draugas neturi tiesioginės patirties, ir mes negalime jo įtikinti net pabandyti. Jam tai kvaišalai, o kvaišalais – jau vien pagal pavadinimą – joks padorus žmogus nesivaišins.

– Ką Jo Didenybė apie tai pasakys? – paklausė Vilas.

Muruganas papurtė galvą.

– Visa, ką jie duoda, sukuria apsčiai iliuzijų, – sumurmėjo jis. – Kodėl turėčiau nertis iš kailio vien tam, kad būčiau apkvailintas?

– Išties kam? – paklausė Vidžaja geraširdiškai ironizuodamas. – Kai matai, jog būdamas normalios būsenos esi vienintelis iš visos žmonių padermės, kuris neapsikvailina ir neturi jokių iliuzijų!

– To niekada nesakiau, – paprieštaravo Muruganas. – Viskas, ką noriu pasakyti, tai kad nenoriu jūsų netikrų *samadhi***.

* Mokša – išsilaisvinimas (*sanskr.*). Bendriausia prasme – hinduizmo ir kitų Indijos religijų sąvoka, apibūdinanti palaimos būseną, išsilaisvinus iš savojo „aš“.

** Hinduizme ir budizme visų sąmonės sferų apvalymas, sukeliantis sąmonės „apmirimą“, „snūduriavimą“ (*sanskr.*).

– O iš kur tu žinai, kad būsenos netikros? – paklausė daktaras Robertas.

– Nes tikri dalykai žmonėms ateina tik po ilgų ilgų meditacijos metų ir askezės ...na, žinote, kai nevaikštai pas moteris.

– Muruganas, – Vidžaja paaiškino Vilui, – iš puritonų. Jis piktinasi tuo, kad keturi šimtai *mokšos* vaistų miligramų, cirkuliuojančiu kraujyje, netgi pradedantiems, – taip, netgi vaikinams ir merginoms, kurie mylisi, – leidžia trumpam išvysti pasaulį tokį, koks jis atrodo tiems, kurie išsivadavo iš ego saitų.

– Tačiau tai netikra, – spyrėsi Muruganas.

– Netikra! – pakartojo daktaras Robertas. – Gal tu dar pasakysi, kad ir patirtis, jog jautiesi gerai, – netikra.

– Jūs pats atsakote į klausimą, – paprieštaravo Vilas. – Patirtis gali būti tikra to, kas vyksta tavo galvoje, atžvilgiu, bet visiškai nesusijusi su kuo nors išoriniame pasaulyje.

– Žinoma, – sutiko daktaras Robertas.

– O ar jūs žinote, kas vyksta jūsų galvoje suvartojus grybų dozę?

– Šiek tiek žinome.

– Ir stengiamės sužinoti daugiau, – pridėjo Vidžaja.

– Pavyzdžiui, mes nustatėme, kad žmonės, kurių elektrokardiogramoje nematyti alfa bangos veiklos jiems atsipalaidavus, tikriausiai nereaguos į *mokšos* vaistų poveikį. Tai reiškia, kad maždaug penkiolikai procentų gyventojų turime surasti kitus išsilaisvinimo būdus.

– O kitas dalykas, kurį dar tik pradedame suprasti, – tarė Vidžaja, – yra neurologinės šių patirčių koreliacijos. Kas vyksta smegenyse regėjimo metu? Ir kas vyksta, pereinant iš priešmistinės būsenos į tikrai mistinę?

– Ir ar žinote? – paklausė Vilas.

– „Žinoti“ skambus žodis. Tarkime, mes jau galime daryti tam tikrus pagrįstus spėjimus. Angelai, naujosios jeruzalės, madonos, ateities budos – jie visi susiję su neįprasta kažkokių smegenų zonų, pavyzdžiui, regėjimo zonos stimuliacija. Kaip konkrečiai *mokšos* vaistai sukelia šiuos neįprastus stimulus, mes dar neatradome. Tačiau svarbu tai, kad vienu ar kitu būdu, bet *mokša* juos sukelia. Ir vienu ar kitu būdu ji kažkaip veikia nebyliąsias smegenų zonas, sritis, kurios nėra specifiškai susijusios su suvokimu, judėjimu arba jutimu.

– Ir kaip tos tyliosios sritys reaguoja? – domėjosi Vilas.

– Geriau pradėkime nuo to, kaip jos nereaguoja. Jos nesukelia regėjimų nei girdėjimų, telepatijos nei aiškiaregystės, nebudina kokių nors kitokių parapsichologinių galių. Nieko iš smagaus priešmistinio arsenalo. Jos reaguoja visaverte mistine patirtimi. Žinai – Vienas visame ir Visa viename. Tai kertinė patirtis su visa, kas iš jos kyla – beribė atjauta, neįžvelgiama paslaptis ir prasmė.

– O koks džiaugsmas, – pridėjo daktaras Robertas, – to, kas žodžiais neišreiškiama, džiaugsmas.

– Ir visa šita gausybė tavo galvoje, – pasakė Vilas. – Visiškai privačiai. Jokios nuorodos į kokį nors išorinį faktą, išskyrus musmirę.

– Netikra, – kyštelėjo trigrašį Muruganas. – Būtent tai aš bandžiau pasakyti.

– Tu darai prielaidą, – atsakė daktaras Robertas, – kad smegenys *gamina* sąmonę. Aš darau prielaidą, kad jie sąmonę perduoda. Ir mano paaiškinimas nėra nė kiek mažiau pagrįstas nei tavo. Kaip, po galais, tam tikri vienam lygmeniui priklausantys reiškiniai gali būti patiriami taip, lyg būtų visai kitokio pobūdžio, kito lygmens? Niekas neturi nė menkiausios nuovokos.

Mums teduota priimti faktus ir kurpti hipotezes. O filosofine kalba – viena hipotezė ne blogesnė už kitą. Tu sakai, kad *mokšos* vaistai kažkaip veikia nebyliąsias smegenų zonas, ir šios skatinamos kurti tam tikrus subjektyvius įvykius, kuriuos žmonės pavadino „mistinės patirties" vardu. *Aš* sakau, kad *mokša* kažkaip veikia nebyliąsias smegenų sritis, kurios atveria tam tikrą neurologinį šliuzą ir leidžia didesniam kiekiui Proto didžiąja „P" įtekėti į mūsų protą mažąja „p". Tu negali įrodyti savo hipotezės teisingumo, ir aš negaliu įrodyti savosios. Ir netgi jei galėtumei įrodyti, kad aš klystu, ką gi praktiškai tai keistų?

– Aš maniau, kad tai viską keistų, – atsakė Vilas.

– Ar mėgsti muziką? – paklausė daktaras Robertas.

– Labiau nei daugelį kitų dalykų.

– O su kuo, ar galėčiau paklausti, siejasi Mocarto g-moll kvintetas? Ar jis siejasi su Alachu? Arba Dao? O gal su antruoju Trejybės asmeniu? Arba Atmanu-Brahmanu?*

– Viliuosi, kad ne, – nusijuokė Vilas.

– Bet dėl to g-moll kvinteto klausymosi patirtis nė kiek nesumenksta? Taip ir ta patirtis, kurią teikia *mokšos* vaistai, maldos ar badavimas, dvasinės pratybos. Net jeigu tai nesisieja su niekuo už to dalyko ribų, svarbiausia yra tai, kas įvyko tau. Kaip muzika, tik nepalyginamai stipriau. Ir jeigu leidi tai patirčiai pasireikšti, jei esi pasiruošęs leistis į ją, rezultatai teikia daug didesnį terapinį ir perkeičiantį poveikį. Tad galbūt viskas ir vyksta žmogaus galvoje. Galbūt tai *yra* privatu ir apie nieką neegzistuoja jokios jungiančios žinios, išskyrus asmens fiziologiją. Bet kam tai rūpi? Faktas tas, kad ši patirtis gali atverti akis, suteikti palaimą ir pakeisti visą gyvenimą.

* Islamo, daosizmo, krikščionybės ir hinduizmo dieviškosios esybės.

Stojo ilga tyla.

– Štai dar ką pasakysiu, – tarė jis, atsisukdamas į Muruganą. – Šį tą, apie ką neketinau kalbėti su niekuo. Bet dabar jaučiu, jog gal tai mano pareiga, pareiga sostui, pareiga Palai ir jos žmonėms, priedermė pasakyti tau apie šią labai asmeninę patirtį. Gal tai sužinojęs, šiek tiek geriau suprasi savo šalį ir jos papročius. Tikiuosi, tu pažįsti mano žmoną, – tęsė jis toliau.

– Užjaučiu, – vis dar nusisukęs Muruganas linktelėjo, – kad ji taip serga.

– Dabar tai tik kelių dienų klausimas, – atsakė Robertas. – Keturių, daugiausia penkių. Tačiau ji tebėra visiškai skaidraus proto, puikiausiai suvokia, kokios tai dienos. Vakar ji manęs paklausė, ar galėtume išgerti *mokšos* vaistų kartu. Mes gerdavome juos kartu, – paaiškino jis, – kartą ar du per metus – nuo pat to laiko, kai nusprendėme susituokti – pastaruosius trisdešimt septynerius metus. Ir dabar dar kartą – paskutinį, patį paskutinį kartą. Buvo pavojinga, Lakšmi kepenys pažeistos. Bet mudu nusprendėme, kad rizikuoti verta. Kaip paaiškėjo, buvome teisūs. *Mokšos* vaistai – kvaišalai, kaip tau labiau patinka vadinti, – beveik nesukėlė jai pykinimo. Viskas, kas įvyko, buvo dvasinis perkeitimas.

Jis nutilo, ir staiga Vilas išgirdo žiurkių narvuose cypsėjimą ir krebždenimą, atogrąžų gyvenimo klegesį pro pravirą langą ir tolumoje šūkalojantį mainą, „Čia ir dabar, vyručiai, čia ir dabar...“

– Tu kaip tas mainas, – pagaliau pasakė daktaras Robertas. – Išmokytas kartoti žodžius, kurių nesupranti ir priežasties nežinai. „*Tai netikra. Netikra.*“ Tačiau jei tu patirtumei tai, ką mudu su Lakšmi patyrėme vakar, tau kitaip atrodytų. Tikriau negu tavo mąstymas ir pojūčiai šią minutę. Tikriau negu pasaulis prieš mūsų akis. Tačiau *netikra* – taip tave išmokė sakyti. *Netikra,*

netikra. – Daktaras meiliai uždėjo ranką vaikinui ant peties. – Tau prikalbėjo, kad mes esame tik savimi patenkinta, apsikvaišinusi kompanija, besimėgaujanti iliuzija ir netikru *samadhi.* Klausyk, Muruganai, pamiršk visas tas neteisingas kalbas, kurių tau supumpavo. Pamiršk jas bent ligi tol, kol sykį pabandysi. Išgerk keturis šimtus miligramų *mokšos* vaistų ir pats atrasi, kaip jie veikia, ką jie tau gali pasakyti apie tavo prigimtį, apie šitą keistą pasaulį, kuriame turi gyventi, mokytis, kentėti ir vieną dieną mirti. Taip, netgi tu vieną dieną turėsi mirti – gal už penkiasdešimties metų, o gal rytoj. Kas žino? Bet tai įvyks, ir kvailys tas, kas tam nesiruošia.

Jis kryptelėjo į Vilą.

– Gal eime su mumis, kol mes nusiprausime ir apsitaisysim?

Nelaukdamas atsakymo, jis žengė pro duris, vedančias į centrinį ilgo pastato koridorių. Vilas pasiėmė savo bambukinę lazdą ir, lydimas Vidžajos, išėjo paskui jį iš kambario.

– Kaip manote, ar tai padarė kokį nors poveikį Muruganui? – paklausė jis Vidžajos, kai jie užvėrė duris.

– Abejoju, – tik gūžtelėjo pečiais Vidžaja.

– Su tokia motina, – tarė Vilas, – ir aistra vidinio degimo varikliams jo veikiausiai nepramušite, kad ir ką jam, bičiuliai, sakytumėt. O jei būtumėte girdėję, kaip jis tarškėjo apie motorolerius.

– Esame girdėję, – pasakė daktaras Endriu, kuris sustojo priešais mėlynas duris ir laukė jų prieinant. – Daug kartų. Kai jis sulauks pilnametystės, motoroleriai taps pagrindiniu politiniu klausimu.

– Birbti ar nebirbti – štai klausimas koksai, – nusijuokė Vidžaja.

– Ir ne tik Palai kilo šis klausimas, – pridėjo daktaras Robertas. – Į šį klausimą vienaip ar kitaip turi atsakyti kiekviena mažiau išsivysčiusi šalis.

– O atsakymas, – tarė Vilas, – visada tas pats. Kur tik man teko būti, o buvau aš beveik visur, visi nuoširdžiai pasirenka birbti ant motoro. Visi.

– Be išimties, – sutiko Vidžaja, – riedėti kad riedėtum, velniop visi svarstymai apie išsipildymą, savęs pažinimą, išsilaisvinimą. Kam jau ten rūpėtų visuotinė, gamtos sveikata arba laimė.

– O *mes*, – pasakė daktaras Robertas, – visuomet pasirinkdavome pritaikyti mūsų ekonomiką ir technologiją žmonėms – ne mūsų žmones prie kitų ekonomikos ir technologijų. Mes importuojame tai, ko negalime pagaminti, bet gaminame ir importuojame tik tai, ką galime sau leisti. O mūsų galimybes riboja ne tik mūsų svarų, markių ir dolerių ištekliai, bet taipgi ir visų pirma – visų pirma, – pabrėžė jis, – mūsų troškimas būti laimingiems, mūsų ambicija tapti iki galo žmonėmis. Motoroleriai, kaip nusprendėme kruopščiai įsigilinę į tą klausimą, yra tarp tų daiktų – tarp labai daugelio daiktų, – kurių mes paprasčiausiai negalime sau leisti. Ir vargšeliui jaunėliui Muruganui teks pavargti, kol tai supras – nes matome, kad lengviau jis nesuprato ir nenori suprasti.

– O koks tas lengvesnis būdas? – paklausė Vilas.

– Mokymasis ir tikrovės atvėrėjai. Muruganas negavo nei vieno, nei kito. Arba, tiksliau, gavo abiejų priešybę. Jam galvą sujaukė mokslai Europoje: šveicarė guvernantė, korepetitoriai anglai, amerikietiški filmai ir reklama, o realybę užtemdė jo motinos dvasingumo prekės ženklas. Tad nekeista, kad jis džiūva dėl motorolerių.

– Bet jo valdiniai, kiek suprantu, ne?

– Bet kam jiems džiūti? Juos nuo vaikystės mokė budriai justi pasaulį ir tuo budrumu džiaugtis. Be to, jie išvydo pasaulį ir save, ir kitus žmones nušviestus ir perkeistus realybės atvėrėjų.

Tai, žinoma, padeda įgyti dar jautresnį budrumą ir supratingesnį džiugesį, tad patys paprasčiausi dalykai, banaliausi įvykiai atrodo kaip brangakmeniai ir stebuklai. Brangakmeniai ir stebuklai, – pakartojo jis pabrėžtinai. – Kam gi mums griebtis jūsų motorolerių, viskio, televizijos, Bilio Greihemo ar kitų jūsų prasiblaškymų ir kompensacijų.

– „Nieko be viso kito nebus gana“, – pacitavo Vilas. – Dabar suprntu, apie ką kalbėjo Senasis Radža. Negali būti geras ekonomistas, jeigu nesi ir geras psichologas. Arba geras inžinierius, nebūdamas ir vykęs metafizikas.

– Nepamirškite ir visų kitų mokslų, – pasakė daktaras Robertas. – Farmakologijos, sociologijos, fiziologijos, jau neminint grynosios ir taikomosios autologijos, neuroteologijos, metachemijos, mikomisticizmo – ir aukščiausiojo mokslo, – pridūrė jis, – mokslo, kurio egzaminą anksčiau ar vėliau visi laikysime – tanatologijos, – ir nusisuko norėdamas likti su savo mintimis apie Lakšmi.

Patylėjęs, jis prakalbo jau kitu tonu.

– Gerai, reikia eiti ir nusiprausti, – pasakė, atverdamas mėlynas duris į ilgą persirengiamąją patalpą, kurios viename gale buvo eilė dušų ir praustuvų, o prie priešingos sienos – eilės spintelių ir didelė pakabinama spinta.

Vilas prisėdo, ir, jo kompanionams muilinantis prie praustuvų, tęsė pradėtą kalbą.

– Ar būtų galima neteisingai išmokytam svetimajam pabandyti tiesos ir grožio piliulę?

Jam atsakė kitu klausimu.

– Ar kepenys sveikos? – pasiteiravo daktaras Robertas.

– Puikios.

– Ir būklė, regis, ne blogesnė nei švelnios šizofrenijos apraiškos. Taigi nematau jokių kontraindikacijų.

– Tai aš galėčiau pabandyti?

– Kada tik panorėtumei.

Jis žengė po artimiausiu dušu ir atsuko vandenį. Vidžaja darė tą patį.

– Argi jūs neturėtumėte būti intelektualai? – paklausė Vilas, kai abu vyrai išlindo iš po vandens srovės ir šluostėsi.

– Mes dirbame intelektinį darbą, – atsakė Vidžaja.

– Tai kam šis alinantis triūsas?

– Dėl labai paprastos priežasties – šį rytą turėjau šiek tiek laisvo laiko.

– Ir aš, – pasakė daktaras Robertas.

– Tai jūs ėjote į laukus ir atlikote tą tolstojišką akciją?

Vidžaja nusijuokė.

– Regis, įsivaizduoji, jog tai darome iš etinių paskatų.

– O ne?

– Žinoma, ne, aš imuosi raumenų darbo, nes turiu raumenis, o jeigu nenaudosiu raumenų, tai tapsiu surukusiu kėdės vergu.

– Kuris tarp smegenų ir sėdimosios nieko nebeturi, – tarė daktaras Robertas. – Arba turi viską, bet visiškai to nesuvokdamas ir būdamas apsinuodijęs savo stagnacija. Vakarų intelektualai visi kėdės vergai. Tai todėl dauguma jūsų yra tokie nesveikai atstumiantys. Praeityje net kunigaikščiui tekdavo daug vaikščioti, net palūkininkui, net ir metafizikui. O kai jie nemindavo kojomis, tuomet risnodavo ant arklių. O dabar – nuo magnato iki jo mašininkės, nuo loginio pozityvisto iki pozityvaus mąstytojo devynis dešimtadalius savo laiko praleidžiate ant porolono. Minkštos sėdynės minkštoms sėdimosioms – namuose, biure, automobilyje ir bare, lėktuvuose, traukiniuose, autobusuose. Jokio kojų miklinimo, jokios kovos su nuotoliu ir traukos jėga – vien liftai, lėktuvai ir automobiliai, tik porolonas ir amžinas sėdėjimas. Gyveni-

mo jėga, kuri būdavo išeikvojama įtempus raumenis, nukreipiama atgal į vidurius ir nervų sistemą ir palengva juos naikina.

– Tad jūsų kasimas ir rausimas – tai terapijos forma?

– Kaip prevencija – kad terapijos neprireiktų. Paloje netgi profesorius, netgi vyriausybės pareigūnas kasdien porą valandų pakasa ir parausia.

– Tai įeina į jo pareigas?

– Tai įeina į jo malonumus.

Vilas išsiviepė.

– *Aš* tokio malonumo tikrai nepageidaučiau.

– Todėl, kad tavęs neišmokė teisingai naudotis savo protukūnu, – paaiškino Vidžaja. – Jeigu tau būtų parodę, kaip viską daryti su mažiausia įtampa ir didžiausiu mėgavimusi, džiaugtumeisi ir paprasčiausiu triūsu.

– Suprantu, kad jūsų vaikai visi būna šitaip išmokomi.

– Nuo pat pradžios jie ima tai daryti patys. Antai, kokia turi būti tavo laikysena, kai sagstaisi drabužius? – ir sulig tais žodžiais Vidžaja ėmėsi sagstytis marškinius, į kuriuos ką tik įsinėrė. – Mes atsakome į šį klausimą tiesiog pasukdami ar pakreipdami jų galvas ir kūnus, kad jie rastų fiziologiškai geriausią padėtį. Podraug skatiname juos suvokti, kaip jie jaučiasi fiziologiškai geriausioje padėtyje, suvokti sagų sagstymo procesą – prisilietimus, paspaudimus, pajusti, kaip juda raumenys. Sulaukę keturiolikos, jie jau moka iš kiekvienos veiklos, kurios imasi, objektyviai ir subjektyviai gauti kuo daugiau ir pačios geriausios patirties. Ir tuomet mes pristatome juos prie darbo. Kiekvieną dieną po devyniasdešimt minučių kokio nors fizinio darbo.

– Atgal į geruosius senus vaikų darbo laikus!

– Arba, – pertarė daktaras Robertas – pirmyn, gelbintis nuo naujojo vaikų dykinėjimo. Jūs neleidžiate paaugliams dirbti, tad

jiems tenka nuleisti garą nusižengiant arba kaip nors kitaip jį užgniaužti, kol jie paruošiami nuolankiai prispausti kėdes. O dabar, – pridėjo jis, – metas eiti. Aš rodysiu kelią.

Laboratorijoje, kai visi įėjo, Muruganas kaip tik segė savo portfelį visų skvarbių akių akivaizdoje.

– Aš pasiruošęs, – tarė jis, ir, pasikišęs savo tūkstančio trijų šimtų penkiasdešimt aštuonių puslapių Naująjį Testamentą po pažastimi, nusekė juos į saulės šviesą. Netrukus, susispaudę į senutėlį džipą, keturiese jie riedėjo keliu, vingiuojančiu palei baltųjų bulių aptvarą, palei lotosų tvenkinį ir didžiulį akmeninį Budą, pro stoties komplekso vartus į vieškelį.

– Atsiprašau, kad negalime pasiūlyti jokio patogesnio transporto, – tarė Vidžaja, jiems šokčiojant ir dardant keliu.

Vilas pliaukštelėjo Muruganui per kelį.

– Štai žmogus, kurio reikėtų atsiprašyti, – pasakė. – Tas, kurio siela ilgisi „Jaguarų“ ir „Thunderbird“ lėktuvų.

– Bijau, kad tai troškimas, kuriam nelemta išsipildyti, – tarė daktaras Robertas nuo galinės sėdynės.

Muruganas nieko neatsakė, tik išsišiepė slapta niekinama šypsena žmogaus, kuris tikisi visus pergudrauti.

– Žaislų importuoti negalime, – tęsė daktaras Robertas. – Tik svarbiausius dalykus.

– Pavyzdžiui, kokius?

– Netrukus pamatysite.

Jie apsuko vingį ir apačioje išvydo nemažo kaimo šiaudais dengtus stogus ir medžių pavėsyje skendinčius sodus. Vidžaja išsuko iš kelio ir išjungė variklį.

– Jūs žvelgiate į Naująjį Rotamstedą, – pasakė jis. – Kitaip – Madaliją. Ryžiai, daržovės, paukštiena, vaisiai. Jau neminint dviejų keramikos dirbtuvių ir baldų fabriko. Tam čia ir tie laidai.

Jis mostelėjo ranka į ilgą eilę stulpų, gale kaimo terasomis kylančių įkalnėn; už tilto jie leidosi žemyn pranykdami iš akių, ir jau tolumoje vėl išnirusi jų rikiuotė kopė iš kito slėnio iki pat žalios džiunglių kalnų juostos ir debesyse susupstytų aukštyn iš-sistiebusių viršūnių.

– Štai viena būtinų importuoti prekių – elektros įranga. O kai kriokliai buvo užtvenkti ir pakabintos perdavimo linijos, radosi vienas svarbus prioritetas.

Pirštu jis dūrė į belangį cemento bloką, nedarniai stūksantį tarp medinių namų netoli viršutinio įėjimo į kaimą.

– Kas gi tai? – paklausė Vilas. – Kokia nors elektrinė krosnis?

– Ne, keramikos degimo krosnys yra kitoje kaimo pusėje. Tai bendruomeninis šaldiklis.

– Seniau mes prarasdavome pusę gendančių savo užaugintų produktų. Dabar beveik nieko neprarandame. Viskas, ką augi-name, tenka mums, o ne aplinkoje siaučiančioms bakterijoms.

– Taigi dabar turite sočiai maisto.

– Daugiau nei pakankamai. Mes valgome geriau negu bet ku-ri Azijos šalis, o dar lieka eksportui. Leninas sakė, kad elektrifi-kacija plius socializmas lygu komunizmui. Mūsų lygybės visai kitokios. Elektrifikacija minus sunkioji pramonė, plius gimsta-mumo kontrolė lygu demokratija ir gausa. Elektrifikacija plius sunkioji pramonė, minus gimimų kontrolė duoda nepriteklius, totalitarizmą ir karą.

– Beje, – paklausė Vilas, – kas viso to savininkas? Ar jūs kapi-talistai ar socialistai?

– Nė vieni. Daugiausia esame kooperatininkai. Palos žemės ūkis visada reikalavo įrengti terasas ir drėkinimo sistemas. O tokiems darbams būtinos bendros pastangos ir draugiški susi-tarimai. Konkurencija, kai rėžiamos gerklės, nesuderinama su

ryžių auginimu kalnų šalyje. Mūsų žmonėms buvo visai nesunku pereiti nuo abipusės pagalbos kaimo bendruomenėje prie kryptingų kooperacijos modelių perkant, parduodant, dalijantis pelną ir finansuojant.

– Netgi kooperatyvinis finansavimas?

Daktaras Robertas linktelėjo.

– Ir nė vieno tokio kraugerio lupikautojo, kokių knibžda kiekviename Indijos kaime. Nėra nė komercinių vakarietiško stiliaus bankų. Mūsų skolinimosi ir paskolų sistema pagrįsta kredito sąjungomis, kokias Vilhelmas Raifaizenas* įkūrė beveik prieš pusę amžiaus Vokietijoje. Daktaras Endriu įtikino Radžą pakviesti vieną iš Raifaizeno jaunų vyrų atvykti čia sukurti kooperatyvinės bankų sistemos. Ji lig šiol tvirtai laikosi.

– O ką jūs naudojate kaip pinigus? – paklausė Vilas.

Daktaras Robertas iš kelnių kišenės ištraukė saują sidabro, aukso ir vario monetų.

– Kad ir kukliai, – paaiškino jis, – Pala turi savo aukso. Mes kasame tiek, kad mūsų pinigai būtų tvirtai padengti metalu. Be to, auksas papildo mūsų eksportą. Mes pajėgiame tuoj pat sumokėti grynaisiais už brangią įrangą, kaip tie elektros perdavimo laidai ir generatoriai kitame sistemos gale.

– Regis, jūs gan vykusiai išsprendėte savo ekonomines problemas.

– Išspręsti jas nebuvo sunku. Pirmiausia mes neleidome sau prigimdyti daugiau vaikų negu pajėgiame išmaitinti, aprengti ir išlavinti, kad jie taptų visaverčiais žmonėmis. Neapgyvenę salos per tirštai, galime džiaugtis gausa. Bet, nors ir sočiai turėdami,

* Friedrichas Wilhelmas Raiffeisenas (1818–1888) – Vokietijos savitarpio pagalbos kooperatyvų sumanytojas.

sugebėjome atsispirti pagundai, kuriai dabar pasidavė Vakarai – gundymui pervartoti. Mes neužsigyvename vainikinių arterijų ligų rydami šešis kartus daugiau sočiųjų riebalų, nei mums reikia. Nehipnotizuojame savęs, kad du televizoriai dvigubai padidins mūsų laimę. Ir galiausiai neleidžiame ketvirčio bendrojo nacionalinio produkto rengdamiesi III pasauliniam karui ar net mažyliui pasaulinio karo broliukui – MMMCCXXXIII vietiniam karui. Ginkluotė, visuotinis įsiskolinimas ir planuojamas susidėvėjimas – tai trys Vakarų klestėjimo stulpai. Jei karas, atliekos ir palūkininkai būtų uždrausti, jūs žlugtumėte. Ir kol jūs, mielieji, vartojate per akis, likusi pasaulio dalis grimzta vis giliau ir giliau į chronišką nelaimę. Tamsą, militarizmą ir veisimąsi, o baisiausia jų – veisimasis. Jokios vilties, nė menkiausios galimybės išspręsti ekonomines problemas, kol *tai* nėra sutramdyta. Jei gyventojų skaičius kyla, gerovė smunka. – Ištiesęs pirštą, jis nubrėžė žemyn krintančią kreivę. – O kai gerovė krinta, nepasitenkinimas ir pasipriešinimas (smilius vėl pakilo), politinis nuožmumas, vienpartinis valdymas, nacionalizmas ir karingumas ima kilti. Dar dešimt ar penkiolika nevaržomo veisimosi metų, ir visą pasaulį nuo Kinijos ligi Peru per Afriką ir Artimuosius Rytus plūste užplūs Didieji Vadai: visi sieks suvaržyti laisvę, ligi dantų apginkluoti Rusijos arba Amerikos, arba dar geriau – abiejų kartu, mojuos vėliavomis, šauks reikalaudami *lebensraum**.

– O kaip Pala? – paklausė Vilas. – Ar jūs būsite apdovanoti Didžiuoju Vadu po kokių dešimties metų?

– Ne, jei tik galėsim to išvengti, – atsakė daktaras Robertas. – Mes visada darėme ką tik įmanoma, kad neleistume iškilti Didžiajam Vadui.

* Gyvybinės erdvės (*vok.*).

Akies kampeliu Vilas pastebėjo Murugano veide pasipiktinimo, niekinamo pasibjaurėjimo išraišką. Vaizduotėje Antinojas aiškiai regėjo save kaip karlailiškąjį** Herojų. Vilas vėl atsisuko į daktarą Robertą.

– Papasakokite man, kaip jūs tai darote.

– Na, pirmiausia mes nekariaujame ir karui nesiruošiame. Tad mums nereikia šaukti į kariuomenę, nereikia karinės hierarchijos ar jungtinės vadovybės. Paskui mūsų ekonominė sistema – ji neleidžia niekam praturtėti daugiau nei keturis ar penkis kartus už vidurkį. Tai reiškia, kad čia nėra jokių pramonės magnatų ar visagalių finansininkų. Dar geriau, kad nėra visagalių politikų nei biurokratų. Pala yra savivaldžių vienetų – geografinių, profesinių, ekonominių – federacija, tad čia daugybė galimybių smulkaus masto iniciatyvai, bet jokios galimybės diktatoriui pačiupti centralizuotos vyriausybės vairą. Dar vienas dalykas: mes neturime oficialios Bažnyčios, o mūsų religija pabrėžia netarpišką patirtį ir apgaili tikėjimą nepatikrinamomis dogmomis bei tokio tikėjimo įkvėptas emocijas. Taigi mes apsisaugoję tiek nuo papizmo rykštės, tiek nuo fundamentalizmo sąjūdžių. Tad sykiu su transcendentine patirtimi sistemingai diegiame skepticizmą. Perspėjam vaikus, kad nepasigautų žodžių per daug rimtai, mokome juos analizuoti viską, ką išmoksta ar išgirsta, – šis reikalavimas įaustas į mokyklos programą. Rezultatas: iškalbingas demagogas – kaip Hitleris arba mūsų kaimynas kitoje sąsiaurio pusėje pulkininkas Dypa – Paloje neturi nė menkiausio šanso.

Muruganui šito buvo per daug. Jis nebesusitramdė

– Bet pažvelkite, kiek energijos pulkininkas Dypa įkvepia sa-

* Socializmo ir fašizmo formavimuisi turėjusi įtakos škotų eseisto ir istoriko Thomaso Carlyle'io (1795–1881) herojiško vedlio idėja.

vo žmonėms, – pratrūko jis. – Pažvelkite į atsidavimą ir pasiaukojimą! Pas mus viso to nėra.

– Ačiū Dievui, – pasakė daktaras Robertas pamaldžiai.

– Ačiū Dievui, – pakartojo Vidžaja.

– Bet visi tie dalykai puikūs, – prieštaravo vaikinas. – Aš jais žaviuosi.

– Aš irgi žaviuosi, – pasakė daktaras Robertas. – Žaviuosi taip pat, kaip man gražus taifūnas. Deja, tokia energija, toks garbinimas, toks pasiaukojimas neturi nieko bendro su laisve, dar menkiau – su protu ar žmogišku padorumu. Bet būtent padorumo, proto ir laisvės vardan Pala visą laiką ir pluša, nuo pat tavo bendravardžio Murugano Reformatoriaus laikų.

Iš po sėdynės Vidžaja išsitraukė skardinę dėžutę, pakėlė dangtelį ir pasiuntė po pirmą sumuštinį su sūriu ir avokadu.

– Teks valgyti kelyje. – Jis užvedė motorą ir, viena ranka laikydamas sumuštinį, kita įsuko nedidukę mašiną į kelią. – Rytoj, – pasakė jis Vilui, – aš pavedžiosiu jus po kaimą ir parodysiu dar nuostabesnį vaizdą, kaip mano šeima valgo pusryčius. Šiandien mūsų lauks kalnuose.

Netoli įvažiavimo į kaimą jis pasuko džipą šoniniu keliuku, stačiai vingiuojančiu tarp terasų – ryžių ir daržovių laukų, besikaitaliojančių su sodais ir plantacijomis jaunų medelių, kurių mediena atiteks, kaip paaiškino daktaras Robertas, Šivapuramo popieriaus masės dirbtuvėms.

– Kiek Pala leidžia laikraščių? – paklausė Vilas ir nustebo išgirdęs, jog tik vieną. – Tai kam teko monopolio laimė? Vyriausybei? Valdančiajai partijai? Vietiniam Džo Aldehidui?

– Monopoliu niekas nesinaudoja, – patikino jį daktaras Robertas. – Yra redaktorių taryba, atstovaujanti pustuziniui įvairių partijų bei interesų. Kiekvienam paskirta vietos, kur pateikiami

komentarai ir kritika. Skaitytojas gali palyginti jų argumentus ir pats apsispręsti. Pamenu, buvau priblokštas, pirmą kartą skaitydamas vieną jūsų didelio tiražo laikraščių. Kokie šališki pavadinimai, visi pranešimai bei komentarai nuosekliai vienpusiai, vietoje argumentų – skambios frazės ir šūkiai. Jokio rimto kreipimosi į žmogaus protą. To vietoje – nuolatinės pastangos įdiegti balsuotojų galvose sąlyginį refleksą, na dar lieka nusikaltimai, skyrybos, anekdotai, tušti plepalai, tiks bet kas, kad tik išblaškytų skaitytoją ir jis neimtų galvoti.

Mašina lipo aukštyn, ir štai jie užvažiavo ant keteros tarp dviejų stačių skardžių. Kairėje tarpeklio dugne tyvuliavo medžiais apžiestas ežeras, o į dešinę driekėsi platesnis slėnis, kuriame tarp trejeto medžių paunksmėje įsikūrusių kaimų kaip koks svetimkūnis geometrijos pavyzdys išsikėtęs stūksojo didžiulis fabrikas.

– Cementas? – pasiteiravo Vilas.

– Viena iš būtinųjų pramonės reikmių, – linktelėjo daktaras Robertas.

– O darbininkai – iš šių kaimų?

– Kai nedirba žemės ūkio ir lentpjūvės darbų.

– Ir ar ši dalinio darbo sistema gerai veikia?

– Priklauso nuo to, ką jūs turite omeny, kai sakote „gerai veikia“. Maksimalaus efektyvumo nepasiekiame. Bet Paloje maksimalus efektyvumas nėra toks kategoriškas imperatyvas kaip pas jus. Jūs pirmiausia siekiate daugiau pagaminti per trumpiausią laiką. Mes pirmiausia galvojame apie žmones, ar jie jaučiasi patenkinti. Darbų kaitaliojimas neužtikrina didžiausio rezultato per mažiausiai dienų. Bet daugumai žmonių taip patinka labiau, negu dirbti vieną darbą visą gyvenimą. Jei tenka rinktis tarp mechaninio produktyvumo ir žmonių pasitenkinimo – mes renkamės žmones.

– Kai buvau dvidešimties, – panoro papasakoti ir Vidžaja, – dirbau keturis mėnesius cemento, dešimtį savaičių superfolsfato gamykloje ir šešis mėnesius džiunglėse – pjoviau medžius.

– Ir vis juodi darbai!

– Prieš dvidešimt metų, – papasakojo ir daktaras Robertas, – atidirbau vario lydykloje. Paskui teko ragauti žvejybos laive. Patirti visokio darbo skonį – tai kiekvieno ugdymo dalis. Šitaip išmokstame nepaprastai daug įvairiausių dalykų, įgyjame įgūdžių bei supratimo apie organizacijas, skirtingus žmones bei jų mąstymo būdą.

Vilas palingavo galvą.

– Aš vis tiek mieliau semčiausi tų žinių iš knygos.

– Knyginės žinios niekada nebus *tikra*. Iš esmės, – pridėjo daktaras Robertas, – jūs visi tebesate platonininkai. Garbinate žodį ir purtotės materijos!

– Pasakykite tai dvasininkams, – tarė Vilas. – Jie nepaliauja priekaištavę mums kaip netašytiems materialistams.

– Netašytiems, – sutiko daktaras Robertas, – netašytas kaip sykis tas žodis, mat jūs nesate tikri materialistai. Abstraktusis materializmas, štai ką jūs išpažįstate. Mes gi stengiamės būti konkretieji materialistai – materialistai žodžių nereikalingoje regėjimo, lytėjimo, uodimo, įtemptų raumenų ir purvinų rankų tikrovėje. Abstraktusis materializmas neką geriau nei abstraktusis idealizmas, jis tiesioginę dvasinę patirtį padaro veik nepasiekiamą. Išmėginti įvairius darbus kaip konkretiesiems materialistams mums yra pirmas, būtinas žingsnis konkrečiojo dvasingumo ugdymo programoje.

– Bet net pats konkrečiausias materializmas, – patikslino Vidžaja, – netoli tenuves, jei visiškai budriai nesuvoksite, ką darote bei ką patiriate. Reikia sąmoningai aprėpti kiekvieną čiupinė-

jamą materijos gabalą, įgūdžius, kuriuos taikote, bei žmones, su kuriais dirbate.

– Visiškai teisingai, – pasakė daktaras Robertas, – bandžiau išaiškinti, kad konkretusis materializmas yra tik esmingai žmogiško gyvenimo medžiaga. Per sąmoningumą, viską imantį ir neslūgstantį budrumą mes paverčiame jį konkrečiuoju dvasingumu. Jei ligi galo įsisąmoninate ką darote – darbas tampa joga, žaidimas tampa žaidimo joga, kasdienis gyvenimas tampa kasdienio gyvenimo joga.

Vilas pagalvojo apie Rangą ir mažąją sesutę.

– O kaip meilė?

– Ir tai, – linktelėjo daktaras Robertas. – Budrumas ją perkeičia, paverčia sueitį mylėjimosi joga.

Muruganas nutaisė savo apstulbusios motinos miną.

– Psichofizinėmis priemonėmis siekiama transcendentinio tikslo, – Vidžaja kalbėjo garsiau, kad būtų girdėti per spiegimą apatinės pavaros, kurią jis ką tik įjungė, – visos jogos visų pirma šito siekia. Tačiau jos skirtos ir kitkam – tai priemonė tvarkytis su jėgos problemomis. – Įjungęs tylesnį bėgį, jis vėl kalbėjo normaliu tonu. – Jėgos problemomis, – pakartojo. – O su jomis susiduriame kiekvienu organizacijos lygmeniu, kiekvienu – nuo nacionalinės vyriausybės iki vaikų lopšelio ir poros bendravimo medaus mėnesį. Mat mums rūpi užkirsti kelią ne tik Didiesiems vadams iškilti. Esama milijonų smulkaus plauko tironų ir persekiotojų, nebylių neišgarsėjusių hitlerių, kaimo napoleonų, kalvinų ir torkvemadų, tarpstančių šeimoje, o dar visi plėšikai ir smurtautojai, kuriems pakanka kvailybės, kad būtų pavadinti nusikaltėliais. Kaip pažaboti ir nukreipti didžiulę tokių žmonių generuojamą jėgą naudinga kryptimi, bent kad ji nedarytų žalos?

– Šito ir ketinau paklausti, – tarė Vilas. – Nuo ko jūs pradedate?

– Nuo visko išsyk, – atsakė Vidžaja. – Bet kadangi vienu sykiu neįmanoma pasakyti daugiau nei vieno dalyko, tai pradėkime nuo kalbos apie anatomiją ir jėgos fiziologiją. Papasakokite jam apie mūsų biocheminę teoriją, daktare Robertai.

– Tai prasidėjo, – prakalbo daktaras Robertas, – beveik prieš keturiasdešimt metų, kai aš studijavau Londone. Prasidėjo nuo kalėjimų lankymo savaitgaliais ir istorijos skaitymo, kai tik rasdavosi laisvas pavakarys. Istorija ir kalėjimai, – pakartojo jis. – Ir aš atradau, kad jie glaudžiai susiję. Žmonijos nusikaltimų, kvailybių ir nelaimių sąvadas (tai Gibonas*, ar ne?) ir vieta, kur nesėkmingiems nusikaltimams ir kvailybėms ypač nepasisekė. Skaitydamas knygas ir šnekučiuodamasis su įkalintaisiais, suvokiau, kad man kyla klausimų. Kokie žmonės tampa pavojingais prasižengėliais – didžiaisiais istorijos knygose aprašomais prasižengėliais ir mažaisiais – Pentonvilio bei Vormvudskrabso įnamiais**? Kokius žmones varo jėgos aistra, aistra stumdyti ir dominuoti? Ir tie kietaširdžiai vyrai ir moterys, kuriems nesudreba ranka žeidžiant ar žudant, kad tos jėgos įgytų, bei tie siaubūnai, kurie skaudina ir žudo ne dėl pelno, o dykai, nes skaudinti ir žudyti teikia tokį malonumą, – kas *jie* yra? Nagrinėjau šiuos klausimus su specialistais – gydytojais, psichologais, socialinių mokslų žinovais, mokytojais. Montegaca*** ir Goltonas**** išėjo iš mados, o dauguma mano ekspertų tikino, kad vieninteliai validūs

* Turima omenyje ironiškoji anglų istoriko Edwardo Gibbono (1737–1794), „Romos imperijos nuosmukio ir žlugimo istorija“.
** Pentonville, Wormwood Scrubs – Jungtinės Karalystės kalėjimai.
*** Paolo Montegazza (1831–1910) – italų neurologas, fiziologas ir antropologas.
**** Francis Galtonas (1822–1911) – anglų antropologas. Tarp daugelio jo atradimų ir sukurtų metodų – psichometrijos ir diferencinės psichologijos pradžia.

atsakymai glūdi kultūros, ekonomikos ir šeimos audinyje. Visa tai lėmę motinų auklėjimas ir tualete gaunamos pamokos, ankstyvasis aplinkos ir ugdymo poveikis bei traumos. Buvau tik pusiau įtikintas. Motinos, tualeto pamokos ir aplinkos nesąmonės – žinoma, tai svarbu. Bet ar tai *jau visos* svarbiausios priežastys? Lankydamasis kalėjimuose, ėmiau pastebėti tam tikrą vidinį modelį – ar veikiau porą modelių, nes pavojingi nusižengėliai bei jėgą mylintys tvarkos drumstėjai nepriklauso vienai rūšiai. Dauguma jų, ėmiau jau tada suvokti, yra vienos iš dviejų nepanašių rūšių – raumeningųjų ar piterių penų. Man teko gydyti piterius penus.

– Tai berniukai, kurie niekaip neužauga? – pasmalsavo Vilas.

– „Niekaip" – ne tas žodis. Realiame gyvenime Piteris Penas visada galiausiai užauga. Tiesiog jis užauga per vėlai – fiziologiškai jis auga lėčiau, nei švenčia gimtadienių.

– O kaip piterės penės?

– Tokių mergaičių pasitaiko labai retai. Bet berniukų pridygsta kaip grybų. Tarp penkių ar šešių berniukų tikėkitės vieno piterio peno. O tarp sunkiai ugdomų vaikų, berniukų, kurie nemoka skaityti, apskritai nesimoko, su visais kertasi, galiausiai ima smurtauti, septynetas iš dešimties – pažvelgus į riešų rentgenogramas, – yra piteriai penai. Kiti – įvairaus plauko raumeningieji.

– Bandau atrasti kokį nors gerą istorinį prasižengėlio Piterio Peno pavyzdį, – tarė Vilas.

– Nereiks toli ieškoti. Pastarųjų laikų, be to, geriausiais ir ryškiausias pavyzdys buvo Adolfas Hitleris.

– Hitleris? – Murugano balse suskambo siaubas ir nuostaba. Akivaizdu, kad Hitleris – vienas jo herojų.

– Paskaitykite to fiurerio biografiją, – atsakė daktaras Rober-

tas. – Iš akies luptas piteris penas. Niekam tikęs mokinys. Nepajėgus nei rungtis, nei kooperuotis. Pavydėjo visiems normaliems berniukams, kuriems sekėsi, o kad pavydėjo, tai ir nekentė, todėl, kad jaustųsi geriau, niekino juos kaip žemesnius padarus. Atėjo brendimo metas, bet Adolfas seksualiai irgi buvo atsilikęs. Kiti berniukai rėžė sparną apie mergaites, ir mergaitės jų nestūmė. Adolfas buvo per daug drovus, abejojo savo vyriškumu. Nepajėgdamas susikaupti ir dirbti, kai to reikėjo, savo atsiimdavo tik namuose Kito Pasaulio pramanais. Čia mažų mažiausiai jis buvo Mikelandželas. Deja, piešti nesugebėjo. Vienintelis jo talentas buvo neapykanta, žemos gudrybės, nenuilstančios balso stygos bei nesenkantis įkvėpimas taukšti iš savo Piterio Peno paranojos gelmių. Trisdešimt ar keturiasdešimt milijonų mirčių ir dievai žino, kiek milijardų dolerių – tai kaina, kurią pasaulis sumokėjo už pavėluotą mažojo Adolfo brandą. Laimei, daugelis berniukų, kurie bręsta lėtai, užaugs viso labo smulkiais nusižengėliais. Tačiau net ir už mailių, jei jo gausu, gali tekti brangiai mokėti. Todėl ir stengiamės šiuos polinkius ravėti vos užsimezgusius ar veikiau, kadangi kalbame apie piterius penus, kaip tik todėl stengiamės pagelbėti pažeistiems jų pumpurams skleistis ir augti.

– Ir ar jums pavyksta?

– Tai nesunku, – linktelėjo daktaras Robertas, – ypač jeigu pradedi pakankamai anksti. Visi mūsų vaikai nuo ketverių iki penkerių metų yra nuodugniai apžiūrimi. Kraujo tyrimai, psichologiniai tyrimai, nustatomas somatinis tipas, riešų rentgenograma ir elektrokardiograma. Taip absoliučiai tiksliai nustatomi visi sunkūs Piterio Peno atvejai ir iškart skiriamas atitinkamas gydymas. Po metų beveik visi jie būna visiškai sveiki. Tie, kurie užaugtų potencialiais netikėliais ir nusikaltėliais, poten-

cialiais tironais ir sadistais, potencialiais mizantropais, tuščiai maištaujančiais revoliucionieriais, auga naudingais piliečiais, kuriuos galima valdyti a*dandena asatthena* – be bausmių ir kalavijo. Jūsų pasaulio dalyje su nusižengiamumais palikta kautis dvasininkams, socialiniams darbuotojams ir policijai. Nenutrūkstančių pamokslų, paraminės terapijos, įkalinimo bausmių – per akis. Bet kokie rezultatai? Nusižengiamumo lygis nuolat kyla. Tačiau tai nestebina. Žodžiai apie vaikų konkurenciją šeimoje, pragarą arba Jėzaus asmenį nepakeis biochemijos. Metai kalėjime nepagydys Piterio Peno ir jo endokrininio disbalanso, nepadės atsikratyti to psichologinių pasekmių. Piterio Peno nusižengiamumas gydomas ankstyva diagnoze ir trimis rausvomis kapsulėmis per dieną prieš valgį. Jeigu aplinka palanki, po aštuoniolikos mėnesių rezultatas bus mielas supratingumas ir minimalios pagrindinės dorybės. Jaunuoliams grąžinamos lygios galimybės, – kai anksčiau nebuvo nė menkiausios vilties, – siekti *pradžniaparamitos** ir *karunos* – galutinės išminties ir atjautos. O dabar paprašykit Vidžajos, kad papasakotų apie raumeninguosius. Kaip veikiausiai pastebėjote, jis – vienas jų.

Pasilenkęs priekin, daktaras Robertas kumštelėjo plačią milžino nugarą.

– Mėsos kalnas! Mūsų kirminų laimė, kad šis žvėris ne plėšrus.

Vidžaja viena ranka paleido vairą, dunkstelėjo sau į krūtinę ir nirčiai suriaumojo.

– Neerzink gorilos, – pasakė jis ir draugiškai nusikvatojo. – Pagalvok apie kitus didžiuosius diktatorius, – kalbėjo jis Vilui, – apie Josifą Visarionovičių Staliną. Hitleris – puikiausias nusižengėlio Piterio Peno pavyzdys. O Stalinas – geriausias raume-

* Išminties tobulybė, transcendentinė išmintis (*sanskr.*).

ningojo nusižengėlio pavyzdys. Jau vien išvaizda jam lėmė būti ekstravertu. Ne tokiu, kaip minkštučiai, apvalučiai atlapaširdžiai, trokštantys bendrystės nesirinkdami. Ne – kitus mindančiu, sunkiančiu ekstarvertu, kuris nuolat jaučiasi spiriamas Ką Nors daryti, niekuomet nevaržomu sąžinės priekaištų, užuojautos ar supratimo. Leninas testamente patarė savo sekėjams nusikratyti Stalino – žmogaus, kuris per daug žavėjosi valdžia, per daug linko ja piktnaudžiauti. Tačiau patarimas pavėlavo. Stalinas spėjo taip įsišaknyti, kad jo išstumti tapo nebeįmanoma. Po dešimties metų jis turėjo absoliučią galią. Trockio veikla paralyžiuota, senieji draugai išžudyti. Ir tuomet tarsi Dievas tarp angelų chorų jis liko vienas jaukiame nedideliame danguje, apsuptas vien pataikūnų ir padlaižių. Visą tą laiką jis nuožmiai darbavosi, likviduodamas buožes, burdamas kolūkius, kurdamas ginklų pramonę, jėga perkeldamas milijonus iš žemės ūkio į fabrikus. Jis dirbo atkakliai, ir ėjosi jam kaip per sviestą, visiškai apokaliptinėse fantazijose plūduriuojančiam ir nuotaikų blaškomam vokiečių Piteriui Penui tai buvo visiškai nepasiekiama. Palyginkite Stalino strategiją su Hitlerio strategija paskutinės karo fazės metu. Šaltas išskaičiavimas varžėsi su nevisaverčio kliedesiais, realizmas be iliuzijų – su retoriniais tauškalais, kuriais Hitleris pats save įtikindavo. Du siaubūnai, lygūs savo nusižengimais, bet visai nepanašūs temperamentu, pasąmonine motyvacija ir galiausiai rezultatyvumu. Piteriai penai puikiai tinka pradėti karą, sukelti revoliuciją, tačiau iki pergalės kaunasi tik raumeningieji. Štai ir džiunglės, – pridėjo Vidžaja kitokiu tonu, mostelėdamas į galingą medžių uolą, kuri, regi, užtvėrė jiems kelią aukštyn.

Po akimirkos iš atviro šlaito spindesio jie niro į siaurą žalios prieblandos tunelį, kuris vingiavo tarp atogrąžų lapijos mūrų. Nuo viršutinių šakų arkų driekėsi vijokliniai augalai, o tarp

didžiulių medžių kamienų kerojo paparčiai ir tamsialapiai rododendrai bei gausybė krūmų nežinomais aplinkui besidairančiam Vilui pavadinimais. Drėgnas oras dusino, tvyrojo aštrus, kartus vašių, žaliuojančių ir tarpstančių augalų aromatas ir tas kitas gyvybės, kuri yra nykimas, kvapas. Tolumoje, slopinamus tirštos lapijos, Vilas girdėjo pokšint kirvius, ritmingą pjūklo džyravimą. Kelias dar kartą padarė vingį, ir staiga žalia tamsa užleido vietą saulės šviesai. Pustuzinis pusnuogių aukštų, plačiapečių medkirčių genėjo ką tik nukirsto medžio šakas. Saulėje gainiojosi šimtai mėlynų ir ametisto spalvos drugių, vasnojančių ir nardančių nesiliaujančiame laisvos choreografijos šokyje. Tolesniame proskynos gale senyvas vyriškis maišė ant laužo kybančio geležinio katilo turinį. Netoliese ramiai rupšnojo nedidukas laibakojis prijaukintas stirniukas.

– Seni bičiuliai, – tarė Vidžaja ir šūktelėjo kažką pališkai. Medkirčiai atsišaukė ir sumosavo rankomis. Tuomet kelias staiga pasuko kairėn ir jie vėl kilo žaliuoju tuneliu tarp medžių.

– Jei jau kalbame apie raumeninguosius, – tarė Vilas, jiems išvažiavus iš proskynos, – tai čia matėme tikriausius pavyzdžius.

– Toks kūno sudėjimas, – pasakė Vidžaja, – yra nuolatinė pagunda. Tačiau tarp šių vyrų, o teko dirbti su tuzinais, nesu sutikęs smurtautojo, nė vieno potencialiai pavojingai įsimylėjusio jėgą.

– Kitaip galėtume pasakyti, – niekinamai įsiterpė Muruganas, – kad čia niekas neturi jokių ambicijų.

– O kaip tai paaiškinti? – paklausė Vilas.

– Su piteriais penais viskas labai paprastai. Mes pašaliname priežastis, kurios kurstytų norą griebtis jėgos. Mes išgydome jų nusižengiamumą, kol jis dar nesusiformavęs. Tačiau raumeningieji kitokie. Jie čia tokie patys raumeningi, drambliškai ekstra-

vertiški kaip ir jūsuose. Tad kodėl jie nevirsta stalinais arba dypomis, arba bent jau šeimos tironais? Pirmiausia mūsų socialinė tvarka suteikia jiems itin menkai galimybių terorizuoti savo šeimas, o politinė sąranga daro beveik neįmanomą dominavimą kokiu nors didesniu mastu. Antra, mes mokome raumeninguosius atidos ir jautrumo, mokome džiaugtis kasdienio egzistavimo paprastais dalykais. Tai reiškia, kad jie visada turi kuo pakeisti valdžios teikiamą malonumą ir gali rinktis iš daugybės dalykų. Ir galiausiai mes tiesiogiai imamės jėgos ir dominavimo aistros, prigimtinai būdingos tokio kūno sudėjimo žmonėms. Mes jėgos aistrą kreipiame nuo žmonių – daiktų pusėn. Mes jiems duodame įvairiausių sunkių užduočių – įtampos ir aistros reikalaujančių užduočių, kurios išvargina jų raumenis ir sotina troškimą dominuoti, bet jie tai daro ne kitų sąskaita bei nekenksmingais arba net naudingais būdais.

– Tad šie puikūs sutvėrimai kerta medžius, užuot kirtę žmones – ar ne taip?

– Būtent taip. O kai jie pakankamai pabūna miške, gali plaukti į jūrą arba pabandyti kalnakasybą, arba atsipalaiduoti – kalbant sąlygiškai – ryžių laukuose.

Vilas Farnabis staiga susijuokė.

– Kas juokinga?

– Užsigalvojau apie savo tėvą. Šiek tiek pakapoti malkų veikiausiai būtų buvę jam į naudą – o koks išsigelbėjimas tai būtų buvęs jo nelaimingai šeimai. Deja, jis buvo anglų džentelmenas. Apie medžių kapojimą negalėjo būti nė kalbos.

– O ar jis turėjo kokį fizinį vožtuvą garui nuleisti?

Vilas papurtė galvą.

– Be to, kad buvo džentelmenas, – paaiškino jis, – mano tėvas manė esąs intelektualas. Bet intelektualas nemedžioja, nešaudo

ir nežaidžia golfo; jis tik mąsto ir geria. Be brendžio, vienintelės mano tėvo pramogos buvo patyčios iš kitų, aukciono tiltelis ir politikos teorija. Jis vaizdavosi esąs dvidešimto amžiaus lordas Aktonas* – paskutinis, vienišas liberalizmo filosofas. Jei būtumėt išgirdę jo išvedžiojimus apie šiuolaikinės visagalės Valstybės neteisingumą. „Valdžia linkusi išsigimti. Absoliuti valdžia išsigimsta absoliučiai. *Absoliučiai.*" Po to jis išlenkdavo dar vieną brendžio stiklą ir su nauju įkvėpimu imdavosi mylimiausios laisvalaikio pramogos – tyčiotis iš žmonos ir vaikų.

– Ir Aktonas pats taip nesielgė, – tarė daktaras Robertas, – tik todėl, kad buvo doras ir išmintingas. Jo teorijose nebuvo nieko, kas ramdytų nusižengėlį raumeningąjį arba negydytą Piterį Peną – kad netremptų visų, kas tik pasipainios po kojomis. Tai buvo fatališka Aktono silpnybė. Kaip politikos teoretikas, jis buvo iš esmės puikus. Kaip praktikas psichologas, jis tiesiog neegzistavo. Regis, jis manė, kad jėgos problemą galima išspręsti gera socialine tvarka, kurią papildytų tvirta moralė ir šiek tiek atskleistos religijos. Tačiau jėgos problemos šaknys – anatominės, jas lemia biochemija ir temperamentas. Jėgą reikia žaboti teisiniu ir politiniu lygmeniu; tai akivaizdu. Kaip akivaizdu ir tai, kad individo lygmeniu turi būti vykdoma prevencija. Instinktų ir emocijų, liaukų ir vidurių, raumenų ir kraujo lygmeniu. Jei kada rasiu laiko, norėčiau parašyti knygelę apie žmogaus fiziologijos ryšį su etika, religija, politika ir teise.

– Teise, – pakartojo Vilas, – kaip tik ketinau paklausti apie teisę. Ar jūs taip visiškai apsieinate be kardo ir bausmių? Ar jums vis dėlto prireikia teisėjų ir policininkų?

* Johnas Emerichas Edwardas Dalbergas Actonas (1834–1902), anglų liberalusis istorikas ir moralistas, pirmasis modernus filosofas, kritikavęs blogą valstybę, kad ir kokios formos ji egzistuotų.

– Mums vis tiek jų prireikia, – atsakė daktaras Robertas. – Bet toli gražu nereikia tiek daug, kaip jums. Pirmiausia dėl prevencinės medicinos ir prevencinio ugdymo pas mus nedaroma tiek nusikaltimų. Antra, dauguma iš tų nedaugelio padarytų nusikaltimų – prasižengėlio savitarpio prisiėmimo klubo reikalas. Grupinė terapija bendruomenėje, kuri prisiima grupinę atsakomybę už prasižengėlį. O sunkiais atvejais grupinė terapija papildoma medikamentiniu gydymu ir *mokšos* vaistų teikiamos patirties kursu, kurio vadovas – ypatingos įžvalgos asmuo.

– Tai ką gi veikia teisėjai?

– Teisėjas išklauso pateikiamus parodymus, nusprendžia, ar kaltinamasis žmogus yra nekaltas ar kaltas, grąžina jį į SPK, o kai reikia, siunčia į vietinę medicinos ir mikomistikos ekspertų komisiją. Nustatytais laikotarpiais ekspertai ir bendruomenė praneša teisėjui, kaip viskas klostosi. Kai gaunama patenkinama ataskaita, byla baigiama.

– O jeigu patenkinama ataskaita taip ir negaunama?

– Ilgainiui jos visuomet pagerėja.

Stojo tyla.

– Ar kada teko laipioti uolomis? – staiga paklausė Vidžaja.

– O kaip manai, kur susižalojau koją? – nusijuokė Vilas.

– Tai buvo prievartinis laipiojimas. Bet ar kada laipiojot dėl įdomumo?

– Laipiojau tiek, – atsiliepė Vilas, – kad užteko įsitikinti, jog man tai ne itin sekasi.

Vidžaja pažvelgė į Muruganą.

– O pats Šveicarijoje?

Vaikinas nuraudo ir papurtė galvą.

– Viso to negalima daryti, – sumurmėjo jis, – jei turi polinkį į tuberkuliozę.

– Kaip gaila, – pasakė Vidžaja, – tau būtų išėję į naudą.

– Ar žmonės daug laipioja po šiuos kalnus? – paklausė Vilas.

– Laipiojimas įeina į mokyklos programą.

– Visiems?

– Truputis visiems. Aukštesnio lygio uolų meno paragauja susiformavę raumeningieji, maždaug vienas iš dvylikos vaikinų ir viena iš dvidešimt septynių merginų. Netrukus pamatysime, kaip jaunuoliai pirmą kartą lips pradinio lygio maršrutu.

Žaliasis tunelis praplatėjo, ir staiga iš varvančio miško jie išniro į platų, beveik lygų iškyšulį, kurį iš trijų pusių supo aukšta raudonų uolų siena, besistiebianti į daugiau kaip dviejų tūkstančių pėdų aukštį, kur virto dantytomis viršukalnėmis ir pavieniais pinakliais. Oras buvo gaivus, ir kai jie iš saulės įsuko į plūduriuojančią kamuolinių debesų salelę, čia buvo beveik vėsu. Daktaras Robertas pasilenkė priekin ir pro priekinį stiklą parodė grupelę baltų pastatų ant nedidelio gūburio plokštikalnio viduryje.

– Čia aukštikalnių stotis, – pasakė, – septynių tūkstančių pėdų aukštyje daugiau nei penki tūkstančiai akrų geros lygios žemės, kur auginame praktiškai viską, kas auga pietinėje Europoje. Rugius ir miežius, žirnelius ir kopūstus, salotas ir pomidorus (vaisiai nesimezga, kur nakties temperatūra aukštesnė nei šešiasdešimt aštuoni), agrastus, žemuoges, riešutus, renklodus, persikus ir abrikosus. Plius visi vertingi augalai, natūraliai augantys kalnuose šioje platumoje – tarp jų ir grybai, kuriems jūsų jaunasis draugas taip nirtingai priešinasi.

– Ar mes ten vykstame? – paklausė Vilas.

– Ne, mes važiuojame aukščiau, – daktaras Robertas parodė paskutinę kalnų virtinės pasiekiamą vietą, tamsiai raudonų uolų keterą, nuo kurios žemė iš vienos pusės šlaitu smigo į džiungles,

o iš kitos viršum prarajos kilo į debesyse neįžvelgiamą viršūnę. – Prie senosios Šivos šventyklos, kur piligrimai susirinkdavo per kiekvieną pavasario ir rudens lygiadienį. Tai viena mano mylimiausių vietų visoje saloje. Kol vaikai buvo maži, iškildavome ten visi su Lakšmi beveik kas savaitę. Prieš kiek metų tai buvo! – jo balse pasigirdo liūdesys. Jis atsiduso ir, atsilošęs sėdynėje, užsimerkė.

Jie išsuko iš kelio, vedančio į aukštikalnių stotį, ir vėl ėmė kilti.

– Įvažiuojame į paskutinę, pavojingiausią viją, – pasakė Vidžaja. – Septynetas staigių posūkių ir pusė mylios tunelio be ventiliacijos.

Jis įjungė pirmą bėgį, ir kalbėtis tapo neįmanoma. Už dešimties minučių jie jau buvo vietoje.

Atsargiai laviruodamas, kad neužgautų įtvertosios kojos, Vilas išsiropštė iš automobilio ir apsidairė. Tarp raudonųjų uolų – iš pietų dantytų viršūnių, šaunančių aukštyn, o į kitas puses smingančių stačiai į prarają, ketera buvo išlyginta, ir vidury ilgos siauros terasos stovėjo šventykla – didelis, tos pačios raudonos uolienos bokštas – masyvus, keturkampis, suraižytas nervіūrų vertikalių. Simetriškas daiktas, kontrastas uoloms, bet ne toks taisyklingas kaip Euklido abstrakcijos – taisyklingas su gyvo daikto pragmatizmu. Taip, gyvo daikto, nes visi šventyklos puošnios faktūros paviršiai, visi ją dangaus fone apribojantys kontūrai organiškai linko vidun, pakeliui siaurėdami į marmurinį žiedą, viršum kurio raudonas akmuo vėl plėtėsi kaip žydinčio augalo sėklos maišelis į suplokštintą, daugybe nerviūrų išvagotą kupolą, karūnuojantį statinį.

– Pastatyta apie penkiasdešimt metų prieš normanų užkariavimą, – paaiškino daktaras Robertas.

– O atrodo, – pakomentavo Vilas, – tarsi niekas jos nė nestatė, o būtų išaugusi iš uolos. Tarsi saulėtas agavos pumpuras, pasiruošęs iššauti dvylikos pėdų stiebą ir išsprogti žiedais.

– Žiūrėk, – Vidžaja palietė jo ranką, – leidžiasi pradinukų grupė.

Vilas pasisuko kalno pusėn ir pamatė jaunuolį pakaltais vinimis batais ir alpinisto drabužiais, besileidžiantį siauru tarpekliu, išgraužtu plokščiose uolose. Toje vietoje, kur tarpeklyje buvo patogi vieta pailsėti, jis sustojo ir, užvertęs galvą, garsiai tirolie-

tiškai uždainavo. Per penkiasdešimt pėdų viršum jo iš už uolos kuoro išdygo vaikinas, žengė nuo atsikišimo, ant kurio stovėjo, ir ėmė leistis žemyn tarpekliu.

– Ar tavęs negundo? – Vidžaja atsisuko į Muruganą.

Gerokai perspausdamas vaidmenį nuobodžiaujančio, rafinuoto suaugusiojo, kuris turi svarbesnių užsiėmimų, nei stebėti vaikų žaidimus, Muruganas gūžtelėjo pečiais.

– Nė per nago juodymą.

Jis nukiūtino šalin, įsitaisė ant padūlėjusios liūto skulptūros ir, išsitraukęs blizgiai įrištą amerikietišką žurnalą, įknibo skaityti.

– Kokia čia literatūra? – paklausė Vidžaja.

– Mokslinė fantastika, – Murugano balse skambėjo iššūkis.

Daktaras Robertas nusijuokė.

– Bet kas, kad tik pabėgtum nuo Fakto.

Apsimetęs, jog neišgirdo, Muruganas pervertė puslapį ir skaitė toliau.

– Jam gerai sekasi, – tarė Vidžaja, kuris stebėjo, kaip lipa jaunasis alpinistas. – Kiekvienos virvės gale yra patyręs žmogus, – pridėjo. – Dabar jūs nematote pirmojo – jis už to kyšulio gretimame tarpeklyje, per kokį trisdešimt ar keturiasdešimt pėdų aukščiau. Ten yra įtaisytas geležinis strypas, ant kurio galima pritvirtinti virvę. Net jei nuslystų visa grupė, jie būtų visiškai saugūs.

Plačiai išsižergęs ir įsispyręs kojomis į atramas abiejose siauro tarpeklio sienose, vadas toliau šūkalojo nurodymus, drąsinimus. Kai priartėjo antrasis vaikinas, jis užleido jam vietą, nusileisdamas dar dvidešimt pėdų, sustojęs vėl užtirliavo. Iš už uolos kuoro pasirodė kelnėta, auliniais apsiavusi aukšta mergina, plaukus susirišus į uodegėles.

– Puiku, – pritariamai tarė Vidžaja, stebėdamas ją.

Tuo metu iš žemo namelio uolos papėdėje – matyt, tai buvo

atogrąžinis Alpių trobelės variantas, – pabiro grupelė jaunimo pažiūrėti, kas čia vyksta. Vilui paaiškino, kad jie buvo iš trijų kitų alpinistų komandų, kurie šiandien jau anksčiau išlaikė pradinio lygio baigimo testą.

– Ar geriausia komanda laimi prizą?

– Laimėtojų nebūna, – atsakė Vidžaja. – Tai ne varžybos. Tai veikiau išbandymas.

– Išbandymas, kuris yra pirmoji iniciacijos iš vaikystės į suaugusiojo gyvenimą pakopa. Išmėginimas, kuris padeda jiems suprasti, kokiame pasaulyje teks gyventi, padeda suvokti mirties visesybę, esminį visos egzistencijos trapumą. Bet po išbandymo ateina apreiškimas. Po kelių minučių šitiems vaikinams ir merginoms pirmą sykį atsiskleis *mokšos* vaistų patirtis. Jie visi gaus vaistų drauge, o šventykloje vyks religinės apeigos.

– Kažkas panašaus į Sutvirtinimo pamaldas?

– Išskyrus tai, kad tai nebus tik teologinės pinklybės. *Mokšos* vaistai leis jiems patirti tikrybę.

– Tikrybę? – Vilas papurtė galvą. – Ar yra toks dalykas? Gerai būtų, jei galėčiau tuo patikėti.

– Niekas neprašo tikėti, – atsakė daktaras Robertas. – Tikrybė nėra teiginys, tai būsena. Mes nemokome savo vaikų išpažinti tikėjimo, nekurstome jų jaudulio dėl emociškai įkrautų simbolių. Kai ateina laikas išmokti giliausias religijos tiesas, pasiunčiame juos kopti viršum bedugnės, o paskui duodame jiems keturis šimtus miligramų apreiškimo. Dvi tiesioginės realybės patirtys, iš kurių kiekvienas protingas vaikinas ar mergina gali susiprasti, kas yra kas.

– Ir nepamirškime mūsų aptartos jėgos problemos, – pasakė Vidžaja. – Laipiojimas uolomis yra taikomosios etikos šaka – tai dar vienas prevencinis terorizavimo pakaitas.

– Tad mano tėvas turėjo būti ir alpinistu, ne tik medkirčiu.

– Galima pasijuokti, – sutiko Vidžaja, tikrai juokdamasis. – Tačiau akivaizdu – tai tikrai padeda. Tikrai padeda. Aš kopiau ir kopiau – ir tikrąja šio žodžio prasme iškopiau iš daugybės šlykščiausių pagundų piktnaudžiauti savo raumenimis, o kadangi mano raumenys nemenki, – pridėjo jis, – tai ir pagundų teko stiprių.

– Čia, regis, yra tik vienas kabliukas, – tarė Vilas, – kad, kopdamas iš pagundų, pakeliui gali nukristi ir ... – staiga prisiminęs, kas nutiko Dugaldui Makfailui, jis nebebaigė.

Sakinį pabaigė daktaras Robertas.

– Gali nukristi, – pakartojo jis ir lėtai pridūrė, – ir užsimušti. Dugaldas lipo vienas, – pasakė jis kiek patylėjęs. – Niekas nežino, kas atsitiko. Kūną rado tik kitą dieną.

Visi ilgam nutilo.

– Ir jūs vis tiek manote, kad tai gera mintis? – paklausė Vilas, bambukine lazda mostelėdamas į mažas figūrėles, taip vargingai ropojančias stačiai į bedugnę nyrančios uolos plyne.

– Aš vis tiek manau, kad tai gera mintis, – atsakė daktaras Robertas.

– Taip, bet vargšė Sušyla...

– Taip, vargšė Sušyla, – pakartojo daktaras Robertas. – Ir vargšai vaikai, vargšė Lakšmi, vargšas aš. Bet jeigu Dugaldas nebūtų įpratęs rizikuoti savo gyvenimu, gal visi mes būtume vargšai dėl kitų priežasčių. Geriau rizikuoti netekti savo gyvybės, negu rizikuoti atimti kitiems ar bent jau padaryti juos nelaimingus. Įskaudinsi juos, nes esi prigimtinai agresyvus, per daug atsargus arba per daug tamsus, kad išlietum savo agresiją viršum bedugnės. O dabar, – tęsė jis kitokiu tonu, – noriu parodyti jums vaizdą.

– O aš eisiu šnektelėti su tais vaikinais ir merginomis, – Vidžaja nuėjo prie grupelės raudonos dantytos uolos papėdėje.

Palikęs Muruganą gilintis į mokslinę fantastiką, Vilas nusekė daktarą Robertą pro vartus su kolonomis, abu kirto plačią, šventyklą supančią akmeninę pakylą. Šios pakylos kampe stovėjo nedidelis paviljonas su kupolu. Jie įėjo ir, žengę prie plačios lango ertmės, pažvelgė pro ją. Kaip vientisa nefrito ir lazurito siena iki horizonto plytėjo jūra. Jiems po kojų, tiesiog nukritusi tūkstančius pėdų, tyvuliavo džiunglių žaluma. Už džiunglių, horizontaliai išdantyti tarpeklių ir kuorų, vertikaliai suskirstyti pylimais, kurie sudarė milžiniškus žmogaus sukurtus nesuskaičiuojamų laukų laiptus, šlaitai leidosi į plačią lygumą, kurios tolimiausiame kampe, tarp turgaus sodų ir palmėmis apjuosto paplūdimio, driekėsi nemažas miestas. Iš tokio aukščio puikiai regimas visu savo prašmatnumu, jis atrodė tarsi mažytis, kruopštus piešinys viduramžių Valandų knygoje.

– Tai Šivapuramas, – pasakė daktaras Robertas. – O tie statiniai ant kalvos už upės – didžioji budistų šventykla. Kiek ankstyvesnė nei Borobuduras*, o skulptūros tokios pat puikios kaip ir viskas Tolimojoje Indijoje.**

Jis patylėjo.

– Šiame nedideliame vasarnamyje rengdavome piknikus, kai lydavo. Niekuomet nepamiršiu to karto, kai Dugaldas (jam turėjo būti apie dešimt metų) linksminosi užlipęs čia ant palangės ir atsistojęs ant vienos kojos šokančio Šivos poza. Vargšė Lakšmi, ji mirtinai persigando. Bet Dugaldas buvo gimęs laipioti. Todėl tas nelaimingas atsitikimas dar labiau nesuprantamas. – Jis papurtė galvą, paskui vėl patylėjęs kalbėjo toliau, – paskutinį kartą čia buvome prieš devynetą ar aštuonetą mėnesių. Dugaldas dar buvo gyvas, ir Lakšmi dar nebuvo tokia silpna, tad galėjo

* Didžiausia Pietryčių Azijos budistų šventykla, VIII–IX a.
** Senovėje taip vadintos pietrytinės Azijos šalys.

dienai iškeliauti su anūkais. Jis vėl parodė tą Šivos triuką Tomui Krišnai ir Merei Sarodžini. Ant vienos kojos, o rankos sukosi taip greitai, kad būtum galėjęs prisiekti, kad jis turi jų keturias.

Daktaras Robertas nutilo. Pakėlęs gurinėlį nubirusio tinko nuo grindų, švystelėjo pro langą.

– Žemyn, žemyn, žemyn... Tuščia erdvė. Pascal *avait son gouffre**. Kaip keista, kad tai ir stipriausias mirties, ir sykiu gausiausio, intensyviausio gyvenimo simbolis. – Staiga jo veidas nusišvietė. – Matai vanagą?

– Vanagą?

Daktaras Robertas parodė, kur pusiaukelėje tarp jų į aukštybes iškelto kambarėlio ir tamsaus miško stogo nejudindamas sparnų sukosi nedidelis rudas greičio ir plėšikiško tingumo įsikūnijimas.

– Prisiminiau eilėraštį, kurį Senasis Radža parašė apie šią vietą. Daktaras Robertas šiek tiek patylėjo, paskui padeklamavo:

Tu klausi, ką šioj debesų padangtėj,
Kur virš pasaulio šoka Šiva,
Kaip man atrodo,
Ką aš čia aukštybėse darau?

Atsakymo nėra, brolau,
Tik vanagas lakioja po mumis,
Čiurliai lyg juodos strėlės
Aštriom sidabro gijom dangų raižo
Šaižiai klykdami.

* „Paskalis turėjo savo tuštumą“, – iš Charleso Baudelaire’o eilėraščio „Tuštuma“.

Sakai, kad lygumos, kaitra alsuojančios, toli,
Prikaišioji, kad mano žmonės taip nutolo!

Ir vis dėlto arti! Toli tarp apsiniaukusio dangaus
Ir jūros apačioj, kuri staiga išnyra,
Aš įžvelgiau jų spindulingą paslaptį – ir savo.

– O toji paslaptis, manau, yra ši tuščia erdvė.

– Ar veikiau tai, ką ši tuščia erdvė simbolizuoja – Budos Prigimtį, esančią visame mūsų nepaliaujančiame nykime. Tai man primena...

Jis pažvelgė į laikrodį.

– Kas gi toliau mūsų programoje? – paklausė Vilas, kai jie išniro į akinamą šviesą.

– Ritualas šventykloje, – atsakė Robertas. – Jaunieji alpinistai atnašaus savo žygį Šivai. Kitaip tariant, savo pačių Tokybei, vizualizuojamai kaip Dievas. Paskui bus antroji jų iniciacijos dalis – išsilaisvinimo iš savęs patirtis.

– Išgeriant *mokšos* vaistų?

Daktaras Robertas linktelėjo.

– Jų vadovai išdalijo vaistus prieš jiems išeinant iš Alpinizmo asociacijos namelio. Paskui jie susirenka į šventyklą. Medžiaga pradeda veikti pamaldų metu. Be to, – pridėjo jis, – pamaldos sanskritiškai, taigi nesuprasi nė žodžio. Vidžaja kreipsis į jaunuolius angliškai, jis kalbės kaip Alpinizmo asociacijos prezidentas. Angliškai kalbėsiu ir aš. Na žinoma, ir dauguma jaunimo.

Šventykloje tvyrojo vėsi, slaptinga tamsa, švelninama blyškios šviesos, kuri skverbėsi pro porą langelių su pinučiais ir sklido nuo septyneto lempų, geltona virpančių žvaigždžių aureole

supančių statulos ant altoriaus galvą. Tai buvo ne didesnis už vaiką varinis Šiva. Apsuptas liepsningo garbės rato, gestikuliuodamas visomis keturiomis rankomis, besiplaikstančiomis kaselėmis, dešine koja primynęs bjauriausią neūžaugos blogio kūną, kairę grakščiai pakėlęs, dievas stovėjo sustingęs, tarsi pagautas ekstazės. Jau išsinėrę iš alpinistų drabužių ir įsispyrę į sandalus, nuogomis krūtinėmis, trumpikėmis arba ryškių spalvų sijonais būrelis vaikinų ir merginų sykiu su šešiais jaunais vyrais, savo vadovais ir instruktoriais, sukryžiavę kojas sėdėjo ant žemės. Viršum jų, stovėdamas ant aukščiausio altoriaus laiptelio, plikai nusiskutęs, geltonu apdaru dvasininkas dudeno kažką nesuprantamo. Palikęs Vilą patogiai įsitaisiusį prie sienos kraštelio, daktaras Robertas nutipeno prie sėdinčių Vidžajos ir Murugano ir prisėdo šalia.

Malonų ausiai sanskrito grumėjimą pakeitė aukštų tonų nosinių garsų giesmė, po jos prasidėjo litanija – į dvasininko meldimus visi susirinkusieji atsakydavo kartu.

Dabar varinėje smilkyklėje uždegė smilkalų. Kviesdamas nurimti, senasis dvasininkas iškėlė rankas, ir ilgą, prasmingą tobulos tylos valandėlę pilkas smilkalų siūlelis nevingiuodamas kilo tiesiai prieš dievą, paskui, susitikęs pro langą pūstelėjusį vėjelį, užlinko ir nyko iš akių, virsdamas neregimu debesėliu, paslaptingu kito pasaulio kvapu užpildydamas visą apytamsę erdvę. Vilas atsimerkė ir išvydo, kad iš visų susirinkusiųjų Muruganas vienintelis neramiai sukinėjasi. Ir ne tik sukinėjasi, bet taiso nerimstančio nepasitenkinimo grimasas. Muruganas niekuomet nelaipiojo, tad alpinizmas jam atrodė kvailystė. Jis atsisakė pabandyti *mokšos* vaistų, o tie, kurie juos vartojo, buvo jam visiškai nepriimtini. Jo motina tikėjo Pakylėtaisiais Mokytojais ir pasiplepėdavo su Kut Humiu, todėl Šivos atvaizdas jam tebuvo vulga-

rus stabas. Kokia iškalbinga pantomima, pamanė Vilas, stebėdamas vaikiną. Deja, į vargšo Murugano keistenybes niekas nekreipė nė menkiausio dėmesio.

– *Šivanajama**, – tarė senasis dvasininkas, nutraukdamas ilgą tylą, ir vėl, – *Šivanajama*, – jis mojo rankomis kviesdamas.

Pakilusi iš savo vietos, aukšta mergina, kurią Vilas šiandien matė kopiančią viršum bedugnės, palipo altoriaus laiptais. Pasistiebusi, – aliejumi ištrintas merginos kūnas lempų šviesoje blizgėjo kaip antra vario statula, – ji užkorė blyškių geltonų žiedų girliandą ant aukščiausiai iškeltų Šivos rankų. Paskui, sudėjusi delnus, pažvelgė į giedrai besišypsantį dievo veidą ir iš pradžių kiek trūkinėjančiu, bet greitai išsilyginusiu balsu prakalbo:

O tu, kūrėjau, tu, naikintojau, tu, kuris palaikai,
Tu saulei šviečiant šoki tarp paukščių ir nerūpestingai
žaidžiančių vaikų
O nakčiai stojus – tarp deginimui sukrautų laužų.
*Tu, Šiva, tu tamsus ir šiurpus Bhairava,***
Tu, Tokybe ir Iliuzija, tu, Tuštuma ir Visi Daiktai,
Gyvenimo tu viešpats, todėl tau atnešiau gėlių,
Mirties tu viešpats, aš atnešiau tau širdį savo, –
Dabar išdeginki šią širdį,
Kad nežinojimą ir mano aš prarytų liepsnos.
Ir tu, Bhairava, galėtum šokt tarp pelenų.
Kad tu, Viešpatie Šiva, galėtum šokti tarp žiedų,
Ir šokčiau aš su tavimi.

* Šivos išmintis (sanskr.).
** Bhairava – šiurpiausia hinduizmo dievo Šivos reinkarnacija.

Mergina pakėlė rankas – jos judesys priminė ekstaziško garbinimo gestą, kartojamą šimtų šokančių maldininkų kartų, paskui žengė šalin į prieblandą. „*Šivanajama*“, – sušuko kažkas. Muruganas paniekinamai prunkštelėjo, kai refreną pagavo kiti jauni balsai. „Šivanajama, Šivanajama...“ Senasis dvasininkas rečitatyvu giedojo jau kitą vietą iš raštų. Jam įpusėjus, pro lango pinučius įlėkė nedidelis pilkas paukštelis raudona galva, audringai paplasnojo aplinkui lempas, paskui, garsiai sučirpęs iš siaubo ir pasipiktinimo, šovė lauk. Dvasininko progiesmis nenutrūko, įsibėgėjęs pasiekė kulminaciją ir baigėsi tyliai šnibždama malda: *šanti, šanti, šanti.* Dabar senasis dvasininkas pasisuko į altorių, paėmė ilgą degtuvą, prisidegė nuo vienos lempų viršum Šivos galvos ir ėmė žiebti kitas septynias lempas, kybančias gilioje nišoje žemiau plokštės, ant kurios stovėjo šokėjas. Blykstelėjusi ant glotnaus išgaubto metalo, lempų šviesa išryškino kitą statulą – šį kartą sėdinčius Šivą su Parvati, Didžiąja jogine: dviem iš keturių rankų Šiva laikė iškėlęs simbolinį būgnelį ir ugnį, o kita pora glamonėjo rankomis ir kojomis jį apsivijusią meilės Deivę, amžiams apsižergusią jį bronzinę aistros jojikę.

Senasis dvasininkas pamojo ranka. Šį kartą švieson įžengė vaikinas – tamsaus gymio, raumeningas. Pasilenkęs jis pakabino atneštą girliandą Parvati ant kaklo, perlenkė ilgą žiedų pynę ir kitą baltų orchidėjų kilpą užmetė Šivai ant galvos.

– Kiekvienas – abu, – pasakė.

– Kiekvienas – abu, – pakartojo jaunų balsų choras.

Muruganas įnirtingai papurtė galvą.

– O tu, išėjusysis, – tarė tamsusis vaikinas, – tu, išėjusysis, kuris išėjai į kitą krantą, kurs išlipai kitame krante, o tu, nušvitime, ir tu, kitas nušvitime, tu, išsilaisvinime, tapęs vienu su išsilaisvinimu, tu, atjauta beribės atjautos rankose.

– *Šivanajama.*

Jis grįžo į savo vietą. Ilgam pakibo tyla. Tuomet atsistojęs prabilo ir Vidžaja.

– Pavojus, – tarė jis ir pakartojo, – pavojus. Pavojus, priimamas apgalvotai, bet lengvai. Pavojus, kuriuo dalijiesi su draugu, draugų grupe. Dalijiesi sąmoningai, kol suvoki tai, kiek tik suvokti pajėgi, kol tas dalijimasis ir pavojus tampa joga. Du draugai, susirišę leidžiasi uola. Kartais trys arba keturi draugai. Kiekvieno sąmonė aprėpia savo raumenų įtampą, savo įgūdžius, savo baimę ir savo baimę įveikiančią dvasią. Ir kiekvienas, žinoma, aprėpia podraug ir visus kitus, dėl jų rūpinasi, daro tai, ką reikia daryti, kad jiems būtų saugu. Gyvenimas, pasiekęs aukščiausią kūno ir dvasios įtampos tašką, gyvenimas gausesnis, nepalyginamai brangesnis dėl nuolatinės mirties grėsmės. Bet po pavojaus jogos ateina viršūnės joga, poilsio ir atsipalaidavimo joga, joga bedugnio ir beribio atsipalaidavimo, joga, kurią sudaro sąmoningas priėmimas to, kas duodama, ir kai tai duodama, neteisiant neramiu moralizuojančiu protu, nieko nepridedant iš susirinktų iš kitų idėjų išteklių nė iš dar apstesnių norų gimdomų svajų. Jūs tiesiog sėdite atpalaidavę raumenis, siela atvira saulės šviesai ir debesims, atvira tolumai ir horizontui, galiausiai atvira tai beformei, bežodei Ne-Minčiai, kurią viršūnės tyluma leidžia jums įžvelgti, gilią ir neišsemiamą, virpančioje jūsų kasdienio mąstymo srovėje.

O dabar metas leistis, metas antram pavojaus jogos gūsiui, metas atnaujinti įtampą ir švytintį gyvenimo gausybės suvokimą, kai pavojingai kybote ties susinaikinimo riba. Tuomet bedugnės papėdėje atsirišate ir leidžiatės akmenuotu keliu iki pirmųjų medžių. Ir staiga jus apgaubia miškas, o čia prireikia kitokios jogos – džiunglių jogos, jogos, kurią sudaro absoliutus gyvenimo iš labai arti suvokimas, džiunglių gyvenimas, prabangus jo

vešėjimas ir pūvantis, šliaužiantis skurdas, visos jo melodramatiškos dviprasmybės: orchidėjų ir šimtakojų, dėlių ir nektarinukių, vienos siurbia nektarą, o kitos, – kraują. Gyvenimas, gimdantis tvarką iš chaoso ir bjaurasties, gyvenimas, kuriantis gimimo ir augimo stebuklus, tačiau tie stebuklai, regis, neturi kito tikslo, vien tą, kad patys save sunaikintų. Grožis ir šiurpulys, grožis, – pakartojo jis, – ir šiurpulys. Ir tuomet staiga, pargrįžę iš vienos iš savo ekspedicijų į kalnus, staiga suvokiate, kad esama susitaikymo. Ir ne tik susitaikymo. Susiliejimo ir tapatybės. Grožio vienis su šiurpuliu džiunglių jogoje. Gyvenimas, sutaikytas su amžina mirties artuma – pavojaus jogoje. Tuštuma, sutampanti su savastimi, viršūnės šabo jogoje.

Visi nutilo. Muruganas demonstratyviai nusižiovavo. Senasis dvasininkas uždegė kitą smilkalų lazdelę ir murmėdamas mosavo ja priešais šokėją, mojavo aplinkui kosminį Šivos ir Deivės meilės aktą.

– Kvėpkite giliai, – tarė Vidžaja, – ir kvėpdami pajuskite šitą smilkalų kvapą. Sutelkite į jį visą dėmesį, pažinkite jame tai, kas jis yra – neištariamas faktas už žodžių, už proto ir paaiškinimo. Pažinkite jį tikrumoje. Pažinkite kaip paslaptį. Kvepalai, moterys ir malda – tai buvo trys dalykai, kuriuos Mahometas mylėjo labiausiai. Nepaaiškinami įkvėpto smilkalo, paliestos odos, pajustos meilės duomenys, anapus jų – paslapčių paslaptis, Vienis daugyje, Tuštuma, kuri yra viskas, Tokybė, visuotinai esanti kiekviename pavidale, kiekviename taške ir kiekvieną akimirką. Taigi, kvėpkite, – pakartojo jis, – kvėpkite, – ir galiausiai, jau atsisėdęs, pašnabždomis, – kvėpkite.

– *Šivanajama*, – ekstaziškai sumurmėjo senasis dvasininkas.

Daktaras Robertas pakilo ir žengė altoriaus link, paskui sustojo, atsisuko ir pamojo Vilui Farnabiui.

– Atеik pasėdėsi su manim, – sušnabždėjo jis, kai Vilas priėjo, – noriu, kad matytumei jų veidus.

– Ar aš netrukdysiu?

Daktaras Robertas papurtė galvą ir ėjo toliau, užlipę tris ketvirčius altoriaus laiptais, susėdo greta prietamsoje tarp tamsos ir lempų šviesos. Tyliai, labai tyliai daktaras Robertas prakalbo apie Šivą-Nataradžą – Šokio Viešpatį*.

– Pažvelkite į jo atvaizdą, – tarė jis. – Žvelkite į jį naujomis akimis, kurias jums atvėrė *mokšos* vaistai. Žiūrėkite, kaip jis kvėpuoja ir pulsuoja, kaip auga iš šviesos į vis stipresnę šviesą. Jis šoka laike ir už laiko, amžių amžiais ir amžinoje dabartybėje. Šoka ir šoka visuose pasauliuose išsyk. Pažvelkite į jį.

Tyrinėdamas tuos pakeltus veidus, Vilas pastebėjo čia viename, čia kitame brėkštančius palaimos spindulius, pripažinimo, supratimo, garbinančios nuostabos, virpančios ties ekstazės arba siaubo riba.

– Žvelkite įdėmiau, – ragino daktaras Robertas. – Žvelkite dar įdėmiau. – Minutėlę patylėjęs, – šoka išsyk visuose pasauliuose, – pakartojo jis. – *Visuose* pasauliuose. Ir visų pirma materijos pasaulyje. Žvelkite į didžiulę apvalią aurą, įrėmintą ugnies simboliais, kurioje dievas šoka. Ji reiškia Gamtą, masės ir energijos pasaulį. Joje Šiva šoka beribio tapsmo ir nykimo šokį. Tai jo *lyla***, jo kosminis žaidimas. Jis žaidžia, kad žaistų, kaip vaikas. Tačiau šis vaikas yra Daiktų Tvarka. Jo žaislai galaktikos, o tarp kiekvienos dviejų pirštų poros srūva tūkstančiai milijonų šviesmečių. Žvelkite į jį ant altoriaus. Atvaizdą pagamino žmogus, sumaniai išliejo iš vario ketverto pėdų figūrą. Bet Šiva-Nataradža užpildo visatą, yra visata. Užsimerkite ir išvysite jį,

* Vieno pagrindinių hinduizmo dievų Šivos – kaip kosminio šokėjo – forma.
** Žaidimas (*sanskr.*).

stūksantį naktyje, sekite tas beribes ištiestas rankas ir nepaklusnius, nepaliaujamai plevenančius plaukus. Nataradža žaidžia tarp žvaigždžių ir atomuose. Bet taipgi, – pridėjo jis, – žaidžia kiekviename gyvame sutvėrime, kiekviename jaučiančiame tvarinyje, kiekviename vaike, vyre, moteryje. Žaidžia, kad žaistų. Bet dabar žaidimų aikštelė suvokia, šokių aikštelė pajėgia kentėti. Mums šis žaidimas be priežasties regis tarsi įžeidimas. Iš tiesų mes norėtume Dievo, kuris niekuomet nenaikintų ką sukūręs. Arba jei skausmas ir mirtis privalo egzistuoti, te juos seikės teisingumo Dievas, kuris baus piktavalius ir atlygins geriesiems amžina linksmybe. Bet išties gerieji įskaudinami, kenčia nekaltieji. Tuomet tebus toks Dievas, kuris atjaus ir priglobs. Bet Nataradža tik šoka. Jo žaidimui mirtis lyg gyvenimas, o visos piktybės lyg visos dorybės. Aukščiau iškelta dešine ranka jis laiko būgnelį, kuris šaukia būtį iš nebūties. Tratata – kūrybos signalas, kosminis ryto kėlimas. Bet dabar pažiūrėkite į jo aukščiau pakeltą kairę ranką. Ji mosuoja ugnimi, kuria visa, kas buvo sukurta, bus nedelsiant sunaikinta. Jis šoka taip – kokia laimė! Šoka šitaip – ir o, skausmas, bjauriausia baimė, apleistis! Tuomet straksėk, liuoksėk ir šokinėk. Šok į geriausią sveikatą. Liuoktelėk į vėžį ir senatvę. Šok iš gyvenimo pilnatvės į niekį, iš niekio – vėl į gyvenimą. Nataradžai visa tai žaidimas, o žaidimas yra sau tikslas, nepaliaujamas betiksliškumas. Jis šoka, nes šoka, šokis yra jo *mahasukha**, jo beribė ir amžinoji palaima. Amžinoji palaima, – pakartojo daktaras Robertas, vėl pakartojo, bet dabar jau klausdamas, – amžinoji palaima? – Jis papurtė galvą. – Nes palaimos nėra, tik svyravimas tarp laimės ir siaubo, pasipiktinimo jausmo, pagalvojus, kad mūsų skausmai yra tokia pati nedaloma

* Didžioji ramybė, didžioji laimė (*sanskr.*).

Nataradžos šokio dalis kaip ir mūsų malonumai, mūsų mirtis kaip mūsų gyvenimas. Dabar šiek tiek pagalvokime apie tai tyloje.

Sekundės bėgo, tyla vis gilėjo. Staiga viena mergina prapliupo gąsdinamai raudoti. Vidžaja atsikėlė ir, atsiklaupęs šalia, uždėjo ranką jai ant peties. Raudojimas nuslopo.

– Kančios ir ligos, – pagaliau vėl prabilo daktaras Robertas, – galudienis, negalia, mirtis. *Aš parodysiu jums kančią*. Bet tai buvo ne vienintelis dalykas, kurį Buda mums parodė. Jis parodė mums ir kančių pabaigą.

– *Šivanajama*, – triumfuodamas šūktelėjo senasis dvasininkas.

– Vėl atsimerkite ir pažvelkite į Nataradžą čia, ant altoriaus. Įsižiūrėkite įdėmiai. Dešinėje iškeltoje rankoje, kaip jau matėte, jis laiko būgnelį, kuriuo šaukia gyveniman, viršutinėje kairėje neša naikinančią ugnį. Gyvenimas ir mirtis, tvarka ir pasklidimas, jis neskirsto. Bet dabar pažvelkite į kitą Šivos rankų porą. Apatinė dešinioji pakelta ir delnas pakreiptas išorėn. Ką reiškia šis gestas? Jis reiškia: „Nebijokite, Viskas Gerai.“ Bet kaip kas nors, nepraradęs proto, gali nebijoti? Kaip galėtų dėtis, kad blogis ir kančios – gerai, kai akivaizdu, kad visa tai blogai? Nataradža jums atsakys. Dabar pažvelkite į jo apatinę kairę ranką. Ja jis rodo žemyn sau į kojas. O ką daro jo kojos? Pažiūrėkite įdėmiau ir pamatysite, kad jo dešinė koja primynusi šiurpų nežmonišką sutvėrimą – demoną, Mujalaką. Neūžauga, bet pagiežos nepaprastai sustiprintas, Mujalaka įkūnija tamsą, tai godaus, valdančiojo „aš“ manifestacija. Mink ant jo, nusuk jam sprandą. Kaip tik tai Nataradža ir daro. Mina mažąjį siaubūną dešine koja. Bet atkreipkite dėmesį, kad pirštu jis rodo ne šią minančią dešinę – bet kairę koją, kurią šokdamas jau kelia nuo žemės. Ir kodėl jis ją rodo? Kodėl? Toji pakelta koja, tas žemės traukos paneigimas šokiu yra atsirišimo simbolis, simbolis *mokšos* – išsilaisvinimo.

Nataradža šoka išsyk visuose pasauliuose, fizikos ir chemijos pasaulyje, paprastos, labai žmogiškos patirties, galiausiai Tokybės pasaulyje, Proto ir Vaiskiosios Šviesos. O dabar, – tęsė daktaras Robertas šiek tiek patylėjęs, – norėčiau, kad jūs pažvelgtumėte į kitą statulą, Šivos ir Deivės atvaizdą. Žvelkite į juos jų nedideliame šviesos urve. O dabar užsimerkite ir išvyskite juos šviečiančius, gyvus, garbingus. Kaip gražu! Ir kokia prasmės gelmė jų švelnume! Kokia išmintis anapus visos žodžių išminties toje juslinėje dvasinio susiliejimo ir atpirkimo patirtyje! Vienis, susituokęs su daugybe, sąlygotasis virtęs absoliutu sąjungoje su Vieniu. Nirvana sutapusi su samsara, Budos Prigimties manifestacija laike, kūne, jutime.

Senasis dvasininkas uždegė dar vieną smilkalo lazdelę ir pragydo sanskritiškai, minkštai, viena po kitos tęsiamomis melizmomis. Jaunuolių veiduose Vilas regėjo besiklausančių giedrą, vos pastebimą ekstazišką šypseną, sveikinančią staigią įžvalgą, grožio ar tiesos apsireiškimą. Muruganas tuo metu sėdėjo pačiam gale ir atsirėmęs į koloną krapštė savo tobulai graikišką nosį.

– Išsilaisvinimas, – vėl pradėjo daktaras Robertas, – kančių nuramdymas, kai paliaujama būti tuo, kuo iš nežinojimo manote esą, ir tampama tuo, kuo esate išties. Kurį laiką *mokšos* vaistai padės jums justi, ką reiškia būti tuo, kas išties esate, kuo išties visuomet buvote. Kokia belaikė palaima! Bet kaip ir visa kita, šis belaikiškumas praeina. Kaip ir visa kita, jis praeis. O kai tai praeis, ką darysite su šia patirtimi? Ką darysite su visomis kitomis patirtimis, kurias *mokšos* vaistai jums suteiks ateisiančiais metais? Ar tik pasidžiaugsite ja kaip vakaru lėlių teatre, o paskui grįšite prie įprastų savo darbų, grįšite elgtis kaip kvaili nusižengėliai, kokius save įsivaizduojate? Ar įžvelgę skirsite savo gyvenimą tikslui – ne tokiam įprastam – būti tuo, kas išties esate? Visa, ką mes,

vyresnieji, tegalime padėti savo mokymu, visa, ką išgali duoti Pala su savo socialiniais modeliais – tai suteikti jums technikas ir galimybes. Ir visa, ką *mokšos* vaistai jums gali duoti, tai retsykiais atverti palaimintų nušvitimo ir išsilaisvinimo prošvaisčių. Jums spręsti, ar veiksite išvien su malone, ar imsitės tų galimybių. Tačiau visa tai – ateičiai. Čia ir dabar aš tenoriu, jog klausytumėte maino patarimo: „Dėmesio!“ Kreipkite dėmesį, ir jūs atrasite save, tolydžio arba staiga, įsisąmoninę tuos didžius pirmapradžius faktus, kurie slypi už šių simbolių ant altoriaus.

– *Šivanajama*!

Senasis dvasininkas pamojavo smilkalų lazdele. Altoriaus laiptų papėdėje vaikinai ir merginos sėdėjo nejudėdami nelyginant statulos. Virstelėjo durys, pasigirdo žingsniai. Pakreipęs galvą, Vilas išvydo nediduką, bet tvirtai sudėtą žmogų, besiskiriantį kelią tarp kontempliuojančių jaunuolių. Jis palipo laipteliais ir pasilenkęs kažką sušnibždėjo daktarui Robertui į ausį, paskui apsisuko ir vėl nukurnėjo durų link.

Daktaras Robertas padėjo ranką Vilui ant kelio.

– Karališkasis įsakymas, – sušnabždėjo jis, nusišypsodamas ir gūžtelėdamas pečiais. – Tas žmogelis – alpinistų trobelės prižiūrėtojas. Rani ką tik skambinusi ir pranešusi, jog turinti kuo greičiau pamatyti Muruganą. Skubiai.

Be garso nusijuokęs, jis pakilo ir padėjo atsistoti Vilui.

Vilas Farnabis pats pasitaisė pusryčius, ir kai daktaras Robertas grįžo po rytinio vizito į ligoninę, gėrė antrą puodelį pališkos arbatos ir valgė skrudintą vaisių duoną su greipfrutų marmeladu.

– Naktį ne per daugiausia kankino skausmai, – atsakė jo klausiamas daktaras Robertas. – Lakšmi miegojo geras ketvertą ar penketą valandų ir šį rytą pajėgė suvalgyti šiek tiek sultinio.

Taigi jie galį tikėtis, tęsė jis, dar vienos atokvėpio dienos. O kadangi ligonę per daug vargintų, jei jis liktų su ja visą dieną, o ir gyvenimas nestoja ir turi būti leidžiamas naudingai, tad jis nusprendęs nuvažiuoti į aukštikalnių stotį ir padirbėti keletą valandų su tyrimų komanda farmacinėje laboratorijoje.

– *Mokšos* vaistų gamyba?

Daktaras Robertas papurtė galvą.

– Tai tik įprastinės operacijos kartojimas – technikų, ne tyrėjų darbas. Šie užsiėmę kiek naujesniais dalykais.

Ir jis ėmė pasakoti apie indolinus, neseniai išskirtus iš *Turbina corymbosa**, kuri buvo atgabenta iš Meksikos pernai ir auginama stoties botanikos sode. Bent trejetas skirtingų indolinų, iš kurių vienas atrodo labai stiprus. Bandymai su gyvūnais parodė, kad jis veikia retikulinę sistemą...

Likęs vienas, Vilas įsitaisė po nedideliu iš viršaus pritaisytu ventiliatoriumi ir ėmėsi toliau skaityti „Užrašus apie tai, Kas yra Kas“.

* Kvaitulinis gyvatenis (*lot.*). Sėklose yra medžiagos, populiariai žinomos kaip natūralus LSD.

„Savo protu mes negalime atsikratyti pamatinio iracionalumo. Galime tik viena: išmokti meno būti iracionalūs racionaliu būdu.

Paloje, po Reformos užaugus trims kartoms, nebėra nei avių bandų, nei dvasininkų – Gerųjų Piemenų, kurie kirptų ir kastruotų, nėra galvijų nei kiaulių bandų, nei licencijuotų gyvulių varovų, karališkų ar kariškų, nei kapitalistų ar revoliucionierių, kurie suskirstytų, uždarytų ir skerstų. Yra tik savanoriškos vyrų ir moterų asociacijos kelyje į visišką žmogiškumą.

Melodijos ar akmenukai, procesai ar substancijos? „Melodijos", – atsako budizmas ir šiuolaikinis mokslas. „Akmenukai", – sako Vakarų klasikiniai filosofai. Budizmas ir šiuolaikinis mokslas pasaulį suvokia kaip muziką. Skaitydamas Vakarų filosofus, imu vaizduotis bizantiškos mozaikos figūrą – griežtą, simetrišką, sudėliotą iš gausybės nedidelių kokio nors akmens kvadratėlių, tvirtai pricementuotų prie belangės bazilikos sienų.

Šokėjos grakštumas ir po keturiasdešimties metų ją kankinantis artritas – abu yra skeleto funkcijos. Tvirti kaulai leidžia merginai atlikti sukinius, bet tie patys šiek tiek parūdiję kaulai pasmerkia močiutę ratukams. Panašiai tvirtas kultūros pagrindas yra pagrindinis individualaus originalumo ir kūrybingumo pamatas, bet sykiu ir didžiausias priešas. Užaugti visaverčiais žmonėmis dažniausiai mums kliudo tai, kas stabdo mūsų augimo procesą.

Viso šimtmečio *mokšos* vaistams skirti tyrimai aiškiai parodė, jog paprasčiausi žmonės puikiausiai gali regėti vizijas ir patirti visiško išsilaisvinimo jausmą. Šiuo požiūriu aukštąją kultūrą kuriantys ir ją besimėgaujantys žmonės nėra niekuo pranašesni už prasčiokus. Aukštoji patirtis visai suderinama su skurdžia sim-

boline žmogaus raiška. Ekspresyvieji Palos dailininkų sukurti simboliai niekuo ne geresni negu tokie simboliai, menininkų sukurti kitur. Kadangi jie gimsta iš džiaugsmo ir išsipildymo, tai veikiausiai nėra tokie įtaigūs, galbūt neteikia tokio estetinio pasitenkinimo kaip tragiški keršto ar nusivylimo simboliai, kuriuos sukuria nusivylusieji, nuskausti tamsumo, tironijos ar karo menininkai, prietarų, stumiančių nusikalsti ar graužtis aukos. Palos pranašumas pasireiškia ne simboline raiška, bet menu, kuris, būdamas aukštesnis ir daug vertingesnis už visą kitą meną, yra prieinamas visiems – tai adekvačios patirties menas, artimesnės pažinties su visais pasauliais, kuriuose mes, kaip žmonės, gyvename, menas. Apie Palos kultūrą nereikėtų spręsti pagal kriterijus (nes geresnių nėra), kuriais kliaunamės, kai vertiname kitas kultūras. Ji neturi būti vertinama pagal keleto talentingų meninių ar filosofinių žonglierių simboliais pasiekimus. Ne, vertinti ją reikėtų pagal tai, ką visi bendruomenės nariai, paprasti ir nepaprasti, pajėgia nuveikti ir patirti kiekvienoje nelauktoje situacijoje kiekvieno laiko susidūrimo su amžinybe metu.“

Sučirškė telefonas. Ar tegul skamba, ar pakelti ir pasakyti skambinančiajam, kad daktaro Roberto šiandien nebus? Pasirinkęs antrą veiksmų eigą, Vilas pakėlė ragelį.

– Daktaro Makfailo trobelė, – atsakė jis, parodijuodamas miklią sekretorę. – Bet daktaras visai dienai išvykęs.

– *Tant mieux**, – suturkė sodrus karališkas balsas kitame laido gale. – Kaip laikaisi *mon cher* Farnabi?

Apstulbęs Vilas išmekeno padėkas Jos Didenybei už josios maloningą domę.

* Tuo geriau (*pranc.*).

– Tad vakar popiet jie pasiėmė tave, – tarė Rani, – pažiūrėti vadinamosios iniciacijos.

Vilas iš nuostabos jau atsikvošėjo tiek, kad sugraibė atsakymą neutraliais žodžiais ir neįsipareigojančiu tonu.

– Buvo nuostabu.

– Nuostabu, – pakartojo Rani ir tęsė, pabrėždama pajuokai ir pagyrai skirtų didžiųjų raidžių fonetinius atitikmenis, – bet tik kaip Bedieviška TIKROS Iniciacijos Karikatūra. Jie taip ir neišmoko paprasčiausiai atskirti Gamtinio lygmens nuo Antgamtinio.

– Na taip, – murmtelėjo Vilas, – na taip...

– Ką sakei? – balsas kitame gale nenuolaidžiavo.

– Na taip, – pakartojo garsiau Vilas.

– Džiaugiuosi, kad sutinki. Bet aš skambinau, – toliau kalbėjo Rani, – ne tam, kad aptarčiau skirtumą tarp Gamtiškumo ir Antgamtiškumo, – nors šis skirtumas ir yra Svarbiausias. Skambinu skubesniu reikalu.

– Naftos?

– Naftos, – patvirtino ji. – Ką tik gavau nerimastingą pranešimą iš savo Asmeninio Atstovo Rendange. Užima labai aukštas pareigas, – paaiškino ji tarp kitko, – ir visada Puikiai Informuotas.

Viliui staiga panūdo išpešti, kas iš tų susilaižiusių, medaliais apsikabinėjusių svečių Užsienio ministerijos kokteilių vakarėlyje išdūrė savo išdūrinėtojus draugus – žinoma, tarp jų ir jį patį.

– Per pastarąsias keletą dienų, – dėstė Rani, – ne mažiau nei trejeto Pagrindinių Naftos Kompanijų – europietiškų ir amerikietiškų – atstovai lankėsi Rendang Lobe. Mano informatorius pranešė, kad jie dirba su bent ketvertu ar penketu Svarbių Administracijos Asmenų, kurie ateityje gali daryti įtaką sprendžiant, kas gaus koncesiją Paloje.

Vilas nepritariamai klektelėjo liežuviu.

Buvo, užsiminė Rani, pasiūlyta solidžios sumos, jei ne tiesiogiai, tai bent paminėta ir gundančiai pamosuota.

– Niekinga, – pakomentavo jis.

Niekinga, sutiko Rani, kaip tik tas žodis. Ir kaip tik todėl Reikią Kažko Griebtis, Griebtis Skubiai. Iš Bahu ji sužinojusi, kad Vilas jau parašęs lordui Aldehidui ir kad neabejotinai po keleto dienų turėtų būti gautas atsakymas. Tačiau po keleto dienų – per ilgai. Svarbiausia laikas – ne tik dėl to, ką sumanė tos konkurentų kompanijos, bet ir (Rani paslaptingai nuleido balsą) dėl Kitų Priežasčių. „Dabar, dabar, – spyrė ją jos Mažasis Balselis. – Dabar, nedelsk!“ Lordą Aldehidą reikia informuoti kablograma apie tai, kas vyksta (ištikimasis Bahu, pridėjo ji paaiškindama, pasiūlė persiųsti koduotą pranešimą per Rendango Pasiuntinybę Londone), o drauge reikia skubiai pareikalauti, kad lordas įgaliotų savo Ypatingąjį Korespondentą imtis tokių žingsnių – o šiuo metu tinkami žingsniai turį būti daugiausia finansinio pobūdžio, – kokių prireiktų siekiant užtikrinti jų Bendro Reikalo triumfą.

– Tad, tau leidus, – pabaigė balsas, – aš pasakysiu Bahu nedelsiant siųsti kablogramą. Mūsų bendru vardu, pone Farnabi, tavo ir mano. Viliuosi, kad tai, *mon cher*, tau priimtina.

Tai visiškai nebuvo priimtina, tačiau tarsi ir neliko pagrindo kuklintis, turint omenyje, jog jis jau parašė tą laišką Džo Aldehidui.

– Taip, žinoma, – sušuko tad jis su apsimestu entuziazmu, kurį demaskavo ilga abejonės pauzė, kol suko galvą vildamasis suregzti kitokį atsakymą. – Kada nors rytoj turėtume gauti atsakymą.

– Gausime jį šiąnakt, – patikino Rani.

– Argi tai įmanoma?

– Su Dievu (*con espressione**) nėra nieko neįmanomo.

– Na taip, – memeno jis, – taip. Bet vis tiek...

– Aš kliaunuosi tuo, ką man sako mano Mažasis Balselis. O sako jis: „Šiąnakt ponas Farnabis gaus *carte blanche***“, *carte blanche*, – pakartojo ji pasiskonėdama. – Ir ponui Farnabiui puikiai pasiseks.

– Kažin? – atsiliepė jis abejodamas.

– Tau turi pavykti.

– Turi?

– Turi, – tvirtino ji.

– Kodėl?

– Nes pradėti Sielos Kryžiaus Žygį mane įkvėpė Dievas.

– Ne visai suprantu, koks čia ryšys.

– Gal ir neturėčiau sakyti, – atsiliepė ji. Paskui, kiek patylėjusi. – Be, antra vertus, kodėl ne? Jeigu mūsų Reikalas triumfuos, lordas Aldehidas pažadėjo paremti Kryžiaus Žygį visais savo ištekliais. O kadangi Dievas nori, kad Kryžiaus Žygis pasisektų, tai ir mūsų Reikalo triumfas garantuotas.

– QED, – buvo jis besušunkąs, bet susimaldė. Būtų nemandagu. O čia juk ne juokai.

– Na, aš turiu skambinti Bahu, – pareiškė Rani. – *A bientôt****, mielasis Farnabi, – ir pakabino ragelį.

Gūžtelėjęs pečiais, Vilas grįžo prie „Užrašų apie tai, Kas yra Kas.“ Ką dar jis galėjo padaryti?

„Dualizmas... Be jo gera literatūra vargiai būtų įmanoma. Su juo geras gyvenimas tikrai neįmanomas.

* Išraiškingai (*ital.*).

** Veiksmų laisvę (*pranc.*).

*** Iki greito (*pranc.*).

„Aš“ patvirtina atskirą ir nuolatinę „aš-substanciją“, „esu“ neigia faktą, kad visa, kas egzistuoja, yra santykis ir kaita. „Aš esu“. Du trumpi žodžiai: bet kokia baisi netiesa!

Religingai mąstantis dualistas šaukiasi iš beribės gelmės namų gamybos dvasias: Ne-dualistas šaukiasi beribę gelmę į savo dvasią ar, tiksliau sakant, jis suvokia, kad beribė gelmė jame jau yra.“

Pasigirdo privažiuojančios mašinos garsas, paskui, išjungus motorą, tyla, trinktelėjo durys, žingsniai žvyru, ant verandos laiptelių.

– Ar pasiruošęs? – šūktelėjo Vidžaja giliu balsu.

Vilas padėjo „Užrašus apie tai, Kas yra Kas“, pasiėmė bambukinę lazdą, pasirėmęs atsistojo ir žengė prie laukujų durų.

– Pasiruošęs ir tik laukiu, kol sušvilps, – atsakė jis, žengdamas į verandą.

– Tuomet vykime, – Vidžaja paėmė jį už rankos. – Atsargiai ant šitų laiptų.

Apsitaisiusi rausvai, koralais pasipuošusi kaklą ir ausis prie džipo stovėjo putli, apvalaus veido penktą dešimtį įpusėjusi moteris.

– Čia Lyla Rao, – tarė Vidžaja. – Mūsų bibliotekininkė, sekretorė, iždininkė ir apskritai tvarkos prižiūrėtoja. Be jos mes pražūtume.

Ji atrodo, pamanė Vilas, spausdamas jai ranka, visai kaip tos švelnios, bet neišsemiamos energijos anglės, tik rudesnė, – kai vaikai užauga, jos atsideda geriems darbams ar kultūriniams renginiams. Ne per daug išmintingos, vargšelės, bet tokios nesavanaudės, atsidavusios, nuoširdūs angelai – tik, deja, beviltiškos nuobodos!

– Man apie jus pasakojo, – ponia Rao pati pradėjo pokalbį, jiems riedant palei lotosų tvenkinį ir sukant į pagrindinį kelią, – mano jaunieji draugai, Radha su Ranga.

– Viliuosi, – atsakė Vilas, – kad jiems taip pat nuoširdžiai patikau, kaip jie man.

– Labai džiaugiuosi, kad jie jums patiko, – ponios Rao veidas nušvito iš pasitenkinimo.

– Ranga ypač protingas, – įsiterpė ir Vidžaja.

Ir taip subtiliai balansuoja, dėstė ponia Rao, tarp intraversijos ir išorinio pasaulio. Nuolat gundomas – ir kaip smarkiai! – pabėgti į arhato* nirvaną** arba nedidelį gražutį tvarkingą mokslininkų grynosios abstrakcijos rojų. Nuolat gundomas, bet dažnai pagundai atsispiriantis, mat Ranga – arhatas-mokslininkas yra ir kitas Ranga – gebantis atjausti, pasirengęs, jei kas moka teisingai kreiptis, atsiverti konkrečiai gyvenimo realybei, būti atidus, dėmesingas ir aktyviai naudingas. Kokia laimė jam ir visiems kitiems, kad jis rado tokią merginą kaip mažoji Radha, merginą, tokią išmintingą, paprastą, gyvą ir švelnią, taip gausiai apdovanotą meilei ir laimei! Radha ir Ranga, prisipažino ponia Rao, buvo vieni iš jos mylimų mokinių.

Mokinių, globėjiškai nusprendė Vilas, kokioje nors budistų sekmadienio mokyklėlėje. Tačiau, kaip dabar pritrenktas sužinojo, ši atsidavusi Socialinė Darbuotoja pastaruosius šešetą metų greta darbo bibliotekoje mokė jaunimą meilės jogos. Tai metodai, kurių taip purtėsi Muruganas, darė prielaidą Vilas, ir kurie kėlė šiurpą Rani, nes ši, kad ir kaip savinosi sūnų, kraujomaišos polinkių neturėjo. Jis jau žiojosi klausti. Tačiau jo refleksai buvo išmiklinti aukštesnėse platumose, bendraujant su kitokios pa-

* Tradiciniame budizme išminčius, pasiekęs nušvitimą, priartėjęs prie nirvanos, baigdamas dabartinį gyvenimą išsivaduoja iš reinkarnacijos ciklo.
** Budizmo mokymo apie kelią siekinys, sunkiai apibrėžiama sąmonės ištirpimo būsena. Nušvitimo būdu ji pasiekiama ir žmogui esant gyvam. Pasiekusieji šią būseną nusipurto visų saitų su gyvenimu. Po mirties jie išsilaisvina iš atgimimų ir persikūnijimų rato, vadinamo samsara

dermės Socialinėmis Darbuotojomis. Jis šių klausimų nepajėgė išspausti. O dabar jau buvo per vėlu. Ponia Rao prabilo apie kitą savo pašaukimą.

– Jeigu tik žinotumėte, kiek vargo su knygomis šiame klimate! Popierius pūva, klijai skystėja, įrišimai payra, vabzdžiai graužia. Literatūra ir tropikai tikrai nesuderinami.

– O jei tikėtume Senuoju Radža, – literatūra nesuderinama su daugeliu kitų jūsų vietinių savybių, ne tik klimatu; ji nesuderinama su žmogiška morale, nesuderinama su filosofine tiesa, nesuderinama su individo sveikata ir padoria socialine sistema, nesuderinama su niekuo kitu, kaip tik su dualizmu, nusikaltėliška beprotybe, neįmanoma ambicija ir bereikalinga kalte. Bet nieko tokio. – Vilas nuožmiai išsišiepė. – Pulkininkas Dypa viską sutvarkys. Kai Pala bus okupuota, rasis sąlygos karui, naftai ir sunkiajai pramonei, jūs tikrai sulauksite literatūros ir teologijos aukso amžiaus.

– Norėčiau pasijuokti, – atsakė Vidžaja. – Bėda tik, kad tu veikiausiai teisus. Nemaloni nuojauta sako, kad mano vaikai užaugę pamatys šias pranašystes pildantis.

Jie išlipo iš džipo ir pastatę jį prie įėjimo į kaimą, plotelyje tarp jaučio traukiamo vežimo bei japoniško sunkvežimio, patraukė pėsčiomis. Siaura palmių, papajų, duonmedžių sodų pavėsy glūdinčių šiaudais dengtų namų gatvelė vedė į centrinę turgaus aikštę. Vilas stabtelėjo ir, parimęs ant bambukinės lazdos, apsidairė. Vienoje aikštės pusėje stovėjo žavingas rytietiško rokoko statinys rausvu stiuku dekoruotu fasadu ir su bokšteliais keturiuose kampuose, veikiausiai miesto rotušė. Priešais ją, kitoje aikštės pusėje, kilo nedidelė rausvo akmens šventykla, ant centrinio jos bokšto aukštais surikiuotos nesuskaitomos skulptūrinės figūros pasakojo Budos kelią nuo išlepinto vaiko

iki Tathagatos*. Daugiau nei pusę atviros tarp šių dviejų paminklų esančios erdvės buvo apklėtęs didžiulis bengalinis fikusas. Jo painiose, šešėlingose navose buvo sustatyti pirklių ir turgaus moterėlių prekystaliai. Pro žaliųjų skliautų plyšelius įsmunkantys įkypi, ilgi saulės spinduliai čia išgriebdavo eilę juodų ir geltonų vandens ąsočių, čia blykstelėdavo ant sidabro apyrankės, dažyto medinio žaisliuko ar margintos medvilnės rietimo, išryškindavo vienur vaisių krūvą, linksmą gėlėtą mergaitės liemenę, kitur šviečiančius besijuokiančius dantis ir akis, rausvą nuogo torso auksą.

– Visi regisi tokie sveiki, – stebėjosi Vilas, jiems vaikštinėjant palei prekystalius po didžiuoju medžiu.

– Jie regisi sveiki, nes *yra* sveiki, – tarė ponia Rao.

– Ir laimingi – įvairovės dėlei.

Jis mintijo apie veidus, kuriuos matė Kalkutoje, Maniloje, Rendang Lobe – veidus, kokius, beje, mato kasdien Flistrite ir Strende.

– Net moterys, – kalbėjo jis, žvalgydamasis čia į vieną, čia į kitą veidą, – net jos atrodo laimingos.

– Nes neaugina po dešimtį vaikų, – paaiškino ponia Rao.

– Ten, iš kur aš esu, moterys ir neaugina po dešimtį vaikų, – pasakė Vilas. – Deja... veiduos „Išsekimo, sielvarto ženklai.“**

Jis stabtelėjo pažiūrėti, kaip vidutinio amžiaus turgaus prekeivė sveria saulėje išdžiovintos vaisių duonos riekes jaunutei mamai su vaikučiu krepšyje ant nugaros.

– O čia švytėjimas.

– Tai dėl *maithunos*, – pergalingai paaiškino ponia Rao. – Dėl meilės jogos. – Jos veide sumišo religinė aistra ir profesionalės pasididžiavimas.

* Tathagata – „taip nuėjęs“ – pasiekęs nušvitimą Buda (*sanskr.*).

** Williamo Blake'o eilėraščio „Londonas“ eilutė.

Jie išėjo iš bananinio fikuso šešėlio, perėjo aršios saulės juostą, palipo senais numintais laiptais ir žengė į niūrią šventyklos prieblandą. Iš tamsos išniro milžiniška auksinė bodhisatva. Dvelkė smilkalais, geibstančiais žiedais, o kažkur už statulos neregimo garbintojo balsas pynė begalinę litaniją. Negirdimai pro šonines duris vidun šmukštelėjo basa mergaitė. Nekreipdama dėmesio į suaugusiuosius, ji mitriai kaip katė pasilipo ant altoriaus ir padėjo šakelę baltų orchidėjų ant atversto statulos delno. Paskui, pažvelgusi į didžiulį auksinį veidą, murktelėjo kelis žodžius, akimirką užsimerkė, vėl kažką sumurmėjo, paskui apsisuko, greit nusliuogė žemyn ir sau tyliai niūniuodama niro laukan pro duris, pro kurias buvo atėjusi.

– Įstabu, – tarė Vilas, lydėdamas ją akimis. – Nieko gražiau ir būt negali. Bet ką būtent toks vaikas mano darąs? Kokia tai religija, kurią ji praktikuoja?

– Ji praktikuoja, – paaiškino Vidžaja, – vietinį mahajanos budizmą, šiek tiek susipynusį su šaivizmu*.

– O ar jūs, proto elitas, skatinate tai?

– Nei skatiname, nei peikiame. Mes tai priimame. Priimame kaip tą voratinklį ant karnizo. Tokia jau vorų prigimtis, kad jie turi megzti voratinklius. Religijos neišvengiamos dėl žmogaus prigimties. Vorai negali nemegzti musėms tinklų, žmogus negali nekurti simbolių. Tam skirtos žmogaus smegenys – kad gautos patirties chaosą paverstų aprėpiamais simboliais. Kartais simboliai gana tiksliai atitinka kai kuriuos už mūsų patirties esančios išorinės realybės aspektus – tuomet kalbame apie mokslą bei sveiką nuovoką. Kartais tie simboliai, priešingai, beveik netenka ryšio su išorine realybe, tai paranojos ir kliedesių atvejai. Bet

* Šivos garbintojų atšaka hinduizme.

visų dažniausiai gaunamas mišinys – pusiau tikrovė, pusiau pramanai, ir tai – religija. Gera religija ar bloga – nelygu, kaip suplaktas kokteilis. Antai tokiame kalvinizme, kokį vaikystėje diegė daktarui Endriu, į sklidiną piktavališkų pramanų ąsotį buvo atmatuotas tik mažiausias saikelis realizmo. Kitais atvejais mišinys būna sveikesnis. Per pusę, o kartais net septyniasdešimt su trisdešimt – tiesos ir padorumo naudai. Mūsų vietinė Senamadiškoji turi stebėtinai mažai nuodų priemaišų.

Vilas linktelėjo.

– Atnašauti gėles supratimo ir nušvitimo atvaizdui – tai tikrai visai nekenksminga. O po to, ką išvydau vakar, esu pasirengęs užtarti kosminį šokį ir dieviškąjį poravimąsi.

– Nepamirškime, – tarė Vidžaja, – kad tai neprivaloma. Kiekvienas gauna šansą eiti toliau. Klausei, ką ta mergaitė manosi daranti. Tad aš pasakysiu. Viena jos proto dalis galvoja, kad ji kalba su asmeniu – didžiuliu, dievišku asmeniu, kuriam galima prisimeilinti ir gauti ko nori. Bet ji jau ūgtelėjusi, tad jai jau buvo paaiškinti gilesni simboliai, slypintys Amitabhos statuloje bei tuos gilesniuosius simbolius pagimdžiusi patirtis. Taigi kita savo proto dalimi ji puikiai žino, kad Amitabha nėra asmuo. Ji netgi žino, kadangi tai jai buvo paaiškinta, kad net jeigu maldos kartais išklausomos, taip yra dėl to, jog šiame mūsų psichofiziniame pasaulyje idėjos, jei į jas sutelki savo protą, linkusios realizuotis. Ji žino ir tai, kad ši šventykla nėra Budos namai, kaip jai vis dar patinka apie ją galvoti. Ji žino, jog šventykla – tai jos pasąmonės schema – tamsi nedidelė patalpėlė, kurioje po lubas šliaužioja driežai, o plyšeliuose tūno tarakonai. Tačiau šios atgrasiais padarais knibždančios tamsos širdyje sėdi Nušvitimas. Ir tai dar vienas dalykas, kurį mergaitė daro – pasąmoningai ji gauna pamoką apie save, jai pasakoma, jog jei tik ji paliautų sau

teigusi priešingus dalykus, atrastų, kad jos nedidelis dūzgiantis protelis irgi yra Protas didžiąja raide.

– O ar greitai ji išmoks tą pamoką? Kada ji paliaus sau kalusi tuos priešingus dalykus?

– Gal ir niekada. Daugelis taip ir neišmoksta. Kita vertus, labai daug kas išmoksta.

Ji paėmė Vilo ranką ir nuvedė jį į tirštesnę tamsą už Nušvitimo atvaizdo. Rečitatyvas tapo girdėti aiškiau, ir čia, vos įžvelgiamas šešėlyje, sėdėjo giedotojas – nuogas iki liemens senis, sustingęs kaip auksinė Amitabhos* statula, išskyrus judančias lūpas.

– Ką jis gieda?

– Kažką sanskritiškai.

Septynetas nesuprantamų skiemenų, – paskui vėl, vėl.

– Tuščias kartojimas – kaip ir senais gerais laikais!

– Nebūtinai tuščias, – paprieštaravo ponia Rao. – Kartais jis tikrai kur nors nuveda.

– Nuveda, – paaiškino Vidžaja, – ne dėl to, ką žodžiai reiškia ar mena, bet todėl, kad jie kartojami. Jeigu galėtum kartoti *O čia čia, opa pa*, tai veiktų taip pat kaip *Om* arba *Kyrie Eleison*, arba *La ila illa 'llah***. Tai veikia todėl, kad kai jūs užsiėmę *O čia čia, opa pa* arba Dievo vardo kartojimu, tuo metu negalite būti taip užsiėmę savimi. Vienintelė problema ta, kad su tuo „opapa" gali nuvaryti save žemyn – lygiai kaip ir aukštyn – žemyn į neįsivaizduojamą idiotizmą, aukštyn – į neįsivaizduojamą grynąjį budrumą.

– Tad, kiek suprantu, jūs to nerekomenduotumėte, – paklausė Vilas, – mūsų mažajai draugei su orchidėjomis?

* Dangiškasis, šviesusis, mielaširdingasis Buda (*sanskr.*).
** Musulmonams būtina kartoti Dievo išpažinimo formulė.

– Nebent ji būtų nepaprastai nervinga ar nerimastinga. Bet ji tokia nėra. Aš puikiai pažįstu tą mergaičiukę, ji žaidžia su mano vaikais.

– Tad ką darytumėte jos atveju?

– Tarp kitų dalykų. – pasakė Vidžaja,– po metų ar kitų nusigabenčiau ją į tą vietą, kur dabar einame mes.

– Kokią vietą?

– Meditacijų kambarį.

Vilas nusekė jį pro arką trumpu koridoriumi. Praskleidę sunkias užuolaidas, jie įžengė į erdvų išbaltintą kambarį su ilgu langu, kairėje jis vėrėsi į bananmedžių ir duonmedžių sodą. Baldų jame nebuvo jokių, tik ant grindų pamėtyta nedidelių kvadratinių pagalvėlių. Ant sienos priešais langą kabėjo aliejinės tapybos paveikslas. Vilas žvilgtelėjo į jį, paskui priėjo pažiūrėti iš arčiau.

– Čia tai bent! – tarė pagaliau. – Kieno tai?

– Gobindo Singho.

– Ir kas yra Gobindas Singhas?

– Geriausias visų laikų Palos peizažistas.

– O kodėl man neteko matyti jo darbų?

– Nes mums per daug patinka jo darbai, kad juos eksportuotume.

– Jums tai gerai, – atsakė Vilas. – Bet mums – ne. – Jis vėl pakėlė akis į paveikslą. – Ar šis dailininkas yra buvęs Kinijoje?

– Ne, bet mokėsi pas Kantono mokyklos tapytoją, gyvenusį Paloje.

– Sungų* meistras, – tarė Vilas, – nusprendęs tapyti aliejiniais dažais ir domėjęsis *chiaroscuro***.

* Kinų šiaurės Sungų dinastijos tarpsnio (X–XII a.) natūrfilosofines idėjas atspindintys didingi peizažai.

** Tapyboje modeliavimas naudojant šviesos ir tamsos kontrastus (*ital.*).

– Tik po to, kai pabuvojo Paryžiuje. 1910 metais. Susibičiuliavo su Viujaru*.

Vilas linktelėjo.

– Tai galima atspėti iš nepaprastai įvairios jo faktūros. – Vilas toliau tylėdamas žvelgė į paveikslą. – Kodėl pakabinote jį meditacijų kambaryje? – paklausė pagaliau.

– Kaip jūs manote, kodėl? – klausimu atsakė Vidžaja.

– Todėl, kad tai jūsų vadinamoji sąmonės schema?

– Šventykla buvo schema. Čia šis tas geriau. Tai realus apsireiškimas. Proto didžiąja P pasirodymas kaip individualaus proto – per peizažą, drobę ir tapybinę patirtį. Beje, čia nutapytas slėnis, kuris driekiasi vakarų pusėn. Tapyta iš tos vietos, kur elektros laidai pradingsta už tilto.

– Kokie debesys! – tarė Vilas. – Ir šviesa!

– Šviesa, – aiškino Vidžaja, – prieš pat sutemas. Ką tik paliovė lįję ir vėl nušvito saulė. Nežemiško skaisčio įkypos šviesos pluoštai iš po debesų – paskutinės, pasmerktos popietės šviesos – auksina paviršių, kurį tik pasiekia, gilina kiekvieną šešėlį.

– Gilina kiekvieną šešėlį, – pakartojo sau Vilas, žvelgdamas į paveikslą. Į to didžiulio, aukštai kybančio žemyno debesies šešėlį, temdantį kalnų virtines beveik iki juodumo, ir į artimesnius salų debesų šešėlius. O tarp tamsos ir tamsos – jaunų ryžių liepsna arba raudona suartos žemės kaitra, apnuogintų klinčių švytėjimas, visžalės lapijos prašmatnūs tamsūs tonai ir deimantų blizgesys. O slėnio viduryje sutūpusi grupelė šiaudais dengtų namų – tolimi ir mažučiai, tačiau taip aiškiai regimi, tobuli ir raiškūs, kokie giliai prasmingi! Taip, prasmingi. Bet kai pa-

* Édouardas Wiullard'as (1868–1940). Prancūzų impresionistas, išsiskyręs jautria spalvos, faktūros vartosena paslaptingam kasdienybės grožiui atskleisti.

klausi savęs: „O kokia prasmė?“, atsakymo nerandi. Vilas išreiškė klausimą žodžiais.

– Ką jie reiškia? – pakartojo klausimą Vidžaja. – Jie reiškia būtent tai, kas jie yra. Taip pat ir kalnai, ir debesys, šviesa ir tamsa. Ir kaip tik dėl to tai yra tikras religinis atvaizdas. Tariamai religiniai paveikslai visada kreipia į kažką kitą, kažką, kas slypi už to, kas vaizduojama, – kokį nors metafizinį burbulą, absurdišką vietinės teologijos dogmą. Autentiškai religinis paveikslas prasmingas pats savaime. Todėl šį paveikslą ir pasikabinome meditacijų kambaryje.

– Visada peizažai?

– Beveik visada. Peizažai tikrai gali priminti žmonėms, kas jie yra.

– Geriau negu kokio nors šventojo ar Atpirkėjo gyvenimo scenos?

Vidžaja linktelėjo.

– Visų pirma tai skirtumas tarp objektyvaus ir subjektyvaus. Kristaus arba Budos paveikslas tik fiksuoja tai, ką pastebėjo koks nors bihevioristas ir interpretavo teologas. Tačiau į tokį peizažą psichologiškai neįmanoma žvelgti J. B. Votsono akimis ar aprėpti Tomo Akviniečio protu. Esi beveik priverstas kliautis savo netiesiogine patirtimi, negali išsisukti nuo savižinos akto.

– Savižinos?

– Savižinos, – patvirtino Vidžaja. – Šis gretimo slėnio vaizdas – tai mūsų sąmonės peizažas, kilstelėtas į kitą lygmenį, peizažas kiekvienos sąmonės, kaip ji egzistuoja viršum ir aukščiau mūsų asmeninės istorijos. Tamsos paslaptys, bet tamsa apsti gyvybės. Šviesos apokalipsės, bet šviesa spindi taip pat ryškiai nuo trapių mažų namelių kaip ir nuo medžių, nuo žolės, iš žydrųjų debesų tarpsluoksnių. Mes kiek įmanydami stengiamės nepripažinti to

fakto, tačiau tai lieka faktas – žmogus yra toks pat dieviškas kaip gamta, toks pat beribis kaip Tuštuma. Bet tai atveda pavojingai arti teologijos, o idėja iki šiol nieko neišgelbėjo. Laikykitės duomenų, laikykitės konkrečių faktų. – Jis parodė pirštu į paveikslą. – Faktas kaimo, kurio pusė apšviesta saulės, o kitą pusę gaubia šešėlis ir paslaptis. Šių indigo spalvos kalnų ir dar fantastiškesnių garų kalnų viršum jų faktas. Mėlynų ežerų danguje, šviesiai žalių ežerų ir saulės nutviekstos žemės faktas. Šios žolės priekiniame plane, šio bambukų guotelio tik nusileidus šlaitu faktas ir podraug faktas tos tolimos viršūnės bei absurdiškų mažų namelių žemai slėnyje už dviejų tūkstančių pėdų. Nuotolis, – įterpė jis, – gebėjimas perteikti nuotolio faktą yra kita priežastis, dėl kurios peizažai yra tikrieji religiniai paveikslai.

– Nes nuotolis suteikia vaizdui žavesio?

– Ne – nes jis suteikia realybės. Nuotolis primena mums, kiek daug visatoje visa ko esama be žmonių ir kad net žmonės yra daugiau nei žmonės. Jis primena mums, jog nelyginant tie toliai mūsų galvose veriasi tokios pat neaprėpiamos mentalinės erdvės. Nuotolio patirtis, vidinio nuotolio ir išorinio nuotolio, nuotolio laike ir nuotolio erdvėje – tai pirmoji ir pamatinė religinė patirtis. „O Mirtie, įžengus į gyvenimą, dienos būtosios, sudilusios negrįžtamai“ – ir O vietos, nesuskaičiuojama daugybė vietų, kurios nėra *ši* vieta! Praeities malonumai, praeities nelaimės ir įžvalgos – visa taip ryškiai gyva mūsų atmintyje, tačiau visa mirę, mirė be vilties prisikelti. Ir tas kaimas toli slėnyje apačioje, aiškiai matomas net šešėlyje, toks tikras ir neabejotinas, bet podraug taip beviltiškai nepasiekiamas, atkirstas. Toks paveikslas – tai įrodymas žmogaus gebėjimo priimti visas mirtis gyvenime ir visas aplinkui kiekvieną būtį žiojinčias nebūtis. Mano galva, – pridėjo Vidžaja, – blogiausia jūsų nevaizduojamojo meno

savybė yra jo dvimatiškumas, atsisakymas atsižvelgti į universalią nuotolio patirtį. Kaip spalvotas objektas, abstrakčiojo ekspresionizmo darbas gal ir gražus. Jį gali būti įdomu panagrinėti pagal Roršacho rašalo dėmių testą. Kiekvienas jame gali rasti simbolinę savo baimių, aistrų ir fantazijų išraišką. Bet ar juose kas nors rastų tų daugiau nei žmogiškų (ar gal reikėtų sakyti – kitokių nei tik labai žmogiškų) faktų, kokių atrandame, kai protas susiduria su išoriniais gamtos nuotoliais arba vienu metu su vidiniais ir išoriniais nuotoliais nutapyto peizažo – tokio, į kokį žiūrime? Tiek težinau, kad jūsų abstrakcijose aš nerandu tų realybių, kurios veriasi čia, ir abejoju, ar kas nors kitas randa. Būtent todėl tas jūsų madingas abstraktusis ekspresionizmas yra toks esmingai priešiškas religijai ir, dar pridėčiau, kad net geriausi jo pavyzdžiai beviltiškai nuobodūs ir banalūs.

– Ar dažnai čia ateini? – paklausė Vilas, nutraukdamas stojusią tylą.

– Kai noriu pamedituoti su grupe, o ne vienas.

– Ir dažnai to panorsti?

– Sykį per savaitę ar panašiai. Žinoma, kai kuriems žmonėms patinka susiburti, kad pamedituotų, dažniau, kiti čia lankosi daug rečiau arba niekuomet. Nelygu, kokia prigimtis. Tarkime, mūsų bičiulė Sušyla – jai reikia didelių dozių vienatvės, tad ji išvis retai užsuka į meditacijos kambarį. O antai Šanta, mano žmona, mėgsta pabūti čia beveik kasdien.

– Aš irgi, – tarė ponia Rao.– Bet tai ir suprantama, – pridėjo nusijuokdama. – Apkūnūs žmonės mėgsta draugę net kai medituoja.

– Ir ar jūs medituojate šį paveikslą?

– Ne *jį*. *Pro* jį ir *už* jo, jei suprantate, ką turiu omeny. Ar veikiau lygiagrečiai jam. Aš į jį žiūriu ir kiti į jį žiūri, ir jis mums

primena, kas mes esame ir kas nesame, ir kaip tai, kas nesame, galėtų virsti tuo, kas esame.

– Ar yra koks nors ryšys, – paklausė Vilas, – tarp to, apie ką jūs kalbate, ir to, ką regėjome Šivos šventykloje?

– Žinoma, – atsakė ji. – *Mokšos* vaistai nuveda ten pat, kur ir meditacija.

– Tad kam tuomet vargti medituojant?

– Bet galėtume paklausti, kam vargti ir valgyti pietus?

– Bet pagal jus *mokšos* vaistai *yra* pietūs.

– Tai puota, – pabrėžė ji. – Ir kaip tik todėl reikalinga meditacija. Juk negali puotauti kasdien. Puotos per didelė prabanga ir per daug ilgai trunka. Be to, į puotą esi kviečiamas, pats niekaip nedalyvauji ją rengiant. O kasdienei mitybai tenka gamintis pačiam. *Mokšos* vaistai – tai tik tam tikromis progomis gaunamos vaišės.

– Jei kalbėtume teologiniais terminais, – tarė Vidžaja, – *mokšos* vaistai parengia priimti dovanai teikiamas malones – ikimistinius regėjimus ir visavertes mistines patirtis. Meditacija yra vienas iš būdų, kuriais mes bendradarbiaujame su tomis dovanai teikiamomis malonėmis.

– Kaip?

– Paruošdami tokią sąmonės būseną, kuri leidžia akinamoms ekstazinėms įžvalgoms tapti nuolatine ir įprasta apšvieta. Pažindami save taip, kad mūsų pasąmonė niekuomet nebeverčia mūsų terštis visais tais bjauriais, absurdiškais veiksmais, kuriuos antraip mes taip dažnai darome.

– Turite omeny, padeda būti protingesniems?

– Protingesniems ne mokslo ar loginių argumentų požiūriu – protingesniems gilesniu konkrečių patirčių ir asmeninių santykių lygmeniu.

– Protingesniems tuo lygmeniu, – tarė ponia Rao, – net jei kas nors ir visai paikas čia, viršuje, – ir paplekšnojo sau viršugalvį. – Aš pernelyg kvaila, jog suprasčiau tuos dalykus, kuriuos išmano daktaras Robertas ir Vidžaja – genetiką ir biochemiją, filosofiją ir visa kita. Neturiu tapybos, poezijos nei aktorystės talentų. Nei talentų, nei proto. Tad turėčiau jaustis daug menkesnė, prislėgta. Bet iš tikrųjų taip nesijausti man padeda *mokšos* vaistai ir meditacija. Neturiu talentų nei išminties. Bet kai kalbame apie gyvenimą, kai tenka suprasti žmones ir jiems pagelbėti, jaučiu, jog darausi vis jautresnė ir sugebu daugiau. O jei kalbame apie tai, kuo Vidžaja vadina dovanai teikiamas malones... – Ji nutilo. – Gali būti didžiausias pasaulio genijus, bet neturėsi nieko daugiau, nei buvo duota man. Argi ne tiesa, Vidžaja?

– Visiška tiesa.

Ji atsisuko į Vilą.

– Tad matote, pone Farnabi, Pala tinkama vieta paikiems žmonėms. Didžiausia laimė didžiausiam skaičiui žmonių – o *mūsų,* paikųjų, yra gausiausia. Tokių žmonių kaip daktaras Robertas ir mano brangusis Ranga pranašumą mes pripažįstame, žinome, kad toks protas kaip jų nepaprastai svarbus. Bet žinome ir tai, kad ne menkiau svarbus ir mūsų protas. Ir mes nepavydime jiems, nes ir mums nepašykštėta. Kartais duota dar gausiau.

– Kartais, – sutiko Vidžaja, – net gausiau. Dėl paprastos priežasties, jog manipuliavimo simboliais talentas gundo jo savininką nuolat tais simboliais manipuliuoti, o toks įprotis yra kliūtis kelyje, kuriame įgyjama konkreti patirtis ir gaunamos malonės dovanos.

– Taigi matote, – kalbėjo ponia Rao, – nereikia mūsų gailėtis. – Ji žvilgtelėjo į laikrodį. – Vaje, pavėluosiu į Dilypo pietus, jei nepaskubėsiu.

Ji sparčiai žengė durų link.

– Laikas, laikas, laikas, – pasišaipė Vilas. – Laikas net šioje viršlaikės meditacijos vietoje. Pietų metas nepataisomai įsilaužia į amžinybę. – Jis nusijuokė. – Niekuomet nesiliauk priešgyniauti. Tikroji daiktų prigimtis – visuomet ne.

Ponia Rao stabtelėjo ir atsigręžė į jį.

– Bet kartais, – tarė nusišypsodama,– amžinybė stebuklingai įsiveržia į laiką. Net į pietų laiką. Sudie, – mostelėjo ranka ir nuskubėjo.

– Kas geriau, – svarstė Vilas balsu, pėdindamas įkandin Vidžajos per tamsią šventyklą, žengdamas į vidudienio spindesį, – kas geriau – gimti kvailiu protingoje visuomenėje ar protingu – bepročių?

– Štai ir atėjome, – tarė Vidžaja, kai jie pasiekė trumpos gatvelės, besileidžiančios žemyn nuo turgaus aikštės, galą. Jis pravėrė pintus vartelius ir įleido svečią į sodelį, kurio tolimajame gale ant žemų statramsčių stovėjo nedidelis, šiaudais dengtas namelis.

Iš už namelio išdygo geltonas mišrūnas šuo ir pasveikino juos džiaugsmingai, kiauksėdamas, šokčiodamas ir vizgindamas uodegą. Kitą akimirką kažin iš kur siūbtelėjo didžiulė žalia papūga – baltais žandais ir juodo, nublizginto gagato snapu; klyktelėjusi ir triukšmingai vasnodama sparnais, nutūpė Vidžajai ant peties.

– Jūs su papūgomis, o mažoji Meri Sarodžini – su mainais, – pasakė Vilas. – Regis, puikiai sutariate su vietine fauna.

Vidžaja linktelėjo.

– Pala veikiausiai vienintelė šalis, kurioje gyvūnų teologas neturėtų pagrindo tikėti velniais. Nes visur kitur gyvūnų Šėtonas neabejotinai yra *Homo sapiens*.

Jie palipo laipteliais iki verandos ir žengė pro praviras duris į pagrindinį trobelės kambarį. Prie lango žemoje kėdėje mėlynai apsirengusi moteris maitino krūtimi sūnelį. Ji pakėlė širdies formos veidą, kuris nuo plačios kaktos siaurėjo iki pat gražiai smailaus smakro, ir svetingai nusišypsojo.

– Atsivedžiau Vilą Farnabį, – tarė Vidžaja, pasilenkdamas jos pabučiuoti.

Šanta nepažįstamajam ištiesė laisvą ranką.

– Viliuosi, kad ponas Farnabis neprieštarauja gamtai jos natū-

raliu pavidalu, – pasakė ji. Tarsi pabrėždamas jos žodžius, kūdikis atsitraukė burną nuo rudo spenelio ir atsirūgo. Tarplūpyje pasirodė baltas šilko burbulas, išsipūtė ir sprogo. Paskui vaikas vėl atsirūgo ir toliau žindo.

– Net aštuonių mėnesių sulaukęs, – pridėjo ji, – Rama dar nepramoko geresnių manierų.

– Gražus vaikutis, – tarė Vilas mandagiai. Kūdikiai jį ne itin tedomino ir jis buvo dėkingas už tuos nuolatinius persileidimus, kurie sužlugdė Moli godas turėti vaiką.

– Į ką jis bus panašus – į jus ar į Vidžają?

Šanta nusijuokė, visa oktava žemesniu juoku nusikvatojo ir Vidžaja.

– Jis tikrai nebus panašus į Vidžają, – atsakė moteris.

– Kodėl gi?

– Dėl tos pakankamos priežasties, – pasakė Vidžaja, – kad nesu genetiškai atsakingas.

– Kitaip tariant, kūdikis nėra Vidžajos sūnus.

Vilas pažvelgė į vieną besijuokiantį, kitą, paskui tik gūžtelėjo pečiais.

– Pasiduodu.

– Prieš ketvertą metų susilaukėme dvynukų, – paaiškino Šanta, – kurie yra įsikūniję Vidžajos atvaizdas. Šį kartą pagalvojome, kad būtų gerai atsinaujinti. Nusprendėme praturtinti šeimą visiškai nauju fiziniu sudėjimu ir temperamentu. Ar kada nors girdėjote apie Gobindą Singhą?

– Vidžaja rodė man jo paveikslą jūsų meditacijos kambaryje.

– Na, tai žmogus, kurį parinkome Ramai tėvu.

– Bet kaip supratau, jis miręs.

Šanta linktelėjo.

– Tačiau jo siela gyvena toliau.

– Ką turite omeny?

– GŠ ir DA.

– GŠ ir DA?

– Giluminis šaldymas ir dirbtinis apvaisinimas.

– A, aišku.

– Tiesą sakant, – paaiškino Vidžaja, – mes sukūrėme DA techniką dvidešimčia metų anksčiau už jus. Žinoma, ne per daug galėjome ja naudotis, kol neturėjome elektros ir patikimų šaldytuvų. Juos įsigijome trečio dešimtmečio pabaigoje. Nuo to meto DA taikomas plačiai.

– Tad matote, – įsiterpė Šanta, – mano vaikas gali tapti dailininku, na – jeigu šis talentas paveldimas. Net jeigu ne, jis bus labiau endomorfinio sudėjimo, ryškesnis viscerotoniko tipas negu jo broliai arba kuris nors iš tėvų. Tai visiems mums bus labai įdomu ir pamokoma.

– Ar daug žmonių tai renkasi? – paklausė Vilas.

– Vis daugiau ir daugiau. Tiesą sakant, sakyčiau, kad praktiškai visos poros, kurios nusprendžia turėti trečią vaiką, dabar pasirenka DA. Taip daro ir daugelis tų, kurios ketina auginti tik du. Kad ir mano šeima. Mano tėvo pusėje sirgta diabetu, tad abu, tėtis ir mama, pasitarę nusprendė pasinaudoti DA. Mano mama iš trečios šokėjų kartos, o genetiškai esu duktė daktaro Roberto pirmos eilės pusbrolio Malkomo Čakravarčio-Makfailo, kuris buvo Senojo Radžos asmeninis sekretorius.

– Ir geriausios Palos istorijos autorius. Čakravartis-Makfailas buvo vienas gabiausių savo kartos žmonių.

Vilas pažvelgė į Šantą, paskui vėl į Vidžają.

– Na, o gebėjimai ar paveldėti? – pasiteiravo.

– Paveldėti taip gausiai, – atsakė Vidžaja, – kad man labai sunku išlaikyti savo vyriško pranašumo pozicijas. Šanta turi daug

daugiau smegenų nei aš, bet, laimei, negali rungtis su manim raumenimis.

– *Raumenimis*, – sarkastiškai pakartojo Šanta, – *raumenimis*... regis, buvo tokia istorija apie jauną merginą, vardu Dalilė*.

– Beje, – aiškino toliau Vidžaja, – Šanta turi trisdešimt du pusbrolius ir dvidešimt devynias pusseseres. Ir daugiau nei pusė jų yra ypač šviesios galvos.

– Tai jūs gerinate žmonių giminę.

– Neabejotinai. Palaukite dar amžių, ir mūsų IQ vidurkis pasieks šimtą penkiolika.

– Tuosyk mūsų, jei viskas klostysis tais pačiais tempais, nukris iki aštuoniasdešimt penkių. Geresni vaistai – daugiau įgimtų trūkumų išsaugoma ir perduodama kitoms kartoms. Ateities diktatoriams taisomi lengvi laikai.

Pagalvojęs apie šį kosminį pokštą, jis balsu susijuokė.

– O kaip DA vertinimas etiniu ir religiniu požiūriu?

– Iš pradžių nemažai žmonių atsisakė to dėl minėtų įsitikinimų, – atsakė Vidžaja. – Bet dabar DA pranašumai taip aiškiai įrodyti, kad daugelis šeimų jaučia, jog saugiau gimdyti geresnės kokybės vaiką, nei vergiškai reprodukuoti visus nukrypimus ir trūkumus, kurie pasitaiko vyro šeimos pusėje. Kaip tik tuomet šio klausimo ėmėsi teologai. DA tapo pateisintas reinkarnacijos ir karmos teorijos požiūriu. Pamaldūs tėvai dabar laimingi, kad suteikia savo žmonos vaikams galimybę sukurti geresnę ateitį sau ir savo palikuonims.

– Geresnę ateitį?

– Nes jie yra geresnės rūšies gemalinės plazmos nešiotojai. O toji rūšis geresnė todėl, kad joje pasireiškia geresnė karma. Mes

* ST personažą Izraelio teisėją stipruolį Samsoną pražudė gražuolė Dalilė: sužinojusi jo stiprybės paslaptį, jį išdavė priešams filistinams.

turime centrinį geriausių rūšių banką. Geriausių įvairaus fizinio sudėjimo ir temperamento tipų. Jūsų aplinkoje geriausios daugumos žmonių paveldimos savybės, niekuomet tinkamai nepanaudojamos. Mūsuose – taip. Beje, mes turime puikiausius genealoginius ir antropometrinius duomenis, siekiančius tūkstantis aštuoni šimtai aštuoniasdešimtuosius. Taigi matote, kad nedirbame akloje tamsoje. Antai yra žinoma, kad Gobindo Singho motinos senelė buvo talentinga mediumė ir išgyveno devyniasdešimt šešerius metus.

– Tai reiškia, – tarė Šanta, – kad mūsų šeimoje gali užaugti šimtametis aiškiaregis. – Vaikas vėl atsirūgo. – Orakulas prabilo, – nusijuokė motina. – Ir kaip visad, labai mįslingai. – Paskui, kryptelėjusi į Vidžają, pridėjo, – jei pietų nori laiku, gausi eiti sužiūrėti. Rama manęs nepaleis dar dešimtį minučių.

Vidžaja pakilo, vieną ranką padėjo žmonai ant peties, kita švelniai paglostė rudą kūdikio nugarytę.

Šanta pasilenkė ir skruostu brūkštelėjo pūkuotą vaiko galvutę.

– Tai tėtis, – sušnibždėjo ji, – tėtis geras, geras, geras...

Vidžaja dar kartą švelniai pliaukštelėjo, paskui išsitiesė.

– Domėjaisi, – kreipėsi į Vilą, – kaip mums pavyksta taip sugyventi su vietine fauna. Aš tau parodysiu. – Jis pakėlė ranką. – Poli. Poli.

Didysis paukštis atsargiai nusirabždino nuo jo peties ant ištiesto smiliaus.

– Poli geras paukštis, – gyrė jis, – Poli labai geras paukštis.

Jis nuleido ranką tiek, kad paukščio kūnas prisilietė prie kūdikio kūnelio ir lėtai vadžiojo jo plunksnas po rudą odą – pirmyn atgal, pirmyn atgal.

– Poli geras paukštis, – kartojo jis, – geras paukštis.

Papūga kelis kartus žemu balsu sukudakavo, paskui pasilenkė nuo Vidžajos piršto ir švelniai gribštelėjo mažą kūdikio ausytę.

– Toks geras paukštis, – pašnibždomis Šanta perėmė gyrių, – toks geras paukštis.

– Daktaras Endriu šią idėją pasigavo tarnaudamas gamtininku „Melampo“ laive. Iš šiaurinės Naujosios Gvinėjos genties. Neolito laikų tauta, bet kaip jūs, krikščionys, ir mes, budistai, jie tikėjo meile. Tik kitaip nei mes ar jūs, jie sumanė praktinių šio tikėjimo įgyvendinimo būdų. Ši technika buvo vienas puikiausių jų atradimų. Glostyk kūdikį žindydama, tai padvigubins jo malonumą. O kol jis žinda ir yra glostomas, pristatyk jam žmogų arba gyvūną, jei nori, kad vaikas jį pamiltų. Patrink kūdikio kūną į jų kūną, tegul tarp kūdikio ir jo meilės objekto atsiras šiltas fizinis kontaktas. Sykiu kartok kokį nors žodį – sakysim, „geras“. Iš pradžių vaikas jus tik balso toną. Vėliau, kai išmoks kalbėti, supras ir visą prasmę. Maistas plius glamonė, plius lyta, plius „gėris“ lygu meilei. O meilė lygi malonumui, meilė lygi pasitenkinimui.

– Grynasis Pavlovas.

– Tačiau Pavlovas tik geram tikslui. Pavlovas draugiškumo, pasikliovimo, atjautos vardan. Jūsiškis Pavlovas taikomas smegenims plauti, Pavlovas prekybai cigaretėmis, degtine ir patriotizmu. Tai Pavlovas, iš kurio pelnosi diktatoriai, generolai ir magnatai.

Atsisakydamas likti nuošaly visų šitų švelnybių, geltonasis mišrūnas pripuolė prie jų ir jau nebeskirdamas laižė visą jam pasiekiamą jautriąją materiją – Šantos ranką, Vidžajos ranką, papūgos kojas, kūdikio nugarą. Šanta pritraukė kūdikį arčiau šuns ir patrynė į šio gauruotą šoną.

– O čia geras šuo, – pasakė ji, – Šuo Tobis, geras, geras šuo Tobis.

– Ar neturėčiau ir aš įsitraukti į šį aktą?

– Ketinau pasiūlyti, – atsakė Šanti, – tik galvojau, kad pamanysi, jog tai žemins tavo orumą.

– Gali užimti mano vietą, – tarė Vidžaja, – aš eisiu suruošiu pietus.

Vis dar nešinas papūga, jis žengė pro duris į virtuvę. Vilas prisitraukė kėdę, pasilenkęs pirštais perbraukė vaikiuko kūnelį.

– Čia kitas žmogus, – sušnibždėjo Santa. – Geras žmogus, vaikiuk. Geras žmogus.

– Kaip norėčiau, kad tai būtų tiesa! – tarė jis, liūdnai nusijuokęs.

– Čia ir dabar tai tiesa, – ir, pasilenkusi viršum kūdikio, pakartojo, – jis geras žmogus. Geras, geras žmogus.

Vilas pažvelgė į jos palaimingai, paslaptingai besišypsantį veidą, pirštų galiukais jautė lygų ir šiltą vaiko kūnelį. Geras, geras, geras... Jis irgi būtų galėjęs pažinti šį gerumą, jei tik jo gyvenimas būtų buvęs visiškai kitoks, negu deja, buvo – beprasmiška ir šlykšti – jo tikrovė. Tad nesiliauk priešgyniauti, net tokią akimirką kaip ši, kai „taip“ akivaizdžiai triumfuoja. Jis pažvelgė vėl, tyčia žvilgsnį pritaikęs jau kitokių verčių bangai, ir išvydo Memlingo altoriaus karikatūrą. „Madona su kūdikiu, šuniu, Pavlovu ir atsitiktiniu pažįstamu“. Ir staiga jis beveik suprato, kodėl ponas Bahu taip neapkentė šių žmonių. Kodėl buvo taip pasiryžęs – kaip paprastai Dievo vardu – juos sunaikinti.

– Geras, – Šanta vis dar murmėjo savo kūdikiui, – geras, geras, geras.

Per daug geri – štai jų nusikaltimas. Tai tiesiog neleistina. Ir vis tiek – kaip tai brangu! Ir kaip karštai jis trokštų turėti dalį to! Grynasis sentimentalumas! Tarė jis sau, o paskui garsiai, ironiškai:

– Geras, geras, geras, – kaip aidas pakartojo. – Bet kas nutinka, kai vaikas prasistiebia ir pamato, kad daugybė dalykų ir žmonių yra kiaurai blogi, blogi, blogi?

– Draugiškumas skatina draugiškumą, – atsakė ji.

– Draugiškųjų – taip. Bet ne godžiųjų, ne jėgos mylėtojų, ne nusivylusiųjų ir kartėlio apnuodytųjų. Jiems draugiškumas yra tik silpnumas, kvietimas pasinaudoti, pasijuokti, nebaudžiamiems atkeršyti.

– Tačiau kažkas turi rizikuoti, kažkas privalo pradėti. Ir laimei – niekas nėra nemirtingas. Žmonės, kuriems susiformavo polinkis sukčiauti, terorizuoti, virinti pyktį, po keleto metų bus mirę. Jų nebebus, o juos pakeis vyrai ir moterys, užauginti naujai. Taip nutiko mums, gali nutikti ir jums.

– *Gali*, – sutiko Vilas. – Tačiau šiame atominių bombų, nacionalizmo ir kasmet po penkiasdešimt milijonų žmonių padaugėjančiame pasaulyje veikiausiai taip nenutiks.

– Nepabandęs negali pasakyti.

– Bet mes nebandysime, kol pasaulis bus toks kaip dabar. O jis, žinia, toks liks, kol mes nepabandysime. Nepabandysime, ir dar svarbiau, kol mums nepasiseks bent jau taip, kaip jums pasisekė. O čia aš ir grįžtu prie savo pradinio klausimo. Kas nutinka, kai geras, geras, geras aptinka, kad – net Paloje – yra daugybė blogo, blogo, blogo? Argi vaikų kartais neištinka gana nemalonūs sukrėtimai?

– Mes stengiamės paskiepyti juos nuo tų sukrėtimų.

– Kaip? Dar vaikystėje apkartinti gyvenimą?

– Ne apkartinti. Tarkime, leisti patirti *realų* skonį. Mes mokome juos meilės ir pasitikėjimo, bet atveriame juos realybei, realybei visais aspektais. O paskui jie gauna pareigas. Jie priverčiami suvokti, kad Pala nėra Rojus nei Sekminių pyragų šalis. Taip, taip puiki vieta. Bet ji bus puiki tik tuomet, jeigu visi dirbs ir elgsis padoriai. Tačiau gyvenimo faktai lieka gyvenimo faktais. Net čia.

– O kaip tokie faktai kaip tos kraują stingdančios gyvatės, kokias sutikau kopdamas virš bedugnės? Gali sau kartoti „gera, gera, gera“ kiek tinkamas, bet gyvatės vis tiek gels.

– Turi omeny, jos vis tiek *gali* įgelti. Bet ar tikrai, tegul galėdamos, jos būtinai gels?

– Kodėl gi ne?

– Nagi žvilgtelėk, – tarė Šanta.

Jis kryptelėjo galvą ir pamatė, kad ji rodo nišą sienoje už jo. Toje nišoje būta akmeninio Budos: pusės žmogaus dydžio, sėdėjo jis ant keistai išrantyto cilindriško pjedestalo, po švino baldakimu, kuris už figūros siaurėjo virsdamas plačia kolona.

– Tai nedidelė kopija, – paaiškino ji, – Budos, esančio prie stoties komplekso – na, ta didžiulė figūra prie lotosų tvenkinio.

– Tai didingas skulptūros kūrinys, – tarė jis. – O šypsena tikrai leidžia nujausti, kokia turėjusi būti Palaimos Vizija. Bet kaip ji susijusi su gyvatėmis?

– Pažiūrėk dar.

Žiūrėjo dar.

– Nematau nieko, kas tai liudytų.

– Įdėmiau.

Bėgo sekundės. Ir štai, net krūptelėjęs iš netikėtumo, jis pastebėjo kažką keisto ir nerimą keliančio. Manėsi matąs keistai ornamentuotą cilindro formos pjedestalą, bet tai staiga pasirodė besanti didžiulė susirangiusi gyvatė. O žemyn smailėjantis baldakimas, po kuriuo sėdėjo Buda, buvo išsipūtęs gobtuvas su plokščia milžiniškos kobros galva priekiniame krašte.

– O Dieve! – išsiveržė jam. – Aš nepastebėjau. Kaip galėjau būti toks nepastabus?

– Ar pirmą kartą matai tokį Budą?

– Pirmą. Ar esama kokios nors legendos?

– Viena mano mylimiausių, – linktelėjo ji. – Aišku, žinai apie bodhio* medį?

– Žinau apie bodhio medį.

– Na, tai nebuvęs vienintelis medis, po kuriuo Buda sėdėjęs Nušvitimo metu. Pasėdėjęs po bodhio medžiu, Buda septynetui dienų persėdo po banjanu, vadinamu Ožkaganių Medžiu. O paskui jis persėdo po Mučalindos** medžiu.

– Kas buvo Mučalinda?

– Mučalinda buvo Gyvačių Karalius ir dievas todėl puikiai suvokė, kas vyksta. Tad kai Buda prisėdo po jo medžiu, Gyvačių Karalius išsliuogė iš savo urvo, jardų jardais išsirangė pagarbinti Išminties. Tuomet iš vakarų vėjas atpūtė didžiulę audrą. Dieviškoji kobra apsuko savo žiedais daugiau nei dieviško vyro kūną, išskleidė gobtuvą jam virš galvos ir septynetą dienų, kol anas meditavo, globė Tathagatą nuo vėjo ir lietaus. Todėl taip jis ir sėdi ligi mūsų dienų – kobra po juo, kobra viršum jo, vienu sykiu atviras kobrai, Vaiskiajai Šviesai ir galutinei jų tapatybei.

– Kaip tai skiriasi nuo *mūsų* žvilgio į gyvates! – pasakė Vilas.

– O jūsų žvilgis į gyvates juk menamas Dievo žvilgis – prisiminkime Pradžios knygą.

– „Aš sukelsiu priešiškumą tarp tavęs ir moters, – pacitavo jis, – tarp tavo palikuonių ir jos palikuonių“***.

– Tačiau Išmintis jokio priešiškumo niekur nekelia. Visos tos beprasmės, betikslės gaidžių peštynės tarp Žmogaus ir Gamtos,

* Bodhi (*sanskr.*) – viena pagrindinių įvairių budizmo mokyklų sampratų, reiškianti dvasinį nušvitimą. Po bodhio medžiu (*Ficus religiosa* (*lot.*), maldyklinis fikusas) Sidharta Gautama tapo Buda.

** Mitinių pusiau dieviškų budizmo ir hinduizmo būtybių su gyvatės liemeniu – nagų – karalius.

*** ST, Pr 3, 15.

tarp Gamtos ir Dievo, tarp Kūno ir Dvasios! Išmintis niekuomet taip beprotiškai neskirsto.

– Neskirsto nė Mokslas.

– Išmintis naudoja mokslo laimėjimus ir žengia pakopa aukščiau.

– O kaip totemizmas? – nerimo Vilas. – O vaisingumo kultai? *Jie* irgi neskyrė. Ar *tai* būta Išminties?

– Žinoma, juose glūdėjo primityvi Išmintis, neolito lygmens Išmintis. Tačiau po tam tikro laiko žmonės ėmė susivokti, ir senieji Tamsieji Dievai ėmė atrodyti įtartinai. Taigi paveikslas pasikeitė. Įžengė Šviesos Dievai, įžengė Pranašai, Pitagoras ir Zaratustra, džainistai ir ankstyvieji budistai. Jie ir pradėjo Kosminių Gaidžių peštynių Amžių – kovėsi Ormazdas su Ahrimanu*, Jahvė su Šėtonu ir Baalu**, Nirvaną supriešino su Samsara, pavidalus – su Platono Idėjomis. Išskyrus vieną kitą tantristą, mahajanistą, daoistą ir krikščionį eretiką, galvojusius kitaip, pastaruosius porą tūkstantmečių visi daugiausia pešėsi.

– O po to? – pasiteiravo jis.

– Po to atėjo moderniosios biologijos laikai.

– Dievas tarė, tebūnie Darvinas, taip ir įvyko, radosi Nyčė, imperializmas ir Adolfas Hitleris, – nusijuokė Vilas.

– Visa tai, – sutiko ji. – Bet sykiu ir naujos Išminties visiems galimybė. Darvinas senąjį totemizmą pakėlė iki biologijos lygio. Vaisingumo kultai vėl atgimė kaip genetika ir Havlokas Elisas***.

* Ormazdas (Ahūra Mazda) ir Ahrimanas (Angra Mainjus) – geroji bei šviesioji ir tamsioji bei piktoji dvasios dualistinėje zoroastrizmo doktrinose. Žynys Zaratustra, manoma, gyv. X–IX a.pr. Kr., reformavo romėnų tikėjimus ir sukūrė vėliau kaip dualistinę išsirutuliojusią religiją.
** Šiuo vardu vadintos dievybės, kurių kultas buvo paplitęs II–I a. pr. Kr. Egipte, Pirėnų pusiasalyje ir kitur. ST Baalo garbinimas – stabmeldystė.
*** Havelockas Ellisas (1859–1839), anglų eseistas ir gydytojas, žmonių seksualinės elgsenos tyrimuose seksualinį aktyvumą naujoviškai interpretavo kaip sveiką ir natūralią meilės išraišką.

O dabar mūsų eilė apsukti kitą spiralės vijos pusę. Darvinizmas buvo senoji neolitinė Išmintis, išversta į mokslines sąvokas. Naujoji sąmoningoji Išmintis – tokia išmintis, kurią pranašiškai įžvelgė dzenbudizmas, daosizmas ir tantros – yra biologinė teorija, realizuota gyvojoje praktikoje, tai darvinizmas, pakeltas į atjautos ir dvasinės įžvalgos lygmenį. Taigi, kaip matome, – padarė ji išvadą, – nėra jokios žemiškos, o juolab dangiškos priežasties, kodėl Buda arba kas nors kitas negalėtų kontempliuoti Vaiskiosios Šviesos, apsireiškiančios gyvatėje.

– Net jei gyvatė gali jam mirtinai įgelti?

– Net jei ji gali jam mirtinai įgelti.

– Ir net jeigu tai seniausias ir visuotiniausias falo simbolis?

Šanta nusijuokė.

– Medituokite po Mučalindos Medžiu – tai patarimas, kurį duodame kiekvienai įsimylėjėlių porai. O tarp tų meilės meditacijų prisiminkite, ko jus mokė vaikystėje – gyvatės yra jūsų seserys, jos turi teisę į jūsų užuojautą ir pagarbą, kitaip tariant, gyvatės yra geros, geros, geros.

– Gyvatės dar ir nuodingos, nuodingos, nuodingos.

– Bet jeigu jūs prisiminsite, kad jos tokios pat geros kaip ir nuodingos, ir atitinkamai elgsitės, jos nenaudos savo nuodų.

– Kas taip sako?

– Tai akivaizdus faktas. Žmonių, kurie gyvačių nesibijo ir nesiartina prie jų įsikalę, kad gera gyvatė – tik negyva gyvatė, jos beveik niekuomet nekerta. Kitą savaitę skolinuosi mūsų kaimynų naminį pitoną. Keletą dienų Rama gaus valgyti apsuktas Senosios Gyvatės žiedų.

Iš lauko atsklido skardus juokas, čia anglų, čia palų kalba kitas kitą nutraukiantys vaikų balsai. Netrukus į kambarį įžengė Meri Sarodžini, aukšta ir moteriška greta savo globotinių, abipus

treplenančių panašių kaip du vandens lašai keturmečių, o jiems įkandin žengė drūtasis cherubinas, kurį Vilas išvydo, pirmą kartą atvėręs akis Paloje.

– Mes paėmėme Tarą ir Ardžuną iš vaikų darželio, – paaiškino Meri, kai dvynukai apsivijo savo motiną.

Su kūdikiu vienoje rankoje, o kita globdama mažuosius dvynukus, Šanta dėkingai nusišypsojo.

– Labai ačiū, vaikai.

– Nėra už ką, – dabar atsakė Tomas Krišna. Jis žengė priekin ir kiek pasvarstęs pradėjo, – norėjau paklausti...

Bet jam nepavyko, ir jis prašomai pažvelgė į seserį, tačiau Meri Sarodžini tik papurtė galvą.

– Ko gi norėjai paklausti? – pasiteiravo Šanta.

– Na, tiesą sakant, gal mes abu norėjome paklausti... Turiu omeny, ar negalėtume užeiti su jumis papietauti?

– A, aišku. – Šanta pažvelgė į Tomo Krišnos veidą, paskui į Meri Sarodžini ir vėl atgal. – Na, tuomet geriau ženkit paklausti Vidžajos, ar visiems pakaks maisto. Šiandien jis gamina.

– Gerai, – tarė ne itin pradžiugęs Tomas Krišna. Jis nenoromis, lėtai perėjo kambarį ir išėjo pro duris į virtuvę.

– Kas nutiko? – Šanta atsisuko į Meri Sarodžini.

– Na, mama jam buvo sakiusi bent penkiasdešimt kartų, kad nesineštų driežų namo. Bet šį rytą jis vėl atsinešė. Tai ji labai supyko.

– Ir jūs nusprendėte ateiti papietauti čia?

– Jei jums neparanku, Šanta, mes galime pabandyti pas Rao arba Radžadžinadasas.

– Neabejoju, kad visai paranku, – patikino Šanta. – Tik pamaniau, kad Tomui Krišnai būtų neprošal pasikalbėti su Vidžaja.

– Jūs visiškai teisi, – niūriai pritarė Meri Sarodžini. Paskui

labai dalykiškai, – Tara, Ardžuna, žengte į vonią, nusiprausime. – Jie tokie murziukai, – pasakė Šantai, išsivesdama berniukus.

Vilas laukė, kol vaikai nutolo tiek, kad negalėjo jų girdėti.

– Tad suprantu, jog matau, kas vyksta tarpusavio prisiėmimo klube?

– Laimei, šis vyksmas itin švelnus. Tomas Krišna ir Meri Sarodžini puikiai sutaria su savo mama. Problema kyla ne iš asmenybės, tokia lemtis – šiurpi ir slegianti Dugaldo netektis.

– Ar Sušyla tuoksis vėl? – paklausė jis.

– Viliuosi, kad taip. Visų labui. O kol kas vaikams naudinga šiek tiek pabūti su savo tėvais pavaduotojais. Ypač Tomui Krišnai. Jis kaipsyk tokio amžiaus, kai berniukai atranda esą vyrai. Dar verkia kaip vaikas, bet, žiūrėk, jau giriasi, puikuojasi, nešasi driežus į namus, kad tik įrodytų esąs tikras vyras. Todėl ir nusiunčiau jį pas Vidžają. Vidžaja įkūnija visa, kaip Tomas Krišna save vaizduojasi. Trijų jardų ūgio, dviejų pločio, tvirtas kaip mūras ir nėra to, ko jis neišmano. Kai Vidžaja pasako Tomui Krišnai, kaip šis turįs elgtis, Tomas Krišna klauso – nors neklausytų, jeigu tuos pačius dalykus dėstytume aš arba jo mama. O Vidžaja tikrai kalba tą patį, ką sakytume ir mes. Nes yra ne tik dviem šimtais procentų vyriškas, bet ir turi veik penkiasdešimt procentų jautriojo moteriškojo prado. Taigi, kaip matote, Tomas Krišna tikrai gauna viską, kas priklauso. O dabar, – pabaigė ji, žvelgdama į miegantį kūdikį savo glėbyje, – turiu paguldyti šį miegantį jaunuolį į lovą ir pasiruošti pietums.

Nupprausti ir nušveisti dvynukai jau sėdėjo savo aukštose kėdėse. Meri Sarodžini tupinėjo aplink juos kaip išdidi, kiek susirūpinusi mama. Prie viryklės Vidžaja iš molinio puodo samčiu kabino ir krovė ryžius su daržovėmis. Kiekvieną pripildytą dubenėlį kuo atsargiausiai ėmė Tomas Krišna ir ypač susikaupęs nešė stalan.

– Na štai, – tarė Vidžaja, pasiuntęs keliauti paskutinį kaupiną dubenėlį. Jis nusišluostė rankas, žengė prie stalo ir atsisėdo savo vieton.

– Geriau papasakokime svečiui, kaip mes palaiminame valgymą, – tarė jis Šantai.

– Paloje, – paaiškino ji, atsisukdama į Vilą, už maistą *prieš* valgydami nedėkojame. Dėkojame *valgydami*. Veikiau mes dėkojame ne *žodžiais*, o kramtydami.

– Kramtydami?

– Mūsų padėka – pirmas kiekvieno patiekalo kąsnis, tol kramtomas, kol iš jo nieko nelieka. Ir kol kramtome, kreipiame dėmesį į maisto skonį, jo konsistenciją ir temperatūrą, kaip jį sukanda dantys, kaip įsitempia žandikaulių raumenys.

– O tuo metu, manau, dėkojate Nušvitusiajam ar Šivai, ar kas jis bebūtų?

Šanta griežtai papurtė galvą.

– Tai išblaškytų dėmesį, o dėmesys čia visų svarbiausia. Atida tam, kaip patiri tai, kas duota – kažkam, kas nėra tavo išmonė. Ne prisiminimui žodžių, kuriais kreiptumeisi į kažką įsivaizduojamo.

Ji apžvelgė stalą.

– Pradėsime?

– Valiooo! – sušuko dvynukai vienu balsu ir čiupo šaukštus.

Trumpam stojo tyla, drumsčiama tik dvynukų, kurie dar neišmoko valgyti nečepsėdami.

– Ar jau galima nuryti? – pagaliau paklausė vienas mažųjų.

Šanta linktelėjo. Visi nurijo. Taukštelėjo šaukštai, ir visi prapliupo kalbėti dar pilna burna.

– Na, – paklausė Šanta, – ir kokio skonio buvo padėka?

– Jos skonis buvo kaip virtinė įvairiausių dalykų, – atsakė Vilas. – Ar veikiau virtinė variacijų pagrindine ryžių, ciberžolės, raudonųjų pipirų, cukinijų ir kažkokio lapinio, kurio nepažinau, tema. Įdomu, kad skonis vis keičiasi, anksčiau to tikrai nesu pastebėjęs.

– Ir kol nagrinėjai tuos skonius, tai akimirką buvai apsaugotas nuo savo godų, prisiminimų, numatymų, nuo kvailų sampratų – nuo visų aš simptomų.

– Argi skanavimas – ne *aš*?

Šanta pažvelgė į savo vyrą kitame stalo gale.

– Ką tu pasakytum, Vidžaja?

– Sakyčiau – tai pusiaukelė tarp aš ir ne-aš. Skanavimas – kai ne-aš darbuojasi visam organizmui. Sykiu skanavimas – tai mano suvokimas, kas vyksta. Tokia ir yra mūsų kramtomosios padėkos prasmė – kad aš geriau suvoktų, ko imasi ne-aš.

– Puiku, – pakomentavo Vilas. – Bet kokia šios prasmės prasmė?

Jam atsakė Šanta.

– Prasmės prasmė, – tarė ji, – kad, išmokęs įdėmiau stebėti ne-aš aplinkoje (tai yra, maistą) ir daugiau ne-aš savo organizme (tai jūsų skonio pojūčiai), gali staiga atrasti, jog imi kreipti daugiau dėmesio į ne-aš aukštesniu sąmonės lygmeniu, arba, – toliau

kalbėjo Šanta, – gal geriau būtų suformuluoti atvirkščiai. Ne-aš aukštesniu sąmonės lygmeniu galės lengviau apsireikšti jūsų aš, kuris jau išmoko geriau suvokti fiziologinį ne-aš.

Ją nutraukė tarkštelėjimas, o jam įkandin vieno dvynukų sriūbavimas.

– O paskui, – dėstė ji, sušluosčiusi ištėkštą maistą nuo grindų, – reikia apsvarstyti, kaip aš ir ne-aš santykį, kai tenka susidurti su žmonėmis, ne aukštesniais nei keturiasdešimt du coliai. Šešiasdešimt keturių tūkstančių *karorų** rupijų prizas tam, kas suras atsparų paikumui sprendimą.

Ji nušluostė vaikui ašaras, padėjo išpūsti nosį, paskui pabučiavo ir nuėjo prie viryklės kito dubenėlio ryžių.

– Kokie jūsų šios dienos darbai? – pasiteiravo Vidžaja, kai visi pavalgė.

– Šiandien mes budime prie kaliausių, – svarbiai atsakė Tomas Krišna.

– Lauke, iškart už mokyklos, – pridėjo Meri Sarodžini.

– Tuomet pavešiu jus mašina, – pasakė Vidžaja. – Ar norėtum vykti drauge? – paklausė, atsisukęs į Vilą Farnabį.

Vilas linktelėjo.

– Jei galima, – pasakė, – norėčiau pamatyti mokyklą ir galbūt pasėdėti vienoj kitoj pamokoj.

Šanta atsisveikindama pamojavo jiems nuo verandos, ir netrukus jie priėjo pastatytą džipą.

– Mokykla kitame kaimo gale, – paaiškino Vidžaja, užvesdamas motorą, – teks apvažiuoti aplink. Žemyn, paskui vėl aukštyn.

Žemyn palei pakopomis besileidžiančius ryžių, kukurūzų, saldžiųjų bulvių laukus, paskui lyguma tarp nedidelio dumblino

* 10 milijonų.

žuvų tvenkinio kairėje ir duonmedžių giraitės dešinėje, paskui vėl aukštyn pro laukus, žalius ir geltonus, – ir štai išlindo mokykla – balta ir erdvi didžiulių medžių šešėlyje.

– Ten žemiau, – paaiškino Meri Sarodžini, – mūsų kaliausės.

Vilas pažvelgė į tą pusę, kur rodė mergaitė. Geltoni ryžiai laukuose vos per pakopą žemiau jau buvo beveik pribrendę imti. Du berniukai rausvais klubų raiščiais ir mergaitė mėlynu sijonu paeiliui tampė virvutes, kurios judino dvi žmogaus dydžio lėles abiejuose siauro lauko galuose. Lėlės buvo medinės, dailiai išdrožtos ir aptaisytos ne skudurais, o puikiausiais apdarais. Vilas apstulbęs įsistebeilijo į jas.

– Garbingiausias Saliamonas nebuvo taip apsitaisęs kaip šie, – sušuko jis.

Bet vėlgi, Saliamonas tebuvo karalius, mąstė jis, o šios puikios kaliausės – aukštesnės kilmės būtybės. Viena jų – Būsimasis Buda, o kita – mielas, džiugus Indijos Dievo Tėvo variantas, kokį matome Siksto koplyčioje ūžtelintį viršum ką tik sukurto Adomo. Su kiekvienu virvutės trūktelėjimu Būsimasis Buda krestelėdavo galvą, atkryžiavęs kojas iš lotoso pozos, sušokdavo ore trumpą fandangą, paskui vėl jas sukryžiuodavo ir pūpsodavo nekrustelėdamas iki kito timptelėjimo, vėl sutrikdančio jo meditaciją. Dievas Tėvas mostelėdavo ištiesta ranka, pranašiškai pagrasindavo smiliumi; žiopčiojo arklio ašutais apvedžiota burna ir vartė akis, o šios, padarytos iš stiklo, paleisdavo įspėjamąją ugnį į kiekvieną paukštį, drįsusį prisiartinti prie ryžių. Visą laiką smagus vėjas šlamino klostes jo drabužio, pasiūto iš skaisčiai geltono audinio su ryškiu rudų, baltų ir juodų beždžionėlių piešiniu, o didingi Būsimojo Budos raudonos ir oranžinės viskozės apdarai išpūsti plakėsi aplinkui jį, skambėdami tuzinais mažyčių sidabrinių Eolo varpelių.

– Ar visos jūsų kaliausės tokios?

– Tai buvo Senojo Radžos mintis, – atsakė Vidžaja. – Jis norėjo, kad vaikai suprastų, jog visus dievus sumeistraujame namuose, kad tai mes tampome juos už virvučių ir taip suteikiame jiems galių tampyti mūsų virvutes.

– Kad jie šoktų, – pasakė Tomas Krišna, – kad kraipytųsi, – ir laimingas nusijuokė.

Vidžaja ištiesė didžiulę ranką ir brūkštelėjo per tamsią garbanotą vaiko galvą.

– Štai kur dvasia! – paskui, atsisukęs į Vilą, aiškino. – „Dievai“ kabutėse, – tarė jis, akivaizdžiai imituodamas Senojo Radžos manierą, – turi vieną dorybę (ne tik baido paukščius ir „nusidėjėlius“ kabutėse ir kartais galbūt paguodžia nelaimėlius) – kai juos pakeliame ant karčių, į juos reikia žiūrėti, o kai žmogus pakelia galvą, net ir į dievą, jis vargiai gali nepastebėti dangaus. O kas yra dangus? Oras ir išsklaidyta šviesa, bet taipgi beribė ir *nėščia* (atleiskite už metaforą) tuštuma, iš kurios visa – gyva ir negyva, lėlininkai ir jų dieviškosios lėlės – randasi mums pažįstamoje arba veikiau tariamai pažįstamoje visatoje.

Įdėmiai klausiusi, Meri Sarodžini linktelėjo galva.

– Tėtė sakydavo, – įsiterpė ji, – kad žiūrėti į paukščius danguje dar geriau. Paukščiai ne žodžiai, sakydavo jis. Paukščiai tikri. Tikri kaip dangus.

Vidžaja sustabdė automobilį.

– Pasismaginkite, – tarė jis vaikams, kai šie iššoko iš automobilio. – Gerai juos pašokdinkit ir pakraipykit.

Šūkalodami Tomas Krišna ir Meri Sarodžini pasileido žemyn, kur lauke prie kelio stovėjo grupelė kitų vaikų.

– O dabar prie didingesnių lavinimo aspektų.

Vidžaja pasuko džipą į įvažiavimą, vedantį prie mokyklos pastato.

– Paliksiu automobilį čia, o į stotį nueisiu pėsčiomis. Kai prisibūsi iki soties, paprašyk, kad kas nors parvežtų, – jis išjungė degimą ir padavė raktelį Vilui.

Mokyklos direktorė ponia Narajan sėdėjo prie stalo kabinete ir kalbėjosi su žilagalviu vyru ilgu, gan graudulingu veidu, susiraukšlėjusiu ir sukritusiu klostėmis lyg pėdsekio šuns.

– Ponas Čandra Menonas, – paaiškino pristatęs atvykėlį Vidžaja, – yra mūsų švietimo ministras.

– O pas mus jis lankosi, – tarė direktorė, – atlikti periodinio patikrinimo.

– Ir visiškai pritaria viskam, ką mato, – pridėjo ministras, mandagiai linktelėdamas ponios Narajan pusėn.

Vidžaja atsiprašė turįs išeiti.

– Privalau grįžti prie darbo, – pasakė ir žengė prie durų.

– Ar lavinimas – ypatinga jūsų domėjimosi sritis? – pasiteiravo ponas Menonas.

– Teisingiau būtų sakyti, jog tai sritis, kurios itin neišmanau, – atsakė Vilas. – Mane tik užaugino, o lavint visai nelavino. Todėl ir norėčiau išvysti grynesnį dalyką.

– Na, jūs atvykote būtent ten, kur reikėtų, – patikino jį ministras. – Naujasis Rotamstedas – viena geriausių mūsų mokyklų.

– O kokie jūsų geros mokyklos kriterijai? – paklausė Vilas.

– Sėkmė.

– Kokia sėkmė? Laimimos stipendijos? Pasirengimas darbui? Atitikimas vietiniams kategorijų imperatyvams?

– Visa tai, savaime suprantama, – atsakė ponas Menonas. – Tačiau pamatinio klausimo nepaminėjote. Kam skirti berniukai ir mergaitės?

Vilas gūžtelėjo pečiais:

– Nelygu, kur likimas skyrė jiems gyventi. Antai, kam skirti berniukai ir mergaitės Amerikoje? Atsakymas: masiškai vartoti. O iš masinio vartojimo šakojasi masinė komunikacija, masinė reklama, masinis kvaišinimasis televizoriena, meprobamatu, pozityviu mąstymu ir cigaretėmis. O dabar, kai Europa išsiveržė į masinę produkciją, kam bus skirti jos berniukai ir mergaitės? Masiškai vartoti ir visiems minėtiems dalykams – kaip ir berniukai ir mergaitės Amerikoje. Bet Rusijoje atsakymas kitoks. Berniukai ir mergaitės skirti nacionalinei valstybei stiprinti. Tam skirti visi inžinieriai ir tiksliųjų mokslų mokytojai, jau neminint penkiasdešimties nuolatinės kovinės parengties divizijų, aprūpintų viskuo – nuo tankų iki vandenilinių bombų bei ilgo nuotolio raketų. Kinijoje – tas pats, tik daug daug labiau. Kam ten skirti berniukai ir mergaitės? Tai patrankų mėsa, pramonės ir žemės ūkio, kelių tiesimo raumenys. Tad Rytai yra Rytai, o Vakarai – Vakarai, bent šiuo metu. Tačiau šios gijos gali susipinti – vienaip ar kitaip. Vakarai gali taip įsibauginti Rytų, kad liausis manę berniukus ir mergaites esant skirtus masiškai vartoti ir nuspręs juos skirti patrankų vamzdžiams ir valstybei stiprinti. Arba Rytai gali pajusti tokį technikos išalkusių masių, trokštančių žengti į Vakarus, spaudimą, kad gaus keisti mąstyseną ir tarti, jog iš tiesų berniukai ir mergaitės sukurti masiškai vartoti. Bet tai ateities dalykai. Tačiau dabar į šį klausimą tenka rinktis vieną atsakymą.

– Bet abu šie atsakymai, – tarė ponas Menonas, – skiriasi nuo mūsų. Kam skirti Palos berniukai ir mergaitės? Nei masiškai vartoti, nei valstybei stiprinti. Žinoma, valstybė turi egzistuoti. Ir joje visko turi pakakti visiems. Tai savaime suprantama. Tik tokiomis sąlygomis berniukai ir mergaitės gali atrasti, kam jie išties skirti – tik tokiomis sąlygomis mes galime ką nors padaryti.

– Tad *kokia* jų paskirtis?

– Savirealizacija, visavertis žmogiškumas.

Vilas linktelėjo.

– „Užrašai apie tai, kas yra kas," – pakomentavo jis. – Tapkite tuo, kas išties esate.

– Senąjį Radžą labiausiai domino tai, kas žmonės yra anapus individualybės plytinčiame lygmenyje, – pasakė ponas Menonas. – Ir suprantama, jog mus tai domina ne menkiau negu jį. Tačiau pirmasis mūsų darbas yra pradinis lavinimas, o pradinis lavinimas neatsiejamas nuo individų, tad ir visos jų pavidalo, dydžio, temperamento, talentų ir trūkumų įvairovės. Individai, kaip transcendentinis vienis, – jau tolesnio mokslo reikalas. Toks ugdymas prasideda paauglystėje ir sujungiamas su aukštesnio lygio bendruoju lavinimu.

– Kaip suprantu, – pasakė Vilas, – toji pradžia tai pirmoji *mokšos* vaistų atveriama patirtis?

– Jūs girdėjote apie *mokšos* vaistus?

– Mačiau, kaip jie veikia.

– Daktaras Robertas, – paaiškino direktorė, – vakar vedėsi jį į iniciaciją.

– O ši, – pridėjo Vilas, – padarė man gilų įspūdį. Kai pamąstau apie savo religinį lavinimą... – jis iškalbingai nepabaigė sakinio.

– Na, kaip sakiau, – tęsė ponas Menonas, – paaugliai gauna greta abiejų rūšių lavinimą. Jiems padedama patirti savo transcendentinę vienovę su visais kitais jaučiančiais tvariniais, bet sykiu psichologijos ir fiziologijos pamokose jie mokosi, jog kiekvienas mūsų esame visiškai savitai sudėti, kiekvienas visiškai skiriamės nuo kitų.

– Kai aš lankiau mokyklą, – pasakė Vilas, – pedagogai stengėsi kiek įmanydami išlyginti šiuos skirtumus arba apklijuoti juos

kokiais nors vėlyvųjų Viktorijos laikų idealais – išmokslinto, tačiau anglikono, futbolą žaidžiančio džentelmeno. Bet dabar papasakokite man, kaip *jūs* elgiatės susidurdami su visuotiniu žmonių tarpusavio skirtingumu.

– Pirmiausia mes įvertiname skirtumus, – pasakė ponas Menonas. – Tiksliai nusakome, koks būtent – anatomiškai, biochemiškai ir psichologiškai yra tas ar kitas vaikas. Kas dominuoja jo organinėje hierarchijoje – viduriai, raumenys ar nervų sistema? Kaip arti vaikas tų trejeto kraštutinumų polių? Harmoninga ar padrikusi yra jo dedamųjų – fizinių ir dvasinių – sąranga? Ar iš prigimties jis trokšta dominuoti, bendrauti, ar užsisklęsti savo vidiniame pasaulyje? Kaip jis mąsto, suvokia ir prisimena? Ar turi vaizdinį suvokimą, ar ne? Kuo remiasi jo protas – vaizdiniais ar žodžiais, gal ir vienais, ir kitais, o gal – nė vienais? Ar jis geba pasakoti? Ar regi pasaulį, kaip jį vaikystėje matė Verdsvertas* ir Trahernas**? Ir jeigu taip, ką galima padaryti, jog ta didybė ir šviežumas nenublanktų iki kasdienybės šviesos? Ar, bendriau tariant, kaip lavinti vaikų mąstymą sąvokomis, nesunaikinant jų gebėjimo įgyti gilią nežodinę patirtį? Ar galime suderinti analizę su vizija? Ir dar tuzinai kitų klausimų, kuriuos gauname kelti ir atsakyti. Antai, ar šis vaikas įsisavina visus su maistu gaunamus vitaminus, o gal jis kenčia nuo kokio nors chroniško stygiaus, kurio nepastebėjus ir negydant sumažės jo gyvybingumas, apniuks nuotaikos, jis ims matyti bjaurastį, nuobodžiauti, o galvoje rasis kvailybės ar piktybės? O kiek kraujyje gliukozės? O kvėpavimas? Kokia jo laikysena, kaip jis naudoja savo organizmą

* Williamas Wordsworthas (1770–1850) – vienas anglų „Ežerų mokyklos“ ir anglų romantizmo poezijos pradininkų.

** Thomas Traherne’as (1637?–1674) – anglų poetas, religinis rašytojas, vienas ryškiausių metafizinių poetų, aukštinęs Dievą su vaikišku užsidegimu.

dirbdamas, žaisdamas, studijuodamas? O dar visi su savitais talentais susiję klausimai. Ar šis vaikas gabus muzikai, matematikai, ar žodžio kišenėje neieško, ar turi tikslaus stebėjimo polinkį, mąsto logiškai ir kūrybingai apie pastebėtus dalykus? Ir galiausiai – kaip jis pasiduos įtaigai, kai užaugs? Visi vaikai puikiai pasiduoda hipnozei – taip puikiai, kad keturiems iš penkių lengvai sukeliama somnambulizmo būsena. Suaugus šis santykis apsiverčia. Keturiems ar net penkiems suaugusiųjų apskritai neįmanoma sukelti tokios būsenos. Kuriems dvidešimt iš kiekvieno šimto vaikų užaugusiems bus pasiekiamas aukščiausias somnambulizmo lygis?

– Ar juos galima pastebėti iš anksto? – paklausė Vilas. – Ir jei taip, kokia prasmė tai daryti?

– Mes *galime* juos pastebėti, – atsakė ponas Menonas. – Ir juos pastebėti labai svarbu. Ypač jūsų pasaulio pusėje. Kalbant politiškai, tie dvidešimt procentų, kuriuos lengva visiškai, iki galo užhipnotizuoti, yra pavojingiausias jūsų visuomenių elementas.

– Pavojingiausias?

– Nes šiems žmonėms lemta tapti propagandos aukomis. Senoviškose, ikimokslinėse demokratijose bet koks kerėtojas, turintis gerą organizacinį užnugarį, gali paversti tuos dvidešimtį potencialių somnambulų griežtai organizuotų fanatikų armija, atsidavusia savo hipnotizuotojo garbei ir galiai stiprinti. O įvedus diktatūrą, tiems patiems potencialiems somnambulams galima įteigti aklą tikėjimą ir mobilizuoti kaip kiečiausią visagalės partijos branduolį. Tad, kaip matote, kiekvienai laisvę branginančiai visuomenei labai svarbu pastebėti somnambulus, kol jie jauni. Kai jie pastebėti, tuomet juos galima hipnotizuoti ir sistemingai mokyti, kad jų negalėtų užhipnotizuoti laisvės priešai.

Sykiu, žinoma, patartina pertvarkyti savo socialinę sąrangą taip, kad laisvės priešams būtų sunku ar net neįmanoma iškilti ar daryti kokią nors įtaką.

– Kaip, kiek suprantu, Paloje ir yra?

– Būtent, – patvirtino ponas Menonas. – Ir kaip tik todėl *mūsų* potencialūs somnambulai nekelia pavojaus.

– Tai kam tuomet jūs rūpinatės juos nustatyti?

– Nes tinkamai naudojama jų dovana labai vertinga.

– Likimo valdymui? – paklausė Vilas, prisiminęs terapines gulbes ir visus tuos dalykus, kuriuos Sušyla kalbėjo apie savo mygtukų spaudymą.

Ministras papurtė galvą.

– Likimui valdyti pakanka lengvo transo. Tai pajėgia praktiškai kiekvienas. Potencialūs somnambulai yra tie dvidešimt procentų, kurie gali panirti į labai gilų transą. O žmogų, panirusį į labai – labai – gilų transą galima išmokyti deformuoti laiką.

– O jūs gebate deformuoti laiką? – pasiteiravo Vilas.

– Deja, ne, – ponas Menonas papurtė galvą. – Aš niekuomet nesugebėjau pasiekti reikalingo transo gylio. Visko, ką žinau, teko mokytis ilgai ir sunkiai. Poniai Narajan labiau pasisekė. Būdama iš dvidešimties procentų privilegijuotųjų, ji galėjo pasitrumpinti mokymosi kelią, o tie trumpieji keliai visiškai uždari kitiems.

– Kokiais trumpinimais? – paklausė Vilas, atsisukęs į direktorę.

– Įsiminimo trumpinimais, – atsakė ji, – skaičiavimo, galvojimo ir uždavinių sprendimo trumpinimais. Pradedama nuo to, kad išmokstama, kaip dešimt sekundžių paversti dešimties minučių patirtimi, o minutę – pusvalandžio. Apimtam gilaus transo tai vieni juokai. Tereikia paklusti mokytojo įtaigai, ir štai sėdi sau ramiai ilgai, labai ilgai. Ištisas dvi valandas – galėtum

prisiekti, kad tiek. O kai tave grąžina atgal, pasižiūri į laikrodį. Tavo dviejų valandų patirtis buvo sustumta į tiksliai keturias laikrodžio laiko minutes.

– Kaip?

– Niekas nežino, – atsakė ponas Menonas. – Bet pasakojimai apie tai, kaip skęstantys žmonės prieš akis per kelias sekundes išvysta prabėgantį visą gyvenimą, iš esmės yra tiesa. Protas ir nervų sistema – ar tiksliau, – kai kurie protai ir kai kurios nervų sistemos – sugeba atlikti šį keistą žygį – ir tai viskas, kas apie tai žinoma. Mes šį faktą atradome prieš šešiasdešimtį metų ir nuo to meto juo naudojamės. Naudojamės juo – tarp kitų dalykų – lavinimo pažangos tikslais.

– Pavyzdžiui, – toliau vėl dėstė ponia Narajan, – turime matematikos uždavinį. Esant normalios būklės jam išspręsti prireiktų gero pusvalandžio. Bet dabar mes sustumiame laiką taip, kad viena minutė subjektyviai prilygsta trisdešimčiai minučių. Tuomet imiesi uždavinio. Praėjus trisdešimčiai subjektyviųjų minučių, jis išspręstas. Bet trisdešimt subjektyviųjų minučių tėra viena laikrodžio minutė. Be menkiausio skubėjimo ar įtampos dirbai taip sparčiai, kaip tie ypatingieji kartais pasitaikantys skaičiuojantys berniukai. Būsimieji genijai, kaip Amperas arba Gausas, arba būsimieji idiotai, kaip Dazės*, tačiau visi jie su kažkokiu iš vidaus duotu gebėjimu deformuoti laiką gali sunkų valandos darbą nudirbti per keletą minučių, o kartais pakanka ir sekundžių. Aš tesu vidutinė mokinė, bet galėjau pasiekti gilų transą, tai reiškia, kad mane galėjo išmokyti, kaip sustumti laiką į vieną jo normalios atkarpos trisdešimtąją. Rezultatas: man pavyko aprėpti didesnius intelektualinius plotus, nei būčiau pajė-

* Zacharijas Dase – XIX a. gyvenęs vokietis, išsiskyręs fenomenaliais skaičiavimo atmintinai gebėjimais, tačiau menkų matematikos talentų.

gusi, jei būtų tekę viską mokytis paprastu būdu. O galite įsivaizduoti, jei kas nors, turėdamas genijaus IQ, dar sugeba ir deformuoti laiką. Rezultatai fantastiniai!

– Deja, – tarė ponas Menonas, – tokių pasitaiko nedažnai. Pastarosiose dviejose kartose būta tik dviejų tikrai genialių laiko deformuotojų, ir tik koks penketas ar šešetas yra antroje vietoje. Tačiau iš tų keleto Pala gauna neišsemiamos naudos. Tad ko stebėtis, kad mes budriai stebime, ar nepasirodys potencialių somnambulų!

– Na, jūs neabejotinai keliate daugybę savo mažuosius mokinius atskleidžiančių klausimų, – po trumpos pauzės padarė išvadą Vilas. – Ir ką darote, kai turite atsakymus?

– Pagal juos imamės lavinti, – atsakė ponas Menonas. – Antai keliame klausimą apie kiekvieno vaiko fizinę prigimtį ir temperamentą. Kai turime atsakymus, atrenkame droviausius, labiausiai įsitempusius, jautriausius ir intravertiškus vaikus į vieną atskirą grupę. Paskui po truputį tą grupę didiname. Pirmiausia įtraukiame neišrankiai bendrauti linkusių vaikų. Vėliau – keletą mažųjų raumeningųjų vyrukų arba moteryčių – vaikų, linkusių į agresyvumą ir jėgos aistruolių. Mes išsiaiškinome, kad tai geriausias būdas padėti trejetą kraštutinumų įkūnijantiems berniukams ir mergaitėms suprasti ir toleruoti vieniems kitus. Po keleto kruopščiai stebimo maišymo mėnesių jie jau sugeba pripažinti, kad žmonės, paveldėję kitokią sąrangą, turi tokią pat teisę egzistuoti kaip ir jie.

– O pats principas, – tarė ponia Narajan, – yra vaikams atvirai išaiškinamas, kaip ir vis intensyviau taikomas. Žemesnėse klasėse remiamės vaikams pažįstamų gyvūnėlių analogija. Katės mėgsta būti vienos sau. Avys buriasi draugėn. Kiaunės – niršios ir neprijaukinamos. Jūros kiaulytės švelnios ir draugiškos. Ar tu –

žmogus-katinas ar žmogus-avis, žmogus-jūros kiaulytė ar žmogus-kiaunė? Jei kalbame apie tai gyvūnų parabolėmis, net maži vaikai nesunkiai supranta žmonių įvairovės faktą ir abipusio pakantumo, abipusio atlaidumo būtinybę.

– O vėliau, – tęsė Menonas, – kai imamės skaityti „Gytą"*, paaiškinime jiems ryšį tarp konstitucijos ir religijos. Žmonės-avys ir žmonės-jūros kiaulytės mėgsta ritualus, viešas ceremonijas bei atgaivos emocijas; jų temperamento polinkius galima nukreipti Garbinimo Keliu. Žmonės-katės mėgsta vienatvę, ir jų asmeniniai dūmojimai gali virsti Savęs Pažinimo Keliu. Žmonės-kiaunės mėgsta imti ir *daryti*, ir čia kyla uždavinys, kaip agresyvumą, stumiantį juos kenkti, nukreipti Nesavanaudžio Veiksmo Keliu.

– O Nesavanaudžio Veiksmo kelias yra tai, ką vakar mačiau, – tarė Vilas, – tas kelias veda į mišką kirsti medžių ir laipioti uolomis?

– Medkirčių ir alpinistų atvejai ypatingi, – atsakė ponas Menonas. – Apibendrinkime ir tarkime, kad kelias į *visus* Kelius veda per jėgos krypties pakeitimą.

– Kas gi tai?

– Principas labai paprastas. Imame jėgą, generuotą baimės, pavydo arba per didelio kiekio noradrenalino ar kokio nors kito, tuo metu nepritinkamo stūmio, imame tą galią ir, užuot padarę ką nors nemalonaus kitam, užuot slopinę ir darę kažką nemalonaus sau, sąmoningai nukreipiame ją tokiu kanalu, kur ji gali pasitarnauti naudingai, o jei ir ne naudingai, tai bent ne žalingai.

– Štai paprastas pavyzdys, – tarė direktorė. – Įpykusį ar nusivylusį vaiką pagauna jėgos antplūdis, kurio jam pakaktų prapliup-

* „Bhagavadgyta" – senovės indų epo „Mahabharata" dalis, literatūrinio pobūdžio kūrinys su religiniais intarpais, hinduizmo srovėse įgijęs švento teksto statusą.

ti verkti, keiktis ar gerokai pasikumščiuoti. Jeigu pasigaminusios jėgos gana šiems dalykams, pakaks jos ir pabėgėti, ir pašokti, ir tikrai sočiai – penkis kartus giliai įkvėpti. Kaip mes šokame, parodysiu kiek vėliau. Dabar apsiribokime kvėpavimu. Bet koks susierzinęs žmogus, penketą kartų giliai įkvėpęs, nuleidžia gerokai įtampos ir padeda elgtis racionaliau. Todėl mokome vaikus įvairiausių kvėpavimo žaidimų, kad supykę ar nusivylę juos prisimintų. Kai kurie tų žaidimų yra varžybos. Kas iš dviejų priešininkų pajėgs įkvėpti giliausiai ir iškvėpdami ilgiausiai pratęsti „OM"? Tai dvikova, kuri beveik visada baigiasi susitaikymu. Žinoma, esama daugybės situacijų, kur kvėpavimo varžybos visai netiktų. Tam yra žaidimas, kurį suirzęs vaikas gali žaisti vienas sau, žaidimas pagrįstas vietiniu folkloru. Kiekvienas Palos vaikas užauga, klausydamasis budistų legendų, ir daugumoje šių pamaldžių pasakų kas nors regi dangiškosios esybės viziją. Tarkime, bodhisatvą, apsuptą šviesų fejerverkų, brangakmenių ir vaivorykščių. Regėjimą paprastai lydi lygiai žavinga kvapų patirtis, fejerverkai tarsi skleidžia gardžiausius aromatus. Šias tradicines fantazijas, kurios, nereikia nė sakyti, yra įkvėptos tikrų vizijų patirčių, sukeltų badavimo, juslinės abstinencijos arba grybų, mes panaudojame mokymui. Įnirtingi jausmai, sakome vaikams, yra tarsi žemės drebėjimai. Jie mus taip supurto, kad atsiveria plyšiai sienoje, kuri skiria mūsų asmeninį „aš" nuo bendros, universalios Budos Prigimties. Jūs supykstate, kažkas jūsų viduje skyla, ir pro tą plyšį prasiskverbia dangiško nušvitimo kvapo. Kaip michelijos, kaip kvapniosios kenangos, kaip gardenijos – tik nepalyginamai įstabesnio. Taigi nepražiopsokite to dangiškumo, kurį netikėtai išlaisvinote. Jis čia pat, kaskart kai supykstate. Įkvėpkite, įtraukite jo, pripildykite juo plaučius. Dar sykį, dar.

– Ir jie tikrai tai daro?

– Po keleto savaičių mokymo daugumai tai tampa įpročiu. Ir, svarbiausia, kad daugelis jų tikrai užuodžia tą kvapą. Senasis slopinantis „Nedaryk..." tapo nauju, išraiškingu ir atlyginančiu „Daryk". Potencialiai pavojinga jėga nukreipiama kanalais, kur ji ne tik tampa nepavojinga, bet gali tikrai padaryti gero. Tuo pat metu, mes, žinoma, sistemingai, kruopščiai ir laipsniškai mokome vaikus kalbos suvokimo ir tinkamo jos vartojimo. Jie mokomi kreipti dėmesį į tai, ką mato ir girdi, sykiu raginami stebėti, kaip jų jausmai ir troškimai nuspalvina ne tik jų jausmus ir troškimus, bet ir pojūčius. Tai, ką fiksuoja mano ausys ir akys – viena, – tačiau tai, ką mano vartojami žodžiai, nuotaika, siekiami tikslai man leidžia pajusti, suvokti ir atsiliepiant veikti, – yra visai kita. Taigi, kaip matote, visa sujungiama bendrame ugdymo procese. Vaikai vienu metu mokomi suvokti ir įsivaizduoti, taikomosios fiziologijos ir psichologijos, praktinės etikos ir religijos, tinkamai vartoti kalbą ir pažinti save. Kitaip tariant, lavinamas protas-kūnas visais jo aspektais.

– Kaip šis sudėtingas proto-kūno lavinimas siejasi su formaliu švietimu? Ar tai padeda vaikui skaičiuoti, taisyklingai rašyti, suprasti paprastą fiziką?

– Labai padeda, – atsakė ponas Menonas. – Išlavintas protas-kūnas mokosi daug greičiau ir daug nuodugniau nei nelavintas. Jis taipgi geriau sugeba susieti faktus su idėjomis ir abejus – su savo gyvenimu.

Staiga ir gerokai nustebindamas, nes ištįsęs, melancholiškas jo veidas nei gana blausi šypsena regėjosi nesuderinama su jokia ryškesne džiūgavimo išraiška, jis pratrūko ilgai ir garsiai kvatoti.

– Kas juokinga?

– Prisiminiau du žmones, kuriuos sutikau paskutinį kartą viešėdamas Anglijoje. Kembridže. Vienas atominės fizikos specialistas, kitas – filosofas. Abu garsenybės. Bet vieno psichinis amžius gyvenime už laboratorijos ribų siekė apie vienuolika metų, o kitas buvo kompulsyvus valgytojas su antsvorio problema, tačiau to jis nieku gyvu nenorėjo matyti. Du kraštutiniai pavyzdžiai, kas nutinka, kai protingas berniukas gauna penkiolika intensyviausio formalaus ugdymo metų, o jo proto-kūno, kuris ir turi mokytis bei gyventi, visiškai nepaisoma.

– O jūsų sistema, kaip suprantu, tokių akademinių pabaisų nesukuria?

Ministras papurtė galvą.

– Kol neapsilankiau Europoje, buvau nieko panašaus nematęs. Jie groteskiškai juokingi, – pridėjo jis. – Ir kokie apgailėtini. Vargšeliai, kokie keistai atgrasūs!

– Apgailėtini ir keistai atgrasūs – tai kaina, kurią mokame už specializaciją.

– Specializaciją, – sutiko ponas Menonas, – bet ne ta prasme, kuria paprasti žmonės vartoja tą žodį. Šia prasme specializacija būtina ir neišvengiama. Jei nėra specializacijos, nebus nė civilizacijos. Bet jeigu lavinama proto-kūno visuma, sykiu ir simbolius naudojantis intelektas, tokios rūšies būtinoji specializacija daug žalos nepadarys. Bet jūs gi nelavinate protinio-kūninio žmogaus. Jūsų vaistai nuo pernelyg mokslinės specializacijos – dar keli papildomi humanitarinių dalykų kursai. Puiku! Kiekviena švietimo programa turi apimti humanitarinius dalykus. Bet nesileiskime apkvailinami pavadinimo. Savaime humanitariniai dalykai nieko nehumanizuoja. Tai tik dar viena simbolinio lygmens specializacijos forma. Platono skaitymas ar paskaita apie S. T. Eliotą neugdo visos žmogiškosios visumos. Kaip ir fizika ar chemija,

šie dalykai lavina tik manipuliatorių simboliais, o likęs gyvenančio žmogaus protas-kūnas stringa pirmykštėje neišmanymo ir bejėgiškumo stadijoje. Taip ir randasi tokios apgailėtinos ir atpurtančios būtybės, kurios mane taip pritrenkė pirmos mano kelionės į užsienį metu.

– O kaip formalusis švietimas? – pasiteiravo Vilas. – Kaip ta būtina informacija, būtinieji intelektiniai įgūdžiai? Ar jūs mokote taip pat kaip mes?

– Mes mokome taip, kaip jūs veikiausiai mokysite po kokių dešimties ar penkiolikos metų. Tarkime, imkime matematiką. Istoriškai matematika prasidėjo nuo naudingų triukų ištobulinimo, paskui pakilo į metafiziką ir galiausiai paaiškino save struktūros ir loginių transformacijų būdu. Savo mokykloje mes šį istorinį procesą apsukame. Pradedame nuo struktūros ir logikos, praleidžiame metafiziką ir keliaujame nuo bendrųjų principų prie praktinio taikymo.

– Ir vaikai supranta?

– Daug geriau nei tuo atveju, kai pradedama nuo praktinių triukų. Nuo penkerių metų praktiškai kiekvienas protingas vaikas gali išmokti beveik viską, žinoma, jeigu pateikiama jam tinkamu būdu. Logika ir struktūra žaidimų ir dėlionių pavidalu. Vaikai žaidžia ir neįtikėtinai sparčiai pagauna esmę. Tuomet galima keliauti prie praktinio taikymo. Šitaip mokomi dauguma vaikų išmoksta bent tris kartus daugiau, keturis kartus giliau ir dvigubai greičiau. Arba pagalvokime apie kitą sritį, kurioje žaidimais galima įdiegti kertinių principų supratimą. Visas mokslinis mąstymas vyksta tikimybės plotmėje. Senosios amžinosios tiesos yra tik aukšto lygio tikimybės, nekintami gamtos dėsniai – tik statistiniai vidurkiai. Kaip vaikų galvelėms aprėpti šias esmingai neakivaizdžias sampratas. Nagi mes žaidžiame su jais ruletę,

sukame monetas ir traukiame burtus. Mokome juos kortų ir kitokių stalo žaidimų, žaidimų kauliukais.

– Evoliucinės gyvatės ir lipynės – tai vienas populiariausių žaidimų su mažaisiais, – tarė ponia Narajan. – O kitas itin mėgstamas – Laimingosios Mendelio* šeimos.

– O šiek tiek vėliau, – pridėjo ponas Menonas, – pateikiame jiems gana sudėtingą žaidimą, kurį žaidžia keturi žmonės specialiai sukurta kortų malka, padalyta į tris rinkinius. Mes jį vadiname psichologiniu tiltu. Kortas tau dalija likimas, tačiau kaip loši, priklauso nuo įgūdžių, apsimetinėjimo ir bendradarbiavimo su partneriu.

– Psichologija, mendelizmas, evoliucija – jūsų ugdyme, regis, dominuoja biologija, – pažymėjo Vilas.

– Taip, *dominuoja*, – sutiko ponas Menonas. – Pagrindinį dėmesį skiriame ne fizikai ir chemijai, bet gyvybės mokslams.

– Ar tai principo reikalas?

– Ne vien. Tai sykiu patogumo ir ekonominio būtinumo dalykas. Mes neturime pinigų didelio masto fizikos ar chemijos tyrimams, bet nėra nė praktinės paskatos jų imtis, juk nevystome sunkiosios pramonės, tad netenka nertis iš kailio dėl jos konkurencingumo, nė ginkluotės, kad verstume ją vis velniškesne, nė menkiausio noro nutūpti kitoje Mėnulio pusėje. Tik kuklus siekis gyventi žmogiškai visuminį gyvenimą santarvėje su kita gyvybe šioje saloje, šioje planetos platumoje. Jūsų fizikos ar chemijos atradimus galime pasiskolinti ir pritaikyti savo reikmėms, jei norime arba galime sau tai leisti. Mes gi telkiamės į tuos tyrimus, kurie žada didžiausią naudą – gyvybės ir

* Gregory Mendelis (1822–1884) – vokiečių–čekų augustijonų kunigas ir mokslininkas, dažnai vadinamas šiuolaikinės genetikos tėvu. Jis parodė, kad savybės paveldimos pagal tam tikrus dėsnius.

sąmonės mokslus. Jeigu politikai naujai nepriklausomomis tapusiose šalyse turėtų bent kiek nuovokos, – pridėjo jis, – darytų tą patį. Tačiau jiems maga rodyti savo įtaką – jie nori ginkluotis, šoka vytis motorizuotus televizoriaus vergus Amerikoje ir Europoje. O jūs neturite pasirinkimo, – dėstė jis toliau. – Jūs negrąžinamai atsidėję taikomajai fizikai ir chemijai su nykiomis to pasekmėmis – karinėmis, politinėmis ir socialinėmis. Tačiau neišsivysčiusios šalys nėra niekam įsipareigojusios. Jos *neprivalo* sekti jūsų pavyzdžiu. Jos dar galėtų pasirinkti tą kelią, kuriuo *pasukome mes* – taikomosios biologijos kelią, dauginimosi planavimo bei ribotos gamybos ir selektyvios industrializacijos, galimos, jei planuojamas dauginimasis, kelią; kelią, kuris veda į laimę, bundančią viduje ir išsiliejančią išorėn – per sveikatą, sąmoningumą, kitokį žvilgį į pasaulį, o ne į gaudomą išorinės laimės miražą, ne jo žaislus, piliules, nepaliaujamus dirgulius. Jos dar galėtų rinktis mūsų kelią, bet nenori, jos nori būti lygiai tokios pačios kaip jūs, padėk Dieve. O kadangi jos niekaip negali padaryti to, ką padarėte jūs, bent jau per tą laiką, kurį sau nuskyrė, tad jos iškart pasmerktos frustracijai ir nusivylimui, joms lemta patirti socialinės sąrangos žlugimo ir anarchijos vargą, galiausiai vergavimo tironams kančias. Tai kuo aiškiausiái numatoma tragedija, o jos žengia į ją atviromis akimis.

– Ir mes nieko negalime padaryti, – pridėjo direktorė.

– Negalime nieko padaryti, – pasakė ponas Menonas, – tik tai, ką ir darome dabar, ir neprarasti vilties, kad kas nors pasinaudos tautos, kuri surado žmogiškos laimės kelią, pavyzdžiu. Veikiausiai tokių neatsiras, bet kas žino.

– Jei anksčiau neatsiras Didesnysis Rendangas.

– Jei anksčiau neatsiras Didesnysis Rendangas, – niūriai sutiko

Menonas. – O dabar turime tęsti savo darbą, tai yra ugdyti. Ar jus dar kas nors domintų, pone Farnabi?

– Dar daug kas, – tarė Vilas. – Antai, kada pradedate mokyti gamtos?

– Pradedame tuo pat metu, kai vaikai ima dauginti ir dalyti. Jie gauna pirmąsias ekologijos pamokas.

– Ekologijos? Ar tai ne per daug sudėtinga?

– Kaip tik todėl nuo to pradedame. Neleidžiame vaikams įsivaizduoti, jog kas nors egzistuoja skyrium. Tegul išsyk būna visiškai aišku, jog visa, kas gyva, yra susiję. Parodykite jiems sąsajas miškuose, laukuose, tvenkiniuose ir upeliuose, savam kaime ir visoje šalyje. Kaip reikiant tai įdiekite.

– Ir dar pridėčiau, – pasakė direktorė, – kad sąsajų mokslą mes visuomet dėstome podraug su sąsajų etika. Siekti pusiausvyros, duoti ir imti, bet su saiku – tai gamtos taisyklė, kuri iš fakto paversta morale, privalo būti tarp žmonių taikoma taisykle. Kaip jau minėjau, vaikams lengva suprasti idėją, įpintą į parabolę apie gyvūnus. Mes pasakojame jiems šiuolaikines Ezopo pasakėčias. Ne senuosius antropomorfinius pramanus, bet tikras ekologines pasakėčias su kosminiu moralu. Vaikams puikiai tinka ir parabolė, pasakojanti apie eroziją. Čia neturime vaizdžių erozijos pavyzdžių, tai rodome jiems nuotraukas to, kas nutiko Rendange, Indijoje ir Kinijoje, Graikijoje ir Levante, Afrikoje ir Amerikoje, visose tose vietose, kur godūs ir kvaili žmonės bandė imti neduodami, naudoti be meilės ir supratimo. Elkis su Gamta gerai, ir Gamta su tavimi gerai elgsis. Žeisk arba naikink – ir Gamta netruks sunaikinti tave. Nualintoje dykroje ištartis: „Darykite patys visa, ką norite, kad jums darytų“ – akivaizdi, vaikui daug suprantamesnė negu erozijos pažeista šeima arba kaimas. Psichologinių žaizdų nematyti – ir kažkodėl vaikai

apie savo artimus vyresniuosius žino labai mažai. Be to, neturėdami su kuo palyginti, jie linkę net blogiausią situaciją priimti už gryną pinigą, tarsi taip ir turėtų būti. O skirtumas tarp dešimties akrų pievos ir dešimties akrų išgraužų ir pustomo smėlio – akivaizdus. Tai išvydus, vaikui nesunku suvokti būtinybę tausoti, o nuo tausojimo perėjus prie moralės, aukso taisykle, taikoma augalams ir gyvūnams bei juos maitinančiai žemei, imti matuoti ir žmonių santykius. O čia svarbu pabrėžti dar vieną dalyką. Moralė, prie kurios vaikas pereina nuo ekologijos faktų bei erozijos parabolių, yra universalioji etika. Gamtoje nėra Išrinktųjų Tautų, Šventųjų Žemių, Unikalių Istorinių Apreiškimų. Tausojimo moralė neteikia niekam pagrindo jaustis pranašiau ar reikalauti ypatingų privilegijų. „Darykite patys visa, ką norite, kad jums darytų" – tai imperatyvas visiems mūsų sandoriams su visomis gyvybės formomis bet kurioje žemės vietoje. Mums bus leista gyventi šioje planetoje tol, kol su gamta elgsimės gailestingai ir supratingai. Elementarioji ekologija veda tiesiai į elementarųjį budizmą.

– Prieš keletą savaičių, – nutraukė Vilas kelių minučių tylą, – varčiau Torvaldo* knygą apie tai, kas vyko Rytų Vokietijoje tarp 1945-ųjų sausio ir gegužės mėnesio. Ar kuriam nors jūsų teko ją skaityti?

Jie papurtė galvas.

– Ir neskaitykite, – patarė Vilas. – Buvau Drezdene praėjus penkiems mėnesiams po vasario bombardavimo. Penkiasdešimt ar šešiasdešimt tūkstančių civilių, daugiausia bėgusių nuo rusų – gyvi sudegė per vieną naktį. Ir tik todėl, kad mažojo Adolfo niekas nemokė ekologijos, – ir jis išsišiepė savo nirčia šypsena. –

* Turima omenyje Jurgeno Thorwaldo (1915–2006), vokiečių žurnalisto, rašytojo ir istoriko darbai, kuriose aprašoma teismo medicinos istorija ir Antrasis pasaulinis karas.

Niekas nemokė paprastų tausojimo principų. Kalbėti apie tai rimtai buvo per daug baisu, tad beliko pokštauti.

Ponas Menonas pakilo ir pasiėmė lagaminą.

– Turiu eiti, – jis paspaudė ranką Vilui. Buvę miela pasikalbėti, ir jis tikįs, kad ponui Farnabiui bus malonu paviešėti Paloje. Tuosyk, jei jis norėtų daugiau sužinoti apie Palos švietimą, jam tereikia paklausti ponios Narajan. Ji geriausiai išmano, ką parodyti ir paaiškinti.

– Gal norėtumėte pasižvalgyti po klases? – paklausė ponia Narajan, ministrui išvykus.

Vilas pakilo, paskui ją išėjo iš kabineto, pasuko koridoriumi.

– Matematika, – tarė direktorė, pravėrusi duris, – dabar čia aukštesnioji penkta klasė. Su ponia Anand.

Pristatomas Vilas nusilenkė. Žilagalvė mokytoja svetingai nusišypsojo ir sušnibždėjo, jog „visi įsigilinę sprendžia uždavinį".

Jis apsižvalgė. Susikaupę, suraukę kaktas, pulkelis berniukų ir mergaičių prie sąsiuvinių tyloje graužė pieštukus. Virš stalų palinkusios galvos buvo grakščios ir tamsios. Kur nedengė baltos ar chaki spalvos trumpikės, ilgi ryškių spalvų sijonai, karštyje blizgėjo auksiniai kūnai. Berniukai buvo kaulėtesni, po oda matei išryškėjusius šonkaulius, mergaičių kūnai – pilnesni, glotnesni, su standžiais stačių krūtų spurgeliais – grakštūs lyg skulptoriaus iškaltos rokoko nimfos. Ir niekas nemanė, kad jos turėtų atrodyti kitaip. Kokia laimė, mąstė Vilas, būti šalyje, kur Nuopuolio doktrina susprogo it muilo burbulas!

O dabar ponia Anand aiškino – *sotto voce**, kad neišblaškytų sprendžiančių uždavinį – savo klasę visada dalijanti į porą grupių. Vaizdinio mąstymo grupę – tų, kurie mąsto geometriškai,

* Pusbalsiu (*ital.*).

kaip senovės graikai, ir tų, kurie vizualiai nemąsto ir labiau linksta į abstrakčią algebrą be vaizdinių. Kažkaip nenoromis Vilas atplėšė akis nuo žavingo jaunų kūnų pasaulio ir prisivertė mandagiai klausytis apie žmonių įvairovę bei matematikos mokymą.

Pagaliau jie išėjo. Kitos durys vedė į žydrą klasę, dekoruotą tropinių gyvūnų piešiniais, bodhisatvomis* ir jų krūtingomis šakti**, kur vyko žemesniosios penktosios klasės elementariosios taikomosios filosofijos pamoka, dėstoma kas dvi savaites. Čia krūtys buvo mažesnės, rankos plonesnės, mažiau raumeningos. Mokinukai buvo dar tik per metus nuo vaikystės.

– Simboliai yra vieši, – aiškino jaunas vyras prie lentos, kai Vilas ir ponia Narajan įėjo į klasę.

Jis nupiešė keletą apskritimų ir sunumeravo juos 1, 2, 3, 4, n.

– Tai žmonės, – paaiškino jis.

Paskui nuo kiekvieno apskritimo išvedė liniją, kurią sujungė su kvadratėliu lentos kairėje pusėje. Kvadratėlyje jis įrašė S.

– S yra simbolių sistema, kurią žmonės naudoja, kai nori susikalbėti tarpusavyje. Jie visi kalba ta pačia kalba – anglų, palų, eskimų – nelygu, kur gyvena. Žodžiai yra vieši, jie priklauso visiems tos kalbos kalbėtojams ir yra surašyti žodynuose. O dabar pažvelkime į tai, kad vyksta už šių sienų.

Jis parodė pro atvirą langą. Ryškiaspalvis baltame debesies fone atvasnojo papūgų pulkelis, praskrido pro medį ir dingo. Mokytojas nubrėžė dar vieną kvadratėlį kitoje lentos pusėje, pažymėjo „Į“ – „įvykiai“ ir sujungė jį linijomis su apskritimais.

* Bodhisatvos (*sanskr.*) mahajanos budizme nušvitimą pasiekę budos, kurie neperžengia galutinės ribos, bet iš atjautos gyvoms būtybėms lieka šiame pasaulyje. Mahajanoje bodhisatvos įgyja dievybių statusą.

** Dievybės kūrybinė energija, personifikuojama jo žmonos pavidalu (*sanskr.*).

– Tai, kas vyksta ten, yra vieša – arba bent jau pakankamai vieša, – patikslino jis. – Ir tai, kas vyksta, kai žmogus taria ar rašo žodžius, – irgi vieša. Tačiau šiuose mažuose apskritimuose vykstantys dalykai yra asmeniška. Asmeniška.

– Asmeniška, – jis padėjo ranką ant krūtinės.– Asmeniška, – pasitrynė kaktą. – Asmeniška, – rudu smiliumi palietė savo akių vokus ir nosies galiuką.

– Dabar atlikime paprastą bandymą. Ištarkite žodį „gnybti“.

– Gnybti, – nutęsė klasė nedarniu unisonu. – Gnybti...

– G-N-Y-B-T-I – gnybti. Tai vieša, žodį rasite žodyne. Bet dabar įsignybkite sau. Stipriau! Stipriau!

Kikendami, aiksėdami ir aksėdami vaikai darė kaip liepti.

– Ar kuris nors jūsų jaučiate, ką jaučia draugas šalia?

Atsiliepė „Ne“ choras.

– Atrodytų, lyg būtų, – pradėjo jaunasis vyras, – tarsi būtų – palaukite, kiek mūsų yra? – Jis akimis aprėpė suolus priešais save. – Lyg būtų dvidešimt trys atskiri ir skirtingi skausmai. Dvidešimt trys šiame viename kambaryje. Beveik trys tūkstančiai milijonų visame pasaulyje. Plius gyvūnų skausmai. Ir kiekvienas tų skausmų yra visiškai asmeninis. Nėra būdo perteikti skausmo patirtį iš vieno skausmo centro į kitą. Jokios komunikacijos, išskyrus netiesioginę per S. Jis parodė kvadratėlį lentos kairėje, o paskui – apskritimus centre.

– Asmeninis skausmas čia – 1, 2, 2, 4 ir n. O žinia apie asmeninį skausmą – čia, kur „S“, kur jūs galite pasakyti „gnybti“, tai viešas, žodyne esantis žodis. Ir atkreipkite dėmesį štai į ką – yra tik vienas viešas žodis „skausmas“ trims tūkstančiams milijonų asmeninių patirčių, kurių kiekviena tikriausiai taip skiriasi nuo kitų, kaip mano nosis skiriasi nuo jūsų nosių ir jūsų visų nosys skiriasi tarpusavyje. Žodis atspindi

tik tai, kuo skirtingi tos pačios bendros rūšies daiktai ar įvykiai yra panašūs vieni į kitus. Todėl žodžiai ir yra vieši. O būdami vieši, jie negali atspindėti to, kuo tos pačios rūšies įvykiai tarpusavyje skiriasi.

Stojo tyla. Paskui mokytojas pakėlė galvą ir pateikė klausimą.

– Ar kas nors iš jūsų žinote apie Mahakašjapą?

Pakilo keletas rankų. Jis parodė pirštu į pirmoje eilėje sėdinčią mergytę mėlynu sijonu ir kriauklių vėriniu.

– Pasakyk tu, Amija.

– Mahakašjapa, – vienu atsikvėpimu švepluodama išpyškino, Amija, – buvo vienaš vieninteliš mokinyš, kuriš šuprato, apie ką kalbėjo Buda.

– Ir apie ką jis kalbėjo?

– Jiš nekalbėjo. Todėl jie ir nešuprato.

– Bet Mahakašjapa suprato, apie ką jis kalba, nors anas ir nekalbėjo?

Mergytė linktelėjo.

– Jie manė, kad jiš šakyš pamoklšlą, – tarė ji. – Bet jiš nešakė. Jiš tik pakėlė gėlės žiedą ir parodė višiems pažiūrėti.

– Ir tai buvo pamokslas, – šūktelėjo berniukas geltonu klubų raiščiu, jis rangyte rangėsi savo vietoje, netverdamas pranešti, ką žinąs.

– Bet niekaš negalėjo šuprašti tokio pamokslo, niekaš, išskyrus Mahakašjapą.

– Tad ką Mahakašjapa pasakė, kai Buda pakėlė tą žiedą?

– Nieko! – triumfuodamas sušuko geltonasis klubų raištis.

– Jiš tik nušišypsojo, – paaiškino Amija. – Ir tai Budai parodė, kad jiš šuprato, ką viša tai reiškia. Taigi jiš irgi nušišypšojo, ir taip jie ten šėdėjo – šypšodamieši ir šypšodamieši.

– Labai gerai, – pasakė mokytojas. – O dabar paklausykime, –

ir jis atsisuko į geltonąjį raištį, – ką, kaip jūs manote, suprato Mahakašjapa.

Stojo tyla. Nuliūdęs vaikas papurtė galvą.

– Nežinau, – sumurmėjo.

– O ar kas nors žino?

Pateikta keletas hipotezių. Galbūt jis supratęs, jog žmonėms pabodo pamokslai, – netgi Budos pamokslai. Galbūt jam patikę gėlės taip pat kaip Atjaučiančiajam. Galbūt tai buvo balta gėlė, ir jis pagalvojo apie Vaiskiąją Šviesą. O galbūt mėlyna, tai Šivos spalva.

– Geri atsakymai, – tarė mokytojas. – Ypač pirmasis. Pamokslai *būna* gerokai nuobodūs – ypač pamokslininkui. Tačiau štai koks klausimas. Jeigu nors vienas iš jūsų atsakymų būtų buvę tai, ką Mahakašjapa suprato, Budai pakėlus gėlelę, kodėl gi jis nieko nepasakė?

– Galbūt jis nebuvo geras kalbėtojas.

– Jis buvo puikus kalbėtojas.

– Gal jam skaudėjo gerklę.

– Jeigu jam būtų skaudėję gerklę, jis nebūtų laimingai šypsojęsis.

– Jūs mums pasakykite, – šūktelėjo skardus balsas iš klasės galo.

– Taigi jūs pasakykite, – pritarė tuzinas kitų balsų.

Mokytojas papurtė galvą.

– Jei to žodžiais nepajėgė perteikti Mahakašjapa ir Atjaučiantysis, kaipgi galėčiau aš? O dabar dar kartą pažiūrėkime į šias schemas ant lentos. Vieši žodžiai, daugiau mažiau vieši įvykiai ir galiausiai žmonės, visiškai asmeniniai skausmo ir malonumo centrai. *Visiškai* asmeniniai? – paklausė jis. – Bet galgi tai nėra visiška tiesa. Galgi esama kokios nors komunikacijos tarp apskritimų, –

ne taip, kaip aš bendrauju su jumis žodžiais, bet tiesiogiai. Ir galbūt apie tai Buda kalbėjo, kai baigė savąjį bežodį gėlės pamokslą. „Aš turiu neklystamo mokymo lobį, – bylojo jis savo mokiniams, – nuostabų Nirvanos Protą, tikrąją formą be formos, mokymą anapus žodžių, mokymą, suteikiamą ir gaunamą laisvai nuo visų doktrinų. Jį dabar perteikiau Mahakašjapai."

Vėl paėmęs kreidos gabalėlį, jis nubrėžė nelygią elipsę, kuri apėmė visas kitas ant lentos nubrėžtas schemas – mažuosius apskritimus, vaizduojančius žmones, kvadratėlį, kuris reiškė įvykius, bei kitą, simbolių kvadratėlį.

– Visi skyrium, – tarė jis, – ir sykiu viena. Žmonės, įvykiai, žodžiai – jie visi yra Proto, Tokybės, Tuštumos manifestacijos. Buda minė, o Mahakašjapa suprato, jog šio mokymo negali išskalbėti, jį gali tik *išbūti.* Jūs visi tai atrasite, kai ateis metas jūsų iniciacijai.

– Reikia eiti toliau, – sušnibždėjo direktorė.

– Lygiai taip mokome gamtos dalykų, pirmiausia botanikos, – paaiškino ji, kai durys užsivėrė ir jiedu vėl stovėjo koridoriuje.

– Kodėl pirmiausia botanikos?

– Todėl, kad ją galima taip lengvai susieti su tuo, apie ką čia ką tik buvo kalbėta – Mahakašjapos istorija.

– Ar tai jūsų išeities taškas?

– Ne, pradedame proziškai su vadovėliu. Vaikams pateikiami visi akivaizdūs, elementariausi faktai, tvarkingai sudėlioti standartiniuose skyreliuose. Nepraskiesta botanika – tai pirma pakopa. Tokios šešios arba septynios savaitės. Po to visas rytas skiriamas vadinamajam tiltų tiesimui. Pustrečios valandos, kurių metu stengiamės paakinti vaikus per praeitas pamokas išmoktus dalykus susieti su menu, kalba, religija, savižina.

– Botanika ir savižina – kaipgi jūs tiesiate *šį* tiltą?

– Išties visiškai paprastai, – patikino jį ponia Narajan. – Kiekvienas vaikas gauna kokią nors paprastą gėlę – kinrožę ar dar geriau (nes hibiskas nekvepia) – gardeniją. Kas mokslo kalba yra gardenija? Iš ko ji sudaryta? Žiedlapių, kuokelių, piestelės, mezginės ir viso kito. Vaikai prašomi analitiškai aprašyti gėlę, iliustruojant kruopščiu piešiniu. Kai jie tai padaro, gauna pailsėti, o paskui jiems paskaitoma Mahakašjapos istorija, ir jie paraginami apie ją pamąstyti. Gal Buda dėstė botanikos pamoką? O gal mokė savo mokinius ko nors kito? Ir jeigu taip, tuomet ko?

– Tikrai, ko?

– Ir, žinoma, kaip aišku iš pasakojimo, žodžiais išreiškiamo atsakymo nesama. Tad mes tariame berniukams ir mergaitėms paliauti galvojus ir tiesiog žiūrėti. „Tačiau nežiūrėkite analitiškai, – įspėjame juos, – nežiūrėkite mokslininko akimis, netgi sodininko. Išsilaisvinkite iš visko, ką žinote, žvelkite su visišku naivumu į šį beribiai neįtikėtiną dalyką priešais jus. Žvelkite į jį taip, tarytum anksčiau jo matyt nematėte, tarsi jis būtų bevardis, nepriklausytų jokiai pažįstamai klasei. Žvelkite imliai, bet pasyviai, atsiverkite, nelipdykite etikečių, nevertinkite, nelyginkite. Taip žiūrėdami įtraukite jo slėpinio, įkvėpkite prasmės dvasios, kito kranto išminties.

– Visa tai labai primena daktaro Roberto kalbą iniciacijos ceremonijos metu, – pakomentavo Vilas.

– Žinoma, – pritarė ponia Narajan. – Išmokti žvelgti į dalykus Mahakašjapos žvilgsniu – geriausias pasirengimas *mokšos* vaistų teikiamai patirčiai. Kiekvienas jaunuolis, ateinantis į iniciaciją, jau ilgai mokėsi budraus imlumo. Pirmiausia – gardenija kaip botaninė rūšis. Toliau – tos pačios gardenijos savitumas, menininko regima gardenija ir dar stebuklingesnė gardenija Budos ir Mahakašjapos akimis. Suprantama, jog gėlėmis

neapsiribojame. Kiekvienas dalykas, kurį vaikai mokosi, apima ir nuolatines tiltų tiesimo pratybas. Į viską – nuo preparuojamų varlių iki spiralinių ūkų – žvelgiame ir atvirai, ir konceptualiai – kaip į estetinės arba dvasinės patirties faktą, taipgi moksliniais arba istoriniais, arba ekonominiais aspektais. Budrumo mokymas papildo analizės ir manipuliavimo simboliais mokymą ir veikia kaip jo antidotas. Abiejų rūšių lavinimas yra absoliučiai būtinas. Kurį nors ignoruodamas neužaugsi visumiškai žmogiška būtybe.

Visi nutilo.

– O kaip reikėtų žvelgti į žmones? – pagaliau paklausė Vilas. – Gal Froido arba Sezano akimis? Prusto arba Budos?

Ponia Narajan nusijuokė.

– O kieno akimis žvelgiate į mane?

– Pirmiausia, manyčiau, sociologo, – atsakė jis. – Žvelgiu kaip į man nepažįstamos kultūros atstovę. Bet sykiu – atvirai ir imliai. Mąstau, jei neprieštarausite, jog taip sakau, kad jūs nepaprastai šauniai savo amžiui išsilaikėte, šauniai intelektiniu ir psichologiniu požiūriu, taip pat dvasiškai, kad ir ką tas žodis reikštų, ir jei likčiau atvirai imlus, jis reikštų kažką svarbaus. Tačiau nusprendęs, užuot įsiėmęs, primesti savo supratimą – versčiau tai į grynąją nesąmonę. – Jis kiauktelėjo savo panašiu į hienos juoku.

– Jei žmogus nori, – tarė ponia Narajan, – visuomet gali pakeisti blogą gatavą sampratą geriausiomis imliomis įžvalgomis. Klausimas kitas – kodėl žmogus turėtų tai pasirinkti? Kam klausyti abiejų pusių ir derinti jų požiūrius? Analizuojantis, tradicijos saistomas sampratų kalėjas ir atvirai pasyvus įžvalgos gavėjas – nė vienas nėra neklystantis, bet kartu jiems gali visai neblogai pasisekti.

– Na ir ar jūsų atviro imlumo meno ugdymas efektyvus? – pasiteiravo dabar Vilas.

– Esama budrumo laipsnių, – atsakė ji. – Gamtos pamokose jo ne per daugiausia. Gamtos mokslas prasideda nuo stebėjimo, bet stebėjimas visuomet selektyvus. Į pasaulį tenka žvelgti pro suprojektuotą sampratų tinklelį. Paskui gaunate *mokšos* vaistų, ir staiga beveik jokių sampratų nebelieka. Nesirenkate ir tuoj pat neklasifikuojate to, ką patiriate, tiesiog atsiveriate tam. Tai kaip tame Vedsverto eilėraštyje: „Atsineški širdį, žvilgsnį atvirą ir imlų." Mano minėtose tiltų tiesimo pratybose tebėra daug įtempto rinkimosi ir projektavimo, bet nė iš tolo tiek, kiek ankstesnėse gamtos pamokose. Vaikai išsyk nevirsta mažais tathagatomis, jie nepasiekia grynojo atvirojo imlumo, kokį suteikia *mokšos* vaistai. Toli gražu. Galima pasakyti tik tiek, kad jie išmoksta nesureikšminti vardų ir sampratų. Po žingsnelį jie daug daugiau įsiima, negu primeta.

– Ir ką jūs raginate juos daryti su tuo, ką jie įsiima?

– Mes tiesiog paakiname juos, – atsakė ponia Narajan šypsodamasi, – pabandyti tai, kas neįmanoma. Akiname vaikus perteikti patirtį žodžiais. Kaip grynoji, nekonceptualizuota duotybė – kas gi *yra* ši gėlė, ši preparuota varlė, ši planeta kitame teleskopo gale? Ką tai reiškia? Kokios mintys jums kyla, jausmai, vaizdiniai, prisiminimai? Pabandykite surašyti popieriuje. Žinoma, kad nepavyks, bet bandykite. Tai padės jums pagauti skirtumą tarp žodžių ir įvykių, tarp dalykų žinojimo ir tikrojo jų pažinimo. „Ir kai jau jūs parašysite, – sakome jiems, – pažvelkite vėl į gėlę, o pažvelgę minutei užmerkite akis. Paskui nupieškite tai, ką regėjote užmerktomis akimis. Kad ir ką pamatėte, pieškite, miglota tai bus ar raišku, panašu į pačią gėlę ar koks nors visai kitas pavidalas. Nupieškite, ką matėte, arba ko nematėte, nupieškite ir nuspalvokite dažais ar kreidelėmis. Paskui pailsė-

kite ir palyginkite savo pirmąjį piešinį su antruoju; palyginkite savo mokslinį gėlės aprašymą su tuo, ką parašėte, kai aiškinotės, ką gi regėjote, kai elgėtės tarytum nieko apie gėlę nežinotute ir leidotės netikėtai užklumpami egzistavimo paslapties. Tuomet palyginkite savo piešinius ir rašinius su kitų bendraklasių piešiniais ir aprašymais. Jūs pastebėsite, jog analitiniai aprašymai ir iliustracijos labai panašios, bet kitos rūšies piešiniai ir rašiniai labai skiriasi vieni nuo kitų. Kaip visa tai siejasi su tuo, ką išmokai mokykloje, namuose, džiunglėse, šventykloje?" Tuzinai klausimų, ir į visus reikia atsakyti. Tiltai turi būti tiesiami visomis kryptimis. Pradedame nuo botanikos – ar kurio nors kito mokyklinės programos dalyko – o baigiantis tiltų tiesimo pratyboms, žiūrėk, jau sukasi mintys apie kalbos prigimtį, apie įvairias patirčių rūšis, apie metafiziką ir gyvenimo tvarkymą, apie analitines žinias ir Kito Kranto išmintį.

– O kaip jūs įsigudrinate parengti mokytojus, kad sugebėtų mokyti vaikus tiesti šiuos tiltus? – pasiteiravo Vilas.

– Mokyti mokytojus mes pradėjome prieš šimtą ir septynetą metų, – atsakė ponia Narajan. – Klasėse sėdėjo jauni vyrai ir moterys, mokyti tradiciniu Palos būdu. Na, žinote, – geros manieros, patikimas žemės ūkis, patikimi menai ir amatai, atmiešti liaudies medicina, bobučių fizika ir biologija, tikėjimu magija ir pasakų tiesa. Nei gamtos mokslų, nei istorijos, nei jokio supratimo, kas vyksta išoriniame pasaulyje. Tačiau šie būsimieji mokytojai buvo pamaldūs budistai, daugelis jų medituodavo, visi buvo skaitę ar girdėję apsčiai mahajanos filosofijos tiesų. Tai reiškia, kad taikomosios metafizikos ir psichologijos srityje jie buvo daug išsamiau ir realiau išsilavinę nei bet kuri kita būsimųjų mokytojų grupė jūsų pasaulio dalyje. Daktaras Endriu buvo pasikaustęs gamtos moksluose antidogmatiškas humanistas, kuriam atsivėrė

grynosios ir taikomosios mahajanos vertė. Jo bičiulis Senasis Radža, – tantrinis budistas, bet atrado grynojo ir taikomojo gamtos mokslo vertę. Tad abu aiškiausiai matė, jog tam, kad galėtų ugdyti vaikus visaverčiais žmonėmis visuomenėje, pritaikytoje gyventi visaverčiams žmonėms, mokytojas turi pirmiausia išmokti, kaip kuo geriau pasinaudoti abiem pasauliais.

– Ir kaip anie pirmieji mokytojai šį mokslą priėmė? Ar nesipriešino šiam procesui?

Ponia Narajan papurtė galvą.

– Nesipriešino – ir dėl rimtos priežasties – jog nebuvo kėsinamasi į brangius jiems dalykus. Jų budizmas buvo gerbiamas. Jiems viso labo teko atsisakyti bobučių mokslo ir pasakų. O vietoje to jie gavo gausybę įdomesnių faktų ir daug naudingesnių teorijų. Ir visi tie jaudinantys dalykai iš jūsų Vakarų mokslo pasaulio, ir jėga, ir pažanga dabar buvo susieta ir netgi pritaikyta prie budizmo teorijų ir psichologinių taikomosios metafizikos faktų. Šioje geriausius abiejų pasaulių pasiekimus suvienijusioje programoje nebuvo nieko, kas galėtų užgauti net pačių opiausių ir karščiausių religinių patriotų jausmus.

– Svarstau apie mūsų būsimuosius mokytojus, – tarė Vilas patylėjęs. – Ar šiame vėlyvame etape jie dar leistųsi mokomi? Ar jie pajėgtų išmokti iš abiejų pasaulių paimti tai, kas geriausia?

– Kodėl gi ne? Jiems nereikėtų atsisakyti nieko, kas jiems tikrai svarbu. Ne-krikščionys galėtų toliau galvoti apie žmogų, o krikščionys toliau garbinti Dievą. Jokio pokyčio, išskyrus tai, kad apie Dievą reikėtų galvoti kaip apie imanentinį, o apie žmogų – kaip potencialiai savitranscendentinį.

– Ir jūs manote, kad jie šiuos pokyčius sutiktų be jokio irzulio? – nusijuokė Vilas. – Jūs optimistė.

– Optimistė dėl paprastos priežasties, kad jei problema spren-

džiama protingai ir realistiškai, rezultatai veikiausiai bus pakankamai geri. Mūsų sala yra pagrindas tam tikram optimizmui. O dabar eime pažiūrėti šokių pamokos.

Jie perėjo kiemą medžių pavėsyje ir, stumtelėję sukamąsias duris, iš tylos žengė į ritmingą būgno tratėjimą ir čypsėjimą dūdelių, kurios kartojo ir kartojo trumpą pentatonę melodiją, Vilo ausims skambančią keistai škotiškai.

– Gyva muzika ar konservuota?

– Japonų magnetinė juosta, – lakoniškai atsakė ponia Narajan. Ji atvėrė antras duris, ir jiedu įėjo į didžiulę salę, kurioje du barzdoti jauni vyrai ir stebėtinai mitri mažytė senyva dama juodo atlaso kelnėmis mokė kokį dvidešimtį ar trisdešimtį berniukų ir mergaičių gyvo šokio žingsnių.

– Kas gi čia? – paklausė Vilas. – Pramogos ar lavinimas?

– Abu, – atsakė direktorė. – Ir taikomoji etika. Kaip ir anie kvėpavimo pratimai, apie kuriuos ką tik kalbėjome, tik dar efektyvesni, mat galima daugiau šėlti.

– Tai minki jį, – unisonu šaukė vaikai. Ir mynė iš visų jėgų mažytėmis į sandalus įspirtomis kojomis. – Tai minki jį! – paskutinis įnirtingas treptelėjimas, paskui šoktelėjimas ir čia pat jau kitas sukinys.

– Šokis vadinasi rakšasės džiga, – tarė ponia Narajan.

– Rakšasės? – paklausė Vilas. – Kas gi tai?

– Rakšasė yra demonė. Didžiulė ir šlykšti. Įkūnija visas bjauriausias aistras. Rakšasės džiga – tai priemonė nukirsti tas pavojingas pykčio ir nusivylimo iškeltas galvas.

– Tai minki jį! – muzika vėl grįžo prie chorinio priedainio. – Tai minki jį!

– Minki vėl, – sušuko mažytė senoji dama, pati įnirtingai mindama, kad parodytų, – stipriau, stipriau!

– Kas davė daugiau, – mąstė Vilas, – moralumui ir racionaliam elgesiui – bakchanalijos ar „Valstybė“*? „Nikomacho etika“** ar koribantų*** šokiai?

– Graikai, – atsakė ponia Narajan, – buvo per daug protingi, kad mąstytų kategorijomis „arba taip, arba kitaip“. Jiems visuomet galiojo „ne tik, bet ir“. Ne tik Platonas bei Aristotelis, bet ir mainadės****. Be šių įtampą išsklaidančių birbynių moralinė filosofija būtų buvusi bejėgė, o be moralinės filosofijos birbynininkai nebūtų žinoję, kur jiems eiti toliau. Tad mes viso labo pasiskolinome puslapį iš senos graikiškos knygos.

– Labai gerai, – pritarė Vilas. Paskui, prisiminęs (nes anksčiau ar vėliau – nors ir kaip jam būtų malonu ar kaip nuoširdžiai būtų užsidegęs – jis vis tiek prisimindavo), kad jis žmogus, kuris būtinai prieštarauja, staiga prapliupo kvatoti.

– Galiausiai – žvelgiant toliau – argi tai ką nors keičia? Koribantizmas nesukliudė graikams perrėžti vienas kitam gerklių. Ir kai pulkininkas Dypa nuspręs, kad metas veikti, ką jums padės jūsų rakšasės džiga? Galbūt susitaikyti su likimu – tik tiek.

– Taip, tik tiek, – pritarė ponia Narajan. – Tačiau susitaikymas su likimu – jau didelis laimėjimas.

– Regis, jūsų visa tai pernelyg nebaugina?

– O kokia prasmė pulti į isteriją? Politinės mūsų padėties tai nepagerintų, tik gerokai pablogintų mūsų asmeninę padėtį.

* Sen. graikų filosofo Platono (428/427–348/347 m. pr. Kr.) garsus filosofijos ir politinės teorijos veikalas, parašytas Sokrato dialogų forma.
** Sen. graikų filosofo Aristotelio (384–322 m. pr. Kr.) etikos traktatas.
*** Sen. graikų mitologijoje koribantai – deivės Kibelės palydovai, atliekantys ekstazines apeigas.
**** Arba bakchantės (*gr.* „šėlstančios“) – Bakcho arba Dioniso garbintojos ir siautulingos palydovės.

– Tai minki jį, – vėl sušuko vaikai vienu balsu, – ir po trypiančiomis kojomis sudrebėjo lentos. – Tai minki jį.

– Nemanykite, – tęsė toliau ponia Narajan, – jog tai vienintelis šokis, kurio mes mokome. Labai svarbu suteikti kitą kryptį blogų jausmų generuotai jėgai. Bet lygiai svarbu gerus jausmus ir teisingas mintis kreipti raiškon. Išraiškius judesius, šiuo atveju – išraiškius gestus. Jei būtumėte apsilankęs vakar, kai dirbo mūsų vizituojantis šių šokių meistras, būtume galėję parodyti, kaip šito mokome. Deja, šiandien jau nebe. Jis vėl bus pas mus tik antradienį.

– Kokių gi šokių jis moko?

Ponia Narajan pabandė apibūdinti. Jokių pasišokėjimų, kojų išmetimo anei bėgiojimų. Kojos nuolat įaugusios į žemę. Vien pasilenkimai bei šoniniai judesiai keliais ir klubais. Visa raiška sutelkta į rankas, riešus, kaklą ir galvą, veidą, o visų svarbiausia – akis. Nuo pečių aukštyn ir išorėn besiskleidžiantys judesiai savaime gražūs ir sykiu sklidini simbolinės prasmės. Mintis, įgaunanti ritualo bei stilizuoto gesto pavidalą. Visas kūnas transformuojamas į hieroglifą, ištisą hieroglifų virtinę, į laikysenas, kurios pereina iš vienos prasmės į kitą nelyginant eilėraštyje arba muzikos kūrinyje. Raumenų judesiai vaizduoja Sąmonės judesius, Tokybės ištekėjimą į daugį, daugio – į imanentinį, nuolat esantį Vienį.

– Tai meditacija judesiais, – padarė ji išvadą, – mahajanos metafizika, išreikšta ne žodžiais, bet simboliniais judesiais ir gestais.

Jie išėjo iš sporto salės pro kitas duris ir trumpu koridoriumi pasuko kairėn.

– Ką matysime dabar? – paklausė Vilas.

– Žemesnioji ketvirta, – atsakė ponia Narajan. – O jie mokosi elementariosios praktinės psichologijos.

Ji atvėrė žalias duris.

– Na, dabar jūs žinote, – Vilas išgirdo pažįstamą balsą. – Niekas neturi jausti skausmo. Jūs tarėte sau, kad smeigtukas nedurs, ir jis nedūrė.

Jie įžengė į klasę, ir čia stovėjo Sušyla Makfail, labai aukšta daugybės putlesnių ar liesesnių mažų rudų kūnelių būryje. Ji nusišypsojo jiems, mostelėjo į dvi kėdes klasės kampe ir vėl atsisuko į vaikus.

– Niekas *neturi* jausti skausmo, – pakartojo ji. – Tačiau nepamirškite – skausmas visada reiškia, kad kažkas blogai. Išmokote nuramdyti skausmą, bet nedarykite to neapgalvotai, nepaklausę savęs: iš kur šis skausmas? Ir jeigu skauda labai arba nėra akivaizdžios skausmo priežasties, pasakykite apie tai mamai, mokytojai arba bet kam iš suaugusiųjų savo Savitarpio prisiėmimo klube. *Tuomet* nuramdykit skausmą. Nuramdykit jį, kai žinote, kad jeigu ką nors reikės padaryti, tai bus padaryta. Supratote? O dabar, – po to, kai visi ko norėję paklausė ir gavo atsakymus, – pažaiskime apsimetimo žaidimų. Užsimerkite ir įsivaizduokite, kad matote vargšelį senąjį vienakojį mainą, kuris kasdien mokykloje prašo lesalo. Matote jį?

Žinoma, kad mato. Vienakojis mainas jų senas bičiulis.

– Matykite jį taip aiškiai, kaip matėte šiandien per priešpiečius. Ir nespoksokite į jį, negręžkite akimis. Tiesiog žvelkite į tai, kas iškyla prieš akis – te žvilgsnis keliauja nuo snapo iki uodegos, nuo ryškios apvalios akutės iki vienos jo oranžinės kojos.

– Aš ir girdžiu, – neprašoma tarė viena mergytė. – Jis šūkčioja „Karuna, karuna!“

– Netiesa, – pertarė pasipiktinęs kitas vaikas. – Jis šūkčioja „Dėmesio!“

– Ir viena, ir kita, – patikino juos Sušyla, – ir tikriausiai daug

kitokių žodžių. Bet dabar jums metas išties apsimesti. Apsimeskime, kad atšokavo du vienakojai mainai. Trys vienakojai mainai. Keturi vienakojai mainai. Ar matote juos?

Jie matė.

– Keturi vienakojai mainai keturiuose kvadrato kampuose, o penktas – viduryje. O dabar tegul pasikeičia jų spalva. Dabar jie balti. Penki balti mainai geltonomis galvomis ir viena oranžine koja. O dabar jų galvos mėlynos. Šviesiai mėlynos – o likusi paukščio dalis rausva. Penki rausvi paukščiai mėlynomis galvomis. Jie ir toliau keičiasi. Dabar jie purpuriniai. Penki purpuriniai paukščiai baltomis galvomis ir kiekvienas turi po blyškiai žalią koją. Dievulėliau, kas darosi! Jau nebe penki, dabar jų dešimt. Ne, dvidešimt, penkiasdešimt, šimtas. Šimtų šimtai. Ar matote juos?

Kai kurie matė – be menkiausio sunkumo, tiems, kurie negalėjo išvysti šios gausybės, Sušyla pasiūlė kuklesnių uždavinių.

– Tuomet tegul lieka dvylika, – tarė ji, – o jeigu per daug dvylika, tegul bus dešimt arba aštuoni. Tai vis tiek dar labai daug mainų. O dabar, – tęsė ji, kai visi vaikai jau regėjo purpurinius paukščius, kuriuos pajėgė sukurti, – dabar jie nuskrido. – Ji suplojo rankomis. – Nuskrido! Visi ligi vieno. Nebeliko nė vieno. Ir dabar jūs nebematysite mainų, o matysite *mane*. Vieną mane, apsirengusią geltonai. Dvi žalias mano figūras. Tris – mėlynas su rausvais taškeliais. Keturias – akinamai skaistaus raudonumo. – Ji vėl pliaukštelėjo rankomis. – Ir nebėra nė vienos. O dabar pamatykite ponią Narajan ir tą keistą žmogų su nelanksčia koja, kuris atėjo su ja. Kiekvieno po keturis. Sustoję ratu sporto salėje. O dabar jie šoka rakšasės džigą. „Tai mink jį, tai mink jį."

Visi ėmė kikenti. Šokantys Vilai ir direktorės turėjo atrodyti gerokai komiškai.

Sušyla spragtelėjo pirštais.

– Šalin juos! Dingo! O dabar kiekvienas matote po tris savo mamas ir tris tėčius, bėgančius aplinkui žaidimų aikštelę. Greičiau, greičiau, greičiau! Bet staiga jų nebelieka. Ir vėl *atsiranda*. Tačiau kitą akimirką vėl nėra. Jie yra, jų nėra. Atsiranda, išnyksta. Atsiranda, išnyksta.

Vaikai jau ne kikeno, bet spygavo juoku, o pačiame linksmybių įkarštyje nuskambėjo skambutis. Elementariosios praktinės psichologijos pamoka baigėsi.

– Koks viso to tikslas? – paklausė Vilas, kai vaikai išbėgo žaisti, o ponia Narajan grįžo į savo kabinetą.

– Tikslas, – atsakė Sušyla, – leisti žmonėms suprasti, kad jie nėra *visiškoje* savo atminties ir fantazijų malonėje. Jei tai, kas vyksta mūsų galvoje, kelia mums nerimą, mes galime šio to imtis. Svarbiausia, kad kas nors parodytų, ką daryti, o paskui reikia praktikuotis – panašiai kaip išmokstame rašyti arba groti fleita. Tai, ką matėte vaikus mokantis šiandien, tėra paprasta technika – technika, kurią vėliau išplėtosime į išsilaisvinimo metodą. Žinoma, ne visiško išsilaisvinimo. Tačiau gauti pusę kepalo juk geriau, nei visai stokoti duonos. Ši technika nepadės atrasti Budos Prigimties, bet gali padėti tam atradimui pasiruošti, pagelbėti išsivaduoti iš skausmingų prisiminimų šmėklų, širdgraužos, nepagrįsto nerimo dėl ateities.

– Šmėklos, – sutiko Vilas, – štai tas žodis.

– Tačiau *neprivalome* leistis jų varginami. Kai kurių šmėklų visai paprasta atsikratyti. Jei kuri jų pasirodo – tereikia apdoroti ją vaizduote. Panašiai, kaip mes darėme su tais mainais, su jumis ir ponia Narajan. Pakeisti jų drabužius, duoti kitokią nosį, padauginti, išsiųsti, parkviesti, liepti jai daryti ką nors juokingo. Galiausiai ją atmesti. Tik pagalvok, ką būtum galėjęs padaryti su savo tėvu, jei kas nors vaikystėje būtų pamokęs šių paprastų gud-

rybių! Vaizdavaisi jį kaip šiurpų baisuoklį. Tačiau be reikalo. Vaizduotėje galėjai paversti tą baisuoklį groteskiška būtybe. Ištisu groteskų choru. Dvidešimčia tėvukų, šokančių šokį su patreplenimais ir dainuojančių „sapnavau, kad marmuro menėse gyvenau“. Trumpas elementariosios praktinės psichologijos kursas, ir visas tavo gyvenimas būtų buvęs kitoks.

O kaip, svarstė Vilas, jiems einant iki džipo, jis būtų kovęsis su Moli mirtimi? Kokius vaizduotės egzorcizmo ritualus būtų taikęs anai baltai, muskusu kvepiančiai piktajai dvasiai, įkūnijusiai jo nevaldomas, bjaurastingas aistras?

Bet štai ir džipas. Vilas padavė Sušylai raktus ir sunkiai įsirangė į automobilį. Garsiai, tarsi spiriamas neurotiškos būtinybės kompensuoti savo kuklų stotą, nuo kaimo pusės atpūškavo senas automobiliukas, pasuko į įvažiavimą ir, purtydamasis ir tarškėdamas, sustojo prie džipo.

Jie atsisuko. Persisvėręs per karališko „Baby Austin“ langą, viduje sėdėjo Muruganas, o šalia, didžiulė baltuose muslinuose ir išsipūtusi kaip kamuolinis debesis, pūpsojo Rani. Linktelėjęs jos pusėn, Vilas sulaukė maloniausios šypsenos, kuri išsyk dingo, jai atsisukus į Sušylą – šios pasveikinimas buvo pripažintas tik itin šaltu linktelėjimu.

– Vykstate pasivažinėti? – mandagiai paklausė Vilas.

– Tik iki Šivapuramo, – atsakė Rani.

– Jei ši gelda tiek atlaikys, – karčiai pridūrė Muruganas. Jis pasuko degimo raktelį. Motoras darsyk nepadoriai žagtelėjo ir užgeso.

– Turime ten su kai kuo susitikti, – tratėjo Rani. – Ar veikiau, su Vienu Žmogumi, – pridėjo ji suokalbiškai reikšmingu tonu. Išsišiepusi Vilui, ji beveik mirktelėjo.

Dėdamasis nesuprantąs, jog ši kalba apie Bahu, Vilas tarstelėjo

neįpareigojantį „Taigi“ ir išreiškė užuojautą dėl darbų ir vargų, kurių veikiausiai turį apsčiai artėjant kitos savaitės pilnametystės puotai.

– Ką tu čia darai? – nutraukė jį Muruganas.

– Praleidau intelektualią popietę, domėdamasis Palos švietimu.

– Palos švietimu, – kaip aidas pakartojo Rani. Ir dar kartą, liūdesingai, – Palos, – pauzė, – Švietimu.

– Man pačiam, – atsakė Vilas, – patiko viskas, ką mačiau ar ką man pasakojo – nuo pono Menono ir direktorės iki elementariosios praktinės psichologijos, kaip ją dėsto, – pridėjo jis, bandydamas įtraukti į pokalbį Sušylą, – ponia Makfail.

Toliau tyčia ignoruodama Sušylą, Rani dūrė storu kaltinančiu pirštu į kaliauses, stūksančias tolėliau lauke.

– O ar matėte *tas*, pone Farnabi?

Be abejonės, matė.

– Ir kur dar, be Palos, galima būtų rasti kaliausių, kurios tokios gražios, veiksmingos ir metafiziškai prasmingos?

– Ir kurios, – atrėžė Rani iš giliausio pasipiktinimo virpančiu balsu, – vaiko ne tik paukščius nuo ryžių, bet ir vaikučius nuo pačios Dievo idėjos ir Jo Avatarų*. – Ji iškėlė ranką, – tik paklausykite!

Prie Tomo Krišnos ir Meri Sarodžini prisidėjo penketas ar šešetas mažųjų draugų, ir visi žaidė, tampydami virvutes, kurios kraipė antžmogiškas lėles. Nuo grupelės atsklido unisonu cypsintys skardūs balseliai. Kai jie tą patį pakartojo antrą kartą, Vilas išskyrė dainelės žodžius.

Trauk, tempk, kreipk smagiau;
Dievai kraipos, kratos, bet danguj tik ramiau.

* Hinduizme – dievybės įsikūnijimai į fizinį kūną (*sanskr.*).

– Bravo! – tarė jis juokdamasis.

– Bijau, kad manęs tai nelinksmina, – nukirto Rani griežtai. – Tai nejuokinga. Tai Tragiška, *Tragiška*.

Vilas neketino apleisti pozicijų.

– Aš suprantu, – tarė jis, – kad šios žavios kaliausės yra Murugano proprosenelio sumanymas.

– Murugano proprosenelis, – apreiškė Rani, – buvo ypatingas žmogus. Retos išminties, bet kaip reta iškrypęs. Dideli talentai – bet, deja, kaip išeikvoti. O visų blogiausia tai, kad jis buvo sklidinas Neteisingo Dvasingumo.

– Neteisingo Dvasingumo? – Vilas nužvelgė masyvų Tikrojo Dvasingumo pavyzdį ir per įkaitusio benzino produktų smarvę įkvėpė smilkalų ir kitą pasaulį primenančio santalmedžio kvapo. – Neteisingo dvasingumo? – ir staiga jam šovė mintis – o įkandin minties jį net supurtęs vaizdas Rani, išsinėrusios iš savo mistikės uniformos ir plikutėlės rodančios savo lašiningus apvalumus. O dabar įsivaizduokime tris nutukėles, dvi nutukėlių trejybes, dešimtį trejybių. Taikomoji Praktinė Psichologija – su kerštu!

– Taip, Neteisingo Dvasingumo, – kartojo Rani, – kalbėjo apie Išsilaisvinimą, bet nepaliaujamai siekė didesnio Prisirišimo, nes užsispyręs nepripažino Tikrojo Kelio. Vaidino nusižeminusį, bet jo širdis buvo sklidina tokios didybės, pone Farnabi, kad jis atsisakė pripažinti kokį nors Dvasinį Autoritetą, aukštesnį nei savo paties. Mokytojai, Avatarai, Didžioji Tradicija – jam nereiškė nieko. Visiškai nieko. Iš čia ir tos šiurpulingos kaliausės. Iš čia tos bedieviškos dainelės, kurių išmokė vaikus. Kai pagalvoju apie šiuos sąmoningai gadinamus Vargšelius Nekaltus Mažulius, man sunku tvardytis, pone Farnabi, man sunku ...

– Paklausykite, mama, – tarė Muruganas, kuris nekantriai ir

vis atviriau žvilgčiojo į laikrodį, – jei norime grįžti iki pietų, reiktų judėti.

Jo tonas buvo šiurkščiai valdingas. Sėdint už mašinos vairo, tegul senuko „Baby Austin“, jam, akivaizdu, jūra buvo iki kelių. Nelaukdamas Rani atsakymo, jis užvedė motorą, persijungė į žemą pavarą ir, mostelėjęs ranka, nuvažiavo.

– Laimingos kelionės, – tarė Sušyla.

– Argi jūs nemylite savo brangios karalienės?

– Man nuo jos užverda kraujas.

– Tai mink ją, – pašiepdamas padeklamavo Vilas.

– Jūs visiškai teisus, – sutiko ji nusijuokdama. – Bet, deja, šioje situacijoje sušokti rakšasės džigos praktiškai neįmanoma. – Staiga jos veidą nušvietė šelmiška mintis ir nei iš šio, nei iš to kumštelėjo jam – šis nustebo, kad taip stipriai, – į šonkaulius. – Štai, – pasakė, – dabar jaučiuosi kur kas geriau.

Ji užvedė motorą, ir jie nuvažiavo – žemyn iki aplinkkelio, paskui pakilo iki pagrindinio kelio, juo išvažiavo pro kitą kaimo galą ir pasuko į eksperimentinės stoties kompleksą. Sušyla sustojo prie nedidelės šiaudais dengtos trobos, kaip ir kitos. Palypėję šešetą laiptelių iki verandos, jie įžengė į kalkėmis baltintą gyvenamąjį kambarį.

Į kairę vėrėsi platus langas, tarp dviejų medinių kolonų erkeryje kybojo hamakas.

– Tau, – tarė ji, mostelėdama į hamaką, – galėsi pasikelti koją.

– Apie ką mes kalbėsimės? – Vilui įsitaisius hamake, paklausė ji prisitraukdama pintą kėdę ir sėsdamasi šalia.

– Na, o jeigu apie tai, kas gera, tikra ir gražu? Arba gal, – iššiepė dantis, – kas bjauru, bloga ir dar tikriau?

– Pamaniau, – pasakė ji, nekreipdama dėmesio į jo pastangas gražbyliauti, – jog galėtume tęsti nuo ten, kur sustojome aną kartą – pakalbėti apie tave.

– Kaip tik tai ir siūliau – bjaurastį, blogį ir teisingumą – didesnį nei bet kuri oficiali tiesa.

– Ar tik demonstruoji pokalbio stilių, ar tikrai norėtumei kalbėti apie save? – paklausė ji.

– Tikrai, – užtikrino jis, – trokšte trokštu. Kaip ir beviltiškai nenoriu apie save kalbėti. Todėl veikiausiai jau pastebėjai mano neblėstantį domėjimąsi menu, mokslais, filosofija, politika, literatūra – nors ir kvailiausiu dalyku, bet tik ne tuo, kuris galiausiai vienintelis turi kiek nors reikšmės.

Stojo ilga tyla. Tuomet, lyg tarp kita ko prisiminusi, Sušyla prakalbo apie Velso katedrą, kuosų kurksėjimą, baltas gulbes, plūkaujančias tarp debesų atspindžių. Po kelių minučių jis irgi plaukė.

– Velse aš visą laiką buvau labai laiminga, – tarė ji. – Nepaprastai laiminga. Tu irgi, ar ne?

Vilas neatsakė. Jis prisiminė tas dienas žaliame slėnyje prieš daugelį metų, dar iki jo su Moli vedybų, kai jie buvo įsimylėjėliai. Kokia ramybė! Koks tvirtas, gyvas žolės ir žiedų pasaulis, kur nėra vikšrų! Ir tarp jųdviejų plaukė kažkoks natūralus, neiškreiptas jausmas, kokio nebuvo patyręs nuo anų tolimų laikų, kai dar buvo gyva teta Meri. Vienintelis žmogus, kurį kada nors mylėjo, – ir štai Moli – jos sekėja. Kokia palaima! Meilės muzika pakeitė raktą, tačiau melodija, turtingos ir subtilios dermės liko tos pačios. Ir tuomet, ketvirtą jų viešnagės naktį, Moli pabeldė į jų kambarius skiriančią sieną, jis rado Moli kambario duris praviras, tamsoje apsigraibė jos lovą, kur, sąžiningiausiai apsinuoginusi Gailestingoji Sesuo kaip įmanydama stengėsi vaidinti Meilingosios Žmonos vaidmenį. Kaip įmanydama stengėsi (kaip pražūtingai) – ir neįstengė.

Staiga, kaip nutikdavo beveik kiekvieną popietę, šoko garsiai šnarėdamas vėjas, atsklido atstumo prislopintas duslus lietaus grumėjimas į tirštą lapiją – grumėjimas, kuris, artėjant liūčiai, vis garsėjo ir garsėjo. Po kelių sekundžių lietaus lašai jau atkakliai barbeno į lango stiklus. Barbeno taip, kaip jie barbeno jo studijoje paskutinio jų pokalbio metu. „Ar tu tikrai nori tai pasakyti, Vilai?“

Iš skausmo ir gėdos jis buvo beprapliumpąs verkti. Prikando lūpą.

– Apie ką galvoji? – paklausė Sušyla.

Tai buvo nebe mintys. Jis matė ją, girdėjo jos balsą. „Ar tu tikrai taip sakai, Vilai?“ Ir pro lietaus garsus išgirdo savo atsakymą „Tikrai taip.“

Barbenimas į lango stiklą nuslopo – ar tai čia? Ar ten, tada? – lietaus smagumas išsikvėpė virsdamas teškančiu šnabždesiu.

– Apie ką galvoji? – reikalavo Sušyla.

– Galvoju apie tai, ką padariau Moli.

– Ką padarei Moli?

Atsakyti nesinorėjo, bet Sušyla buvo nepermaldaujama.

– Pasakyk man, kas buvo tai, ką padarei.

Dar vienas įnirtingas šuoras sudrebino langus. Dabar lijo stipriau – lijo, regėjosi Vilui Farnabiui, tyčia, lijo taip, kad jis *turėtų* prisiminti, ko prisiminti nenorėjo, būtų priverstas balsu ištarti gėdingus dalykus, kuriuos bet kuria kaina privalo išlaikyti sau.

– Pasakyk man.

Nenoromis, prisiversdamas, jis pasakė.

– „Ar tu tikrai taip sakai, Vilai?“ Ir apie Babs – *Babs*, Dieve padėk jam! *Babs*, įsivaizduokite! – jis tikrai taip pasakė, ir ji išėjo į lietų.

– Kitą kartą mačiau jau ligoninėje.

– Ar vis dar lijo? – paklausė Sušyla.

– Vis dar lijo.

– Taip pat smarkiai kaip dabar?

– Beveik.

Ir tai, ką Vilas girdėjo, nebebuvo popiečio lietus atogrąžose, bet monotoniškas barbenimas į langą mažame kambarėlyje, kur gulėjo mirštanti Moli.

„Čia aš, – tarė jis pro teškantį lietų, – čia Vilas.“ Nieko neįvyko, ir staiga jis pajuto beveik nejuntamą Moli rankos jo rankoje

judesį. Ji valingai suspaudė jo ranką, po kelių sekundžių, nevalingai paleidusi, visiškai suglebo.

– Pasakyk man dar kartą, Vilai.

Jis papurtė galvą. Tai per daug skaudu, per daug žemina.

– Pasakyk man dar kartą, – reikalavo ji. – Tai vienintelis būdas.

Nežmoniškomis pastangomis, jis ėmė dar kartą pasakoti tą nepakenčiamą istoriją. Ar jis tikrai turėjo omeny tai? Taip, jis tikrai turėjo omeny tai – kad įskaudins, kad galbūt (ar žmogus kada nors žinai, ką norėjai padaryti?) nužudys. „Viskas dėl Babs, arba Prarastasis pasaulis". Žinoma. Ne jo pasaulis – Moli, o to pasaulio centre gyvenimas, kuris tą pasaulį sukūrė. Nugnybtas it žvakė dėl ano gardaus kvapo, tvyrančio blandoje, raumenų refleksų, begalinio pasitenkinimo, tobulų ir svaiginančiai begėdiškų įgūdžių.

– Sudie, Vilai, – ir durys užsivėrė, tyliai, sausai klektelėjusios.

Buvo bešaukiąs, kad grįžtų. Bet Babs meilužis nepamiršo tų įgūdžių, refleksų, muskuso aura apgaubto kūno, kūno, geibstančio malonumo viršūnėje. Prisimindamas visa tai, jis stovėjo prie lango ir žvelgė į lietuje nuriedantį automobilį, žiūrėjo, ir, matant, kaip tas suka už kampo, jį užliejo begėdiškas džiaugsmas. Pagaliau laisvas! Net laisvesnis, kaip sužinojo už trejeto valandų ligoninėje, nei manėsi esąs. Nes dabar Vilas jautė paskutinį tokį silpną jos pirštų paspaudimą; jautė paskutinį jos meilės pasireiškimą. Ir tuomet tas pasireiškimas buvo nutrauktas. Ranka suglebo, ir staiga – o Dieve – Moli iškvėpė paskutinį kvapą. „Mirė – šnabžtelėjo jis, jusdamas, jog springsta, – mirė."

– Įsivaizduok, kad tai nebuvo tavo kaltė, – tarė Sušyla, nutraukdama ilgą tylą. – Įsivaizduok, tarsi ji būtų mirusi staiga, nors tu niekaip nebūtum su tuo susijęs. Ar tai nebūtų buvę lygiai taip pat blogai?

– Ką turi omenyje? – paklausė jis.

– Turiu omenyje, jog tai ne tik kaltė dėl Moli mirties. Tai mirtis, pati mirtis tave taip gąsdina, – dabar ji galvojo apie Dugaldą. – Beprasmiškas blogis.

– Beprasmiškas blogis, – pakartojo jis. – Taip, galbūt todėl man buvo lemta tapti profesionaliu egzekucijų stebėtoju. Tik todėl, kad tai taip beprasmiška, taip esmingai brutalu. Sekioti mirties kvapą iš vieno pasaulio galo į kitą. Kaip maitvanagiui. Malonūs, patenkinti žmonės neturi nė menkiausios nuovokos, koks yra pasaulis. Ne išimtiniais tarpsniais, kaip per karą, bet visą laiką. Visą laiką.

Jam taip kalbant, prieš akis tarsi skęstančiam žmogui iškilo trumpas, bet toks pats koncentruotas, raiškus regėjimas visų tų šlykščių scenų, kurių liudininku tapo išvykęs į gerai apmokamas piligrimystes kiekvienon pragaro skylėn ir skerdyklon, – vaizdų pakankamai šlykščių, kad vertėtų juos pateikti kaip *Žinias*. Negrai Pietų Afrikoje, žmogus San Kventino dujų kameroje, išdarkyti kūnai Alžyro fermoje, ir visur minios, visur policininkai ir desantininkai, visur tie tamsiaodžiai vaikai kojomis kaip pagaliukais, pilvais kaip būgnais, musėmis aplipusiais žaizdotais vokais, visur koktūs alkio ir ligų kvapai, šiurpi mirties smarvė. Ir staiga pro mirties tvoską jis įkvėpė sumišusią su mirties kvapu Babs muskuso esenciją. Traukė Babs esenciją ir prisiminė savo sąmojį apie skaistyklos ir rojaus chemiją. Skaistykla – tai tetraetilenodiaminas ir sieros vandenilis; o rojus – tai jau neabejotinai simtrinitropsibutilotoluenas su įvairiausiomis organinėmis priemaišomis* – cha cha cha! (Ach, tie draugijos, bendravimo malonumai!) Tačiau štai netikėtai meilės ir mirties kvapas užleido vietą gaižiam gyvulio dvokui – šuns smarvei.

* Pirmųjų dviejų mišinys yra mirtinas ir turėtų trenkti papuvusiais kiaušiniais, rojaus medžiaga neegsituoja.

Vėl šoko blaškytis vėjas, genami lietaus lašai barbeno ir tiško į stiklus.

– Ar vis dar galvoji apie Molį? – paklausė Sušyla.

– Galvoju apie tai, ką buvau visiškai pamiršęs, – atsakė jis, – veikiausiai turėjau ne daugiau nei ketverius metus, kai tai nutiko, o dabar vėl prisiminiau. Vargšas Tigras.

– Kas buvo vargšas Tigras?

Tigras – jo gražuolis rudasis seteris. Tigras – vienintelė šviesos probrėkšma tame gūdžiame name, kuriame jis praleido vaikystę. Tigras, mielas mielas Tigras. Baimės ir apleistumo klampynėje, tarp tėvo patyčiomis išliejamos neapykantos viskam ir sąmoningo motinos atnašavimosi – ta gerumo lengvybė, ta natūrali drauguolystė, liuoksintis, amsintis, neramdomas džiaugsmas! Motina, būdavo, sodindavosi jį ant kelių, apie Dievą ir Jėzų pasakodavo. Bet Tigras turėjo daugiau Dievo nei jos Biblijos pasakojimai. Tigras, bent jau jam, buvo Įsikūnijamas. Ir vieną dieną Įsikūnijimą paguldė šunų maras.

– Ir kas nutiko tuomet?

– Jo pintinė virtuvėje, aš klūpau šalia jo. Aš jį glostau, bet jo kailis visai kitoks, nei jausdavau prieš susergant. Kažkoks lipnus. Ir dar smirda. Jei taip jo nemylėčiau, lėkčiau šalin, niekaip neapsikęsčiau. Ir aš jį glostau ir vis guodžiu, kad jis greitai pasveiks. Labai greitai – ryt ryte. Ir staiga jį pagauna purtyti, ir aš stengiuosi ramdyti tą drebulį, laikau suspaudęs jo galvą rankomis. Bet tai nieko negelbsti. Drebulys virsta šiurpia konvulsija. Man koktus tas vaizdas, man baisu. Man šiurpiai baisu. Ir staiga drebulys, tampymas atlėgsta, ir jis lieka gulėti visiškai ramiai. O kai aš pakeliu jo galvą ir paleidžiu, ji nukrinta atgal – bumbt lyg mėsos gabalas su kaulu.

Vilo balsas užlūžo, skruostais plūdo ašaros, jį purtė rauda

keturmečio, gedinčio savo šuns ir susidūrusio su šiurpiu, nepaaiškinamu mirties faktu. Lyg kas galvoje būtų spragtelėjęs, trūktelėjęs – sąmonė perjungė pavarą. Jis vėl buvo suaugęs ir jau nebeplaukė.

– Atsiprašau, – jis nusibraukė ašaras ir išsišnypštė nosį. – Taigi, tokios būta mano pirmos pažinties su Esminiu Siaubu. Tigras buvo mano bičiulis, mano vienintelė paguoda. To, žinoma, Esminis Siaubas negalėjo leisti. Taip pat nutiko ir tetai Meri. Vieninteliam žmogui, kurį aš kada nors mylėjau, kuriuo žavėjausi ir klioviausi ligi galo; bet, Jėzau, ką Esminis Siaubas jai padarė!

– Papasakok, – paakino Sušyla.

Vilas svyravo, paskui gūžtelėjo pečiais.

– Kodėl gi ne? – pasakė. – Meri Frensis Farnabi, jaunesnė mano tėvo sesuo. Ištekėjo aštuoniolikos už profesionalaus kareivio – ir už metų prasidėjo Pirmasis pasaulinis. Frenkas ir Meri, Meri ir Frenkas, – kokia darna, kokia laimė! – Jis nusijuokė. – Net ir už Palos ribų galima rasti vieną kitą padorumo salelę. Mažyčių kuklių atolų, kartais ir visą Tahitį – bet tokias saleles supa Esminis Siaubas. Du jauni žmonės savo asmeninėje Paloje. Ir vieną gražų rytą, 1914 rugpjūčio 4 d., Frenką su ekspedicinėmis pajėgomis išsiuntė į užsienį, o Kalėdų išvakarėse Meri pagimdė deformuotą kūdikį, kuris išgyveno tiek, kad ji pati išvystų, ką tikrai pasistengęs geba E.S. Tik Dievas gali sukurti mikrocefalinį idiotą. Nereikia nė sakyti, kad, praėjus trejetui mėnesių, Frenką kliudė skeveldra, ir jis mirė, kaip ir turėjo būti, nuo gangrenos. Visa tai, – dėstė Vilas, kiek patylėjęs, – įvyko iki manęs. Kai aš pirmą kartą su ja susipažinau trečiame dešimtmetyje, teta Meri buvo atsidėjusi senukams. Seniems žmonėms globos įstaigose, seniams, kiūtintiems savo namuose, seniams, kurie gyveno ir nemirė, kaip našta slėgė savo vaikus ir anūkus.

Struldbrugams*, titonams**. Ir juo beviltiškesnis sukiužimas, juo užgaidesnis ir niurzglesnis būdas, juo geriau. Kaip aš nekenčiau tetos Meri senių vaikystėje! Dvokiančių, šiurpiai bjaurių, visada piktų nuobodybių. Bet teta Meri juos mylėjo – karčiau būdavo ar saldžiau, vis tiek mylėjo. Mano motina nepaliovė gražbyliavusi apie krikščionišką labdarą, bet kažkodėl niekas netikėdavo jos kalbomis, lygiai kaip ir ji nejautė nė kruopelės meilės, kai prisiversdavo imtis labdaringų darbų – jokios meilės, vien pareigą. Dėl tetos Meri niekam nekilo nė menkiausios abejonės. Jos meilė buvo tarsi fizinis spinduliavimas, kažkas, ką galime beveik pajusti kaip šilumą arba šviesą. Kai ji pasiimdavo mane paviešėti kaime ir kai paskui atvyko į miestą ir aš eidavau jos aplankyti beveik kasdien, jaučiausi tarsi paspruk čiau iš šaldytuvo į saulę. Aš jausdavau, kaip jos šviesoje, toje spinduliuojančioje šilumoje atgyju. Tuomet Esminis Siaubas vėl ėmėsi savo darbų. Iš pradžių ji juokėsi. „Dabar aš amazonė“, – pasakė po pirmosios operacijos.

– Kodėl amazonė? – paklausė Sušyla.

– Amazonės nusipjaudavo dešinę krūtį. Jos buvo karės, ir krūtis kliudydavo šaudyti iš ilgojo lanko. „Dabar aš amazonė“, – pakartojo jis, savo minčių akyse regėjo šypseną jos tvirtame kumpanosiame veide, girdėjo smagiai skambantį aiškų, skardų balsą. – Bet po keleto mėnesių teko nupjauti kitą krūtį. Po to atėjo laikas švitinimui, sekinančiam spinduliavimui ir taip – žingsnis po žingsnio – degradacijai. – Vilo veidas vėl įgijo nirtaus nuožmumo išraišką. – Jei ne neapsakomas šlykštumas, istorija būtų tikrai

* Struldbrugai Jonathano Swifto romane „Guliverio kelionės“ – nemirtingi, bet senstantys žmonės.

** Titoną, graikų mitologijos šviesos dievą, pamilusi aušros deivė Eos prašė Dzeuso jam nemirtingumo, bet pamiršo paprašyti amžinos jaunystės. Pasenęs Titonas pavirto svirpliu.

juokinga. Ironijos šedevras! Štai siela, spinduliuojanti gėrį, meilę, didvyrišką dosnumą. Paskui dėl nežinomos priežasties kažkas užsikerta. Užuot nepaisęs kūnas pakluso antrajam termodinamikos dėsniui. Kūnui sukiužus, sielą apleido josios dorybės, jos esmė. Nebeliko heroizmo, meilė ir gerumas išgaravo. Paskutiniuosius savo gyvenimo mėnesius ji nebebuvo teta Meri, kurią mylėjau ir žavėjausi, ji buvo kažkas kitas, kažkas (tai buvo paskutinis, tobuliausias ironiko potėpis), kas beveik nesiskyrė nuo atkariausių, bejėgiškiausių seniukų, su kuriais ji kadaise bičiuliavosi ir kuriems buvo stiprybės bokštas. Ji turėjo būti pažeminta, susmukdyta, ir tik tuomet, kai degradavo galutinai, jai buvo leista lėtai, kančiose vienatvėje numirti. Vienatvėje, – pakartojo jis, – nes žinoma, kad niekas negali padėti, niekas negali tame dalyvauti. Tai kas, kad kas nors stovi šalia, kol tu kenti ir miršti. Jie stovi kitame pasaulyje. Savo pasaulyje esi visiškai vienas. Vienas kenti ir miršti, kaip vienas myli, vienas, netgi patirdamas visiškai pasidalytą malonumą.

Babs ir Tigro esencija, o kai vėžys pragraužė skylę kepenyse ir jos sunykusį kūną persmelkė tas keistas, aromatingas užkrėsto kraujo kvapas, – mirštančios tetos Meri esencija. Ir tarp šių esencijų, tokių tikrų, kad pykino ir svaigino – atskirta sąmonė – vaiko, berniuko, vyro, amžiams atskirto vienumoje, iš kurios nėra išsigelbėjimo.

– Be viso to, – pasakojo jis toliau, – tai moteriai buvo tik keturiasdešimt dveji. Ji nenorėjo mirti. Ji atsisakė susitaikyti su tuo, kas jai nutiko. Esminis Siaubas gavo vilkti ją iš visų jėgų. Aš buvau šalia, mačiau, kaip tai vyko.

– Ir todėl tu esi žmogus, kuris netiki, jei jam sakoma taip?

– Kaip tuo galima tikėti? – atkirto jis. – Taip – tik apsimetinėjimas, pozityvi mąstysena. Faktai, kertiniai ir galutiniai faktai,

visada sako ne. Dvasia? Ne! Meilė? Ne! Prasmė, reikšmė, laimėjimai? Ne!

– Tigras, trykštantis gyvenimu, džiaugsmu, sklidinas Dievo. Paskui Tigras Esminio Siaubo paverstas atliekų ryšeliu, kurį paimti teko iškviesti veterinarą ir sumokėti už paslaugą. O po Tigro – teta Meri. Sudarkyta ir iškankinta, sutrypta į purvą, pažeminta ir galiausiai – kaip ir Tigras – transformuota į atliekų ryšelį, tik šįkart jį pašalino duobkasys, dar buvo pasamdytas dvasininkas, kuris turėjo mus įtikinti, kad visa tai tam tikra sublimuotąja ir pikvikiškąja prasme – visiškai normalu. Po dvidešimties metų pasamdė kitą dvasininką, kad pakartotų tą pačią abrakadabrą prie Moli karsto. *Jei aš grynai kaip žmogus kovojau Efeze su laukiniais žvėrimis, tai kokia man iš to nauda? Jeigu mirusieji nebus prikelti, tai valgykime ir gerkime, nes rytoj mirsime.** Vilas sušnypštė savuoju hienos juoku: – Kokia nepriekaištinga logika, koks jautrumas, koks etinis rafinuotumas!

– Bet juk tu žmogus, kuris netiki, kai sakoma taip. Tad kokie čia kyla prieštaravimai?

– Neturėtų kilti, – sutiko jis. – Tačiau žmogus lieki estetas, patinka, kai „ne“ pasakoma stilingai. „Valgykime ir gerkime, nes rytoj mirsime.“

Jo veidą iškreipė pasidygėjimas.

– Tačiau kitaip pažvelgus šis patarimas puikus, – kalbėjo Sušyla. – Valgymas, gėrimas, mirtis – tai trys pagrindinės visuotinio ir beasmenio gyvenimo manifestacijos. Gyvuliai gyvena šį beasmenį ir visuotinį gyvenimą, nepažinę jo prigimties. Paprasti žmonės jo prigimtį pažįsta, bet negyvena ir jeigu kada nors apie jį rimtai susimąsto – atsisako jį priimti. Nušvitusysis jį pažįsta, gy-

* Kor 15,32.

vena ir priima iki galo. Jis valgo, geria ir, atėjus laikui, miršta – bet valgo kitaip, geria kitaip ir miršta kitaip.

– Ir vėl prisikelia iš mirusiųjų? – paklausė jis sarkastiškai.

– Tai vienas klausimų, kuriuos Buda visuomet atmesdavo. Tikėjimas amžinuoju gyvenimu dar nėra padėjęs gyventi amžinybėje. Žinoma, negelbėjo nė netikėjimas. Geriau mesti visus „už“ ir „prieš“ svarstymus (tai Budos patarimas) ir imtis savo darbo.

– Kurio darbo?

– Kiekvienam skirto darbo – nušvitimo. Kuris čia ir dabar reiškia parengiamąjį darbą – jogų, atveriančių aukštesnį suvokimą, praktikavimą.

– Bet aš nenoriu suvokti daugiau, – pasakė Vilas. – Aš noriu suvokti mažiau. Mažiau suvokti tokius siaubus kaip tetos Meri mirtis ir Rendang Lobo lūšnynai. Mažiau kokčių ir purtančių kvapų – net kai kurių gardžiųjų – pridėjo jis, kai pro iš atminties iškilusias šuns ir kepenų vėžio esencijas užuodė cibetą primenantį rausvosios nišos dvelktelėjimą. – Menkiau suvokti savo riebias pajamas ir kitų žmonių žeminantį nepriteklių. Menkiau suvokti, kokia puiki mano sveikata maliarijos ir nematodų okeane, kokie saugūs sterilizuoto sekso smagumai alkstančių kūdikių jūroje. Atleisk jiems, nes jie nežino, ką daro. Palaimingasis būvis! Nelaimei, aš žinau, ką darau. Pernelyg puikiai. Ir štai tu ragini mane visa suvokti dar giliau.

– Neraginu, – pasakė ji. – Tik perduodu patarimą – galvotų senų keistuolių, pradedant Gautama ir baigiant Senuoju Radža. Pradėk nuo visiško suvokimo to, kas manaisi esąs. Tai padės tau suvokti, kas esi iš tiesų.

Jis gūžtelėjo pečiais.

– Žmogus mano, kad jis – kažkas stebuklingo ir nuostabaus,

tarpstančio visatos centre. Bet išties jis tėra trumpam atidėtas visuotinės entropijos žygis.

– Kaip tik tai sudaro pirmąją Budos mokymo pusę. Laikinumas, sielos netvarumas, neišvengiama kančia. Bet jis čia nesustojo, pasakė ir antrąją dalį. Šis laikinas entropijos pristabdymas yra taip pat grynoji, neatskiesta Tokybė. Šis pastovios sielos negzistavimas yra ir Budos Prigimtis.

– Kad nesama sielos – šitai lengvai pakeliama. Bet kaip pakelti tai, jog egzistuoja vėžys, lėtas irimas? Kaip dėl alkio, besaikio dauginimosi, pulkininko Dypos? Ar tai taipgi grynoji Tokybė?

– Žinoma. Tačiau nereikia nė sakyti, jog žmonėms, giliai įklimpusiems į tokį blogį, pašėlusiai sunku atrasti savo Budos Prigimtį. Visuomenės sveikata ir socialinė reforma yra būtinos, kad bendrasis nušvitimas taptų galimas.

– Tačiau ir sveikos visuomenės, ir reformuoto socialinio gyvenimo sąlygomis žmonės toliau miršta. Netgi Paloje, – pridėjo jis ironiškai.

Medinėmis verandos grindimis pasigirdo žingsniai, ir vaikiškas balsas pašaukė:

– Mama!

– Aš čia, brangioji, – atsiliepė Sušyla.

– Priekinės durys atsilapojo, ir į kambarį įpuolė Meri Sarodžini.

– Mama, – sušuko ji, gaudydama kvapą, – jie prašė tave kuo greičiau ateiti. Senelė Lakšmi. Ji... – tik dabar pastebėjusi figūrą hamake, sutrikusi nutilo. – Oi, aš nežinojau, kad *jūs* čia.

Vilas mostelėjo jai ranka, nieko nesakydamas. Ji jam atsainiai šyptelėjo ir atsisuko į motiną.

– Senelei Lakšmi staiga labai pablogėjo, – pasakojo ji, – o senelis aukštikalnių stotyje, ir jie negali susisiekti su juo telefonu.

– Ar tu visą kelią bėgai?

– Išskyrus ten, kur buvo *tikrai* statu.

Sušyla apglėbė mergaitę ir pabučiavo, paskui sparčiai ir labai dalykiškai pakilo.

– Tai Dugaldo motina, – pasakė ji.

– Ar ji?.. – jis žvilgtelėjo į Meri Sarodžini, paskui vėl į Sušylą. Gal mirtis čia tabu? Ar galėtų apie tai šnekėti girdint vaikui?

– Norite pasakyti, miršta?

Jis linktelėjo.

– Žinoma, mes tai numatėme, – toliau kalbėjo Sušyla. – Bet ne šiandien. Šiandien ji atrodė šiek tiek geriau, – ji papurtė galvą. – Ką gi, turiu eiti, pastovėti šalia – net jei kitame pasaulyje. O beje,– pridėjo ji, – jis nėra toks jau visiškai kitas, kaip tau atrodo. Atsiprašau, kad teks palikti šiuos reikalus nebaigtus, bet tam bus kita proga. O ką dabar norėtum daryti? Gali pasilikti čia. Arba užvešiu pas daktarą Robertą. Arba gali eiti su manim ir Meri Sarodžini.

– Kaip profesionalus egzekucijų stebėtojas?

– Ne kaip profesionalus egzekucijų stebėtojas, – pabrėžė ji, – o kaip žmogus, kaip tas, kuriam žūtbūt reikia sužinoti, kaip gyventi ir mirti. Reikia to nedelsiant, kaip ir mums visiems.

– Man reikia, – pasakė jis, – kur kas skubiau nei daugeliui. Bet ar aš nekliudysiu?

– Jeigu išmoksi neliudyti sau, tai nekliudysi niekam.

Ji paėmė jo ranką ir padėjo išlipti iš hamako. Netrukus jie važiavo pro lotosų tvenkinį ir didžiulį Budą, medituojantį po kobros gobtuvu, pravažiavo zebu ir išsuko po pagrindinius komplekso vartus. Lietus paliovė. Lyg archangelai žaliame danguje švytėjo didžiuliai debesys. Žemai vakaruose saulė švietė beveik antgamtiškai ryškia šviesa.

Soles occidere et redire possunt
Nobis cum semel occidit brevis lux,
Nox ist perpetua una dormienda.
Da mi basia mille. *

Saulėlydžiai ir mirtis, mirtis ir todėl bučiniai, bučiniai ir vėl gimimas, ir jau kitos saulėlydžius lydinčios kartos mirtis.

– Ką jūs kalbate mirštantiems žmonėms? – paklausė jis. – Ar jūs *jiems* patariate nesukti galvos dėl nemirtingumo ir užsiimti savo darbu?

– Jei tau patinka taip sakyti – taip, būtent šitaip mes elgiamės. Ir toliau likti budriai atviram – tai ištisas merdėjimo menas.

– Ir jūs to meno mokote?

– Aš tai pavadinčiau kitaip. Mes padedame jiems praktikuoti gyvenimo meną net mirties akimirką. Žinojimą, kas išties esi, suvokimą visuotinio ir beasmenio gyvenimo, kuris gyvena save per kiekvieną iš mūsų – tą gyvenimo meną, kurį mes galime pagelbėti praktikuoti ir mirštantiems. Iki pat pabaigos. Gal ir anapus pabaigos.

– Anapus? – paklausė jis. – Bet sakei, jog kaip tik apie tai mirštantieji neturėtų galvoti.

– Jie nėra raginami galvoti *apie* tai. Jiems padedama, jei tai egzistuoja, tai patirti. Jei tai egzistuoja, – pakartojo ji, – jei visuotinis gyvenimas tęsiasi, kai atskiras – mano – gyvenimas pasibaigia.

– O ar tu pati manai, kad jis tęsiasi?

* Saulė juk nusileidus vėl sugrįžta,
Bet kai mūsų dienų nutrūks kelionė, –
Tik naktis amžina beliks miegoti.
Tad bučiuoki mane tu šimtą sykių,
(Katulas, vertė H. Zabulis)

– Ką manau aš – visai nesvarbu, – nusišypsojo Sušyla. – Svarbu tai, ką aš galiu patirti ne kaip asmuo – kol gyvenu, kai mirštu, galbūt numirusi.

Ji įsuko automobilį į parkavimo vietą ir išjungė variklį. Jie įėjo į kaimą pėsčiomis. Dienos darbas baigėsi, ir pagrindinėje gatvėje buvo taip tiršta, kad jie vos yrėsi.

– Aš atsiskirsiu ir eisiu pirma, – pareiškė Sušyla. – Būk ligoninėje maždaug už valandos, – pasakė atsisukusi į Meri Sardožini. – Ne anksčiau.

Ji apsisuko ir, skindamasi kelią pro lėtai vaikštinėjančius žmonių pulkelius, tuoj pranyko iš akių.

– Dabar tu vadovausi, – pasakė Vilas, pasilenkęs su šypsena prie mergaitės, einančios jam iš šono.

Meri Sarodžini niūriai linktelėjo ir paėmė jo ranką.

– Eime pažiūrėsime, kas vyksta aikštėje, – pasakė ji.

– Kiek metų močiutei Lakšmi? – paklausė Vilas, kai jie žingsniavo gatve su minia.

– Tiksliai nežinau, – atsakė Meri Sarodžini, – ji atrodo *siaubingai* sena. Bet galbūt todėl, kad jai vėžys.

– O ar žinai, kas yra vėžys? – paklausė jis.

Meri Sarodžini žinojo kuo puikiausiai.

– Taip atsitinka tuomet, kai viena tavo dalis pamiršta apie visą likusią ir pasileidžia kaip žmonės, kai netenka proto, – ji tik pučiasi ir pučiasi, tarsi visam pasaulyje daugiau nieko nebebūtų likę. Kartais tai galima kaip nors sustabdyti. Bet dažniausiai ji tiesiog pučiasi, kol žmogus miršta.

– Ir būtent tai, kiek suprantu, nutiko tavo močiutei Lakšmi.

– Ir dabar jai reikia, kad kas nors padėtų numirti.

– Ar tavo mama dažnai padeda žmonėms numirti?

– Ji puikiai tai sugeba, – linktelėjo vaikas.

– Ar *tu* kada nors matei ką nors mirštant?

– Žinoma, – Meri Sarodžini atsakė tarytum nustebusi, kad toks klausimas pateikiamas. – Palaukite, – ji mintyse suskaičiavo. – Mačiau mirštant penkis žmones, šešis, jeigu įskaičiuotume kūdikius.

– Aš tavo amžiaus nebuvau matęs nieko mirštant.

– Nebuvote?

– Tik šunį.

– Šunys miršta lengviau nei žmonės. Jie nekalba apie mirtį iš anksto.

– Kaip tu jautiesi... kai matai mirštančius žmones?

– Na, tai toli gražu ne taip baisu kaip vaikų gimdymas. Čia tai šiurpu. Arba bent jau *atrodo* šiurpiai. Tenka sau priminti, kad mamoms neskauda. Kad jos nuramdė skausmą.

– Tikriausiai netikėsi, bet aš niekuomet nemačiau gimstant vaiko.

– Niekuomet? – Meri Sarodžini apstulbo. – Net kai lankėte mokyklą?

Vilui akyse stojo mokyklos direktorius bažnytiniais rūbais, vedantis tris šimtus juodašvarkių berniukų apžiūrėti gimdymo namų.

– Net mokykloje, – atsakė jis balsiai.

– Jūs niekuomet nematėte nieko mirštant, nematėte, kaip gimsta vaikai – tai iš kur jūs sužinojote, kaip viskas vyksta?

– Toje mokykloje, kurią aš lankiau, – paaiškino jis, – mes niekuomet nesužinojome, kaip kas vyksta – sužinojome tik, kaip tai vadinasi.

Mergaitė pažvelgė į Vilą, papurtė galvą, o paskui, pakėlusi mažą rudą rankutę, reikšmingai pastukseno į kaktą.

– Beprotybė, – pranešė. – O gal jūsų mokytojai buvo tiesiog kvaili?

Vilas nusijuokė.

– Jie buvo idealistai auklėtojai, atsidėję principui *mens sana in corpore sano* ir mūsų kilnios Vakarų tradicijos puoselėjimui. Bet geriau man kai ką pasakyk. Ar tau nėra buvę baugu?

– Kai gimsta vaikai?

– Ne, kai žmonės miršta. Ar tavęs tai nebaugina?

– Na – taip, baugu, – sutiko ji patylėjusi.

– Tai ką tu darei?

– Aš dariau tai, ką mus mokė daryti – bandžiau išsiaiškinti, kuriai „aš“ baugu ir kodėl ji išsigando.

– Ir kuri gi?

– Šita, – Meri Sarodžini išsižiojusi pirštu parodė į burną. – Toji, kur vis kalba. Mažoji Panelė Pleputė – taip ją vadina Vidžaja. Ji nuolat kalba apie visus nemalonius dalykus, kuriuos aš prisimenu, visus didingus, nuostabiai neįmanomus dalykus, kuriuos manausi galinti padaryti. Tai ji būgštauja.

– Kodėl ji taip pabūgsta?

– Aš manau todėl, kad ima plepėti apie visokius grėslius dalykus, kurie galį jai nutikti. Plepa garsiai arba pati sau. Bet yra ir kita, kuri neišsigąsta.

– O kuri?

– Toji, kuri nekalba – ji tik žiūri, klauso ir jaučia, kas vyksta viduje. Ir kartais, – pridėjo Meri Sarodžini, – kartais ji staiga pamato, kaip viskas gražu. Ne, ne taip. *Ji* tai regi visą laiką, bet *aš* ne, nebent ji priverčia mane pamatyti. Gražu, gražu, gražu! Net kur šuns padaryta, – ji parodė grėsmingą pavyzdį beveik jiems po kojomis.

Iš siauros gatvelės jie išniro į turgavietę. Paskutiniai saulės spinduliai dar čiupinėjo drožinėtą šventyklos smailę, mažus rausvus bokštelius ant rotušės stogo; bet aikštėje jau tvyrojo sutemų nuo-

jauta, o po medžiu jau buvo naktis. Ant prekystalių tarp stulpelių ir kabančių virvių turgininkės užsižiebė šviesas. Formų ir spalvų salelės plūduriavo lapingoje tamsoje, ir iš sunkiai įžvelgiamos nebūties į ryškią egzistenciją įžengdavo rudaodės figūros, paskui vėl pranykdavo niekume. Erdvės tarp aukštų pastatų aidėjo besipinančiomis anglų ir palų kalbomis, šnekomis ir juoku, gatvės šūksniais ir švilpaujamom melodijom, šunų amsėjimu ir papūgų čiauškesiu. Nutūpusi ant rausvų bokštelių, mainų pora nepailsdami meldė dėmesio ir atjautos. Iš lauko virtuvėlės aikštės viduryje kilo masinantis maisto ant ugnies kvapas. Svogūnai, pipirai, ciberžolė, čirškinama žuvis, kepami pyragai, troškinami ryžiai – o pro šiuos gerus, rupius kvapus tarsi Kito Kranto priminimas pasidriekė delikatus, saldus ir dangiškai tyras prie fontano parduodamų įvairiaspalvių girliandų aromatas.

Blanda tirštėjo, ir staiga aukštai viršum galvų įsižiebė lankinės lempos. Tviskuliuojančiais atspindžiais atgijo ryškūs ir blizgūs ant rausvo aliejuotos odos vario moterų vėriniai, žiedai, apyrankės. Iš viršaus krintanti šviesa juodžiau išryškino kontūrus, o kiekviena forma tapo materialesnė, tvirčiau įaugo kur buvus. Akiduobių, panosės ir pasmakrės šešėliai pagilėjo. Jaunos krūtys, modeliuojamos šviesos ir tamsos, papilnėjo, šešėliai dar raiškiau išvagojo senųjų veidus.

Susikibę rankomis jie ėjo per aikštę.

Pusamžė moteris pasveikino Meri Sarodžini, paskui atsisuko į Vilą.

– Ar tai jūs tas svetimasis? – paklausė.

– Beveik absoliučiai svetimas, – jis užtikrino ją.

Ji įsižiūrėjo į jį tylėdama, paskui drąsinančiai nusišypsojo ir paplekšnojo jam žandą.

– Mums visiems jūsų labai gaila, – pasakė.

Jie yrėsi toliau ir dabar sustojo pakraštyje grupės, susibūrusios ties šventyklos laiptais pasiklausyti jauno vyriškio, muzikuojančio ilgakakliu liutnią primenančiu instrumentu ir dainuojančio palų kalba. Greitas rečitatyvas kaitaliojosi su tęvomis, beveik paukštiškomis vieno balsio melizmomis, šios perėjo į linksmą, ryškiais toniniais kirčiais melodiją, kuri baigėsi šūksniu. Minia prapliupo kvatoti. Pakui sekė dar keli taktai, kelios eilutės rečitatyvo, ir dainininkas išgavo paskutinį garsą. Pliūptelėjo plojimai, vėl juokas, suūžė nesuprantamų komentarų choras.

– Apie ką jis dainavo? – paklausė Vilas.

– Kaip merginos ir vaikinai miega kartu, – atsakė Meri Sarodžini.

– Ai – suprantu, – jis susidrovėjo ir buvo bepajuntąs sąžinės priekaištus, bet, pažvelgęs į visiškai ramų vaiko veidą, suprato, kad susirūpino bereikalingai. Akivaizdu, jog tai, kad berniukai ir mergaitės miega kartu, yra toks natūraliai suprantamas dalykas kaip ėjimas į mokyklą, valgymas tris kartus per dieną, – arba mirtis.

– O toje dalyje, iš kurios juokėsi, – toliau aiškino Meri Sarodžini, – buvo dainuojama, kad Būsimajam Budai nebereikės palikti namų ir sėdėti po bodhio medžiu. Jis pasieks Nušvitimą savo lovoje su princese.

– Ar tu manai, kad tai gera mintis? – paklausė Vilas.

– Tai reikštų, kad princesė irgi pasieks nušvitimą, – linktelėjo ji pritariamai.

– Tu visiškai teisi, – tarė Vilas. – Būdamas vyras, nė nepagalvojau apie princesę.

Muzikantas liutnia paskimbčiojo keistą, nepažįstamą akordų seką, po jų nuraibuliavo *arpeggio**, ir jis uždainavo, šįkart angliškai.

* „Laužytų“ akordų grojimas greita seka, arpedžiavimas (*ital.*).

Tau taukš apie seksą – žodžiais tu netikėki jų,
Pauliaus nei Froido, atsiskyrėlio nei palaidūnės
Meilės guolyje lūpos tavo ir krūtys jos
Paslaptingai pavirs Savimi, Tokybe ir Tuštuma.

Atsilapojo šventyklos durys. Smilkalų aromatas sumišo su aplinkui tvyrančiais svogūnų ir keptos žuvies kvapais. Pasirodė sena moteris, labai atsargiai ji perkėlinėjo savo sunkų, nestabilų kūną nuo laiptelio ant laiptelio.

– Kas tie Paulius ir Froidas? – paklausė Meri Sarodžini, kai jie nuėjo šalin.

Vilas pradėjo nuo trumpos Prigimtinės Nuodėmės ir Atpirkimo Plano apžvalgos. Mergaitė išklausė jį labai susikaupusi.

– Tad ir nekeista, kad daina ragina jų žodžiais netikėt, – padarė ji išvadą.

– O dabar, – tarė Vilas, – mes pasiekėme daktarą Froidą ir Oidipo kompleksą.

– Oidipo? – pakartojo Meri Sarodžini. – Bet tai marionečių spektaklio pavadinimas. Aš mačiau jį praėjusią savaitę, šįvakar jį ir vėl rodo. Gal norėtumėte pamatyti? Jis gražus.

– Gražus? – pakartojo jis. – Gražus? Netgi kai senoji dama pasirodo esanti jo motina ir pasikaria? Netgi kai Oidipas išsiduria akis?

– Bet jis neišsiduria akių, – pasakė Meri Sarodžini.

– Išsiduria, bent ten, iš kur aš esu kilęs.

– O čia ne. Jis tik grasina išsidurti, o ji bando pasikarti. Bet juos atkalba.

– Kas?

– Berniukas ir mergaitė iš Palos.

– O kaip jie atsiranda spektaklyje?

– Aš nežinau. Jie tiesiog jame yra. „Oidipas Paloje“ – taip vadinasi spektaklis. Tai kodėl jie negalėtų jame būti?

– Ir tu sakai, kad jie atkalba Jokastę nuo savižudybės ir įtikina Oidipą neatimti sau regėjimo?

– Pačiu laiku. Ji jau maunasi kilpą ant kaklo, o jis laiko du didžiulius smeigtukus. Bet berniukas ir mergaitė iš Palos paragina juos nekvailioti. Juk tai tebuvęs atsitiktinumas. Jis nežinojo, kad senasis vyriškis jo tėvas. Ir kad ir kaip ten buvo, senasis pats pradėjo, trenkė jam per galvą, tuomet Oidipas prarado savitvardą, o niekas jo nebuvo mokęs šokti rakšasės džigos. O kai jie pasodino jį į karaliaus sostą, jam teko vesti senąją karalienę. Išties ji buvo jo motina, bet nė vienas jų to nežinojo. Ir, žinoma, viskas, ką jiems tereikėjo padaryti, tai sužinojus liautis būti vedusiems. O visa ta pasaka, esą žmonės mirę nuo viruso todėl, kad Oidipas vedė savo motiną, buvo tik nesąmonė, sugalvota daugybės kvailų žmonių, kurie tiek tesuprato.

– Daktaras Froidas manė, kad visi maži berniukai nori vesti savo motinas ir užmušti savo tėčius. O mažos mergaitės priešingai – *jos* nori ištekėti už savo tėvų.

– Kuriuos tėčius ir mamas? – paklausė Meri Sarodžini. – Mes turime jų tiek daug.

– Turi omeny – Savitarpio prisiėmimo klube?

– Mūsų šeimos klube jų dvidešimt du.

– Saugumas iš daugybės!

– Bet, žinoma, vargšas Oidipas neturėjo šeimos klubo. Be to, jie išmokė jį visokių kraupių dalykų – kad Dievas kaskart įtūžta ant žmonių, kai tie suklysta.

Jie prasiyrė pro minią ir radosi priešais įėjimą į nedidelį aptvarą, kuriame jau buvo susėdę šimtas ar daugiau žiūrovų. Tolesniame aptvaro gale nudažyta linksmom raudonom ir aukso

spalvom, užlieta prožektorių švietė lėlių teatro scena. Išsitraukęs saują smulkių, kurių jam buvo davęs daktaras Robertas, Vilas sumokėjo už du bilietus. Jie įėjo ir susėdo ant suolo.

Nuaidėjo gongas, be garso pakilo scenos uždanga ir atidengė baltus Tėbų karaliaus rūmų piliorius žirnio žalumo fone, debesyse viršum frontono tupėjo tankiais ūsais dievybė. Žynys, atrodantis visai kaip Dievas, tik kad mažėlesnis ir kiek kukliau susisupstęs, įžengė iš dešinės ir, nusilenkęs žiūrovams, nutrepsėjo į rūmus cypsėdamas „Oidipai" tokiu tonu, kuris komiškai nederėjo su jo žiniuoniška barzda. Skambant trimitams atsilapojo durys ir pasirodė karūnuotas ir koturnų paaukštintas karalius. Žynys nusilenkė, ir karališkoji lėlė leido jam byloti.

– Išklausyk mūsų sielvartus, – sucypsėjo senasis.

Karalius pakreipė galvą ir klausė.

– Aš girdžiu mirštančiųjų dejones, – prabilo žynys. – Girdžiu našlių klyksmus, našlaičių raudas, šnabždamas maldas ir giedamas litanijas.

– Giedamas litanijas! – tarė dievybė debesyse. – Dvasia tai aš, – jis paplekšnojo sau per krūtinę.

– Juos buvo užpuolęs kažkoks virusas, – paaiškino Meri Sarodžini pašnibždomis. – Kaip Azijos gripas, tik daug pavojingesnis.

– Mes skaitome pritinkamas litanijas, – priekaištaudamas cypsėjo senasis žynys, – aukojame brangiausias atnašas, visi gyvena skaisčiai ir plakasi pirmadieniais, trečiadieniais ir penktadieniais. Bet mirties potvynis sklinda dar plačiau, kyla, semdamas vis aukščiau ir aukščiau. Taigi padėk mums, karaliau Oidipai, padėk mums.

– Tik Dievas gali padėti.

– Girdit, girdit, – sušuko iš viršaus viską stebinti dievybė.

– Kokiais būdais?

– Tik Dievas gali pasakyti.

– Teisingai, – sududeno dievybė debesyse savuoju *basso profondo**, – visiškai teisingai.

– Kreontas, mano žmonos brolis, išėjo pasiklausti orakulo. Kai jis sugrįš, o jis turėtų grįžti labai greitai, žinosime, ką dangaus mums pataria.

– Ką, po velnių, dangus nurodo! – pataisė *basso profondo.*

– Ar žmonės *tikrai* buvo tokie kvaili? – paklausė Meri Sarodžini žiūrovams juokiantis.

– Tikrai ir nuoširdžiai, – patikino ją Vilas.

Pasigirdo „Mirusiųjų maršas" iš „Sauliaus"**.

Scenos priekyje iš kairės į dešinę lėtai nusidriekė juodai susisupsčiusi gedulinga procesija, nešina drobule pridengtais neštuvais. Lėlė paskui lėlę – procesija tai dingdavo dešinėje, tai vėl išnirdavo kairėje. Lėlių virtinė regėjosi begalinė, o lavonai nesuskaičiuojami.

– Miręs, – tarė Oidipas, žvelgdamas į praeinančius. – Dar vienas miręs. Ir dar vienas, dar.

– Tai juos pamokys! – įsiterpė *basso profondo.* – Aš išmokysiu jus nusižeminti.

Oidipas tęsė:

Kareivio karstas, kekšės; kūdikis atšalęs,
Didesnis skausmas nei pritvinkusių krūtų;
Vaikinas klaikdamas nusisuka nuo veido,
Pajuodusio, ištinusio, nuo jo pagalvės
Kadai žiūrėjusio ir alkusio jo lūpų

* Žemiausias bosas (*ital.*).
** Vienas dažniausiai gedulingomis progomis grojamų kūrinių – laidotuvių maršas iš G. F. Hendelio oratorijos „Saulius".

Po mėnuliu. Visi nebegyvi, jų gedi
Ir neša tie, kam žemė kvepia, pasmerktieji,
Į kiparisų guotą nenorom; dvokdama ten
*Laukia atnašų žiojėjanti duobė.**

Kol jis kalbėjo, dvi lėlės, berniukas ir mergaitė, apsitaisę linksmiausiais pališkais apdarais, įžengė iš dešinės ir, pasukę priešinga kryptimi nei gedėtojai, susikibę rankomis sustojo scenos priekyje, kairiau nuo centro.

– Bet mes tuo tarpu, – pasakė berniukas, kai Oidipas pabaigė,

Patrauksime į sodus atlikti apokaliptinio ritualo,
Absurdiško to ritualo.
Kai, įkaitus odai ir kūnui lydantis, įžengia į mūsų protą
Imanentinis Begalinis.

– Bet kaipgi Aš? – *basso profondo* sudundėjo iš dangaus. – Jūs, regis, pamirštate, jog aš esu Visiškai Kitas.

Begalinė juodoji procesija toliau šlepsėjo kapų link. Bet „Laidotuvių maršas" nutrūko frazės viduryje. Muzika užleido vietą vienai be galo tęsiamai giliai tūbos ir kontraboso natai. Berniukas scenos gilumoje pakėlė ranką.

– Klausyk! Gaudesys, amžinoji našta.

Gedėtojai pagavo skanduoti unisonu, pritariant neregimiems instrumentams.

– Mirtis, mirtis, mirtis...

– Bet gyvenimas žino daugiau nei vieną natą, – tarė berniukas.

– Gyvenimas, – įsiterpė mergaitė, – gali dainuoti ir aukštu, ir žemu balsu.

* Vertė Danguolė Žalytė.

– Ir jūsų neliaujamas mirties gaudesys tik įvairina pasaulio muziką.

– Įvairina muziką, – pakartojo mergaitė.

Ir tuomet tenoru ir diskantu vaikai ėmė pinti vingrią garsų arabeską, kuri, regis, vijosi apie ilgą, kietą teminį boso stiebą.

Gaudimas ir dainavimas tolydžio silpo, kol nutilo, pradingo paskutiniai gedėtojai, o berniukas ir mergaitė pasitraukė į kampą, kur galėjo netrukdomi bučiuotis.

Vėl nuaidėjo trimitų fanfaros, ir didžiulis su purpurine tunika įžengė Kreontas, tik ką grįžęs iš Delfų su orakulų ištara. Kelias minutes pokalbis vyko palų kalba, ir Meri Sarodžini gavo versti.

– Oidipas klausia jo, ką sakė Dievas; kitas atsako, kad Dievas sakęs, jog visa tai todėl, kad kažkoks žmogus užmušė senąjį karalių, kuris karaliavo prieš Oidipą. Niekas jo nesugavo, ir tas žmogus gyvena Tėbuose, o šitas visus žudantis virusas siųstas Dievo – Kreontas tvirtina, jog jam taip liepta, – kaip bausmė. Aš nežinau, kodėl šitie visi žmonės, kurie niekam nieko nepadarė, turėjo būti nubausti – bet taip, sako Kreontas, bylojo Dievas. Ir virusas nepaliaus siautęs, kol jie nesugaus to žmogaus, kuris nužudė senąjį karalių, ir neišsiųs jo iš Tėbų. Ir, žinoma, Oidipas sako, jog jis padarys viską, kad tą žmogų rastų ir jo nusikratytų.

Dabar iš avanscenos kampo ima deklamuoti berniukas – šįkart angliškai:

Dievas, kuriam prie veido labiausiai dera pūst miglas,
Prabilęs atvirai byloja kvailystes bedieviškas, –
Jis lenkia atgailauti, nes marą užsitraukę Nuodėme,
O mes jums sakome, jog tai tik purvas – tad plaukitės rankas.

Kol žiūrovai dar juokėsi, iš užkulisių išniro kita gedinčiųjų grupė, lėtai nuvingiavo per sceną.

– *Karuna*, – tarė mergaitė priekyje, – atjauta. Kvailųjų kančios tokios pat tikros kaip bet kieno kito.

Pajutęs, kad kažkas palietė jo ranką, Vilas atsisuko ir išvydo gražųjį, rūgštųjį Murugano veidą.

– Medžioju tave visur, – sušnypštė jis piktai, – tarsi Vilas būtų tyčia pasislėpęs, kad tik jį suerzintų. Muruganas kalbėjo taip garsiai, kad atsisuko daugelis galvų, o kiti puolė raminti.

– Tavęs nebuvo pas daktarą Robertą, nebuvo pas Sušylą, – toliau priekaištavo vaikinas, nepaisydamas protestų.

– Tyliau, tyliau.

– Tyliau! – atsklido galingas *basso profondo* šūksnis iš debesų. – Neblogai dalykėliai klostosi, – dar sugriaudėjo balsas, – kai jau Dievas nebegirdi, ką sako.

– Girdi girdi, – tarė Vilas, juokdamasis su visais. Jis pakilo, paskui jį Meri Sarodžini ir Muruganas, ir nušlubčiojo išėjimo link.

– Argi jūs nenorėjote pamatyti pabaigos? – paklausė Meri Sarodžini, – o paskui, atsisukusi į Muruganą, papriekaištavo, – jūs tikrai galėjote palaukti.

Vilas uždėjo ranką mergaitei ant peties.

– Laimei, tavo pasakojimas apie pabaigą buvo toks gyvas, kad man nė nereikia pamatyti jo savo akimis. Be to, – pridėjo ironiškai, – Jo Didenybei visuomet pirmenybė.

Muruganas išsitraukė voką iš baltosios šilko pižamos, anuomet taip apakinusios mažąją medicinos sesutę, ir įteikė jį Vilui.

– Nuo mamos, – ir pridūrė,– skubu.

– Kaip skaniai kvepia, – pakomentavo Meri Sarodžini, uostinėdama sodrią santalmedžio aurą, supančią Rani pasiuntinį.

Vilas išlankstė tris dangaus mėlynumo lapus su po princo karūna įspaustais penkiais aukso lotosais. O pabraukimų, o didžiųjų raidžių gausybė.

*Ma Petit Voix, cher Farnabi, avait raison** – KAIP PAPRASTAI! Jis man nesyk KARTOJO, ką Mūsų Bendram Draugui lemta nuveikti vardan vargšelės mažytės Palos (per finansinę paramą, kurią Pala leis jam suteikti Dvasios Kryžiaus Žygiui) ir VISO PASAULIO. Tad, skaitant šią kablogramą (kurią gavau prieš keletą minučių per savo ištikimąjį Bahu ir jo diplomatinį kolegą Londone), manęs visai NEnustebino tai, jog lordas A. suteikė jums *Visus Įgaliojimus* (na, nereikia nė sakyti, jog ir reikalingas LĖŠAS) derėtis jo vardu – *mūsų* vardu, nes jo pranašumas yra jūsų, mano ir (kadangi kiekvienas savo skirtingu būdu yra Kryžiaus Žygio Kovotojas) DVASIOS!

Tačiau lordo A. kablograma nėra vienintelė naujiena, kurią skubu pranešti. Įvykiai (kaip sužinojome šią popietę iš Bahu) sparčiai rieda prie Didžiojo Posūkio Palos Istorijoje – daug sparčiau, nei anksčiau tikėjausi. Iš dalies dėl politinių priežasčių (poreikio atsverti pastaruoju metu smunkantį Pulkininko D. populiarumą), iš dalies Ekonominių (Gynybos našta per daug sunkiai prislėgė vieną Rendangą) ir iš dalies Astrologinių (Ekspertai teigia, jog šios dienos *nepakartojamai* palankios bendriems Avinų – tai mudu su Muruganu – ir to *tipinio* Skorpiono, Pulkininko D., žygiams) buvo nuspręsta pagreitinti Akciją, kurią iš pradžių planuota atidėti kitų metų lapkričio mėnesiui per mėnulio užtemimą. Taip pakrypus reikalams, mums trims būtina susitikti *nedelsiant* ir nutarti, ką reikia Padaryti šiomis naujomis ir sparčiai besikeičiančiomis Aplinkybėmis, kad užtikrintume savo ypatinguosius interesus, materialinius ir Dvasinius. Vadinamasis „Atsitiktinumas“, išlaipinęs jus mūsų krantuose šiuo Lemiamuoju Momentu, buvo, kaip turite pripažinti, Akivaizdžiai Apvaizdos

* Mano Mažasis Balselis, brangusis Farnabi, teisus (*pranc.*).

Numatytas. Mums belieka bendradarbiauti kaip atsidavusiems Kryžiaus Žygio Kovotojams su ta dieviška GALIA, kuri taip vienprasmiškai palaiko mūsų Reikalą. TAD ATSKUBĖKITE TUOJ PAT! Muruganas turi automobilį, kuriuo atgabens jus į mūsų kuklią Trobelę, kur, būkite tikras, mielasis pone Farnabi, jus labai šiltai priims *bien sincèrement vôtre**, Fatima R.

Vilas sulankstė tris kvapnius pribraižyto mėlynojo popieriaus lapus ir sukišo atgal į voką. Jo veide nebuvo jokios išraiškos, tačiau po abejingumo kauke virė pyktis. Vilas tūžo ant šito prastų manierų vaikino priešais, tokio žavingo su savo balta pižama, tokio nepakenčiamo dėl savo išlepimo ir kvailumo. Tūžo, pajutęs kitą laiško dvelktelėjimą, ant tos groteskiškos moteriškos pabaisos, kuri motiniškos meilės ir skaistumo vardan sugadino savo sūnų, o dabar kursto jį – jau Dievo ir Pakylėtųjų Mokytojų vardu – tapti bombas mėtančiu dvasios kryžiuočiu su nafta pradvokusia Džo Aldehido vėliava. Visų labiausiai tūžo ant savęs, kad kartu su šia juokingai piktavale porele taip paikai įsipainiojo į dievai žino kokį juodą sąmokslą, prieštaraujantį žmogiškam padorumui, kuriuo, nors ir nuolat sau priešgyniaudamas, slapta tikėjo ir kurio (kaip aistringai) ilgėjosi.

– Na, tai ar vykstame? – pasipūtęs paklausė Muruganas, neabejodamas, koks bus atsakymas.

Jis akivaizdžiai rėmėsi aksioma, jog, Fatimai R. davus komandą, neišvengiamai ir nesvyruojant paklūstama.

Jausdamas, kad reikia šiek tiek ataušti, Vilas iškart nieko neatsakė. Priešingai, jis nusisuko ir pažvelgė į lėles, kurios buvo jau tolėliau nuo jų. Jokastė, Oidipas ir Kreontas sėdėjo ant šven-

* Nuoširdžiai jūsų (*pranc.*).

tyklos laiptų, matyt, laukdami atvykstant Teiresijo. Viršum jų *basso profondo* kaipsyk nusnūdo. Per sceną traukė juodai apsidariusių gedėtojų grupelė. Netoli prožektoriaus stovintis berniukas ėmė deklamuoti baltosiomis eilėmis:

– *Šviesa ir Atjauta,* – kalbėjo jis, –

Šviesa ir Atjauta – tas neapsakomas
Esmės mūs Paprastumas. Bet Paprastumas laukė,
Bėgo amžiai – įmantrybės siautė, kol
Pažino savo Vienį daugialypį, kol atrado Viską esant
Čia ir dabar, kol Faktą rado vaizdiny; laukė ir laukia,
Kol absurdiškos skirtybės susipins nedalomai – estrinas su
mielaširdyste, tiesa su inkstų funkcija, grožis
Su skrandžio chimusu, tulžim ir sperma, Dievas su pietumis,
Dievas su tuščiu pietų stalu ir varpų gaudesiu, užklupusiu
Staiga – vienas, du, trys – bemiegę naktį tavo ausyse.

– Ar jau einame? – paklausė Muruganas.

Bet Vilas pakėlė ranką, jį tildydamas. Mergaitės lėlė išėjo į scenos vidurį ir uždainavo:

– Mintis – tai išverstų smegenų
ląstelių trys milijardai.
Milijardai kamuoliukų biliardo,
Pažymėtų: Tikėjimas ir Abejonė.

Mano Tikėjimas, bet jų susidūrimai,
Mano logika, jų enzimai;
Jų rausvasis epinefrinas, mano vizijos,
Jų baltasis epinefrinas, mano nusikaltimai.

Kadangi esu apčiuopiama
Trijų, padaugintų iš dešimt devynis kartus, struktūra,
Tai kiekvienas atomas skyrium
Vis tiek pranašaus mane.

Praradęs paskutinę kantrybę, Muruganas čiupo Vilą už rankos ir smarkiai ją suspaudė.

– Ar eini? – sušuko jis.

Vilas piktai į jį atsisuko.

– Ką, po velniais, manaisi darąs, tu kvaileli? – truktelėjęs išplėšė ranką iš jaunuolio gniaužtų.

Išsigandęs Muruganas pakeitė toną.

– Aš tik norėjau sužinoti, ar tu pasiruošęs vykti pas mano motiną.

– Nepasiruošęs, – atsakė Vilas, – nes aš nevykstu.

– Nevyksi? – nustebęs Muruganas negalėjo patikėti savo ausimis. – Bet ji laukia, ji...

– Pasakyk savo motinai, kad atsiprašau, bet esu jau anksčiau susitaręs. Su mirštančiu žmogumi, – pridėjo Vilas.

– Bet tai žiauriai svarbu.

– Kaip ir mirtis.

– Kai kas vyksta, – sušnibždėjo Muruganas nuleidęs balsą.

– Aš negirdžiu, – sušuko Vilas pro minios šūkalojimus.

Muruganas baugščiai apsidairė, paskui išdrįso šnipštelėti kiek garsiau.

– Šis tas vyksta, šis tas nepaprasto.

– Šis tas dar labiau nepaprasto vyksta ligoninėje.

– Mes ką tik sužinojome... – pradėjo Muruganas. Jis vėl apsidairė, paskui papurtė galvą. – Ne, aš negaliu tau pasakyti. Ne čia. Todėl turime eiti į trobelę. Dabar. Laiko nebėra.

Vilas pažvelgė į laikrodį.

– Laiko nebėra, – pakartojo ir atsisuko į Meri Sarodžini, – mums reikia eiti. Kurion pusėn?

– Aš parodysiu, – pasakė ji, ir jie pasisuko eiti susiėmę už rankų.

– Palaukite, – meldė Muruganas, – palaukite!

Bet kadangi Vilas ir Meri Sarodžini ėjo kaip ėję, jis puolė per minią vytis.

– Ką man jai pasakyti? – dejavo jiems įkandin.

Jaunuolio siaubas buvo komiškai apgailėtinas. Vilas jau nebepyko, o smaginosi. Jis balsu nusijuokė. Paskui, staiga sustojęs, paklausė Meri Sarodžini.

– O ką tu jai pasakytum, Meri Sarodžini?

– Papasakočiau viską tiksliai, kaip yra, – atsakė vaikas. – Turiu omeny, jei tai būtų *mano* motina. Betgi, – tarė ji dar pagalvojusi, – mano motina nėra Rani.

Ji pažvelgė į Muruganą.

– Ar jūs priklausote Savitarpio prisiėmimo klubui? – paklausė ji.

Žinoma, kad ne. Rani vien mintis apie tokį klubą – jau šventvagystė. Tik Dievas galėjo sukurti Motiną. Dvasios Kryžiaus Žygio karė norėjo būti viena su savo Dievo duotąja auka.

– Klubo neturite, – palingavo Meri Sarodžini galva. – Tai labai blogai! Juk būtumėte galėjęs keletą dienų pabūti su kuria nors kita motina.

Vis dar pašiurpęs nuo minties, kad teks pranešti motinai apie nepavykusią misiją, Muruganas ėmė įkyriai zyzti:

– Aš nežinau, ką ji pasakys, – kartojo jis, – nežinau, ką ji pasakys.

– Yra tik vienas būdas tai sužinoti, – tarė Vilas. – Grįžk namo ir išgirsi.

– Eiņam su manimi, – maldavo Muruganas, – Prašau. – Jis sugriebė Vilo ranką.

– Aš sakiau neliesti manęs.

Sugriebusi ranka greitai atsitraukė. Vilas nusišypsojo.

– Taip daug geriau. *Bonne nuit, Altesse**, – jis kilstelėjo savo lazdą atsisveikindamas – Veskite, Makfail, – tarė jis Meri Sarodžini itin gerai nusiteikęs.

– Ar jūs vaidinote? – paklausė Meri Sarodžini. – Ar tikrai pykote?

– Tikrai ir nuoširdžiai, – užtikrino jis ją. Paskui prisiminė, ką matė mokyklos sporto salėje. Jis suniūniavo pirmąsias rakšasės džigos frazes ir stuktelėjo į šaligatvį savo geležim kaustyta lazdą.

– Ar geriau būčiau sumynęs tai?

– Turbūt būtų buvę geriau.

– Taip manai?

– Jis ims jūsų nekęsti, kai tik paliaus bijojęs.

Vilas gūžtelėjo pečiais. Jam tai nė motais. Bet kai praeitis nutolo ir ėmė artėti ateitis, kai jie išėjo iš po turgaus lankinių lempų šviesos ir ėmė kopti stačia tamsia gatvele, sukančia į ligoninę, jo nuotaika subjuro. Vesk, Makfail – bet kur ir nuo ko? Į dar vieną Esminio Siaubo pasirodymą, tolyn nuo visų vilčių apie tuos palaimingus laisvės metus, kuriuos žadėjo Džo Aldehidas, kuriuos būtų taip lengva ir (kadangi Pala vis tiek pasmerkta) ne taip jau nemoralu ar išdavikiška gauti. Tolo ne tik laisvės viltis, tolo veikiausiai, jei Rani pasiskųs Džo, o Džo kaip reikiant įsius, tolesnės gerai apmokamos profesionalaus egzekucijų stebėtojo vergovės galimybė. Ar vertėtų grįžti, susirasti Muruganą, atsiprašyti, daryti tai, ką ta siaubinga moteris lieps? Už šimto jardų ant kalvos pro medžius jau švietė ligoninės langai.

* Labanakt, Aukštybe (*pranc.*).

– Nagi atsipūskime, – paprašė Vilas.

– Ar pavargote? – paklausė Meri Sarodžini susirūpinusi.

– Šiek tiek.

Jis apsisuko ir, pasirėmęs ant lazdos, pažvelgė žemyn į turgaus aikštę. Laukinių lempų šviesoje rotušė švytėjo rausvai nelyginant monumentali aviečių šerbeto porcija. Ant šventyklos smailės jis regėjo frizas po frizo kylantį apstų indų skulptūros chaosą – dramblius, demonus, merginas su antžmogiškomis krūtimis ir užpakaliais, išdykaujančius Šivas ir virtines buvusių ir būsimų Budų, panirusių tylion ekstazėn. Apačioje, erdvėje tarp šerbeto ir mitologijos, knibždėjo minia, kažkur toje minioje buvo rūgštus Murugano veidas ir balto atlaso pižama. Ar jam grįžti? Tai būtų protinga, saugu, išmintinga. Bet vidinis balsas – ne, ne laibas balselis, kaip Rani, bet labai griausmingas, rėkė: „Niekinga! Niekinga!“ Sąžinė? Ne. Moralė? Sergėk, Dieve! Tačiau pakęsti tokio masto niekingumą, bjaurastį ir vulgarumą – tai daugiau, nei reikalautų net jo darbas, – tokių dalykų jis, kaip išlavinto skonio žmogus, tiesiog negalėjo toleruoti.

– Na, keliausime toliau? – tarė jis Meri Sarodžini.

Jie įžengė į ligoninės vestibiulį. Medicinos sesuo prie stalo perdavė jiems Sušylos paliktą žinutę. Merei Sarodžini buvo liepta eiti tiesiai pas ponią Rao, kur jie su Tomu Krišna pernakvos. Poną Farnabį išsyk kvietė į 34 palatą.

– Štai čia, – tarė sesuo ir palaikė atidariusi suveriamas duris.

Vilas žengė priekin. Išsiugdytas mandagumo refleksas suveikė automatiškai.

– Ačiū, – nusišypsodamas padėkojo. Tačiau į savo nujaučiamą ateitį šlubčiojo su buku, pykinančiu jausmu paširdžiuose.

– Paskutinės durys kairėje, – pasakė sesuo. Bet dabar jai reikią

grįžti prie savo stalo vestibiulyje. – Tad jūs nueisite vienas, – pridėjo ji, ir durys už jos užsivėrė.

Vienas, pakartojo jis sau, vienas – ir numatomoji ateitis sutapo su šmėkliška praeitimi, Esminis Siaubas pasidarė belaikis ir visur esantis. Šis ilgas koridorius su žaliai išdažytomis sienomis buvo tas pats koridorius, kuriuo prieš metus ėjo iki mažos palatos, kurioje gulėjo mirštanti Moli. Košmaras kartojosi. Pasmerktas ir tai suvokdamas, jis slinko į šiurpią košmaro pabaigą. Mirtis, dar vienas mirties paveikslas.

Trisdešimt antra, trisdešimt trečia, trisdešimt ketvirta... Pabeldęs stovėjo, klausydamasis savo širdies plakimo. Durys atsivėrė, ir jis atsidūrė akis į akį su mažąja Radha.

– Sušyla jūsų laukia, – sušnibždėjo ji.

Vilas nusekė paskui ją į kambarį. Už pertvaros jis lempos šviesoje išvydo Sušylos profilio siluetą, aukštą lovą, tamsų išsekusį veidą ant pagalvės ir rankas, kurios tebuvo pergamentu aptraukti kaulai, pirštai kaip paukščio nagai. Vėl Esminis Siaubas. Pasipurtęs jis nusisuko. Radha parodė jam kėdę netoli atviro lango. Jis atsisėdo ir užsimerkė – užmerkė akis fizinei dabarčiai, bet tuo pačiu veiksmu savo viduje atvėrė jas tai nepakenčiamai praeičiai, kurią jam priminė dabartis. Jis buvo ten, kitame kambaryje, su teta Meri. Ar veikiau su žmogumi, kuris kadaise buvo teta Meri, bet dabar tapo sunkiai atpažįstamas kitas – kažkas, nė girdėt negirdėjęs apie dosnumą ir drąsą, nors tai buvo tetos Meri gyvenimo esmė; kažkas pritvinkęs vienodos neapykantos visiems, kas prie jos beprisiartintų, nirštąs ant visų lygiai vien todėl, kad jie neserga vėžiu, nekenčia skausmų, kad ne jiems skirta bausmė mirti pirma laiko. O podraug su šiuo pagiežingu pavydu, kurį kėlė kitų žmonių sveikata ir laimė, kilo niurzgli savigaila, apgailėtina neviltis.

„Kodėl man? Kodėl tai turėjo nutikti man?“

Jam ausyse skambėjo spigus, vaitojantis balsas, jis regėjo ašarotą, iškreiptą veidą. Vienintelis kada nors mylėtas žmogus, vienintelis, kuriuo nuoširdžiai žavėjosi. Tačiau jai taip pairus, jis pagavo save ją niekinant – niekinant, tiesiog nekenčiant.

Kad pabėgtų nuo praeities, jis atsimerkė. Pamatė kad, Radha sėdi ant grindų meditacijos poza – sukryžiavusi kojas, tiesi. Lygiai tyliai ir susitelkusi prie lovos kėdėje rymojo Sušyla. Jis pažvelgė į veidą ant pagalvės. Jis irgi buvo ramus, ramus ir toks giedras, jog tai galėjo būti sustingusi mirties ramybė. Lauke lapijos šešėliuose staiga klyktelėjo povas. Viduj tvyranti tyla nuo to garso dar pagilėjo, apsunko nuo paslaptingų ir grėslių prasmių.

– Lakšmi, – tarė Sušyla, paliesdama sunykusią ranką, – Lakšmi, – pakartojo ji garsiau. Ramus kaip mirtis veidas nekrustelėjo. – Tu neturi miegoti.

Neturi miegoti? Bet tetai Meri miegas – dirbtinis miegas suleidus vaistų – buvo vienintelis išsivadavimas iš draskančios savigailos ir nuolat tykančios baimės.

– Lakšmi!

Veidas atsigavo.

– Aš išties nemiegojau, – sušnibždėjo senoji moteris. – Tik aš tokia silpna. Mane tarsi kažkur nunešė.

– Bet tu turi būti čia, – pasakė Sušyla. – Tu turi būti čia. Visą laiką. – Ji pakišo dar vieną pagalvę ligonei po pečiais ir paėmė ant naktinio stalelio stovinčių uostomųjų druskų.

Lakšmi pauostė, atsimerkė ir pažvelgė Sušylai į veidą.

– Buvau pamiršusi, kokia tu graži, – pasakė ji. – Betgi Dugaldas visad turėjo gerą skonį.

Šelmiškos šypsenėlės šešėlis šmėkštelėjo bekūniame veide.

– Ką tu manai, Sušyla? – paklausė netrukus jau kitokiu tonu. – Ar mes jį vėl pamatysime? Turiu omenyje – tenai?

Sušyla tylomis paglostė senosios moters ranką. Paskui staiga nusišypsojo.

– Kaip Senasis Radža būtų pateikęs šį klausimą? „Kaip tu manai, ar „mes“ (kabutės) pamatysime „jį“ (kabutės) „ten“ (kabutės).

– Bet ką tu manai?

– Aš manau, kad mes ateiname iš tos pačios šviesos ir grįžtame į tą pačią šviesą.

Žodžiai, galvojo Vilas, žodžiai, žodžiai, žodžiai. Lakšmi sunkiai pakėlė ranką ir kaltinamai parodė lempą ant stalelio.

– Man spigina į akis, – sušnibždėjo ji.

Sušyla nusirišo nuo kaklo raudono šilko skarelę ir užmetė ant popierinio lempos gaubto. Balta ir negailestingai išryškinanti šviesa apsiblausė, šiltai raustelėjo, kaip sujaukta Babs lova, kai „Porterio džinas“ paskelbdavo apie save tamsiai raudonai.

– Taip daug geriau, – pasakė Lakšmi. Ji užsimerkė. – Šviesa, – sukruto ji po ilgos tylos, – šviesa, ji vėl čia. – Oi, kaip įstabu, – sušnibždėjo ji pagaliau, – kaip įstabu!

Staiga ji krūptelėjo ir prikando lūpą. Sušyla suėmė abi senosios moters rankas.

– Ar labai skauda?

– Skaudėtų labai, – paaiškino Lakšmi, – jei tai tikrai būtų mano skausmas. Bet kažkaip jis ne mano. Skausmas čia, bet aš kažkur kitur. Tai tas pats, ką patiri nuo *mokšos* vaistų. Niekas išties tau nepriklauso. Net tavo skausmas.

– O šviesą vis dar regi?

Lakšmi papurtė galvą.

– Ir dabar žvelgdama atgal galiu pasakyti, kada ji išblėso. Ji išblėso, kai prakalbau, jog skausmas išties ne mano.

– Tačiau tai, ką tu sakei, gerai.

– Aš žinau, – bet aš tai *sakiau*. – Senojo įpročio valiūkiškai išdaigauti šešėlis vėl šmėkštelėjo Lakšmi veidu.

– Apie ką galvoji?

– Apie Sokratą.

– Sokratą?

– Plepėjo, plepėjo, plepėjo – net kai tikrai prarijo tą daiktą. Neleisk man kalbėti, Sušyla. Padėk man išeiti iš savosios šviesos.

– Ar pameni pernai, – prabilo Sušyla po ilgos tylos, – kai keliavome į senąją Šivos šventyklą virš aukštikalnių stoties? Tu, Robertas, Dugaldas ir aš, ir abu vaikai – ar pameni?

Lakšmi prisiminusi su malonumu nusišypsojo.

– Aš galvoju kaip tik apie tą vaizdą iš vakarinės šventyklos pusės – kur buvo matyti jūra. Mėlyna, žalia, purpurinė, o debesų šešėliai nelyginant rašalas. O patys debesys – sniegas, švinas, anglis, atlasas. Ir taip mums žvelgiant, tu, Lakšmi, paklausei vieno dalyko. Ar pameni, Lakšmi?

– Turi omeny – apie Vaiskiąją Šviesą?

– Apie Vaiskiąją Šviesą, – patvirtino Sušyla. – Kodėl žmonės kalba apie Protą kaip Vaiskiąją Šviesą? Ar todėl, kad regėjo saulės šviesą ir ji juos taip žavėjo, kad atrodė natūralu Budos Prigimtį tapatinti su vaiskiausia iš visų Vaiskiųjų Šviesų? Ar jiems saulės šviesa tokia nuostabi dėl to, kad sąmoningai ar pasąmoningai Protas jiems apsireikšdavo Šviesos pavidalu nuo pat jų gimimo? Aš atsakiau pirma, – pasakė Sušyla, šypsodamasi pati sau. – O kadangi kaip tik tuomet skaičiau kažkokį amerikietį bihevioristą, tai net nesusimąsčiusi pateikiau tau „mokslinį požiūrį“. Žmonės lygina Protą (kad ir kas *tai* būtų) su šviesos haliucinacijomis, nes matė daugybę saulėlydžių, palikusių jiems gilų įspūdį. Tačiau Robertas ir Dugaldas niekaip nesutiko.

Vaiskioji Šviesa, tvirtino jie, yra pirmesnė. Saulėlydžiai mus keri, nes primena, kas nuolatos vyksta, ir net nesvarbu, žinome mes tai ar ne, mūsų galvose ir už erdvės ir laiko. Tu sutikai su jais, Lakšmi, ar pameni? Sakei: „Norėčiau būti tavo pusėje, Sušyla, jau vien todėl, kad negerai, jog šitie mūsų vyriškiai *visą* laiką teisūs. Tačiau šįkart – juk akivaizdu, kad šįkart jie *yra* teisūs." Žinoma, jie buvo teisūs, o aš beviltiškai klydau. Ir, ką ir sakyti, tu žinojai teisingą atsakymą dar prieš paklausdama.

– Aš niekuomet nieko *nežinojau*, – sušnibždėjo Lakšmi. – Aš tik *matydavau*.

– Pamenu, kaip pasakojai man regėjusi Vaiskiąją Šviesą. Gal norėtumei, kad priminčiau?

Ligonė linktelėjo galva.

– Buvai aštuonerių, – tarė Sušyla, – kai tai nutiko pirmą kartą. Oranžinis drugelis ant lapo skėsčiojo sparnais saulės šviesoje – ir staiga pro juos nušvito grynosios Tokybės Vaiskioji Šviesa tarsi antra saulė.

– Daug šviesesnė nei saulė, – sušnibždėjo Lakšmi.

– Bet daug švelnesnė. Gali žiūrėti į ją, ir ji neakins. O dabar prisimink. Drugelis ant žalio lapo skėsčioja sparneliais – ir tai – Budos Prigimtis, Vaiskioji Šviesa, nustelbianti pačią saulę. O tau buvo tik aštuoneri.

– Ką aš padariau, kad to nusipelnyčiau?

Vilas nejučia irgi prisiminė tą vakarą, kai gal savaitę prieš mirtį teta Meri kalbėjo apie puikius laikus, kuriuos jie leisdavo jos nedideliame regentystės stiliaus namelyje netoli Arundlo, kur jis dažniausiai atostogaudavo. Rūkydavo širšių lizdus su dūmais ir siera, iškylaudavo ant kalvelių arba susėdę po bukais. Paskui vaišinosi pyragėliais su dešrelėmis Bognore, o čigonė pranašautoja išbūrė, jog jis taps iždo kancleriu, o juoda mantija vilkintis rau-

donnosis zakristijonas išginė juodu iš Čičesterio katedros už tai, kad jie per daug juokėsi. „Per daug juokėmės, – pakartojo karčiai teta Meri, – Per daug *juokėmės...*“

– O dabar, – tarė Sušyla, – prisimink tą vaizdą iš Šivos šventyklos. Prisimink jūros šviesas ir šešėlius, tas mėlynas erdves tarpu debesų. Pagalvok apie jas, o paskui paleisk savo mintį. Paleisk ją, kad galėtų ateiti ne-Mintis. Daiktai – į Tuštumą, Tuštuma – į Tokybę. Tokybė vėl į daiktus, į tavo sąmonę. Prisimink sutrų ištartį. „Tavo sąmonė, šviečianti, tuščia, nedaloma nuo didžiojo Spindulingojo Kūno, nei gimsta, nei miršta, bet yra vienos prigimties su begaline Šviesa, Buda Amitabha“.

– Vienos prigimties su šviesa, – pakartojo Lakšmi.– Tačiau vėl tamsu.

– Tamsu, nes tu per daug stengiesi, – pasakė Sušyla. – Tamsu, nes nori šviesos. Prisimink, ką vis kartodavai man, kai buvau maža mergaitė. „Lengviau, mergyt, lengviau. Turi išmokti viską daryti lengviau. Galvoti lengviau, veikti lengviau, jausti lengviau. Taip, lengviau jausti, net jei tai gilūs jausmai. Tiesiog lengvai leisti, tenutiks, kas nutinka, ir lengvai tai priimti.“ Aš buvau tokia kvailai rimta tais laikais, tokia mažytė pedantė be humoro jausmo. Lengviau, lengviau – tai buvo geriausias patarimas, kokį kada nors esu gavusi. Na, o dabar aš pasakysiu tau tą patį, Lakšmi... Lengviau, mano brangioji, lengviau. Net kai ateina laikas mirti. Nereikia perspausti nei išpūsti, nei pabrėžti. Jokios retorikos, jokio tremolo, jokios savivokios personos, kuri įsijaustų į Kristaus, Gėtės ar Mažosios Neli* vaidmenį. Ir, žinoma, jokios teologijos, jokios metafizikos. Tik faktas: mirties faktas ir

* Mergaitė iš Charleso Dickenso romano „Senienų parduotuvė“ („The Old Curiosity Shop“), mirštanti nepakėlusi klajonių ir sunkumų.

Vaiskiosios Šviesos. Taigi mesk šalin tuos nešulius ir ženk pirmyn. Aplinkui – slankusis smėlis, kuris bando įtraukti tave į savigailą ir neviltį. Todėl turi žengti itin lengvai. Lengvai, mano mieloji. Pirštų galiukais, ir jokių nešulių, net reikmenų krepšelio. Tuščiomis rankomis.

Tuščiomis rankomis... Vilas pagalvojo apie vargšelę tetą Meri, su kiekvienu žingsniu klimpstančią vis giliau į slankųjį smėlį. Giliau ir giliau, kol, kaudamasi ir priešindamasi iki paskutinio atodūsio, ji nugrimzdo, visiškai ir galutinai, į Esminį Siaubą. Jis vėl pažvelgė į bekūnį veidą ant pagalvės ir išvydo šypseną.

– Šviesa, – atsklido kimus šnabždesys, – Vaiskioji Šviesa. Ji čia – sykiu su skausmu, nepaisant skausmo.

– O kur esi *tu*?

– Štai ten, kampe, – Lakšmi bandė parodyti, bet pakelta ranka neišteko jėgų ir kaip negyva nukrito ant lovos užtiesalo. – Matau save ten. O ji regi mano kūną ant lovos.

– Ar ji mato Šviesą?

– Ne. Šviesa yra čia, kur mano kūnas.

Tyliai atsivėrė palatos durys. Vilas pasuko galvą ir spėjo pamatyti nedidelę, liesą daktaro Roberto figūrą, išnyrančią iš už pertvaros į rausvą prieblandą.

Sušyla pakilo ir pamojo jam kviesdama į savo vietą prie lovos. Daktaras Robertas atsisėdo ir, pasilenkęs priekin, viena ranka paėmė žmonos ranką, kitą padėjo jai ant kaktos.

– Čia aš, – sušnibždėjo.

– Pagaliau...

Telefono liniją nutraukė užvirtęs medis, paaiškino jis. Su viršukalnių stotimi tegalima susiekti tik keliu. Jie pasiuntė žmogų su mašina pranešti, o toji sugedo. Prarado daugiau nei dvi valandas.

– Bet, laimei, – pabaigė daktaras Robertas, – pagaliau aš čia.

Mirštanti moteris giliai atsiduso, akimirką atsimerkė ir pažvelgė į jį šypsodamasi, paskui vėl užsimerkė.

– Aš žinojau, kad tu ateisi.

– Lakšmi, – kalbėjo jis labai švelniai. – Lakšmi. – Jis perbraukė pirštų galiukais susiraukšlėjusią kaktą, paskui dar sykį, dar. – Mano mažoji meilė.

Jo skruostais riedėjo ašaros, bet balsas liko tvirtas, ir kalbėjo jis su švelnumu – ne silpnumo, bet galios.

– Aš jau nebe ten, – sušnibždėjo Lakšmi.

– Ji buvo tame kampe, – paaiškino Sušyla savo uošviui. – Žvelgė į savo kūną, gulintį lovoje.

– Bet dabar sugrįžau. Aš ir skausmas, aš ir Šviesa, aš ir tu – visa drauge.

Vėl klyktelėjo povas, ir pro vabzdžių gaudimą, kuris tropinėje naktyje prilygsta tylai, iš labai toli, bet aiškiai, atsklido linksma muzika, fleitų, braukomų stygų garsai, ritmingas būgnų gaudesys.

– Paklausyk, – tarė daktaras Robertas. – Ar girdi? Jie šoka.

– Šoka, – pakartojo Lakšmi. – Šoka.

– Šoka taip lengvai, – sušnibždėjo Sušyla, – tarsi su sparnais.

Vėl atsklido muzikos banga.

– Tai piršlybų šokis, – kalbėjo toliau Sušyla.

– Piršlybų šokis. Ar tu pameni, Robertai?

– Ar galėčiau užmiršti?

Taip, tarė Vilas sau, ar galėtum užmiršti? Ar kas nors galėtų užmiršti tą kitą tolimą muziką, o netoliese nenatūraliai greito ir paviršinio mirštančiosios kvėpavimo garsus berniuko ausyse? Name skersai gatvę kažkas mokėsi skambinti vieną iš tų Bramso valsų, tų, kuriuos teta Meri mėgdavo groti. Viens du ir trys ir

viens du ir trys, ir viens du ir trys, ir viiiiiiiens du trys, viens ir viens, ir du trys, ir viens... Šlykšti, nepažįstama būtybė, kuri kažkada buvo teta Meri, išlindo iš savo dirbtinio stuporo ir atsimerkė. Geltoname, išsekusiam veide radosi nepaprastos pagiežos išraiška. „Eik ir liepk jiems liautis“, – veik suspiegė čaižus, nepažįstamas balsas. Ir tuomet piktdžiugos linijos virto nevilties išraiška, ir ta nepažįstama, apgailėtina, šlykšti būtybė prapliupo netramdomai raudoti. Šie Bramso valsai iš viso jos repertuaro buvo mylimiausi Frenko kūriniai.

Kitas gaivaus oro gūsis atnešė garsesnę linksmos, skaidrios muzikos melodiją.

– Visi tie draugėj šokantys jauni žmonės, – kalbėjo daktaras Robertas, – visas tas juokas ir aistra, tas paprastas džiugesys, visa tai čia – kaip oras, kaip jėgos laukas. Jų džiugesys ir mūsų meilė – Sušylos meilė, mano meilė – visa veikia drauge, visa sutvirtina viena kitą. Meilė ir džiaugsmas apgaubia tave, mano mieloji, meilė ir džiugesys neša tave į Vaiskiosios Šviesos ramybę. Klausykis muzikos. Ar dar girdi, ją Lakšmi?

– Ji vėl nuplaukė, – tarė Sušyla. – Pabandyk ją sugrąžinti.

Daktaras Robertas pakišo ranką, apkabino išsekusį kūną ir pasodino. Galva sviro šonan jam ant peties.

– Mano mažoji meile, – vis šnibždėjo jis. – Mano mažoji meile...

Akimirksnį jos akių vokai sumirksėjo.

– Šviesiau, – atsklido vos girdimas šnabždesys, – šviesiau. – Ir jos veidas atsimainė nuo džiugios, beveik pakilios šypsenos.

Pro ašaras Robertas jai irgi nusišypsojo.

– Dabar gali eiti, mano mieloji, – jis paglostė jos žilus plaukus, – Dabar gali eiti. Palik jį, – pareikalavo jis. – Palik šitą vargšą seną kūną. Jo tau daugiau nebereikia. Te jis krinta nuo tavęs. Palik jį gulėti kaip krūvą sunešiotų drabužių.

Bekūnis veidas išsižiojo, staiga kvėpavimas virto kriokimu.

– Mano meile, mano mažyte meile... – daktaras Robertas laikė ją dar tvirčiau. – Palik jį, palik. Palik jį čia, savo seną, suvargusį kūną, ir eik. Eik, mano mieloji, eik į Šviesą, į ramybę, į gyvąją Vaiskiosios Šviesos ramybę...

Sušyla paėmė suglebusią ranką ir pabučiavo, paskui atsisuko į mažąją Radhą.

– Metas eiti, – tarė, ji paliesdama merginos petį.

Išbudinta iš meditacijos, Radha atsimerkė, linktelėjo ir pašokusi tyliai nutipeno prie durų. Sušyla pamojo Vilui, ir jie abu išėjo paskui ją. Tylomis trise suko koridoriumi. Prie durų Radha atsisveikino.

– Ačiū, kad leidote pabūti su jumis, – sušnibždėjo ji.

Sušyla ją pabučiavo.

– Dėkui *tau*, jog padėjai Lakšmi.

Vilas žengė paskui Sušylą vestibiuliu į šiltą kvapnią tamsą. Tylomis jie leidosi nuo kalvos turgaus aikštės link.

– Ir dabar, – prakalbo jis pagaliau, pastūmėtas keistos būtinybės paneigti kilusį jausmą pigiausio cinizmo demonstravimu, – kaip suprantu, nubidzeno trumpų maithunos pratybų su savo draugu?

– Beje, šią naktį ji budi, – ramiai atsakė Sušyla. – Bet jei nebudėtų, kodėl reikėtų prieštarauti, jei nuo mirties jogos ji pereitų prie meilės jogos?

Vilas neatsakė iškart. Jis galvojo, kas įvyko tarp jo ir Babs Moli laidotuvių vakarą. Antimeilės joga, nekenčiamos priklausomybės, gašlumo ir pasišlykštėjimo savimi joga, kuri stiprina ego ir daro jį dar atkaresnį.

– Atsiprašau, kad bandžiau būti nemalonus, – tarė jis pagaliau.

– Tai tavo tėvo šmėkla. Reikės pažiūrėti, ar galėsime ją išvaryti.

Jie perėjo turgaus aikštę ir dabar trumpos iš kaimo vedančios gatvelės gale priėjo atvirą vietą, kur stovėjo džipas. Kai Sušyla išsuko į pagrindinį kelią, jų priešakinių žibintų pluoštas užkabino nediduką žalią automobilį, sukantį žemyn į aplinkkelį.

– Ar aš matau karališkąjį „Baby Austin"?

– Taip, tai jis, – atsakė Sušyla ir pasvarstė, ką Rani su Muruganu veiktų tokią vėlyvą naktį.

– Matyt, kažką negero rezga, – spėjo Vilas. Ir, pagautas netikėto impulso, išklojo Sušylai apie savo klajonių komisinius iš Džo Aldehido, savo sandorius su karaliene Motina ir ponu Bahu.

– Jūs teisėtai galėtumėte mane rytoj deportuoti, – padarė jis išvadą.

– Ne dabar, kai persigalvojai, – užtikrino ji. – Ir apskritai, niekas, ką tu padarei, neturėjo įtakos tikrai dalykų padėčiai. Mūsų priešas yra nafta apskritai. Koks skirtumas, kas mus išnaudos: ar „Pietryčių Azijos nafta", ar „Standard of California".

– O jūs žinojote, kad Muruganas su Rani rezga sąmokslą?

– Jie net nesistengia to slėpti.

– Kodėl jais neatsikratote?

– Nes juos akimirksniu sugrąžintų pulkininkas Dypa. Rani yra Rendango princesė. Jei ją ištremtume, tai taptų *casus belli**.

– Tad ką jūs galite padaryti?

– Kaip nors juos tramdyti, keisti jų požiūrį, viltis laimingos pabaigos ir ruoštis blogiausiam. – Paskui patylėjusi paklausė, – ar daktaras Robertas tau sakė, kad norėdamas galėtum pabandyti *mokšos* vaistų? – ir Vilui linktelėjus, – na, o jei dabar?

– Dabar?

* Karo priežastimi (*lot.*).

– Dabar. Tai reiškia, jei neprieštarauji, kad teks visą naktį nemiegoti.

– Nieko puikiau negalėtų būti.

– Gali atsitikti taip, kad tau pasirodys, jog negalėtų būti nieko baisiau, – įspėjo Sušyla. – *Mokšos* vaistai gali nukelti į dangų, bet ir į pragarą. Arba ir ten, ir ten vienu metu – arba pakaitomis. Arba (jeigu tau pasiseks ar jei tam pasiruošęs) – anapus vieno ir kito. O paskui dar anapus, anapus – atgal, nuo ko pradėjai, atgal į čia, atgal į Naująjį Rotamstedą, atgal prie įprastinių reikalų. Tik dabar, žinoma, įprastinis darbas – visai kitoks.

Vienas, du, trys, keturi... laikrodis virtuvėje išmušė dvylika. Taip beprasmiškai, kai regi, jog laikas paliovė egzistavęs. Absurdiškas, įžūlus varpas nuskambėjo belaikio dabarties Įvykio tirštumoje, Neliaujamo virsmo apimtoje Dabartybėje – tik ne sekundžių ir minučių virsmo, bet grožio, prasmės, intensyvumo, gilėjančio slėpinio.

„Spindulingoji palaima". Iš sąmonės seklumos žodžiai iškilo nelyginant burbulai, pasiekė paviršių ir nuplūduriavo į beribes erdves gyvosios šviesos, dabar pulsuojančios ir kvėpuojančios už jo suvertų vokų. „Spindulingoji palaima". Tiek žmogus tegali prie to priartėti. Bet *tai* – šis beamžis ir visgi nepaliaujamai kintantis Įvykis yra kažkas, ką žodžiai teįstengtų sukarikatūrinti ir sumenkinti, tik jau ne perteikti. *Tai* ne tik palaima, tai supratimas. Kai viską supranti, bet nieko nežinai. Žinojimui reikėtų žinančiojo bei anos nesuskaitomos įvairovės dalykų, žinomų ir sužinomų. Tačiau čia, už jo užmerktų vokų, nėra nei reginio, nei regėtojo. Tik patiriamas palaimingos vienybės su vieniu faktas.

Su vienas po kito besiveriančiu praregėjimu šviesa vaiskėjo, supratimas gilėjo, palaima neįmanomai, nepakeliamai stiprėjo. „Dieve mano! – tarė jis sau. – O Dieve mano." Paskui – kitame pasaulyje – jis išgirdo Sušylos balsą.

– Gal norėtum papasakoti, kas vyksta?

Vilas ilgokai jai neatsakė. Kalbėti buvo sunku. Ne dėl kokio nors fizinio kliuvinio. Tik kad kalba regėjosi tokia susususi, tokia beviltiškai beprasmė.

– Šviesa, – sušnabždėjo jis pagaliau.

– Ir tu esi ten – žiūri į šviesą?

– Nežiūriu, – atsakė jis, ilgai, mąsliai tylėjęs. – Esmi ji. *Esmi* ji, – pakartojo jis, pabrėždamas.

Jos buvimas reiškė, jo nebuvimą. Viljamas Askvitas Farnabis – tokio žmogaus galutinai ir esmingai nebėra. Galutinai ir esmingai yra tik spindulingoji palaima, tik nežinantis supratimas, tik sandermė su visybe beribiame, nediferencijuotame budrume. Akivaizdu, jog tai natūralus proto būvis. Tačiau nė kiek ne mažiau tikrai yra egzistavęs ir anas profesionalus egzekucijų stebėtojas; Babs kerais apsikvaišinusi, savimi besibjaurinti būtybė; buvo trys tūkstančiai milijonų izoliuotų sąmonių, kiekviena centre to naktinio košmaro pasaulio, kuriame nė vienas, kas turi akis ir bent krislą sąžinės, negalėtų patikėti, kai sakoma taip. Koks nelemtas burtas pavertė natūralią proto būseną tomis bjaurasties ir ydų Velnio salomis?

Tarsi šikšnosparniai prieš saulės laidą, palaimos ir supratimo skliautą raižė, kryžiavo iškylančios iš praeities sąvokos ir būtųjų jausmų skivytai. Šikšnosparniai-mintys iš Plotino ir gnostikų, Vienio ir jo emanacijų, žemyn, žemyn, į tirštėjantį siaubą. O paskui pykčio ir pasibjaurėjimo šikšnosparniai-jausmai nelyginant tirštėjančios pamėklės virto konkrečiomis atmintimis to, ką esmingai neegzistuojantis Viljamas Askvitas Farnabis buvo regėjęs ir daręs, ką kęsti privertęs ir pats nukentęs.

Tačiau už ir aplink, ir netgi keistai viduje tų mirksinčių atminčių liko palaimos, taikos ir supratimo skliautas. Gal saulėlydžio danguose ir skraidžiojo keli šikšnosparniai, tačiau faktas tai, jog kraupusis kūrybos stebuklas atmainytas. Iš priešingo prigimčiai bjauraus ir ydingo aš-būvio jis buvo atverstas į tyrą protą, protą savo natūralaus būvio – beribį, nediferencijuotą, apšviestai palaimingą, suprantantį be žinojimo.

Šviesą čia, šviesa dabar. Ir kadangi ji buvo begaliniai ir belaikiškai dabar, nebuvo kam anapus šviesos žiūrėti į šviesą. Faktas tapo suvokimu, suvokimas – faktu.

Iš kito pasaulio, kažkur iš dešinės, vėl atsklido Sušylos balsas.

– Ar tu laimingas? – paklausė ji.

Siūbtelėjusi ryškesnio spindulingumo banga nubloškė šalin visas anas mirksinčias mintis ir atsiminimus. Neliko nieko, tik krištolinė palaimos skaidra.

Tylomis, net neatsimerkdamas, jis nusišypsojo ir linktelėjo.

– Ekhartas* vadino tai Dievu, – kalbėjo ji. – Saldžioji palaima – žavinga, tokia neaprėpiamai galinga, jog niekas jos nepajėgia apibūdinti. O jos viduryje nepaliaujamai švyti ir liepsnoja Dievas.

Dievas švyti ir liepsnoja... Tai buvo taip netikėta, taip komiškai pataikyta, jog Vilas suvokė kvatojąs balsu.

– Dievas lyg degantis namas, – kvykavo jis, – Dievas – „Liepos keturioliktoji“**. – Ir jis darsyk pratrūko kosminiu juoku.

Už jo užvertų vokų spindulingosios palaimos vandenynas tekėjo aukštyn, lyg akį trauktų atvirkštinė katarakta. Ištekėjo aukštyn iš sandermės į dar glaudesnę sandermę, iš beasmeniškumo į dar absoliutesnę individualybės transcendenciją.

– Dievas – „Liepos keturioliktoji“, – pakartojo jis ir dar kartą sukikeno iš kataraktos širdies, atpažinęs ir supratęs.

– O kaip dėl liepos penkioliktosios? – klausinėjo Sušyla. – Ryto po to?

– Nėra jokio ryto po to.

Ji palingavo galvą.

* Meisteris Eckhartas (1260–1328) – vokiečių teologas, filosofas ir mistikas, apkaltintas erezija.

** Aliuzija į liepsningą Vincento Van Gogho paveikslą „Liepos keturioliktosios šventė Paryžiuje“.

– Įtartinai primena nirvaną.

– Kas čia blogo?

– Grynoji dvasia – šimto procentų stiprumo – tai gėrimas, kuriuo mėgaujasi tik labiausiai užkietėję kontempliacijos besočiai. Bodhisatvos savo nirvaną skiedžia lygiomis dalimis, pridėdami meilės ir darbo.

– Šitai geriau, – spyrėsi Vilas.

– Nori pasakyti, gardžiau. Todėl taip sunku atsispirti pagundai. Vienintelė pagunda, kurios neatlaikė Dievas. Gėrio ir blogio nepažinimo vaisius. Dangiška saldybė, mango vaisių vaisius! Dievas tokius kemša milijonus metų. Bet staiga pasirodo *Homo sapiens,* ir išdygsta gėrio ir blogio pažinimas. Dievui teko pereiti prie daug menkesnio skonio vaisiaus. Pats ką tik skanavai skiltelę pradinio mangų mango ir gali Jį užjausti.

Girkštelėjo kėdė, sušnarėjo sijonai, paskui keli greiti garsai, kurių kilmės jis nenustatė. Ką ji daro? Būtų atsakęs į tą klausimą paprasčiausiai atsimerkdamas. Bet koks galiausiai skirtumas, ką ji daro? Niekas nėra svarbu, tik aukštyn kylanti akinanti palaima ir supratimas.

– Pažinimo vaisius vietoj vaisių vaisiaus – teks tave atjunkyti, – pasakė ji. – Po kąsnelį.

Pasigirdo sukimosi garsas. Iš seklumos atpažinimo burbulas pasiekė sąmonės paviršių. Sušyla uždėjo patefono plokštelę, dabar aparatas jau sukosi.

– Johanas Sebastijanas Bachas, – išgirdo ją sakant. – Tai artimiausia tylai muzika – nepaisant jos sudėtingos struktūros, artimiausia šimtaprocentinei grynajai Dvasiai.

Sukimąsi pakeitė muzikos garsai. Purptelėjo kitas pažinimo burbulas – jis klausėsi „Ketvirtojo Brandenburgo koncerto“.

Suprantama, tai tas pats „Brandenburgo ketvirtasis“, kurio jis

taip dažnai klausydavosi praeityje – tas pats, bet visiškai kitoks. Šį „Allegro"jis moka atmintinai. Tai reiškia, kad jam suteikta puikiausia galimybė suvokti, jog niekuomet jo negirdėjo. Pirmiausia tai klausosi jau nebe jis, Viljamas Askvitas Farnabis. Šis „Allegro" pasirodė kaip didžiojo dabarties Įvykio dalis – beveik spindulingosios palaimos manifestacija. O gal per švelniai pasakyta. Kitame modalume šis „Allegro" *buvo* spindulingoji palaima; visko supratimas be žinojimo, atsiveriantis per konkretų žinių vienetą; nediferencijuotas suvokimas, suskaidytas į natas ir frazes – tačiau visa-įimančiai – tik jis pats. Ir suprantama, kad visa tai niekam nepriklausė. Jis išsyk buvo čia, ten ir niekur. Muzika, kurią jis, kaip Vilas Askvitas Farnabis, buvo girdėjęs šimtą kartų, atgimė kaip niekam nepriklausantis sąmoningumas. Kaip tik todėl jis klausėsi jos pirmą kartą. Nesisavinamas „Brandenburgo ketvirtasis" buvo tokio grožio, gelmės ir slaptosios prasmės, kuri neprilygo niekam, ką buvo atradęs šioje muzikoje, kai ji priklausė jam.

„Vargšelis idiotas", – iškilo ironiško komentaro burbulas. Vargšelis idiotas, nenorėjęs liautis priešgyniavęs jokioje kitoje srityje, išskyrus estetinę. Bet jau vien tuo, jog buvo savimi, visą laiką neigė ir tą grožį, ir prasmę, kuriai taip aistringai troško pritarti. Viljamas Askvitas Farnabis tebuvo purvinas filtras, kurio kitoje pusėje žmonės, gamta ir net jo mylimasis menas pasirodydavo apnešti purvais ir papilkėję, menkesni, kitokie ir bjauresni, nei yra. Šiąnakt jis pirmą kartą suvokė muziką be jokių kliuvinių. Tarp proto ir sielos, proto ir struktūros, proto ir prasmės nebešurmuliavo nereikšmingas jo asmens babelis, kuris stelbtų muziką arba beprasmiškai jai disonuotų. Šios nakties „Brandenburgo ketvirtasis" buvo grynasis duomuo – ne, palaimintoji *donum** –

* Dovana (*lot.*).

nesutepta asmeninės istorijos, nudėvėtų sampratų ar įaugusių kvailų nuostatų, kuriomis, kaip ir kiekvienas individas, vargšelis idiotas, nenorėjęs (o menuose paprasčiausiai negalėjęs) niekuo kliautis, užgriozdavo savo tiesioginės patirties dovanas.

Bet šiąnakt „Brandenburgo ketvirtasis" buvo ne tik niekam nepriklausantis Daiktas Savyje; jis buvo – kažkokiu neįmanomu būdu – Dabarties begalinės trukmės Įvykis. Ar veikiau (dar labiau neįmanomai, girdint, kad jį sudarančios dalys yra grojamos normaliu greičiu) jis neturi trukmės. Kiekvieną jo frazę kontroliuoja metronomas, ir visgi frazių suma nesudaro sekundžių nei minučių atkarpų. *Tempas* yra, bet laiko – ne. Tad kas gi tai yra?

– Amžinybė, – teko atsakyti Vilui. Vienas tų metafiziškai purvinų žodžių, kurio joks savigarbus žmogus nedrįstų ištarti nė pats sau, juolab viešai.

– Amžinybė, mano broliai, – tarė jis balsiai. – Amžinybė, švabt, švabt ... – kaip ir galėjo tikėtis, jo sarkazmas subliūško nelyginant burbulas. Šiąnakt šie keturi skiemenys įgavo ne mažiau konkrečią prasmę nei keturios kitos klasės tabu žodžių raidės*. Jis vėl sujuko.

– Kas taip juokinga? – paklausė ji.

– Amžinybė, – atsakė jis, – tikėk netikėk, ji ne mažiau tikra nei šūdas.

– Puiku, – pritarė ji.

Jis sėdėjo ir nekrutėdamas, ausimis ir vidinėmis akimis gerdamas suaustus garso pluoštus ir supintas darnias, juos atitinkančias šviesas, plaukiančias iš vienos sekos į kitą belaikėje erdvėje. Ir kiekviena šios nunešiotos, pažįstamos muzikos frazė buvo neregėtas grožio atsivėrimas, trykštąs aukštyn gausingu fontanu į

* Turima omeny nenorminė anglų k. leksika, paprastai keturių raidžių.

kitą, naują, lygiai žavingą kaip ankstesnis atsivėrimą. Tėkmė tėkmėje – smuiko solo tėkmė, dviejų fleitų išilginių garsų tėkmės, daugialypės klavesino ir mažyčio įvairių styginių orkestro tėkmės. Skirtingos, atskiros, individualios – tačiau kiekviena jų – visumos funkcija, kiekviena tampa savimi tik per visumą, kuriai nedalomai priklauso.

„Dieve mano“, – išgirdo save šnibždant.

Belaikėje kaitos sekoje fleitos tęsė vieną natą. Natą be obertonų – švarią, skaidrią, dieviškai tuščią. Grynosios kontempliacijos (burbuliuodamas iškilo žodis) natą. Dar viena dvasinė nešvankybė, kuri dabar įgijo konkrečią prasmę ir galėjo būti ištarta nejaučiant gėdos. Grynoji kontempliacija, abejinga, anapus sąlygotumo, anapus moralinių vertinimų. Aukštyn besiveržiančiose šviesose šmėkštelėjo spindulingas Radhos veidas, kai šioji kalbėjo apie meilę kaip kontempliaciją, paskui vėl Radha, sėdi sukryžiavusi kojas, – sutelkto aprimimo jėga mirštančios Lakšmi kojūgalyje. Ši ilga gryna nata – tai jos žodžių prasmė, jos tylos išraiška. Tačiau toje dangiškoje tuštumoje ir kontempliatyvioje fleitos gaidoje kaip vibracija vibracijoje liejasi prabangus smuiko garsas. O juos abu – kontempliatyvaus atsiribojimo ir aistringo įsijautimo garsus – supa užgaunamų klavesino stygų aštrių, sausų tonų tinklas. Dvasia ir instinktas, veiksmas ir regėjimas – apipinti intelekto tinklais. Juos suvokia racionali mintis, bet suvokia, akivaizdu, tik iš išorės, kaip patirtį visiškai kito lygmens, nei racionalus mąstymas pretenduoja paaiškinti.

– Jis kaip Loginis Pozityvistas, – tarė Vilas.

– Kas jis?

– Tas klavesinas.

Kaip Loginis Pozityvistas, galvojo jis savo proto seklumoje, o

gilumoje belaikiškai skambėjo didysis šviesos ir garso Įvykis. Lyg Loginis Pozityvistas bylotų apie Plotiną bei Žiuli de Lespinas*.

Su kitu muzikos virsmu smuikas perima ir tęsia (kaip aistringai!) tėvąją kontempliacijos natą, o dvi išilginės fleitos pagauna aktyvaus įsitraukimo temą ir kartoja ją – tą pačią kitai medžiagai primestą formą atsiribojimo tonacija. O tarp jųdviejų pirmyn atgal šokinėja Loginis Pozityvistas – absurdiškas, bet neišvengiamai būtinas, vis griebdamasis neprilygstančia faktams kalba aiškinti, kas čia vyksta.

Amžinybėje, realioje kaip kaka, jis toliau klausėsi šių suaustų garso tėkmių, toliau žvelgė į tuos susipynusius šviesos pluoštus, ir toliau *būdamas* (ten, čia ir niekur) visu tuo, ką regėjo ir girdėjo. Bet staiga šviesa pasikeitė. Anos susipynusios srovės, kurios buvo pirmosios takios skirtybės tolimajame viso konkretaus žinojimo gale, neteko vientisumo. Staiga jų vietoje radosi begalinė atskirų formų seka – formų, dar akivaizdžiai įkrautų spindulingąja nediferencijuotos būties palaima, bet dabar ribotų, atskirų, individualizuotų. Iš slaptingos formų versmės plūdo nesuskaitomos sidabrinės ir rausvos, geltonos ir šviesiai žalios, gencijonų mėlynumo spindulingos sferos ir pagal muzikos taktą tikslingai telkėsi į neįtikėtino sudėtingumo ir grožio piešinius. Apstus šaltenis, iš kurio veržte kilo rišlūs piešiniai, gyvųjų žvaigždžių pinučiai. Ir kai jis į juos žvelgė, gyveno jų gyvenimą ir gyvenimą muzikos, kuri buvo jų atitikmuo, jie augo į kitus pinučius, užpildančius trimatę vidinę erdvę ir nepaliaujamai virstančius kitu belaikiu kokybės ir prasmės matmeniu.

– Ką tu girdi? – paklausė Sušyla.

* Julie de Lespinasse – vieno geriausių ir labiausiai emancipuotų XVIII a. Paryžiaus salonų savininkė, rašytoja. Jos talentinguose laiškuose atsiveria meilės, širdgėlos ir nevilties kova.

– Girdžiu tai, ką matau, – atsakė jis. – Ir matau tai, ką girdžiu.

– Ir kaip tu tai apibūdintum?

– Tai, ką regiu, – prakalbo Vilas po ilgos tylos, – ir tai, ką girdžiu, yra kūryba. Tik tai ne vienkartinis šūvis. Tai nenutrūkstama, neliaujanti kūryba.

– Neliaujanti kūryba, kai iš nieko niekur kuriama kažkas kažkur – ar tai?

– Taip, tai.

– Darai pažangą.

Jei būtų buvę lengviau kalbėti ir žodžiai nebūtų atrodę tokie beprasmiai, Vilas būtų jai paaiškinęs, jog supratimas be žinojimo ir spindulingoji palaima yra, po perkūnais, kur kas šauniau už Johaną Sebastijaną Bachą.

– Darai pažangą, – pakartojo Sušyla. – Bet kelias dar tolimas. O jei atsimerktumei?

Vilas įnirtingai purtė galvą.

– Jau metas duoti sau galimybę atrasti, kas yra kas.

– Kas yra – yra *tai*, – sumurmėjo jis.

– Ne, nėra, – užtikrino ji. – Visa, ką regėjai ir girdėjai, ir išbuvai, yra tik pirmasis kas. Dabar tau reikia pažvelgti į antrąjį. Pažvelk, o paskui suvesk juos į visa įimantį *kas-yra-kas*. Taigi atsimerk, Vilai. Atsimerk plačiai.

– Gerai, – pagaliau nenoromis tarė jis ir, baimingai susigūžęs dėl tuoj ištiksiančios nelaimės, atsimerkė. Vidinį šviesumą prarijo kitokia šviesa. Formų šaltenis, spalvingos sąmoningai susirikiavusios sferos bei tikslingai kintantys pinučiai užleido vietą statiškai statmenų ir įstrižainių kompozicijai, lygioms plokštumoms ir išgaubtiems cilindrams, išskaptuotiems iš kažkokios medžiagos, kuri regėjosi lyg atgijęs agatas, ir visa tai išniro iš gyvos ir pulsuojančios perlo matricos. Kaip praregėjęs aklasis, pirmą-

syk išvydęs šviesos ir spalvos slėpinius, jis spoksojo netekęs amo ir sutrikęs. Bet paskui, po dvidešimties belaikių „Brandenburgo ketvirtojo" taktų, į sąmonę iškilo paaiškinimo burbulas. Jis žvelgė, suvokė Vilas, į nedidelį kvadratinį stalelį, į supamąjį krėslą už stalo, o už stalo ir krėslo būta kalkėmis baltintos gruntuotos sienos. Paaiškinimas grąžino drąsą: nes amžinybėje, kurią jis patyrė tarp akių atvėrimo ir iškilusių žinių apie tai, į ką jis žvelgia, prieš jį stūksanti paslaptis nuo nepaaiškinamo grožio spėjo pasiekti spindinčio svetimumo viršūnę, jam bežiūrint pripildžiusią jį metafizinio siaubo. Na, šis grėslus slėpinys tebuvo du baldai ir gabalas tuščios sienos. Baimė numalšo, bet nuostaba tik padidėjo. Kaip galėtų atsitikti, jog tokie pažįstami, kasdieniai daiktai būtų *tai*? Akivaizdu, tad neįmanoma, ir vis dėlto štai yra, štai yra.

Jo dėmesys nuklydo nuo geometrinių rudo agato konstrukcijų prie jų perlinio fono. Fono pavadinimas, jis žinojo, yra „siena", bet patiriamame fakte ji buvo gyvas procesas, nuolatinė grandinė persikūnijimų iš tinko ir kalkių į antgamtinį kūną – į dievakūnį, jo akyse patiriantį garbės virsmą garbe. Žodžių burbulai bandė nurašyti šią substanciją kaip paprastą kalkių skiedinį, o kažkokia kurianti dvasia išgavo iš jos begalinę procesiją vos subtiliai besiskiriančių atspalvių, vienu sykiu prislopintų ir ryškių, nubundančių iš snūduro ir pasiliejančių per dievo-kūno dieviškai spindinčią odą. Nuostabu, nuostabu! O dar gi kiti stebuklai, nauji užkariautini ir užkariausiantys pasauliai. Jis kryptelėjo galvą kairėn ir čia (tinkami žodžiai beveik išsyk purptelėjo viršun) stūksojo didžiulis, marmuro stalviršiu stalas, prie kurio jie valgė vakarienę. O dabar vis sparčiau pagavo purpsėti vis tirščiau burbulų. Ši kvėpuojanti „stalu" vadinama apokalipsė buvo tarytumei kokio nors mistinio kubisto paveikslas,

įkvėpto Chuano Griso*, turinčio Traherno sielą bei talentą tapyti stebuklus, vaizduojančius sąmoningus brangakmenius ir permainingų nuotaikų vandens lelijų žiedlapius.

Dar kiek pakreipęs galvą, jis net krūptelėjo nuo brangakmenių tviskuliavimo. Ir kokių keistų brangakmenių! Siauros smaragdų ir topazų, rubinų ir safyrų, ir lazuritų juostelės žibėjo tviskėjo eilėmis nelyginant nesuskaitomos plytos Naujosios Jeruzalės sienose. Paskui – pabaigoje, o ne pradžioje – buvo žodis. Pradžioje buvo brangieji akmenys, vitražai, rojaus sienos. Ir tik dabar, galų galiausiai, būti apsvarstytas prisistatė žodis – „knygų spinta“.

Vilas pakėlė akis nuo knygų-brangakmenių ir žengė tropinio peizažo tankmėn. Kodėl? Kur? Tuomet jis prisiminė, jog kai (aname gyvenime) pirmą kartą įėjo į šį kambarį, viršum knygų spintos pastebėjo didelę, prastą akvarelę. Tarp smėlio kopų ir palmių pulkelių į jūrą leidosi platėjančios upės žiotys, o viršum horizonto pilkame danguje stūksojo milžiniški debesų kalnai. „Prastas“, – pakilo burbulas iš seklumos. Daugiau nei akivaizdu – ne itin talentingo mėgėjo darbas. Tačiau dabar tai buvo nesvarbu, nes paveikslas liovėsi buvęs paveikslu ir tapo dailininko objektu – tikra upe, tikra jūra, tikru saulėje tvaskančiu smėliu, tikrais medžiais tikro dangaus fone. Tikras n-tuoju, iki absoliutaus taško. Ir ši tikra į jūrą įsiliejanti upė – tai jis pats, įimamas Dievo. „Dievo“ kabutėse? – pasmalsavo ironiškas burbulas. – Ar Dievo(!) modernistine, pikvikiškąja prasme?“ Vilas papurtė galvą. Atsakymas – tiesiog Dievo – Dievo, kurio negalėjai tikėti, bet kuris yra savaime akivaizdus faktas prieš akis. Tačiau ši upė vis dar yra upė, ši jūra – Indijos vande-

* Juanas Grisas (1887–1927) – ispanų tapytojas kubistas.

nynas. Ne kažkas kita maskarado kostiumu. Vienprasmiškai jie patys. Bet sykiu ir vienprasmiškai Dievas.

– Kur dabar esi? – paklausė Sušyla.

Vilas atsakė nepasukdamas galvos jos pusėn.

– Manyčiau, danguje, – ir parodė peizažą.

– Danguje – *vis dar*? Kada ruošiesi nusileisti čia?

Dar vienas atminties burbulas ištryško iš po seklumos sąnašų.

– „Jausmas, persmelktas kažko gilesnio, / Kieno saulėlydžio šviesa buveinė..."*

– Bet Verdsvertas irgi kalbėjo apie ramią, liūdną žmonijos muziką.

– Laimei, – tarė Vilas, – šiame peizaže nėra žmonių.

– Net gyvulių, – pridėjo ji nusijuokusi. – Tik debesys ir itin apgaulingai nekaltai atrodančios daržovės. Todėl tu geriau žiūrėtumei į grindis.

Vilas nukreipė akis žemėn. Grindlenčių medžio rievės suko verpetus kaip ruda upė, nepaliaujamai kurianti pasaulio dieviško gyvenimo schemas. Šio brėžinio centre buvo jo paties dešinė pėda, nuoga po sandalo raiščiais ir baugiai trimatė, tarsi marmurinė didingos statulos koja, išplėšta prožektoriaus šviesos. „Lentos" „medžio rievės", „koja" – pro vingrius aiškinamuosius žodžius į jį spokso slėpinys – nesuvokiamas, tačiau paradoksiškai suprastas. Suprastas tuo supratimu be žinojimo, kuris, nepaisant juntamų objektų ir iš atminties kylančių vardų, paliko jį atvirą.

Staiga akis užgriebė spartų šastelėjimą. Būdamas atviras palaimai ir supratimui, suvokė jis, podraug esi atviras ir baimei, visiškam nesuvokimui. Lyg krūtinėje užspeistas nepažįstamas,

* Iš Williamo Wordsworto „Lyrinių baladžių" (1800).

baikščiai besiblaškantis žvėris nirčiai suspurdo širdis, per visą kūną perbėgo kraupulys. Beveik supykino numanant, jog teks sutikti Esminį Siaubą. Vilas atsisuko ir pažvelgė.

– Tai Tomo Krišnos driežas, – padrąsino Sušyla.

Šviesa buvo skaisti kaip ir anksčiau, tačiau ryškumas įgijo kitą žymę. Iš kiekvieno pilkšvai žalsvo tvarinio žvynelio, iš jo obsidiano akių ir pulsuojančios ryškiai raudonos gerklės, pro šarvuotų jo šnervių kraštelius iš burnos rėžio žioravo tikro blogio gaisai. Vilas nusisuko. Bergždžiai. Esminis Siaubas žioravo iš visur, kur tik krypo jo akis. Anos kubisto mistiko kompozicijos virto įmantriais – bet tyčia sumanytais, tuščiai, piktavališkai nieko nedarančiais įtaisais. Atogrąžų peizažas, kuriame patyrė savosios būties su Dievo būtimi vienovę, virto podraug vimdančia Viktorijos laikų oleografija – išgyvenamu pragaru. Ant lentų knygų brangakmeniai plieskė tūkstančiais regimos tamsos vatų. Ir kokie pigūs tapo tie prarajos akmenys, kokie neapsakomai vulgarūs! Kur būta aukso ir perlų, ir brangiųjų akmenų, dabar liko tik Kalėdų eglutės blizgučiai, tik lėkštas plastmasės ir lakuoto alavo tviskuliavimas. Viskas dar pulsavo gyvenimu, bet gyvenimu grėslaus išpardavimo pusrūsio. Ir būtent tai (tvirtino dabar muzika) nepaliaujamai kuria Visagalybė – kosminę „Woolworth" muzikinę dėžę, prikimštą masinės gamybos bjaurybių. Vulgarumo bjaurybių ir skausmo, žiaurumo ir prasto skonio, bukaprotystės ir tyčinio pikto.

– Tai ne gekonas, – išgirdo sakant Sušylą, – jis ne iš tų mielų naminių driežų. Nerangus priklydėlis, kraugerių padermės. Tik jau nemanyk, kad jie siurbia kraują. Jų tik gerklės kraujo spalvos, o susijaudinusius juos išmuša purpurinis raudonis. Todėl taip kvailai ir pavadinti. Žiūrėk! Štai jis!

Vilas vėl pažvelgė žemyn. Antgamtiškai realus žvynuotas siau-

būnas, nereginčiom juodom akim, žudiko burna, kraujo raudonumo gerkle, vis pulsuojančia, nors visas kūnas nejudriai kaip mirtis tįso ant grindų, dabar yra per kelis colius nuo jo kojos.

– Jis pamatė savo pietus, – tarė Sušyla. – Žvilgtelk į kairę, ant demblio kraštelio.

Vilas pasuko galvą.

– *Gongylus gongyloides,* – kalbėjo ji toliau. – Pameni?

Nagi pamena. Maldininkas, kuris nutūpė ant jo lovos. Bet tai buvo kitoje egzistencijoje. Tuomet tematė tik keistoką vabzdį. O dabar išvydo porą colio ilgumo tobulai šiurpių pabaisų, atliekančių poravimosi aktą. Jų melsvas blyškumas buvo suraižytas, išvedžiotas rausvomis gyslelėmis, o nepaliaujamai virpančių lyg vėjelio kedenami žiedlapiai sparnų pakraštėliai patamsinti gilia violetine spalva. Gėlių mėgdžiotojai. Tačiau vabzdžių forma juos išdavė. O dabar pakito net gėlių spalvos. Anie virpantys sparneliai buvo dviejų ryškia emale nudažytų niekniekių išpardavimo pusrūsyje atsikišimai, du veikiantys košmaro modeliukai, dvi miniatiūrinės poravimosi mašinos. O dabar viena poravimosi mašinų, moteriškoji, pakreipė mažą plokščią galvytę – vien burna ir išsprogusios akys ant išstypusio kaklo – pasuko ją ir (šventas Dieve!) ėmė ryti vyriškosios mašinos galvą. Pirmiausia iškabino purpurinę akį, paskui sukramtė pusę melsvo veido. O kas liko iš galvos, nukrito žemėn. Neramdomas akių ir žandikaulių svorio, nukirstas kaklas mosavo į visas puses. Moteriškoji mašina kaptelėjo čiurškiantį strampą, – ir, begalviui vyrui nedrumsčiamai vaidinant Arėjo Afroditės* rankose parodiją, – pagavusi kramtė.

Akies kampeliu Vilas pastebėjo kitą krustelėjimą, staiga kryp-

* Arėjas – sen. graikų panteono kruvinas, naikinantis karo dievas, Afroditė – sen. graikų meilės ir grožio deivė.

telėjęs galvą suskubo pamatyti driežą, šliaužiantį jo kojos pusėn. Arčiau, arčiau. Pašiurpęs jis nusuko akis. Kažkas palietė jo nykščius ir kutendamas perlipo keltį. Kutenimas paliovė, bet Vilas nedidelį svorį ant kojos, žvynuotą prisilietimą tebejautė. Būtų spiegęs, bet užkando žadą, o kai pabandė sujudėti, nebeklausė raumenys.

Belaikė muzika perėjo į finalinį „Presto". Guviai žygiuojantis siaubas, šokėjus vedąs siaubas rokoko karnavaline suknia.

Sustingęs, išskyrus raudonoje gerklėje mušantį pulsą, žvynuotasis siaubas tįsojo ant jo kelties, bereikšmėmis akimis gręždamas savo nulemtą grobį. Susikabinę du judantys košmaro modeliai virpėjo kaip vėjo blaškomi žiedlapiai, spazmiškai purtėsi, krečiami vienusyk kopuliacijos ir mirties agonijos. Slinko beamžis amžius, taktas po takto, sukosi linksmas mielas mirties šokis. Staiga odą ėmė drėksti nedideli nagai. Kraugerys nušliaužė nuo kelties ant grindų. Tįsojo ten nekrustelėdamas ištisą gyvenimą. Paskui neįtikėtinai greitai šovė per grindis – ir ant demblio. Burnos prorėža vyptelėjo ir vėl užsičiaupė. Išsikišęs pro čepsinčius žandikaulius, dar plazdeno violetinis sparno kraštelis lyg papūstas orchidėjos žiedlapis, akimirką tavaravo pora kojų, paskui pranyko iš akių.

Vilas nusipurtė ir užsimerkė, bet Siaubas sekė jį, įveikęs sieną, skiriančią patiriamus dalykus nuo atmenamų, įsivaizduojamų. Plieskiant vidinei fluorescencinei šviesai, įstrižai traukė nesuskaitoma kolona skarda žibančių vabzdžių ir spindinčių šliužų, iš kairės į dešinę – iš kažkokios slaptos košmaro versmės į nežinomą, šmėklišką viršūnę. Milijonai *gongylus gongyloides*, o tarp jų – nesuskaitomi kraujačiulpiai. Rijo ir buvo be atvangos ryjami.

Ir visą tą laiką – skripkelė, fleita ir klavesinas – finaliniame

„Brandenburgo ketvirtojo“ „Presto“ trepsėjo priekin. Ar ne smagus mielas rokoko mirties maršas! Kairę, dešinę, kairę, dešinę... Bet kaip komanda duodama šešiakojams? Ir staiga jie nebebuvo šešiakojai, jie tapo dvikojais. Begalinė vabzdžių virtinė staiga virto begaline karių kolona. Žygiavo, kaip jis buvo matęs rudmarškinius žygiuojant per Berlyną metai iki karo. Tūkstančių tūkstančiai, jų vėliavos plevėsavo, jų uniformos švietė pragaro liepsnose kaip prožektorių išryškinti ekskrementai. Su triukus atliekančio šuns nuolankumu, nesuskaitomi kaip vabzdžiai, žengė mašininiu tikslumu. O veidai, veidai! Jis buvo matęs stambius planus iš vokiečių reportažų juostų, ir štai jie vėl buvo čia, antgamtiškai tikri ir trimačiai, ir gyvi. Hitlerio monstriškas veidas – burna pražiota, klykia. Paskui susirinkusių klausytojų veidai. Didžiuliai idiotų veidai, aklai tikintys. Plačiai atsimerkusių somnambulų veidai. Veidai Šiaurės Europos angelų, pagautų beatifikacijos regėjimo. Baroko šventųjų veidai, grimztantys ekstazėn. Meilužių veidai ties orgazmo slenksčiu. Viena Tauta, Viena Karalystė, Vienas Vadas. Sąjunga su vabzdžių spiečiaus vienove. Naivusis tikėjimas nesąmonėmis ir velniškumu. O paskui reporterio kamera peršoko prie glaudžių gretų, svastikų, karo orkestrų, iš tribūnos spiegiančio hipnotizuotojo. Čia vėl akinančioj vidinėj šviesoj stojosi ruda vabzdžių kolona, nepaliaujamai marširuojanti pagal šios rokoko siaubo muzikos melodijas. Pirmyn, nacių kariai, pirmyn, krikščionių kariai, pirmyn, marksistai ir musulmonai, pirmyn, kiekviena išrinktoji tauta, kiekvienas kryžiuoti ir šventojo karo kovotojau! Pirmyn į kančias, į blogį, į mirtį! Staiga Vilas suvokė regįs, kuo virsta žengianti kolona pasiekusi žygio tikslą – tūkstančiais lavonų Korėjos purvynėj, nesuskaičiuojamais atliekų ryšeliais, apteršiančiais Afrikos dykumą. Ir čia (vaizdas kito svaiginamai greitai ir netikėtai) jau tysojo

penki suvalkioti kūnai, regėti prieš keletą mėnesių, kai gulėjo aukštielninki Alžyro fermoje perrėžtomis gerklėmis. Ir iš beveik dvidešimties metų praeities – toji sena moteris, negyva ir plikut plikutėlė stiuku puošto namo griuvėsiuose Saint Džonsvude. Ir visai be perėjimo – jo paties pilkai geltonas miegamasis, du blankūs kūnų atspindžiai spintos veidrodyje – jo ir Babs, nirčiai besiporuojančių pagal Moli laidotuvių prisiminimus ir „Štutgarto radijo“ transliuojamą Didžiojo penktadienio muziką iš „Parsifalio“*.

Reginys vėl pasikeitė, ir jam džiugiai šypsojosi tetos Meri veidas, įrėmintas alavinėmis žvaigždutėmis ir pasakiškomis lemputėmis, paskui priešais jo akis jis virto veidu inkščiančio, tulžingo svetimo žmogaus, kuris užėmė jos vietą tomis paskutinėmis kraupiomis savaitėmis iki finalinės tetos transformacijos į atliekas. Meilės ir gerumo spinduliai, o paskui užuolaida užtraukiama, užveriamos langinės, pasukamas raktas užrakte, ir štai jie – ji savo kapuose, jis – asmeniniame kalėjime, nubaustas įkalinimu vienutėje bei – nenurodytą rytą – mirtimi. Agonija Išpardavimo Pusrūsyje.** Nukryžiavimas tarp Kalėdinės eglutės dekoracijų. Šiapus ar anapus, atsimerkus ar užsimerkus, pabėgti neįmanoma. „Pabėgti neįmanoma“, – sušnibždėjo jis, ir žodžiai patvirtino faktą, pavertė jį nepakenčiama tikrenybe, kuri vis vėrėsi, vėrėsi gilyn, vėrėsi į gelmę po gelme piktybiško vulgarumo, pragaro po pragaru – visiškai beprasmės kančios.

Ir ši kančia (tai jis suvokė su apreiškimo jėga), ši kančia buvo ne tik beprasmė, ji augo iš savęs, pati save pratęsdama. Mirtis, pasiėmusi Moli ir tetą Meri bei visus kitus, neabejotinai ir lygiai

* Richardo Wagnerio (1813–1883) misterija.
** Aliuzija į NT epizodą „Agonija Getsemanės sode“.

grėsliai ateis ir jo. Ji ateis jo pasiimti, bet niekuomet nepasiims šios baimės, šios vimdančios bjaurasties, šitų širdgėlos ir koktėjimosi savim žaizdų. Nemari savo beprasmybe, kančia tęsis amžinai. Nors ir kaip kitaip pažvelgtum – žmogus groteskiškai, apgailėtinai baigtinis. Tik ne kančiai. Šitas tamsus, mažas sutirštėjęs krešulys, kurį vadiname „aš“, geba kentėti be galo, ir, nepaisant mirties, kentėjimas nepaliaus niekuomet. Gyvenimo skausmai ir mirties skausmai, agonijų rutina išpardavimo pusrūsyje ir galutinis nukryžiavimas pigiame skardos ir plastmasės blizgesy – ataidintys, nuolat stiprinami, jie visada bus čia. Ir tie skausmai neperteikiami, atskirtis neįveikiama. Suvokti, kad egzistuoji, reiškia suvokti, jog visuomet esi vienas. Babs muskusu dvelkiančioje nišoje buvai tiek vienas, kiek buvai vienas su savo ausies skausmu ar sulaužyta ranka, kiek būsi vienas graužiamas paskutinės stadijos vėžio, vienas, kai vilsies, jog viskas baigta, vienas su kančios nemarumu.

Staiga jis suvokė, kad kažkas atsitiko muzikai. Pasikeitė tempas. *Rallentando**. Jau pabaiga. Visko pabaiga kiekvienam. Nerūpestingo mielo mirties šokio dūdelė viliojo žygiuojančiuosius tolyn, vis tolyn – iki skardžio pakraščio. Ir štai dabar jie trepsi ties riba. *Rallentando, rallentando.* Mirties krytis, krytis į mirtį. Ir punktualiai, neišvengiamai – du laukti baigiamieji akordai, viltinga dominantė ir paskui – *finis*, garsus vienprasmis toninis kirtis. Dar brėžiamasis garsas, staigus spragtelėjimas ir tyla. Pro atvirą langą jis girdėjo tolimą varlių kurkimą ir grėslų, monotonišką vabzdžių džyravimą. Tačiau kažkokiu slaptingu būdu tyla nenutrūko. Kaip muselės gintaro gabale, garsai liko įklimpę skaidrioje begarsėje, kurios jie nepajėgė nei sunaikinti, nei paveikti ir kuriai liko

* Lėtinant (*ital.*).

visiškai nesvarbūs. Belaikiškai, pereidama nuo vieno intensyvumo prie kito, tyla gilėjo. Tyla pasaloje, stebinti, tyla sąmokslininkė, nepalyginamai grėslesnė nei šiurpus ankstesnis mielas rokoko mirties šokis. Tai praraja, iki kurios jį atviliojo muzika. Iki tos parajos krašto, ir dabar žemyn, į šitą nenutrūkstamą tylą.

– Beribė kančia, – sušnibždėjo jis. – Ir negali kalbėti, negali net išrėkti.

Brakštelėjo kėdė, sušlamėjo šilkas, atsklido judesio vėjas, Vilas pajuto žmogaus buvimą netoliese. Už užmerktų vokų jis kažkaip suvokė, kad Sušyla klūpi priešais jį. Kitą akimirką jis pajuto jos rankas, liečiančias jo veidą – jos delnus, prispaustus prie skruostų, pirštus ties smilkiniais.

Virtuvėje sukdamas rodykles girgžtelėjo laikrodis, sukruto mušti valandas. Viena, dvi, trys, keturios. Sodo lapijoj šnarėjo vėjelio gūsiai. Pragydo gaidys, netrukus iš labai toli atsiliepė kitas, beveik vienu sykiu dar vienas ir antras. Paskui atsiliepė į atsiliepimus ir dar atsiliepė atsiliepusiems. Kontrapunktu šaukė pašaukusį, kvietė iškvietusįjį. O dabar prie choro prisidėjo kitoks garsas. Artikuliuojantis, bet ne žmogaus. „Dėmesio! – šaukė jis pro gaidžių giedojimą ir vabzdžių gaudimą. – Dėmesio. Dėmesio. Dėmesio!“

– Dėmesio! – pakartojo Sušyla. Jai kalbant, jis pajuto, kaip jos pirštai keliauja jo kakta. Švelniai švelniai, nuo antakių iki plaukų, nuo abiejų smilkinių iki tarpuakio. Aukštyn, žemyn, pirmyn, atgal, glostė gumulais susimetusi protą, lygino sutrikimo ir skausmo vagas. „Dėmesio *čionai*!“ Ir ji stipriau delnais spustelėjo jam žandikaulius, pirštų galiukais paspaudė virš ausų. „*Čionai*, – pakartojo ji. – *Dabar*. Tavo veidas tarp mano rankų“. Spaudimas atsileido, pirštai vėl ėmė keliauti kakta.

„Dėmesio!“ Pro nedarnų gaidgystės kontrapunktą primygtinai

pakartotas paliepimas. „Dėmesio. Dėmesio. Dėmes...“ Ne žmogaus balsas nutrūko žodžio vidury.

Dėmesio jos rankoms ant jo veido? Ar dėmesio šitai kraupiai spiginančiai vidinei šviesai, šitam alavo ir plastmasės žvaigždžių antplūdžiui, pro vulgarumo šurmulį šiam atliekų maišeliui, kuris kadaise buvo Moli, kekšės būsto veidrodžiui, visiems nesuskaitomiems lavonams purvynėj, dulkėse, griuvėsiuose. Ir vėl pasirodė driežai ir *Gongylus gongyloides* milijonai, žygiuojančios kolonos, įkvėpti, pamaldžiai klausantys Šiaurės Europos angelų veidai.

– Dėmesio! – iš kitos namo pusės vėl sušuko mainas.

Vilas papurtė galvą.

– Dėmesio kam?

– *Šitam*, – ir ji suleido nagus į jo kaktos odą. – *Šitam*. Čia ir dabar. Ir tai toli gražu nėra taip romantiška kaip kančia, net kaip skausmas. Tai tiesiog nagai. Ir netgi jei būtų daug blogiau, tai negalėtų tęstis visą laiką arba amžinybę. Niekas nėra visam laikui, niekas nėra amžinatvei. Išskyrus galbūt Budos Prigimtį.

Ji pabraukė rankomis, ir dabar jis juto nebe nagus, o odą. Pirštų galiukai slydo jo antakiais ir švelniai sustojo ant jo užmerktų vokų. Vieną akies mirksnį jis mirtinai nusigando. Ar ji ketina išspausti jam akis? Sėdėjo, pasiruošęs su pirmu jos judesiu blokšti šalin jos rankas ir šokti ant kojų. Bet nieko nenutiko. Po truputį jo baimės atlėgo, šios intymios, netikėtos ir galbūt pavojingos lytos suvokimas išliko. Suvokimas buvo toks aštrus, nes akys yra pirmiausia pažeidžiamos, toks užvaldantis, kad jo nebeliko vidinei šviesai nei pamėklėms, nei tos šviesos atskleidžiamoms vulgarybėms.

– Dar dėmesio, – sušnibždėjo ji.

Bet jau buvo neįmanoma nekreipti dėmesio. Kažkokiu būdu

jos pirštai apčiuopė patį jo sąmonės gyvuonį. Ir kokie gyvi, pastebėjo jis dabar, buvo tie pirštai! Kokia iš jų sklido keista dilgčiojanti šiluma!

– Kaip elektros srovė, – žavėjosi jis.

– Laimei, – atsake ji, – šiais laidais nekeliauja jokios žinios. Palieti juos, ir lietimo judesiu esi paliestas. Visiška komunikacija, bet niekas nekomunikuojama. Tiesiog gyvenimo apykaita, štai ir viskas. – Paskui po pauzės, – Ar tu suvoki, Vilai, – kalbėjo ji, – kad visas šias valandas, kol čia sėdime, – visus šiuos amžius, visas šias amžinybes – tu nė karto į mane nepažvelgei. Nė karto. Gal tau baugu, ką gali pamatyti?

Jis apgalvojo jos klausimą ir pagaliau linktelėjo galva.

– Galbūt taip ir yra, – atsakė jis. – Bijau išvysti ką nors, su kuo galėčiau būti susijęs, kažką, dėl ko turėčiau ko nors imtis.

– Tai tu pasilikai su Bachu, peizažais ir Vaiskiąja Tuštumos Šviesa?

– Į kurią tu nebeleidai man toliau žiūrėti, – pasiskundė jis.

– Nes Tuštuma tau nepadės, jeigu negebėsi įžvelgti jos šviesos tuose *Gongylus gongyloides*. Ir žmonėse, – pridėjo ji. – O tai kartais daug sunkiau.

– Sunkiau? – Jis pagalvojo apie žygiuojančias kolonas, kūnus veidrodyje, visus tuos kūnus veidais į purvą ir papurtė galvą. – Tai neįmanoma.

– Ne, tai nėra neįmanoma, – nenusileido ji. – *Šunjata** reiškia ir *karuna*. Tuštuma yra šviesa; bet sykiu ir atjauta. Godūs kontempliuojantieji nori turėti save iš šviesos, nesirūpindami atjauta. Tiesiog geri žmonės bando atjausti ir nesirūpina dėl šviesos. Kaip paprastai, tai geriausio iš dviejų pasaulių sukūrimo klausi-

* Visų daiktų tuštuma (*sanskr.*).

mas. O dabar, – pridėjo ji, – tau metas atsimerkti ir pamatyti, kaip atrodo tikras žmogus.

Pirštų galiukai keliavo nuo vokų prie kaktos, išlipo ant smilkinių, žemyn skruostais, iki žandikaulių kampelių. Tuštuojau jis pajuto juos liečiant savo pirštus, ir ji laikė jo rankas savo rankose.

Vilas atsimerkė ir pirmą kartą po to, kai išgėrė *mokšos* vaistų, išvydo, kad žvelgia jai tiesiai į veidą.

– Dieve mano, – sušnibždėjo pagaliau.

Sušyla nusijuokė.

– Negi taip baisu, kaip matyti kraugerį? – paklausė ji.

Tačiau tai nebuvo juokinga. Vilas nekantriai papurtė galvą ir žiūrėjo toliau. Akiduobes dengė paslaptingas šešėlis, ir, išskyrus nedidelį ant žandikaulio nušviestą pusmėnulį, tokia buvo visa dešinė jos veido pusė. Kairioji pusė spinduliavo gyva, auksine šviesa – antgamtiškai ryškia, tačiau tas ryškumas nebuvo nei vulgarus, grėslus tamsos žibėjimas, nei palaiminta tolimosios jo amžinybės skaidruma už užvertų vokų, nei toji, regėta atsimerkus, persmelkusi knygų brangakmenius, mistinių kubistų paveikslus, perkeistą peizažą. Tai, ką regėjo dabar, buvo neatskiriamai sujungtų priešybių paradoksas, šviesa, šviečianti iš tamsos, tamsa pačioje šviesos širdyje.

– Tai ne saulė, – tarė jis pagaliau, – ir ne Šartras*. Nė ne pragariškasis išpardavimo pusrūsis, dėkui Dievui. Tai visa drauge, ir tu esi atpažįstama tu, o aš atpažįstamas aš, bet, žinoma, abu visiškai kitokie. Tu ir aš, nutapyti Rembrandto, bet tai penkis tūkstančius kartų įtaigesnis Rembradtas. – Akimirką jis patylėjo, paskui, linksėdamas galvą, kad patvirtintų tai, ką pasakė, tęsė. – Taip, būtent tai. Saulė Šartro katedroje, paskui vitražai atsiveria

* Turima omenyje Šartro katedros Prancūzijoje vitražų spindesys.

į pusrūsį. O tas pusrūsis yra ir kankinimų kamera, laidojimų kripta su Kalėdų eglutės dekoracijomis. O dabar išpardavimo pusrūsis vėl išsineria, paima Šartrą ir saulės kąsnelį ir grįžta atgal į šitai – į mudu, nutapytus Rembrandto. Ar ką nors supratai?

– Absoliučiai viską, – patikino ji.

Bet Vilas buvo per daug užsiėmęs jos stebėjimu, kad paisytų jos žodžių.

– Taigi tu neįtikėtinai graži, – tarė jis pagaliau. – Tačiau tai nebūtų svarbu, nes net jei būtumei neįtikėtinai negraži, vis tiek būtumei Rembrandtas, bet penkis tūkstančius kartų puikesnis. Graži, graži, – pakartojo jis. – Ir vis tiek aš nenoriu su tavim pergulėti. Ne, tai netiesa. Norėčiau. Išties tai labai. Tačiau visai nesvarbu, jei to niekuomet nebus. Aš toliau tave mylėsiu – mylėsiu taip, kaip turi mylėti žmones, jei esi krikščionis. Meilė, – pakartojo jis, – *meilė*... Dar vienas tų bjaurių žodžių. „Įsimylėjęs“, „mylėtis“ – šie žodžiai normalūs. Tačiau tiesiog „meilė“ – tokios nešvankybės nebūčiau galėjęs ištarti. Bet dabar, dabar... – jis nusišypsojo, pakratė galvą. – Gali netikėti, o aš suprantu, kas turima omenyje sakant „Dievas yra meilė“. Kokia akivaizdi nesąmonė! Tačiau tai tiesa. O dabar – šis nepaprastas tavo veidas. – Jis pasilenkė įsižiūrėti iš arčiau. – Tarsi žvelgčiau į krištolinį rutulį, – tarė jis negalėdamas patikėti. – Visą laiką kažkas keičiasi. Negali įsivaizduoti...

Ji įsivaizdavo.

– Nepamiršk, – tarė ji, – jog esu patyrusi tai pati.

– Ar tu žiūrėjai į žmonių veidus?

Ji linktelėjo.

– Į savo pačios veidrodyje. Ir, žinoma, į Dugaldo. Dieve, kai paskutinį kartą drauge gėrėme *mokšos* vaistų! Jis atrodė kaip kokios nors neįmanomos mitologijos herojus – indėnų Islandijoje arba vikingų Tibete. Ir paskui, be jokio įspėjimo, jis tapo

Buda Maitrėja*. Regimas, akivaizdus Buda Maitrėja. Toks švytėjimas! Aš teberegiu...

Ji nebaigė sakiusi, ir staiga Vilas suvokė žvelgiąs į Įsikūnijusią Sopulingąją Dievo Motiną su septyniais kalavijais širdyje. Regėdamas skausmo ženklus tamsiose akyse, aplinkui pilnų lūpų kampelius, jis žinojo, jog žaizda beveik mirtina, ir – nuo to jam pačiam suspaudė širdį, – jog ji dar atvira, kraujuoja. Jis suspaudė jos rankas. Čia nieko negalėjai pasakyti, nebuvo žodžių nė paguodos filosofijos – tik bendras lytėjimo slėpinys, tik šis nuo odos prie odos tekančios begalybės ryšys.

– Žmogus labai lengvai nuslysta atgal, – tarė ji pagaliau. – Per daug lengvai. Ir per dažnai, – ji įkvėpė oro, atsitiesė.

Priešais jo akis jos veide, visame kūne vėl vyko virsmas. Jis matė, kad šiame smulkaus sudėjimo kūne yra gana jėgos, kuri atlaikys kančią, valios, kurios pakaks visiems kardams, nors ir kiek jų ją žeistų. Beveik grėsli savo ryžtinga ramybe, *Mater Dolorosa* virto tamsiąja Kirke**. Plūstelėjo prisiminimai to tylaus balso, taip neatsispiriamai pasakojusio apie gulbes ir katedrą, debesis, ramų vandenį. Kol jis apie tai mintijo, veidas priešais jį, regis, spinduliavo pergalės suvokimu. Jėga, iš vidaus kylanti jėga, jis regėjo ją apsireiškiančią, juto jos drebulį keliantį buvimą ir bandė nuo jos pasislėpti.

– Kas tu *esi*? – sušnibždėjo jis.

Ji žvelgė į jį tylėdama, paskui linksmai nusišypsojo.

– Nesibaidyk, nesu maldininko *patelė*.

Jis nusišypsojo jai – nusišypsojo besijuokiančiai mergaitei, besiilginčiai bučinių ir atvirai juos viliojančiai.

* Buda Maitrėja (*sanskr.*) – ateities Buda, budizmo eschatologijos centrinė figūra.

** Kirkė graikų mitologijoje – burtininkė, metus išlaikiusi Odisėją Ajajės saloje.

– Ačiū Aukščiausiajam! – tarė jis, ir meilė, iš baimės susigūžusi, užliejo džiaugsmo banga.

– Ačiū jam už ką?

– Už tai, kad davė tau juslingumo malonę.

Ji vėl nusišypsojo.

– *Pagaliau* yla iš maišo.

– Ta visa jėga, – kalbėjo jis, – toji žavinga, šiurpi valia! Tu galėjai būti Liuciferis. Bet laimei, Apvaizdos dėka... – jis išsilaisvino dešinę ranką ir ištiestu smiliumi palietė jos lūpas. – Toji palaiminta juslingumo dovana – tai tavo išgelbėjimas, *Pusė* tavo išgelbėjimo, – patikslino jis, prisiminęs niūrius be meilės traukulius rausvojoje nišoje, – vienas tavo išsigelbėjimų. Nes dar yra tas kitas dalykas, tas žinojimas, kas tu išties esi. – Akimirką jis patylėjo. – Marija su kalavijais širdyje, – kalbėjo jis toliau, – ir Kirkė, ir Ninona de Lanklo*, ir, žinai, kas dar? Kokia nors Julijona Noridžietė** arba Kotryna Genujietė***. Ar tu tikrai esi visi šie žmonės?

– Be to, dar ir kvailė, – užtikrino ji. – Ir dar labai susirūpinusi ir ne itin vykusi motina. Ir dar maža pedantė ir svajoklė, kokia buvau vaikystėje. Be to – potencialiai – sena mirštanti moteris, kuri žvelgė į mane iš veidrodžio, kai paskutinį kartą su Dugaldu sykiu gėrėme *mokšos* vaistų. O paskui Dugaldas pažiūrėjo ir pamatė, kaip *jis* atrodys po dar keturiasdešimties metų. Mažiau nei už mėnesio, – pridėjo ji, – jis mirė.

Žmogus per daug lengvai nuslysta, nuslysta per dažnai... Pusiau slaptingai tamsus, pusiau paslaptingai šviečiantis auksine šviesa, jos veidas vėl virto kančios kauke. Jis įžvelgė, kad jos

* Ninon de l'Enclos – XVII a. prancūzų rašytoja, kurtizanė ir menų globėja.
** Juliana of Norwich – XIV a. anglų atsiskyrėlė, mistikė ir rašytoja.
*** Kotryna Genujietė – XVI a. italų šventoji, kurios apreiškimai sutelkti traktatuose „Sielos ir kūno dialogai“ ir „Traktatas apie skaistyklą“.

akys šešėlingose akiduobėse užsivėrė. Ji pasitraukė į kitą laiką ir buvo ten viena, kažkur kitur su kalavijais atviroje žaizdoje. Lauke vėl sugydo gaidžiai, dar vienas mainas pustoniu aukščiau pagavo kviesti atjausti.

– *Karuna*!

– Dėmesio! Dėmesio!

– *Karuna*!

Vilas vėl kilstelėjo ranką ir palietė jos lūpas.

– Girdi, ką jie sako?

Ji atsiliepė neiškart. Paskui, pakėlusi ranką, suėmė jo ištiestą pirštą ir stipriai prispaudė prie savo apatinės lūpos.

– Ačiū, – tarė ir vėl atsimerkė.

– Kam dėkoji man? *Tu* išmokei mane, ką daryti.

– O dabar tau teks mokyti mokytoją.

Kaip du guru, kiekvienas puikuodamasis savo dvasingumo preke, mainai šūkavo: „*Karuna*, dėmesio!“, paskui besivaržančiais šūksniais išsėmė vienas kito išmintį – „runadėmesiokamesioruna“. Skelbdamas esąs amžinosios potencijos visų patelių savininkas, nenugalimas kiekvieno apsišaukėlio pretendento į vyriškumą demaskuotojas, gaidžiūkštis gretiname sode spigiai apreiškė savo dieviškumą.

Pro kančios kaukę prasiveržė šypsena, iš asmeninio kalavijų ir kančios pasaulio Sušyla sugrįžo į dabartį.

– Kakaryku! – pasakė ji. – Kaip man patinka šis gaidys! Visai kaip Tomas Krišna, kai prašinėja visų pačiupinėti jo raumenis. Ir tie juokingi mainai, taip ištikimai kartojantys gerąjį patarimą, kurio patys nesupranta. Jie tokie pat mieli kaip mano mažosios bantamos.

– O kaip dėl kito dvikojo? – paklausė jis. – Mažiau žavios padermės.

Užuot atsakiusi ji pasilenkė priekin, pagavo jį už plaukų kuokšto ir, patempusi galvą žemyn, pakštelėjo į nosies galiuką.

– Jau metas pajudinti kojas, – pasakė.

Pakilusi pati, ji ištiesė jam ranką. Jis paėmė jos ranką, ir ji pakėlė jį nuo kėdės.

– Neigiamas kakarykavimas ir papūgiškai mėgdžiojama išminties priešybė, – tarė ji. – Būtent tuo kartais užsiima kai kurie dvikojai.

– O kas gali garantuoti, kad aš negrįšiu prie savo vėmalų? – pasiteiravo jis.

– Tikriausiai grįši, – guviai nuramino ji. – Bet tikriausiai grįši ir prie šito.

Kažkas prie jų kojų sukrutėjo.

– Štai rabždinasi mano vargšelis blogio įsikūnijimas.

Ji paėmė jo ranką, ir sykiu jie priėjo prie atviro lango. Skelbdamas, jog tuoj auš, palmės lapus sušnarindavo praskriejantis vėjelis. Apačioje, nematomai šaknimis įsikibęs į drėgną, karčiai kvepiančią žemę, augo kinrožės krūmas – ryškių blizgių lapų ir cinoberio raudonumo varpelių apstas, dviguboje nakties ir medžių tamsoje apreikštas lempos šviesos pluošto pro langą.

– To negali būti, – tarė jis netikėdamas savo akimis. Jį vėl aplankė Dievas „Liepos keturioliktoji“.

– To negali būti, – sutiko ji. – Tačiau, kaip ir kita visatoje, tai faktas. O dabar, kai tu pagaliau pripažinai mano egzistavimą, aš tau leisiu pažvelgti į savo širdies turinį.

Jis stovėjo sustingęs ir žvelgė, žvelgė pro belaikę kylančių intensyvumų ir vis gilesnių prasmių seką. Akyse subrinko ašaros ir pagaliau užliejo skruostus. Jis išsitraukė nosinę ir nusišluostė jas.

– Negaliu susitvardyti, – prisipažino.

Jis negalėjo susitvardyti, nes nebuvo kito būdo dėkingumui

išreikšti. Dėkingumui už malonę, kad yra gyvas ir liudija šį stebuklą, kad išties ne tik liudija, o šiame stebukle dalyvauja, kad savaip prie jo prisideda. Dėkingumui už spindulingosios palaimos ir supratimo be žinojimo dovanas. Dėkingumui už tai, kad vėl yra sandermėje su dieviška vienybe ir sykiu su šiuo baigtiniu tvariniu tarp kitų baigtinių tvarinių.

– Kodėl apimtas dėkingumo žmogus apsipila ašaromis? – paklausė jis, kišdamas atgal nosinę. – Dievai žino. Bet taip yra. – Iš nesenų skaitymų seklumos pakilo prisiminimo burbulas. – „Dėkingumas yra pats dangus“, – pacitavo jis. – Tauškalai! Tačiau dabar matau, jog Bleikas tiesiog užfiksavo paprastą faktą. Tai *yra* pats dangus.

– Ir dar dangiškesnis todėl, jog tai dangus žemėje, o ne dangus danguje.

Staiga pro giedojimą ir kurkimą, pro vabzdžių dūzgimą ir besirungiančių guru duetą nugąsdindami pykštelėjo šūviai.

– Kas čia, po galais? – nustebo ji.

– Berniūkščiai žaidžia su fejerverkais, – atsakė jis guviai.

Sušyla papurtė galvą.

– Čia tokių žaidimų niekas nežaidžia. Net neturime tokių fejerverkų.

Už komplekso sienų pagrindiniu keliu lėtai ropojančios sunkiosios technikos riaumojimas vis garsėjo. Pro riaumojimą kažkieno balsas, sykiu griausmingas ir spigus, kažką nesuprantamo klykė į garsiakalbį.

Jų aksominio šešėlio prieglobstyje lapai regėjosi kaip jaspio ir smaragdo drožlės, o iš jų brangakmeniais spindinčios pinklios tankmės išpjaustyti fantastiškomis penkiakampėmis žvaigždutėmis skleidėsi rubinai. Dėkingumas, dėkingumas. Jo akys vėl patvino ašaromis.

Iš spigių klyksnių ėmė ristis pažįstami žodžiai. Ne savo valia jis įsiklausė.

– Palos žmonės, – išgirdo jis, paskui garsiakalbis vėl nesuprantamai ištampė balsą. Spygt, kriokt, spygt, ir tuomet, – jums kalba jūsų radža... laikykitės rimties...pasveikinkite savo draugus iš anos sąsiaurio pusės...

Ūmai atpažino.

– Tai Muruganas.

– Su Dypos kareiviais.

– Progresas... – bylojo abejojantis susijaudinęs balsas. – Modernus gyvenimas... – ir paskui, pereidamas nuo „Sears Roebuck" prie Kut Humio, suspiegė, – tiesa, vertybės...tikrasis dvasingumas... nafta.

– Žvelk, – tarė Sušyla, – jie suka į kompleksą.

Pro plyšį tarp bambukų salelių virtinės priekinės šviesos akimirką išplėšė kairįjį didžiojo akmeninio Budos prie lotosų tvenkinio skruostą, vėl užsimindamos apie palaimintą išsilaisvinimo galimybę, ir nuslinko toliau.

– Mano tėvo sostas, – nežmoniškai sustiprintas spiegimas virto riaumojimu, – susijungia su mano motinos protėvių sostu... Dvi seseriškos tautos žengia priekin, ranka rankon, į ateitį... Nuo dabar bus žinomos kaip Jungtinė Rendango ir Palos Karalystė... Jungtinės Karalystės pirmasis premjeras, didysis politinis ir dvasinis vadas pulkininkas Dypa...

Priekinių šviesų procesija dingo už virtinės pastatų, šaižus šūkavimas prislopo ir išdriko. Paskui šviesos vėl išniro, balsas tarė artikuliuotus žodžius.

– Reakcionieriai, – rėkavo jis nirčiai, – permanentinės revoliucijos išdavikai...

– Jie stoja prie daktaro Roberto trobelės, – sušnibždėjo siaubo pagauta Sušyla.

Balsas tarė savo paskutinį žodį, šviesos ir motorai užgeso. Tamsioje nerimastingoje tyloje varlės ir vabzdžiai nemąstydami tęsė savąsias savisakas, mainai kartojo geruosius patarimus. „Dėmesio, *karuna*“. Vilas pažvelgė žemyn į savo liepsnojantį krūmą ir išvydo pasaulio Tokybę ir savo esatį liepsnose vaiskiosios šviesos, kuri buvo (dabar taip akivaizdžiai) atjauta – vaiskioji šviesa, kuriai, kaip ir visi kiti, jis visuomet bemeilijo likti aklas, vietoj atjautos mieliau rinkosi savo kančias, teikiamas ar nukenčiamas išpardavimo pusrūsyje, savo nepriteklių vienatves su gyvomis Babs arba mirštančiomis Moli fone, su Džo Aldehidu viduriniame plane, o dar toliau – didžiuoju beasmenių jėgų pasauliu ir gausėjančiomis kolektyvinėmis paranojomis bei organizuotu velniškumu. Ir visuomet, visur bus spiegiantys ar tyla dominuojantys hipnotizuotojai, o valdančiųjų patarėjų traukinyje – visur ir visuomet – genčių gentys klounų ir vertelgų, profesionalių melagių, maloniai prablaškančių tuštybių tiekėjų. Įpratintos nuo lopšio, nepaliaujamai draikomos ir sistemingai kvaišinamos, jų standartizuotos aukos paklusniai žygiuos šia ir priešinga kryptimi, neliaus visuomet ir visur žudyti ir žudyti – nuolankiai it dresuotas šunelis. Ir vis tiek net visiškai teisėtas atsisakymas kuo nors tikėti nekeitė to fakto – ir nepakeis jo niekur ir niekada – fakto, kad net paranoikui duota proto galimybė, net velnio garbintojui galimybė mylėti, fakto, jog visos esaties pamatai gali apsireikšti žydinčiu krūmu, žmogaus veidu, fakto, jog esama šviesos ir toji šviesa yra atjauta.

Pykštelėjo paskiras šūvis, paskui nutratėjo automato papliūpa.

Sušyla užsidengė veidą. Ji visa virpėjo.

Vilas apkabino ją per pečius ir priglaudė prie savęs.

Šimto metų darbas sunaikintas per naktį. Tačiau faktas liko – kančių pabaigos faktas, kaip ir pačios kančios.

Sužviegė starteriai, vienas po kito suriaumojo užvedami motorai. Užsižiebė priekinės šviesos, ir, atlikusios trumpą triukšmingą manevrą, mašinos vėl lėtai ropojo atgal tuo pačiu keliu.

Garsiakalbis išspjovė pirmus taktus melodijos, tarsi karinės, bet sykiu geidulingo himno, ir Vilas pažino Rendango himną. Tuomet „Wurlitzerį“ užsuko, ir štai vėl bylojo Muruganas.

– Kalba jūsų radža, – paskelbė susijaudinęs balsas. Po to *da capo** buvo pakartota kalba apie Pažangą, Vertybes, Naftą, Tikrąjį Dvasingumą. Netikėtai kaip ir anąsyk procesija dingo iš akių ir ausų. Po minutėlės vėl išniro, o šlubčiojantis tenoras klykavo pagyras naujosios jungtinės karalystės ministrui pirmininkui.

Procesija ropojo pirmyn, ir dabar, šįsyk iš dešinės, pirmosios šarvuotos mašinos priekiniai žibintai apšvietė giedrai besišypsančio nušvitimo veidą. Akimirka, ir šviesos pluoštas nušliaužė tolyn. Ir štai Tathagata antrą kartą, trečią, ketvirtą, penktą. Pravažiavo paskutinė mašina. Nugrimzdęs tamsoje, nušvitimo faktas liko. Variklių riaumojimas pritilo, retoriniai kvykavimai nuslūgo, virsdami neartikuliuotu murmesiu, ir kai skleidžiami įsiveržėlių garsai nurimo, vėlei sukurkė varlės, nenutrūkstamai sudūzgė vabzdžiai, prabilo mainai.

– *Karuna, karuna*! – Ir pustoniu žemiau. – Dėmesio!

* Nuo pradžios (*ital.*).

Huxley, Aldous

Hu 204

Sala: romanas / iš anglų kalbos vertė Irena Jomantienė. - Vilnius:

Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2007. - 381 p.

ISBN 978-9986-39-489-1

Aldous Huxley (1894–1963) – anglų literatūros klasikas, romanistas, dramaturgas, poetas, vienas iš reikšmingiausių intelektinio romano atstovų Europos literatūroje. Jo kūryba išversta į daugelį pasaulio kalbų. „Saloje“ (1962), paskutiniame autoriaus romane, pasakojama apie vieną Ramiojo vandenyno salų, kurioje jau 120 metų klesti taika bei ramybė. Tačiau, kaip ir reikėjo tikėtis, sala sulaukia ją supančio pasaulio pavydo ir priešiškumo. Ruošiamas sąmokslas ją užimti. Tačiau pagrindinis jo vykdytojas, žurnalistas Vilas Farnabis, pagyvenęs tarp salos žmonių, yra priverstas naujai pažvelgti į pasaulį. Permąstęs savo vertybes jis įgyja gyvenimo džiaugsmo bei vilties.

UDK 820-3

ALDOUS HUXLEY

Sala / romanas

/ Redaktorė Gražina Pruskuvienė / Leidyklos redaktorius Saulius Repečka

/ Dailininkas Dovydas Čiuplys / Maketavo Dalia Kavaliūnaitė

2007 05 24. 14,5 apsk. leidyb. l. 632-oji leidyklos knyga.

Išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, K. Sirvydo 6, LT-01101 Vilnius,

www.rsleidykla.lt / info@rsleidykla.lt.

Spausdino UAB „Logotipas“, Utenos 41a, LT-08217 Vilnius.

[redacted]

Poetas, dramaturgas, romanistas, eseistas, kritikas, filosofas Oldosas Hakslis (Aldous Huxley, 1894–1963), pradėjęs literatūrinę veiklą XX a. trečiojo dešimtmečio pradžioje, pasižymėjo nepaprastu produktyvumu ir nuėjo įstabų kelią nuo satyrinių kūrinių apie britų intelektualų bei menininkų gyvenimą iki religingo rašytojo, tyrinėjusio žmogaus transcendentines galias. Tačiau visuose jo kūriniuose, ir žaisminguose, ir rimtuose, matyti bendra meninių paieškų tendencija – išsiaiškinti žmogaus gyvenimo ir suvokimo prasmę bei galimybes.

Pasak paties rašytojo, vienas iš paskutinių jo kūrinių, romanas „Sala" (1962), pareikalavo dvidešimties metų apmąstymų ir penkerių metų kūrybinio darbo. Tai jau nebe niūri antiutopija, kaip „Puikus naujas pasaulis" (liet. 2006), bet šviesi, įkvepianti utopija, kurioje žmonės džiaugiasi gyvenimu, nors šis džiaugsmas ir iliuzinis. Rinkdamas medžiagą šiam kūriniui, autorius studijavo graikų istoriją, polineziečių antropologiją, sanskrito, kinų, budistinių tekstų vertimus, farmakologiją, neuropsichologiją, psichologiją ir edukologiją.

„Saloje" pasakojama apie vieną Ramiojo vandenyno salą, kurioje jau 120 metų klesti taika bei ramybė. Sala sulaukia ją supančio pasaulio pavydo ir priešiškumo. Rengiamas sąmokslas ją užimti. Tačiau pagrindinis jo vykdytojas, žurnalistas Vilas Farnabis, pagyvenęs tarp salos žmonių, yra priverstas naujai pažvelgti į pasaulį, jis permąsto savo vertybes ir įgyja gyvenimo džiaugsmo bei vilties.

[redacted]

